

TC
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂPLARI TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂPLARI PROGRAMI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS

CUMHURİYET DÖNEMİ HALKA YÖNELİK POLİTİKALAR
İÇERİSİNDE “ÇOCUK” 1923-1938

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Türkan BAŞYİĞİT

Hazırlayan
Mehmet ÖNAL

İZMİR-2014

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI TUTANAĞI

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığı

Tarih :18.12.2014
Sayı :71225727-302-14-05/ 752

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı A.İ.İ.T. Yüksek Lisans programı 2010880009 numaralı öğrencisi **Mehmet ÖNAL** ile ilgili Yüksek Lisans tez savunma sınavı tutanağı aşağıdadır.
Gereğini arz ederim.

Prof. Dr. Kemal ARI
Anabilim Dalı Başkanı

SINAV TUTANAĞI

Tez sınav jürimiz tarafından incelenen " CUMHURİYET DÖNEMİ HALKA YÖNELİK POLİTİKALARIN İÇERSİNDE (ÇOCUK)1923-1938" başlıklı Yüksek Lisans tezi ile ilgili olarak jürimiz 18/12/2014 tarihinde saat: 11.00 'da toplanarak aşağıda belirtilen şekilde işbölümü yaptıktan sonra adayın tez savunmasını dinlemiştir. Yönetmelik gereğince adaya tezi ile ilgili sorular yöneltilmiş ve tartışmalardan sonra adayın tezi hakkında aşağıdaki karar verilmiştir.

☒ KABUL edilmesine

☒ Oy Birliği ile

BAŞARI NOTU: (95) DOKSAN BEŞ

☐ RED edilmesine

☐ Salt Çoğunlukla

☐ (**) DÜZELTME verilmesine

Tez Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Türkan BAŞYILĞIT	
Üye	Yrd. Doç. Dr. Ahmet MEHMETEFENDİOĞLU	
Üye	Yrd. Doç. Dr. Fevzi ÇAKMAK	

ONAY

Prof. Dr. Kemal ARI
Müdür

(**) Tezi hakkında düzeltme kararı verilen öğrenci, en geç üç ay içinde gerekli düzeltmeleri yaparak tezini aynı jüri önünde tekrar savunur.

ÖNSÖZ

Yeni Kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin en büyük amaçlarından biri çağdaş uygarlık seviyesinin üzerine çıkmaktır. Bunu gerçekleştiren çok önemli inkılapların arka arkaya gerçekleştiğini biliyoruz. Bu inkılapları Türk halkı benimsemiş ve bunlara sahip çıkmıştır. Atatürk tarafından kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne gelecekte de sahip çıkılması gerektiği unutulmamalıdır. Bugünün çocuklarının yarının büyükleri olacağı düşüncesi ile geleceğimize yani çocuklara yatırım yapmamız gerekir. Bu yüzden çalışmamızın konusu, Atatürk Dönemindeki "Cumhuriyet Dönemi Halka Yönelik Politikalar İçerisinde Çocuk (1923-1938)" olarak belirlenmiş ve çalışmamızda çocuk ile ilgili politikalar incelenmiş ve elde edilen bulgular aktarılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma; tarihsel süreçte Türkiye'de ve Dünya'da çocuk algısı, Cumhuriyetin ilk yıllarında çocuk politikalarının şekillenmesi, Türk inkılabında çocuklar ve Atatürk'ün yurt gezileri başlıkları altında dört bölümden oluşmuştur. Bizimde bir zamanlar çocuk olduğumuz bilinciyle yapılan bu çalışmanın, bizim için keyif verici olduğu kadar, alana yönelik çalışmalara da ışık tutacağı kanaatindeyiz.

Yüksek Lisansımı tamamlarken nazımı çeken maddi-manevi bütün desteğini hiç esirgemeyen canım aileme; çalışmamın her anında desteğini hiç esirgemeyen güler yüzlü ve saygıdeğer hocam Yrd. Doç. Dr. Türkan BAŞYİĞİT'e teşekkür eder ve saygılar sunarım.

Mehmet ÖNAL

İzmir 2014

ÖZET

19. yüzyıl, Mavi kürede dengelerin değiştiği, haritaların yeniden çizildiği bir dönem olmuştur. Şüphesiz ki bu değişim ve dönüşüm sürecinden en çok etkilenen coğrafya içinde bulunduğumuz bölge olmuştur. 600 yıl üç kıtada hüküm sürmüş Osmanlı imparatorluğu yıkılmış, imparatorluğun sınırları içerisindeki topraklarda birçok devlet kurulmuştur. Dağılmış, yok olmaya yüz tutmuş bir devletin küllerinden yeni bir devlet ortaya çıkmıştır. Türkiye Cumhuriyeti. Genç Türkiye Cumhuriyeti devleti kurulduğu andan itibaren Osmanlı'dan kendisine intikal eden bir dizi olumsuzlukla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Yeni kurulan bu ulus devletin inşası sürecindeki kurucu kadronun karşılaştığı en büyük problem geri kalmışlıktır. İşte bu büyük problem, Türk milletinin önderliğini yapan Mustafa Kemal Atatürk tarafından, devrim niteliğindeki adımlarla bertaraf edilmiştir.

Hedef çağdaşlaşmaktır. Halkın çağdaşlaşması için hükümet tarafından birçok yeni politika üretilmiştir. Atatürk döneminde halka yönelik gerçekleştirilen politikalar arasında çocuk önemli bir yer tutmaktadır. Bugünün çocuklarının yarının büyükleri olacağı gerçeğinden hareketle Cumhuriyet'in ilk yıllarında çocukların sağlıklı bireyler olarak yetişmesi için ne gerekiyorsa yapılmıştır.

Bu çalışmada Atatürk döneminde çağdaşlaşma adına çocuklara yönelik neler yapıldığı yer almaktadır. Daha önce bu alanda bir çalışma yapılmadığı için farklı alanlardaki bilimsel verilerden de yararlanılarak özgün bir çalışma ortaya konmuştur. Elde bulunan kitaplar, makaleler, zabıt cerideleri, arşiv belgeleri taranarak çalışmamızın dayandığı temeller somutlaştırılmıştır. Bu bağlamda yapılan çalışmaların çocuklarda eğitim ve sağlık faaliyetlerinden, kimsesiz çocukların devlet tarafından sahiplenilmesine kadar çok geniş bir yelpazede ağırlık kazandığını görüyoruz. Şu da unutulmamalıdır ki modern dünyada çocuğa hak ettiği değer ve önemin verilmesinde dünyada başka bir örneği olmayan 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı da çocuk ve çağdaşlaşma konusunda çok önemli bir yere sahiptir. Ayrıca çalışmamızda çocukların eğitim ve öğretim sürecinde önemli rol oynayan dergiler incelenmiştir. Tüm bu çalışmaların çocuk ve çağdaşlaşma kavramları ile Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaşlaşması paralelinde ele alındığını belirtmek isteriz.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Eğitim, Bayram, Çağdaşlaşma

ABSTRACT

19th century, which changed the balance of the blue sphere, a period that has been redrawn map. Undoubtedly the most affected by this process of change and transformation in the geography of our region has been. 600 years on three continents ruled the Ottoman Empire collapsed, many state lands within the boundaries of the empire was established. Scattered verge of extinction from the ashes of a state that has emerged a new state. Republic of Turkey. Young from the moment of the establishment of the Republic of Turkey from the Ottoman Empire devolved been forced to fight a series of negativity. The newly established state of this nation's founders faced in the process of building the biggest problem is backwardness. That's a big problem, the Turkish nation by Mustafa Kemal Atatürk, who headed the revolutionary steps were eliminated.

The target is to modernize. Many new policies for the modernization of the People was produced by the government. Atatürk era performed for the public is an important part of children's policy. Today's children will be tomorrow's elders of the fact that children in the early years of the Republic, as healthy individuals was performed whatever it takes to grow.

In this study, the period of Atatürk What is done to children in the name of modernization is located. Because earlier work done in this area through the use of scientific data in different fields original work have been revealed. The available books, articles, transcripts of the contents, archive documents have been scanned and embodied the very foundations of our work. In this context, the activities of the work of education and health in children, orphaned children in a wide range of state-owned until we see that gain weight. In the modern world, children also should be noted that the value and importance it deserves in the world another example of the non-granting April 23 National Sovereignty and Children's Day and the child has a very important role in modernization. In addition, our study of children who play an important role in the process of teaching and learning journals were examined. All of these studies with children and modernization concepts discussed in parallel with the modernization of the Republic of Turkey would like to emphasize that.

Keywords: Children, Education, Holidays, Modernization

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE ÇOCUK ALGISI

1.1. ÇOCUK KAVRAMI.....	11
1.2. OSMANLI’DA ÇOCUK.....	15
1.3. DÜNYA’DA VE OSMANLI’DA ÇOCUK DERGİLERİ.....	19
1.3.1. Dünya’da Çocuk Dergiciliği.....	19
1.3.2. Osmanlı’da Çocuk Dergiciliği.....	20
1.4. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ’NDE ÇOCUK ALGISI.....	25
1.4.1. Mondros Ateşkes Antlaşması ve Milli Mücadele	25
1.4.2. Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin Kurulması.....	27
1.4.3. Milli Mücadele Döneminde Kazım Karabekir Paşa ve Sarıkamış....	28
1.4.4. Ankara Maarif Kongresi	31
1.5. ÇAĞDAŞ TÜRKİYE’NİN TEMELLERİ.....	34
1.5.1. Osmanlıda Batılılaşma Süreci	34
1.5.2 Yeni Türkiye’nin İnşası ve Çağdaşlaşma.	37

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA ÇOCUK POLİTİKALARININ ŞEKİLLENMESİ

2.1. HALKA YÖNELİK YAPILAN GENEL POLİTİKALAR	44
2.1.1. Halka yönelik politikaların belirlendiği hükümet programları.....	44
2.1.2. Hükümet Programları içerisinde Çocuk.....	49
2.2. EĞİTİM’DE YAPILAN GELİŞMELER.....	56
2.2.1. Eğitime Yön Veren İnkılaplar.....	69
2.2.1.1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu İle Gelenler.....	69

2.2.1.2. Harf İnkılabı.....	73
2.2.1.3. Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu.....	77
2.2.2. Atatürk'ün Eğitim ile İlgili Düşünceleri	78
2.3. SAĞLIK ALANINDA YAPILAN GELİŞMELER.....	85
2.3.1. Çocuk ve Sağlık.....	85
2.3.2. Şişli Etfal Hastanesi.....	88
2.3.3. Sağlık Alanda Yapılan Girişimler.....	91
2.3.4. Çocuk Bakımı.....	93
2.3.5. Çocuk Gelişimi.....	98
2.4. HİMAYE-İ ETFAL CEMİYETİ.....	103
2.4.1. Osmanlı Devleti'nde Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Kuruluşu.....	103
2.4.2. Ankara Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Kuruluşu.....	105
2.4.3. Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Amaçları.....	112
2.5. TOPLUMSAL KALKINMANIN ÖNCÜSÜ OLAN HALKEVLERİ.....	114
2.5.1. Halkevlerinin Açılış Amaçları.....	114
2.5.2. Halkevleri Şubeleri	117
2.5.3. Halkevlerini Halka Kazandırdıkları ve Halkevleri içinde Çocuk.....	119

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK İNKILABINDA ÇOCUKLAR

3.1. MİLLİ EGEMENLİK VE ÇOCUK BAYRAMI.....	123
3.1.1. 23 Nisan'ın Milli Bayram Olarak Kabulü.....	123
3.1.2. Milli Hâkimiyet Bayramı'ndan, Milli Hakimiyet ve Çocuk Bayramı'na.....	125
3.1.3. Milli Hâkimiyet ve Çocuk Bayramı'ndan, Milli Hakimiyet ve Çocuk Bayramı Haftası'na.....	128
3.1.4. Çocuk Haftasına Gazi Mustafa Kemal'in Yakın İlgisi.....	131
3.1.5. Çocukların TBMM'nden istekleri.....	134
3.1.6. Dünya Çocuk Günü.....	136
3.1.7. 1924 Cenevre Bildirgesi.....	136
3.2. AİLE VE KIZ ÇOCUKLARI.....	137
3.2.1. Türkiye'de Aile.....	137

3.2.2. Türk Toplumunu ve Kız Çocukları.....	141
3.2.3. Aileye ilişkin yasal düzenlemeler.....	144
3.2.4. Çocuğa ilişkin yasal düzenlemeler.....	145
3.3. ÇOCUK VE EKONOMİ.....	148
3.3.1. Yerli Malı Haftası.....	148
3.3.2. Emlak ve Eytam Bankası.....	150
3.4. EDEBİYAT VE ÇOCUKLAR.....	152
3.4.1. Cumhuriyet Dönemi Çocuk Edebiyatı.....	152
3.4.2. Çocuk ve Kütüphane.....	155
3.4.3. Türkiye’de çocuk dergiciliği.....	157
3.4.4. Türkiye’deki Çocuk Dergilerinden Örnekler.....	159
3.4.4.1. Gürbüz Türk Çocuğu.....	159
3.4.4.2. Küçük Adam.....	163
3.4.4.3. Çocuk.....	165
3.4.4.4. Gelincik.....	166
3.4.4.5. Çocuk Duygusu.....	168
3.4.4.6. Cumhuriyet Çocuğu.....	169
3.4.4.7. Genç Kızılایıcılar.....	172
3.5. ÇOCUK VE OYUN.....	173
3.5.1. Türkiye’de Çocuğun ve Oyunun Durumu.....	173
3.5.2. Çocukların Oynadığı Oyunlar.....	175
3.6. ATATÜRK VE GENÇLİK.....	183
3.7. ATATÜRK VE ÇOCUK SEVGİSİ.....	186

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ATATÜRK’ÜN YURT GEZİLERİ

4.1. ATATÜRK’ÜN YURT GEZİLERİ.....	190
4.2. ATATÜRK’ÜN İZMİR’DEKİ OKUL GEZİLERİ.....	191
4.2.1. İzmir Sanat Okulu.....	191
4.2.2. İzmir Kız Öğretmen Okulu.....	195
4.2.3. İzmir Kız Lisesi.....	198
4.2.4. İzmir Erkek Muallim Mektebi.....	199

4.2.5. İzmir Ziraat Mektebi.....	201
4.2.6. İzmir Erkek Lisesi.....	203
4.2.7. İzmir Öksüzler Okulu.....	204
4.2.8. İzmir Gazi İlkokulu.....	204
4.2.9. İzmir’de Çocuk Balosunda	205
4.3. ATATÜRK’ÜN YURT GEZİLEİRİNDEKİ BAZI OKUL ZİYARETLERİ..	207
4.3.1. Akşehir Medresesi.....	207
4.3.2. Çay Öksüzler Okulu.....	209
4.3.3. Konya Öksüzler okulu.....	210
4.3.4. Ankara İstiklal Okulu.....	211
4.3.5. Adana Öksüzler Okulu.....	211
4.3.6. Mersin’de Okul Ziyareti.....	212
SONUÇ.....	213
KAYNAKÇA.....	215
EKLER.....	222

GİRİŞ

Geleceğimizin her daim garantisi olan çocuklarımız yeni kurulan Türk Devleti'nin önemli bir politikası haline gelecektir. Çocuk deyince insanın aklına masumiyet gelir. Saflık ve duruluk gelir. Yarının büyükleri bugünün çocukları olduğu için gelecek nesillerin sağlıklı bünyeye ve ruha sahip olması gerektiğini unutmamak gerekir. Bu nesillerin yetiştirilmesinde yeni kurulan Türk Devleti, Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde önemli politikalar üretecektir.

Osmanlıca tıfl olarak adlandırılan çocuk, yetişkin olmayan anlamındadır. Küçüktür, doğruyu yanlış büyükler kadar birbirinden ayırt edemez. Korumasızdır. Anne-baba korumasına ve şefkatine ihtiyacı vardır. Her çocuğun ayrı bir dünyası vardır. Çocuk yetiştirmek en kutsal, en büyük, en zor, hayat boyu devam ettirilmesi gereken en önemli sanattır.

Çocukları bilgilendirmek ve doğru yönlendirmek için Çocuk Dergilerinin çok büyük önemi vardır. Dünya'da ilk kez bu konuda yayınlanan çocuk dergisi 1722 yılında Almanya-Leipzig'de yayınlanan "Leipziger Wochenblatt für Kinder" adlı dergidir. Yayınlanan bu ilk çocuk dergisi anne-babalara ve çocuklara yönelik ahlaki öğütler amaçlamıştır. Bu ilk derginin içeriğini hikâyeler, fabllar, tabiat bilgisi konuları ve mektuplar oluşturmuştur.

Osmanlı Devletinde kız ve erkek çocukları arasında her yönden ayırım yapıldığını görüyoruz. Bunun en belirgin olanı eğitimidir. Kız çocuklarına genelde eğitim verilmezken erkek çocukların da aldığı eğitim genelde dini eğitim olmaktaydı. 1718 1730 yılları arasındaki Lale Devri Osmanlı'nın batıya açıldığı dönem olarak kabul edilir. Bu açılmadan yıllar sonra sivil okulların açıldığını ve karma eğitimin de yavaş yavaş yapıldığını görüyoruz.

Osmanlı Devleti'ndeki eğitim bizim geleneksel Türk Eğitim sistemimizin yansımasıdır. Yani Osmanlı Devleti'ndeki eğitim önce, sözlü edebiyatımızın içinde yer almış anlatı türleridir. Bunlar ninniler, tekerlemeler, hikâyeler, Nasrettin Hoca fıkraları, kıssalar, efsaneler, halk hikâyeleri, Karagöz oyunları gibi birçok örneklerdir. Halk ağzı ile dilden dile yıllarca aktarılmış olduğunu kabul ediyoruz.

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'la beraber, Çocuk Edebiyatı temelleri atılmıştır. Dünya Çocuk Edebiyatı'nın en önemli eserleri Türkçeye çevrilerek bize kazandırılmıştır. Bunun en önemlileri, Robinson Crusoe, Gülüverin Gezileri, Seksen

Günde Devrialem, Beş Hafta Balonla Seyahat gibi eserlerdir. Çevirilerle Gelen Çocuk Edebiyatı Tanzimat sonrasında çocuklara yönelik süreli yayınların ve çeşitli türlerdeki kitapların yayınlanması konusunda yavaş da olsa gelişen bir çaba olduğu gözlenir. Bu dönemde Türk edebiyatı sahasında çocuk edebiyatının sınırları içine girebilecek ilk eserlerin tarihi Tanzimat'ın ilânından 20 yıl sonraya rastlar.

Tanzimat Döneminden sonra özellikle Meşrutiyet Döneminden itibaren çocuklara yönelik eserler artmıştır. Bu eserlerin en önemli örneklerini, özellikle Mehmet Emin Yurdakul, Fuat Köprülü, Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Celal Sahir Erozan, Yusuf Ziya Ortaç, Orhan Seyfi Orhon, Halit Fahri Ozansoy, Faruk Nafiz Çamlıbel, Enis Behiç Koryürek gibi Millî Edebiyatçılarca yazılan ve çocuklara millî ve manevî değerleri aşlamak amacını güden çocuk şiirleri oluşturur.

Çocuklara yönelik Osmanlı Devleti'nde dergiler de çıkartılmaya başlanmıştır. Dergiler genellikle haftada bir Perşembe günleri çıkartılmıştır. Bu dergilerin ilk örneği Mümeyyiz olmuştur. Mümeyyiz dergisini sırasıyla Sadakat, Etfal, Arkadaş, Çocuklarla Arkadaş, Vasıta-i Terakki, Çocuklara Kıraat, Çocuklara Talim, Çocuklara Mahsus Gazete, Çocuklara Rehber, Çocuk Bahçesi, Musavver Küçük Osmanlı, Arkadaş, Çocuk Dünyası, Çocuk Yurdu, Mektepli, Çocuk Duygusu, Türk Yavrusu, Çocuk Bahçesi, Çocuk Dostu, Hür Çocuk gibi dergiler izlemiştir. Bu dergiler ile çocuklarımıza değer verdiğimiz onları adam yerine koyduğumuzun göstergeleridir. Bu dergilerde dönemin dil ve imla sorunlarını, eğitim konularını, kadın ve çocuk hakları gibi önemli konuları görmekteyiz.

1914'ten 1918 yılına kadar geçen tam dört yıl I. Dünya Savaşına sahne olmuştur. Bu savaş, Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanması ile sona ermiştir. Savaşın ardından yine yıkım ve gözyaşı beraberinde gelecektir. Çünkü Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasının hemen ardından neredeyse ülkenin her karış toprağı işgale uğramıştır. Bu işgal ve savaşlar esnasında Türk insanımızın moral ve motivasyonu neredeyse hiç kalmamıştır. Bu mahvolmuşluğun altında çocuklarımızın ne durumda olduğunu anlamak hiç zor olmayacaktır. Çocuklarımızın çoğu yerlerinden yurtlarından edilecek, kimisi annesiz ve babasız kalacak, tarumar olmuş bir şekilde gözyaşı içinde kalacaktır.

Onbeşinci Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa, Doğu Anadolu Bölgesinde kaldığı zamanlar, bölgede kaldığı süre içerisinde çocuklara yönelik

girişimlerde bulunmuştur. Erzurum’da çocukların korunması onlara eğitim, sağlık ve kültürel anlamda bir şeyler katabilmek adına çalışmalar yapmıştır. Erzurum’da Çocuk Ordularını oluşturmuş, Sarıkamış’ta Çocuk Kasabası kurmuştur. Çocukları Türk ordusunun koruması altında sıcak bir yuvaya kavuşturulmuştur. Çoğu savaş esnasında ailesini yitirmiş kimsesiz çocuklardır. Kazım Karabekir Paşa birçok kimsesiz çocuğa gerçek anlamda babalık yapacaktır.

İşgaller karşısında tepkisiz kalan Osmanlı Devleti, işgalci devletlerin isteklerine boyun eğdikleri gibi Anadolu’da başlayan milli mücadele hareketine de engel olmaya başlamıştır. 23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılmasıyla yeni Türk Devleti de kurulmuştur. Mustafa Kemal bu meclisin başkanlığına seçildikten sonra meclise sunduğu 24 Nisan Kararları kabul edilmiştir. Bu kararlar doğrultusunda da Bakanlıklar oluşturularak hükümet kurulmuştur.

Milli Mücadele döneminde düşmanla yapılan mücadele bir ölüm kalım savaşıdır. Bu savaş var olmak ile yok olmak arasında gidip gelen bir mücadele dönemidir. Bu mücadelelerden olan Kütahya-Eskişehir Muharebeleri 10-24 Temmuz 1921 tarihinde Yunanlılar ile yapılırken Ankara’da I. Maarif Kongresi yapılmıştır. Bu durum, yeni kurulan Türk Devleti’nin eğitime verdiği önemi gösterir.

Kurtuluş Savaşı yıllarında ülkede tifüs, sıtma, verem, tifo gibi birçok salgın hastalık altında binlerce kişi öldüğü gibi, düşmanla mücadele veren kahraman Türk askerlerimizin de çoğu ya sakat kalmış ya da şehit olmuştur. Bu durum Türk halkına dolayısıyla Türk çocuklarına da olumsuz yönden etki edecektir. Kurtuluş Savaşı’nın en zorlu yıllarını yaşadıkları gibi hayatlarında hiç unutamayacakları kötü hatıraları da beraberinde getireceklerdir.

Türkiye Cumhuriyeti’nde inkılapların temel amaçlarından birisi toplumun sosyal hayatını değiştirmek, fertlerin her türlü taasup ve baskıdan kurtularak özgür birer vatandaş haline gelmesine yardımcı olmaktır. Bu bakımdan Cumhuriyet dönemi inkılapların hemen hepsi toplum yaşantısıyla yakından ilgilidir. Toplumun en küçük yapı birimi aile, ailenin de temel taşlarından biri çocuklar olduğuna göre yapılan inkılapların çocuklar tarafından özümsemişi gerekir. Yapılan inkılapların kökleşmesi ve benimsenmesi ancak bu yolla mümkün olacaktır. Bugünün çocukları yarının büyükleri olacağına göre çocukları inkılapların dışında tutmak mümkün değildir.

Mustafa Kemal Atatürk 30 Ağustos 1925’de Kastamonu’da yaptığı konuşmasında “Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılapların amacı Türkiye Cumhuriyeti halkını tümüyle çağdaş ve tüm anlam ve biçimiyle medeni bir millet biçimine dönüştürmektir.” diyordu. Daha sonra tekkelerin, tarikatların, hurafelerin nedenli anlamsız ve boş şeyler olduğunu örnekler vererek anlatan Mustafa Kemal; “Efendiler ve ey millet, iyi biliniz ki, Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler, meczuplar memleketi olamaz. En doğru, en gerçek tarikat medeniyet tarikatıdır.” diyerek gerçekleştirmeyi düşündüğü inkılapları dile getirmişti.

Türk İnkılâbı Türk Milleti’nin bağımsızlık, milli egemenlik ve çağdaşlaşma mücadelesini içeren bir eylem, bir aydınlanma ve yenilenme hareketidir. Bir taraftan dıştaki işgalci güçlere karşı bağımsızlık mücadelesi olarak başlamış, diğer taraftan içteki saltanat yönetimine karşı milli egemenlik mücadelesi olarak sürdürülmüştür. Devlet olarak bağımsızlık, millet olarak egemenlik esas alınmıştır. Bağımsızlık ve milli egemenlik mücadelelerinin başarıyla sonuçlandırılmasından sonra çağdaşlaşma mücadelesine girilmiştir. Bu mücadele dinamik karakterdeki Türk İnkılâbının halen devam eden bir sürecidir. Bir zamanlar günümüzün gelişmiş Batı toplumlarına devlet kurmayı, hoşgörülü olmayı öğretecek kadar ileri bir toplum olan Türk Milleti’nin yeniden çağdaşlığın öncüsü olma mücadelesidir.

Osmanlı Devleti’nin duraklama döneminden sonra eğitim bozulmuştur. Özellikle beşik ulemalığı sisteminin gelmesi eğitimdeki çöküşü daha da hızlandırmıştır. Osmanlı Devleti’ndeki medreselerde önceleri çok iyi bir eğitim verilirken sonradan bu eğitim bozulmuştur. Medreselerde dini eğitimlerle birlikte akli bilimler olan pozitif bilimler de okutuluyordu. Ancak ilmiye sınıfının bozulması ile medreselerde sadece dini eğitim ile ilgili dersler verilmeye başlandı. Medreseler artık işlevini bitirmiştir. Lale Devri ile Osmanlı Devleti batının üstünlüğünü kabul etmesi ile eğitimde de yenilikler kendiliğinden gelmeye başladı.

Eğitimle ilgili açılan batı tarzı okullara baktığımızda askeri amaçlı olduğunu görüyoruz. Osmanlı Devleti’nin son yaptığı savaşları kaybetmesi ıslahatların ve ilk açılan okulların da askeri amaçlı olmasına sebep olmuştur. Yıllar sonra sivil okullar açılmıştır.

Yeni kurulan Türk Devleti’nin eğitimle ilgili politikasına baktığımızda Laik bir temel üzerine oturtmak istediğini görüyoruz. Deney ve gözleme dayalı, akıl ve

bilimsel olan bir eğitim oluşturulmaya çalışılmıştır. Ülkemizdeki her din, inanç ve mezhepten olan yurttaş çocukları dâhil herkesin kız erkek ayırımı yapılmaksızın herkese eşit bir eğitim uygulanmıştır.

Eğitim ile ilgili ilk hedeflerin ve milli eğitim politikasını belirlemek için yapılan ilk toplantı Ankara’da 16 Temmuz 1921’de başlayan I. Maarif Kongresidir. Bu kongre ilk “Milli Eğitim Şurası” olarak kabul edilir. 3 Mart 1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim ve öğretim birleştirilmiştir. Eğitim de ortaya çıkan ikiliği ve belirsizliği ortadan kaldırmıştır. Devletin eğitim öğretim alanında ipleri eline aldığı ve tek elden yönettiği önemli bir yasadır. Türkiye’nin çağdaş bir eğitim vermesi için ayrıca dünyanın gelişen ve değişen durumlarına yabancı kalmamak için yeni politikalar ve programlar geliştirmeye çalışacaktır. Bunun için dünyanın önde gelen en önemli eğitim bilimcileri ve felsefecilerinin görüşün almak için Türkiye’ye çağırılmıştır. Bunların en önemlileri Dewey, Kemerrer ve Kühne’dir. Bunların görüşleri alınmış, bu görüşler doğrultusunda Türkiye’nin koşulları ışığında değerlendirilerek politikalar ve programlar geliştirilmiştir. Düşünceleri ve uygulamalarıyla Türk eğitim tarihine geçen Türk eğitim bilimcileri de yine bu dönemde yetişmiştir.

Eğitimde büyük bir çığır gibi görülen Harf İnkılabı önemli bir adımdır. Aslında yeni harf çalışmaları Osmanlı Devleti’ne kadar uzanmaktadır. Çocuklarımızın daha çabuk okuma yazmaya geçmesi, batı dillerini daha çabuk kavrayıp öğrenebilmesi hedeflenmiştir. Yeni harflerin kabul edilmesi ile çok çabuk benimsenmesi için Millet Mektepleri açılmıştır. Bu mektepler akşam kursları olarak kapılarını herkese açmıştır. Yaşlı, genç, kadın erkek yüzlerce vatandaşımız bu kurslara akın ederek hem okuma-yazma öğrendiler, hem de yeni Türk Harflerini öğrenmişlerdir.

Çocuklarımıza Türk milletinin şanlı geçmişini anlatmak, çok önemli uygarlıklar oluşturarak diğer milletlere örnek olduğunu anlatmak gerekir. Geçmişini bilmeyen bir millet geleceğe ışık tutamaz, geçmişten ders çıkartamaz. Bunun için 15 Nisan 1931’de Türk Tarih Kurumu acımıştır. Dilimizin sadeleşmesi ve yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmak için 12 Temmuz 1932’te Türk Dil Kurumu açılmıştır.

İlk Türk Devletlerinden itibaren sosyal yaşantıya baktığımızda ailenin önemli bir kurum olduğunu görüyoruz. Kadın erkek eşitliği üzerine kurulu bir düzen vardı. Yıllar geçtikçe bu düzenin ve anlayışın değiştiğini görüyoruz. Kız çocuklarının eğitimden nasibini alamadıkları gibi sosyal ve siyasi yönden de bir hayli geride kaldığını görüyoruz. Her alanda olduğu gibi bu alandaki gelişmeler de yüzümüzü güldürecek önemli gelişmelerdir. Türk Kadını, Türk Medeni Kanunun kabul edilmesiyle sosyal ve ekonomik alanda, belediye, muhtarlık ve milletvekilliği seçimlerine katılmasıyla da siyasi alandaki haklara kavuşmuştur. Bu durum birçok kendini medeni sayan Avrupa Devletlerinden önce atılmış bir adımdır. Aile hukuku ile aile içindeki huzur ve güvenliğin sağlanmaya çalışıldığını söyleyebiliriz.

Çocuk savunmasızdır. Korumaya muhtaçtır. En doğal hakkı ve yeri anne ve babasının yanındır. Giyinme, korunma, yeme-içme, eğitim gibi ihtiyaçlarının anne baba yanında karşılanması gerekir. Sadece bunlarla sınırlandırmamak gerekir, Bunların yanı sıra, bir güler yüze, şefkate, sevgiye ve gerektiğinde sınıksız sarılarak onu sevdiğini gösteren bir öpücüğe ihtiyacı vardır çocukların. Türkiye’de ve dünyada Çocukların korunması ve Çocuk Haklarını dile getirmek için çalışmaya başlanmıştır. Bunların içerisinde en önemlisi, Birleşmiş Milletlere bağlı UNICEF’tir.

Atatürk’ün insanlığa beslediği sevgide çocuklara olan derin şefkati, yaşamında özel bir yer alır. O’nun belirgin ilgi alanlarından biridir çocuk. O, yüreği çocuk sevgisiyle dopdolu bir şefkat timsaliydi.

Savaş yıllarının en bunalımlı günlerinde bile çocuklarla yakından ilgilenmesi, koruması altına alması, O’ndaki çocuk sevgisinin sadece duygusal bir sevgiden ibaret olmadığını gösterir.

Bireysel yardımın yeterli olamayacağını düşünen Atatürk, 30 Haziran 1921 yılında Himaye-i Etfal Cemiyeti’ni (Çocuk Esirgeme Kurumu) kurmuş ve koruyuculuğunu üstlenmiştir. Böylece Mustafa Kemal Atatürk, çocukların korunmasını kurumlaştırmıştır. Çocuk Esirgeme Kurumu, Kurtuluş Savaşı’ndan bu yana çocuklara açılan bir güven kapısı olmuştur.

23 Nisan 1920’de kurulup açılan ilk Türkiye Büyük Millet Meclisi, Cumhuriyet’imizin temeli olduğu gibi, ilk ulusal bayramımızın da nedeni olmuştur. 23 Nisan’ın Ulusal Egemenlik Bayramı’nın yanı sıra Çocuk Bayramı olarak da kutlanması, Atatürk’ün çocuklara verdiği değerden kaynaklanır. Ulusal egemenlik

lks geleceğini temsil eden çocuklarla zdeşleşmesi Atatürk Türkiye'sinde gerçekleşen olaydır.

Atatürk'n 23 Nisan'ı çocuklara bayram olarak saymasında ağdaş bir içerik bulunmaktadır. Atatürk düşüncesinin temellerini oluşturan ilkelerden biri de tarihin bir ilerleme düşüncesi de elbette ki, dinamik devrim ideali geleceğe yönelik olacaktır. Geleceği kuracak olan da bugünün çocukları ve gençleridir. Atatürk'n 23 Nisan'ı çocuklara armağanı, Türkiye Cumhuriyeti'ni gençliğe emanet etmesi bu ilerleme düşüncesiyle bağlantılıdır. Bu yönüyle de Atatürk, ulusal nder ve devlet adamı olarak diğer ülkelere örnek olmuştur.

Atatürk, vatani kurtarıp Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbasıkanı olmasından sonra çocuklarla çok daha yakından ilgilenmiş, onların sorunlarının çözümü için gerekli çalışma ortamını hazırlamıştır.

Ulusların tarihinde devlet kuran, devlet başkanı olanlar arasında çok az kişinin eğitim uygulayıcısı olduğu görülmektedir. İşte, Atatürk, eğitimci kişiliğiyle de bu görevi benimsemiş ve üstlenmiştir. Ulusun "Başöğretmen"i olmuştur.

Osmanlı Devleti'nden beri devam edip gelmekte olan Şişli Etfal Hastanesi yeni Türk Devleti'ne intikal eden çok önemli bir hastanedir. Bu hastaneyi kurduran kişi Osmanlı Padişahlarından II. Abdülhamit'tir. II. Abdülhamit'in küçük kızı Hatice Sultan difteriden ölünce 1889 yılında padişah tarafından yaptırılmıştır. Bu hastanenin eski adı Hamidiye Etfal Hastane-i Âlisi'dir. Bu hastane hem modern anlamdaki hastaneciliğin öncülüğü olarak hem de ilk ocuk hastanesi olması anlamında önemlidir.

Çocukların sağlıklı bireyler olarak yetişmeleri için hem yeni faaliyet gösteren Sağlık Bakanlığı hem de bazı dergi ve gazetelerle önlemler alınıp, halkın dikkati çekilmeye çalışılmıştır. Her alanda yetersizlikler olduğu gibi, sağlık alanında uzman kişilerde de yetersizlikler vardır. Doktor, Diş Hekimi, Hemşire, Ebe, Sağlık Memuru gibi birçok sağlık alanında uzman kalifiyeli eleman yetiştirmek gerektiği vurgulanmıştır. alışmalar buna göre yapılmıştır. Çocukların maruz kaldığı bir çok hastalıklara karşı aşılar hazırlanıp uygulanmıştır. Sağlık Bakanlığı sağlık koşullarını iyileştirmeden tutun da salgın hastalıklarla olan mücadeleye kadar birçok alanda kendisini gösterecektir.

1928 yılında Ankara’da Hıfzıssıhha Enstitüsü’lerin kurulmasına öncülük eden Refik Saydam olmuştur. Refik Saydam, dünyaca ünlü Pasteur Enstitüsü gibi her türlü aşı, serum yapabilecek bir kurumun Ankara’da da olmasını isteyecektir. Ve İlk olarak Ankara’da Refik Saydam Merkez Hıfzıssıhha Enstitüsü açılmıştır.

Sağlık alanındaki çalışma sadece fiziki sağlık değildir. Beden ve ruh sağlığının iyileştirilmesi için de çaba sarf edilmiştir. Bu yönde hazırlanıp sunulan en önemli dergilerin başında “Çocuk Kliniği” ve “Çocuk Bakımı” adı ile çıkan çok önemli dergiler vardır.

“Çocuk Kliniği” dergisi İstanbul’da çocuk hekimleri tarafından üç ayda bir çıkarılmıştır. Hekimler bu dergiyle topluma ışık tutmaya başlamışlardır. Yeni Türk Devleti’nin kurulduğu yıllarda bir takım sağlık sorunlarının olduğu tespit edilmektedir. En önemlisi de salgın hastalıklardır. Bunlar çocuklarda görülen kızıl rahatsızlıkları, difteri, sıtma gibi rahatsızlıklardır. Çocuk Frengisi rahatsızlıkları, çocuk ishalleri, süt çocuğu terbiyesi, kemik hastalıkları ve diyabet gibi hastalıklar hakkında bilgi vermişlerdir.

Dr. Mazhar, tarafından çıkarılan “Çocuk Bakımı” adlı dergi önce Mersin’de daha sonra da Denizli’de çıkarılmıştır. Bu dergiyle salgın hastalıklarla yapılan mücadele, çocukların sağlıklı bir gelişimini sağlayabilmesi için sağlıklı bir süt ve beslenmeden bahsedilmiştir. Çocuk ölümleri o kadar fazladır ki bunun önüne geçilmek için tedbirlerden bahsedilmiştir. Tabi ki temizlik vurgusunu yapmayı da ihmal etmeyecektir.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında çocuklara yönelik dergiler çıkarılmaya başlanmıştır. Bunların en önemlileri “Gürbüz Türk Çocuğu”, “Gelincik”, “Çocuk Duygusu”, “Cumhuriyet Çocuğu” gibi çocuk dergileridir. Bu dergiler ile çocukların daha iyi bir gelecek kurmaları, bilgili ve kültürlü bir nesil hedeflenmiştir. Dergilerde çocukların günlük yaşamda karşılaşabileceği durumlarla ilgili tavsiyelerde bulunarak ne yapması gerektiği vurgulanmıştır. Kısa çizgi hikayeler, bilmece ve bulmacalar, uzun hikayeler, Atatürk ile ilgili bilgiler, fıkralar, atasözleri sunulmuştur. Tarihten yapraklar, Türk ve Dünya tarihindeki önemli şahsiyetler hakkında bilgiler verilmiştir. Çocukların onları daha iyi tanıması sağlanmıştır. Yurt Bilgisi, vergi niçin veriyoruz, genel bilgiler, bilim (Bitkiler, Hayvanlar, Güneş Tutulması, Ay, Dünya, vs gibi) ve Yurd Albümü başlığı adı altında ülkemizde fotoğraflar yayınlanmıştır.

“Çocuk” ve “oyun” bu iki kelimeyi birbirinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Oyun ve oyuncak çocukların doğasında vardır. Her çocuğun mutlaka hareket etmesi gerektiğini bunu da beyin ve zihinsel gelişimine katkıda bulunduğunu herkes bilmektedir. Çocuklar mutlaka her türlü oyunu oynayabilmektedir. Hatta oyuncanın olmadığı durumlarda çocuklar kendi oyuncaklarını kendileri oluşturarak yaratıcı bir hale gelmesini sağlayabilmektedir. Bu durum bireyin ileriki yaşlarındaki hayata bakış açısını, zorluklar karşısında nasıl önlemler alabileceğini, yaratıcı fikirlere sahip olabileceğini göstererek katkı sağlamaktadır.

Dünya’da teknolojik gelişmelere ve yaşam şartlarına bağlı olarak yaşam standartları değiştiği gibi, oyuncak ve oyun alanında da değişiklikler olmaktadır. Aynı zaman da oyunlarda zaman içinde değişimler olmuştur. Türkiye’deki çocuk oyunlarına tarihsel açıdan yaklaşan bir araştırma yoktur. Oyunla ilgili temel kuramsal tartışmalara Pertev Boratav, Metin And, Sedat Örnek gibi bilim adamlarının girişebildiğini görüyoruz.

Genç Türkiye’nin ekonomisi de kendisi gibi genç ve dinamik olmalıydı. Uzun zamandan beri arka arkaya gelen savaşlar, ekonomisi iyi olmayan bir Türk halkı başta Osmanlı’dan gelen borç yükü ekonomimizi daha da kötüleştirmiştir. 1929 yılında meydana gelen dünya ekonomik krizinden de etkilenmiştir. Atatürk İlkeleri’nden de biri olan Devletçilik İlkesi ile Ekonomi hedeflerini devlet kendi eliyle yürütmeye çalışmıştır. Bu politika gerçekleştirilirken özel sektör göz ardı edilmeden tam destek verilmiştir ama gerekli sermaye birikiminin olmaması başarılı olmasını engellemiştir. Burada önemli olan yerli sanayinin korunup gözetilmesi ve desteklenmesidir. Çocuklarımızın da bu duyarlılığı küçük yaştan itibaren bilmesi ve anlaması için çalışmalar yapılmıştır. Çocuklarımızın tutumlu olması, yabancı mallarına karşılık yerli mallarını kullanması küçük yaştan itibaren bilgilendirilerek öğretilmeye çalışılmıştır.

Mustafa Kemal, Türk İnkılabının halk tarafından benimsenmesini çabuklaştırmak için halkın içerisine sıklıkla karışmıştır. Hem halkın olumlu ve olumsuz tepkilerini doğrudan yerinden görmek, hem de halkla kaynaşarak onların isteklerini ve sorunlarını doğrudan halkın ağzından görmek istemiştir. Mustafa Kemal, yaptığı yurt gezilerinde çocuklarla kaynaşmış onların gösterilerini izlemiştir.

Anadolu'nun birçok yerinde okul ziyaretlerinde bulunarak, çocukların gösterilerini izlemiş ve okulların yıllıklarına önemli hatıralar yazmıştır.

Mustafa Kemal ATATÜRK, Türk milletinin yetiştirdiği önemli bir kişi olduğunu hepimiz biliyoruz. O, Türk ordusunu sevk ve idare etmiş iyi bir komutan, Türk milletini düşmana karşı kenetlenmesini ilkeleriyle yön veren iyi bir önder ve liderdir.

Düşmana karşı canını hiçe sayarak milli mücadelede yer alan Türk Ata'sı Yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni ilkeleriyle ve devrimleriyle muassır medeniyetler seviyesine ulaştırmak için nasıl kararlılıkla mücadele içinde olduğunu biliyoruz.

Böyle bir lideri bilmek, sevmek ve anlamak çocuk yaştan başlaması gerekir. Gerçekten de ülkemizde her çocuk Atatürk'ün sevgisini, coşkusunu yüreğinde yaşatır ve büyütür. Bu duygu ve düşünceleri ifade eden birçok şair şiirinde çok güzel bir şekilde ifade etmiştir.

Bu sevginin tek taraflı olmadığını hepimiz biliyoruz. Atatürk'ün yaşamının her anında çocuklarla olan diyaloglarını saymakla bitmez. Atatürk, gerçekten çocukları çok severdi. Gözleri hep çocukların üstünde olmuş, onları gözetmiştir. Atatürk, Türk çocuklarına sevgi ve güvenle bakmıştır. Çünkü Mustafa Kemal Atatürk, yarının Türkiye'sini çocuklarda görmüştür. Büyük ve uygar, çağdaş ve mutlu Türkiye'yi çocuklarda görmüştür. O yüzden nerde bir çocuk görse içi sevgiyle dolmuştur. Bütün yurt gezilerinde çocuklara sevgiyle yaklaşmış, onlarla uzun uzun konuşmuştur. Çocuklara, çeşitli sorular sormuş, onların yanıtlarını dinlemiştir.

Çocukların sağlıklı bireyler olarak hayatını devam ettirebilecek sosyal politikalar yapmış ve geliştirmiştir. Manevi çocuklarıyla Türk ailesine örnekler teşkil etmiştir. Yurt genelinde okulları ziyaret edip onların sorunlarını dinlemiş ve onların kalbinde tahta oturmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE ÇOCUK ALGISI

1.1. ÇOCUK KAVRAMI

Doğumdan ergenlik dönemine kadar olan çağa çocukluk dönemi, bu dönem içinde bulunan insan yavrusuna da çocuk denir.¹

Çocuk, gelişen bir insan yavrusu, olgunlaşmamış, reşit sayılmayan küçük bir yurttıştır. Çocukluk üst sınırı belli olmayan bir çağdır. Çocukluk oyun ve öğrenim yıllarını kapsayan tüketici dönem olarak tanımlanır. Bunun üst sınırı 12 yaş da olabilir, 25 yaş da olabilir. Bedensel ve zihinsel belirtilerin ergenlik çağına ulaşması ile çocukluk dönemi sona ermektedir.² Küçük yaştaki oğlan ya da kıza da çocuk denir.³ Küçük çocuk anlamında tıfl⁴ kelimesi de kullanılmıştır.

Çocukluk yaşam zincirinin doğal ve değişmez halkalarından biridir. Ancak bebeklik doğal bir gerçeklik iken çocukluk sosyo-kültürel bir kavramdır. Bu nedenle diğer toplumsal kavramlar gibi norm ve değerlere göre, göreceli olarak belirlenir.

Çocukluk, oyun oynayabilecekleri, büyüyüp gelişebilecekleri, yetişkinlerinkinden farklı olarak, ayrı ve güvenli bir ortam gerektirir. Çocukluk, salt doğum ile yetişkinlik arasındaki dönem olmanın ötesinde bir anlama sahiptir. Bu kavram, bir çocuğun yaşamındaki durumu ve koşulları, belirtilen dönemi oluşturan yılların kalitesini anlatır.

Günlük dilde çocuk kavramına çeşitli anlamlar verilir. Bu kavram, yaşa ilişkin olarak küçüğü yetişkinden ayırmak için kullanılır. Çocukluk ve yetişkinlik yaşını ayıran sınır; bölgeye, sosyal çevreye, dinsel ya da kişisel görüşlere göre değişmektedir. Buna göre çocukluk; belli bir yaşa ulaşmak, reşit olmak, okulun bitirilmesi, çıraklık eğitimine başlamak gibi dış olayla bitmektedir. Bu ölçütlere göre, günlük dilde çocukluk 13-18 yaş arasında sona ermektedir.

Çocukluk herhangi sabit bir döneme ait tek bir evrensel deneyim değildir. Tarihsel olarak değişen kültürel bir yapıdır. Tarih boyunca çocuklukla yetişkinlik arasındaki ayrım çizgisi keyfi olarak çizilmiştir ve bu çizgi tarihsel dönemlerde

¹ Yeni Türk Ansiklopedisi, II. Cilt, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1985, s.586.

² Atalay Yörükoğlu, **Çocuk Ruh Sağlığı**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984. s.13.

³ Meydan Larousse, III. Cilt, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1970, s.283.

⁴ Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük**, 12. Baskı, Aydın Kitabevi, Ankara, 1995, s. 1108.

değişiklikler göstermektedir. Ayrım çizgisinin değişkenliği çocukluk kavramının geçiciliğini kanıtlar niteliktedir.

İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'na göre çocuk, fiziki yönden güçsüz, ruhu çok zengin, bu ruh her şey olmaya yönelen arzularla dolu, bunun için çeşitli hırçınlıklar yapan bir yaratıktır. Baltacıoğlu'na göre, çocuk kendi kendine yetici bir manzara arz eder ve ancak akranlarına itaat edebilir. Onun ruhu da son derece “muhafazakar” ve son derece “inkılapçı”dır. O, daima ilerdeki hayatına hazırlanır.⁵

Hem çocukluk yaşantısı, hem de çocukluk kavramı yüzyıllar boyunca değişim göstermiştir. Birkaç yüzyıl önce insanlar, çocukluğu yaşamın farklı bir dönemi olarak görmemekte, yaşamın ilk on sekiz yılının belirleyici olduğunu ve daha sonraki gelişimin ve işleyişin temelini oluşturduğunu düşünmemekteydi Örneğin; eski Yunanlılar özel bir yaş kategorisi olarak çocukluğa az ilgi göstermişlerdir. Çocuk ve genç için kullandıkları terimler o kadar belirsizdir ki, bebeklik ile yaşlılık arasında kalan hemen her çağı içermektedir.

Çocukluk dönemi, doğumdan 2-3 yaşına kadar “birinci çocukluk” 2-3 yaştan 6 yaşa kadar “ikinci çocukluk, 6 yaştan bülûğ başlangıcına kadar “üçüncü çocukluk”, bülûğ başlangıcından bülûğ tamamlanincaya kadar “dördüncü çocukluk” dönemi olarak dörde ayrılır.⁶

17. yüzyılın başlarından itibaren, çocuklar kendilerine özgü giysilere, oyunlara, öykülere, müziğe ve resimlere sahip olmaya başlamışlardır. Böylece onlar, yetişkin etkinliklerinden uzak tutulmuş ve yetişkinlerle çocukların dünyası birbirinden ayrılmıştır. Bütün bunlar yüksek sınıfa mensup varlıklı ailelerde görülmektedir. Yoksul sınıf çocuklarında gerek giysi ve oyun gerek çalışma ve yetişkinlerin dünyasını paylaşma bakımından eski yaşam biçimi sürmektedir. Örneğin; Victoria dönemi Londra'sında ya da Paris'te işçi sınıfı çocuklarını tasvir eden resimler, çocukları hâlâ yetişkinler gibi, çoğu zaman ana-babalarının eski ve yırtık giysileriyle göstermektedir. Bu dönemde çocukların içki, kumar ve cinsel taşkınlık gibi yetişkin yaşamının bütün yönlerine katıldıkları belirtilmektedir. Zenginlik yayılınca işçi sınıfı da kitlesel eğitimden yararlanmış, çocuklar yetişkinlerden ayrı bir dünyaya sahip olmaya başlamışlardır.

⁵ Necmettin Tozlu, **İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Eğitim Sistemi Üzerine Bir Araştırma**, MEB yayınları, İstanbul, 1989, s. 84.

⁶ Yeni Türk Ansiklopedisi, s.586.

Rönesans'la birlikte kültürel ve düşünsel ortamda başlayan değişim 19. yüzyılda da sürmüş ve çocukların diğer yetişkinlerden farklı bir sınıf olduğu anlayışı daha da pekişmiştir. Bu değişimde, ekonominin tarımdan sanayiye kayması, orta sınıfın gelişmesi, ailenin yapısının ve rolünün değişmesi, çocuk ölümlerinin azalması, boş zamanların artması, ana-baba-çocuk ilişkisinde duygusal bağın önem kazanması gibi etkenlerin de rolü olmuştur. Aydınlanma çağı filozofları, çocukluk anlayışı ve çocuk eğitimi konusunda yeni görüşler ileri sürmüşlerdir. Böylece, kendine özgü ve gittikçe gelişen bir çocukluk anlayışı ortaya çıkmıştır. Gelişen bu anlayış doğrultusunda çocuklar göçlerin, sanayileşmenin, şehirleşmenin olumsuz etkilerinden korunmaya çalışılmış, sağlık ve refahlarıyla ilgili önlemler alınmıştır. 20. yüzyılda ise çocuk, toplumun geleceğini belirleyen en önemli insan kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Bu yüzyıl aynı zamanda, filozofların, eğitimcilerin, psikologların ve hukukçuların çocukları incelemeleri, onların gelişimleri ve hakları konusunda fikirler ileri sürmeleri dolayısıyla "çocuk yüzyılı" olarak da adlandırılmıştır.

Çocuk küçüktür, akli ermez, bilgisizdir, deneyimsizdir, saftır. Sevimli, cana yakın, sokulgan, neşeli yaratıklardır. Safça soruları, değişik yorumları, meraklı bakışları, içten davranışlarıyla ilgi çeker, sevgi toplarlar. Çocuklar, ailenin mutluluk kaynağı, tüm ilgilerin ve aynı zamanda da kaygıların odaklarıdır. Aile ocağını tütüren ateşlerdir. Çocuklar en bencil kimselere bile özverili olmayı öğretebilen varlardır. Anne babanın yaşam savaşının itici gücüdürler. Çocuk tüm çabaları anlamlı kılar, yorgunlukları ve sıkıntıları unutturur. Aile için, çocuğun ilk gülümsemesinden ilk diş çıkışına, ilk adımından ilk kelimesini söyleyişine kadar her gelişme basamağı ayrı bir mutluluk kaynağıdır. Bu bilgilerin ışığında, çocuk kavramının tanımını Türk şairimiz Cahit Külebi'nin "Çocuklar" başlıklı şiirinde en iyi biçimde yaptığını düşünmekteyiz.

Bir nazlı kuşa benzer

Çocuk dediğin.

Ev ister, ekmek ister

Öpülmek, okşanmak ister.”⁷

⁷ Burçak Demirkan, *Tarihte Çocuk Kavramı*, http://www.tavsiyeediyorum.com/makale_5346.htm (10 Nisan 2014)

Çocukları öldürmek, özellikle sakat doğanları ve kız çocuklarını bebekken yok etmenin her çağda ve her yerde yaygın olduğu görülmektedir. Örneğin Çin’de 20. yüzyıla kadar fazla görülen kız bebekleri öldürmek doğal sayılmıştır. Aynı dönemde Japonya’da yeni doğan çocuğun yaşayıp yaşamama kararı aileye bırakılır ve uygulanmıştır. Afrika’da, 1990’larda da süren bir uygulama, çocuğun istenmemesi durumunda ormana bırakılmasıdır. Ya da çocuk suya atılmakta, ölmez sağ kalırsa yaşamaya değer bulunmaktadır. Ortaçağ Avrupası’nda ise istenmeyen çocuklar dereye atılmıştır. Eskimolar bebekleri buzlu suya atar, Araplar kuma gömerlermiş. Bilinçli olmayan ülkelerde ise en yaygın çocuk öldürme yöntemi, çocuğun beslenmeyip bakılmayarak ölüme terk edilmesidir.⁸

Çocuk kendine özgü özellikler göstermekle kalmaz, hızlı ve şaşırtıcı değişimler gösterir. Üç yaşındaki bir çocuk ile beş yaşındaki bir çocuk gelişimsel özellikler yönünden birbirine benzemez. Çocukların fiziksel sağlıklarının yanı sıra ruh sağlıklarının da normal sınırlar içinde bulunması gelecekte sağlıklı bir toplumun oluşması anlamına gelir. Ruh sağlığı yerinde olan toplumda eğitimci ve yönetici kadrolarında çalışacak olan bu kişilerin ülkeyi daha iyi yarınlara götürmeleri mümkün olabilir. Ruh sağlığı normal olarak büyüyen çocuklar, anne-baba olduklarında yine “normal” diye tanımladığımız sınırlarda çocuklar yetiştirebilir. Her çocuk ayrı bir dünyadır. Çocuk yetiştirmek ise en kutsal, en büyük, en zor, hayat boyu devam ettirilmesi gereken en önemli sanattır. Gelecek açısından düşünüldüğünde bu konunun önemi her geçen gün daha iyi anlaşılmaktadır. Daha doğacak çocuk anne karnında iken anne- babaların kafasında birçok soru işareti oluşur. “Kız mı? Erkek mi? Sağlıklı doğup büyüyecek mi? Ailemizde ve günlük hayatımızda nasıl bir değişiklik olacak? İleride nasıl bir insan olacak? Okul başarısı iyi olacak mı? Nasıl bir meslek sahibi olacak? Hayatta başarılı olacak mı?” gibi sorularla çocuğu beklemeye koyulurlar.

Çocuk dünyaya geldiğinde çocukla anne arasındaki ilişkinin çocuğun gelişiminde rolü büyüktür.

Karakter ilk yaşlarından itibaren aile, okul ve diğer sosyal çevre içinde geçirilen sosyal yaşantılar sonucu gelişmeye ve biçimlenmeye başlar. Çocukluk döneminde bireyin içinde bulunduğu olumsuz çevre koşulları, geçirilen olumsuz

⁸ Demirkan, http://www.tavsiyeeidiorum.com/makale_5346.htm. (10 Nisan 2014)

yaşantılar, ruhsal çatışmalar ruhsal yapının bozulmasına neden olarak olumsuz kişilik yapılarını ortaya çıkarır. Bu kişiler tüm yaşamları boyunca kendi iç dünyaları ve çevresiyle çatışma içinde olduklarından toplumun değer yargılarına ve ahlak kurallarına ters düşen davranışlarda bulunurlar. İyi bir sosyal çevrede olumlu yaşantılar kazanarak yetişen bir bireyin ise düşünce ve duygular ile davranışları arasında bir uyum vardır. Dengeli olması onun dayanma gücü ve esnekliğini artırır ve zor dönemlerden en az yara alarak çıkar.

1.2. OSMANLI'DA ÇOCUK

Anne ve babalarda, sevgi açıkça gösterilirse çocuğun şımarık olacağına dair inanç oldukça çok kabul gören bir görüş olmuştur. Ayrıca babaların sahip oldukları statünün sarsılmasından çekindikleri için çocuklarına yakınlık göstermediğini ifade etmektedir. Dayak ve korkutmanın çocuğun eğitiminde en sık kullanılan disiplin araçları olduğu belirlenmiştir. Hem Osmanlı hem de Cumhuriyet döneminde dayanın çok erken yaşlarda başladığı ve daha çok babalar tarafından uygulandığı görülmektedir. Disiplin amaçlı kullanılan bir diğer uygulama da çocukların korkutulmasıdır. Osmanlı döneminde korkutmanın genellikle doğaüstü hikâyeler ya da nesneler ile yapıldığı, kimi zaman da çocuğun eskiciye ya da bekçiye verilmekle korkutulduğu belirlenmiştir. Bu dönem anı yazarlarından 1897 doğumlu ve Cumhuriyet Döneminde Milli Eğitim Bakanlığı yapmış olan Hasan Ali Yücel bu durumu, “O devrin terbiyesinde korku hâkimdi. Allah korkusu, padişah korkusu, ana baba korkusu, hoca korkusu, polis korkusu, korkusu oğlu korkusu. Ezici bir hava, şahsiyeti yok edici bir baskı!” biçiminde anlatmaktadır. Cumhuriyet dönemi anılarında da korkutmanın benzer biçimde kullanılmaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Anne-babalar ya da çocuğun bakımı ile ilgilenen kişilerin, doğaüstü nesneler ya da hikâyelerle korkuttukları çocuklar bu dönemde ayrıca “sevgiden yoksun bırakma” ya da “evden atma” gibi tehditlerle de korkutulmaktadırlar. Anılardan korkutmanın, çocuğu yetişkinin ya da daha geniş toplumun kurallarına uymaya zorlamanın bir aracı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.⁹

Öğretim başlığı altında ele alınabilecek ilk konu evde verilen din eğitimidir. Özellikle Osmanlı döneminde 4 yaşından sonra evde anne-babaları ya da eve gelen

⁹ E. Nihal Ahioğlu ve Lindberg, *Çocuk Yetiştirme Açısından Türkiye’de Çocukluğun Tarihi*, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, sayı 31, s.45-46.

bir hoca tarafından kendilerine Kuran okumanın öğretildiğini ve dini kurallar konusunda uyarıların bu yaştan sonra daha da ciddiyet kazandığını ifade edilmektedir. Ancak bu eğitimin içeriğinin daha çok belli duaların ezberlenmesi ve güçlü bir dini inanca sahip olması konusunda çocuğa yapılan açıklamalar ve hikâyelerden oluştuğu anlaşılmaktadır.

Özellikle Osmanlı dönemi din eğitiminde, ezber ve korkutma birlikte anılan iki özellik olarak dikkat çekmektedir. Türk alfabesinin kabulünden sonraki Cumhuriyet döneminde anlamını bilmedikleri duaları ezberlemek zorunda kalmaktan şikâyet etmeleri sık karşılaşılan bir durum olarak dikkati çekmektedir. Ancak bu dönemde de duaların ezberlenmesi, Kuran okumanın öğrenilmesi ve güçlü bir dini inanca sahip olmayı da içeren din eğitimi, aileler tarafından önemsenmekte hatta çoğu durumda gurur konusu olarak diğerleri ile paylaşılmaktadır.

Osmanlı döneminde özellikle zengin ailelerin kız çocuklarının din eğitimi yanında sanat konusunda eğitilmesinin önemsendiği ve eve özel öğretmen (Fransız, Rum kökenli) çağırıldığı görülmektedir. Öğretim başlığı altında ele alınabilecek bir diğer konuda çocuklara alınan kitap ya da okunan masalları içermektedir. Osmanlı döneminde çocuk kitaplarının dini konuları, Cumhuriyet döneminde ise kahramanlık, millet sevgisi gibi konuları içerdiğinden söz edilmektedir. Eğitim ve öğretim dışındaki konular toplumsal cinsiyet, misafirlikler ve kardeşlerle ilgilenme başlıklarından oluşmaktadır. Her iki dönemde de çocuğun toplumsallaşmasında cinsiyetin önemli bir belirleyici olduğu anlaşılmaktadır. Bunun en belirgin örneği, kız ve erkek çocuklarının aile içerisindeki statülerindeki farklılıkta görünmektedir. Her iki dönemde de ailelerin kız çocuklarına daha fazla duygusal yakınlık ve ilgi gösterirken erkek çocuklarına daha otoriter ve kurallara dayalı bir tutum sergiledikleri anlaşılmaktadır. Bununla birlikte çocukların evdeki saygınlığı açısından bakıldığında Cumhuriyet dönemi yazarlarından 1915 doğumlu Nizamettin Özbek “Erkek çocukların, kızlara göre, daha bir saygınlığı, giderek dokunulmazlığı vardır” diyerek erkek çocuklarının evdeki statüsünü anlatmaktadır.¹⁰ Anılarda her iki cinsiyetten çocukların da 6 yaşına kadar “çocuk” olarak tanımlandığı; örneğin erkek çocukların 6 yaşından önce anneleri ile birlikte kadınlara özel hamamlara giderken, bu yaştan sonra “erkek” oldukları gerekçesi ile bu hamamlara kabul edilmedikleri

¹⁰Ahioğlu ve Lindberg, s. 46.

anlaşılmaktadır. Aynı yaş sınırının kız çocukları için de geçerli olduğu, kızların 6 yaşından sonra ev işlerinde annelerine yardım ettikleri, özellikle anne babanın evde olmadığı zamanlarda küçük kardeşlerinin bakım sorumluluğunu aldıkları görülmektedir.

Türk aile çekirdeğinin en önemli varlığı olan çocuk, servettir, devlettir, istikbaldır, ailenin ve toplumun garantisidir. Ailede çocuk vazgeçilmez bir unsur olup, çocuksuz bir aile adeta kabul görmemektedir. Türk destanlarında erkek çocuklar babanın, kız çocuklar ise ananın gözetimi altındadır.” Er malına kıymayınca adı çıkmaz. Kız anadan görmeyince öğüt almaz. Oğul babadan görmeyince sofraya çekmez. Oğul babanın yerine yetişendir.¹¹

Osmanlı döneminde çocukların okula başlama yaşı ve okula başlama törenleri ile ilgili betimlemelere sıklıkla rastlanmıştır. Osmanlı döneminde okula başlama yaşının “4 yaş 4 ay 4 gün” biçiminde tanımlandığı görülmektedir. Bunun İslami kurallarla bağlantılı din öğretimine başlamanın uygun zamanı olduğu belirtilmektedir. Çocuklar bu yaşa geldikleri gün okula başlamakta ve buradan da Osmanlı’da tüm çocuklar için bir açılış zamanının olmadığı anlaşılmaktadır. Çocuk belirtilen yaşa geldiği gün, “Mektep cemiyeti” ya da “Amin alayı” olarak adlandırılan bir törenle okula başladığı ve bu tören yoluyla da çocuğun okula başladığının topluma duyurulduğu görülmektedir. Anılardan ailelerin bu törene çok önem verdikleri ve bu nedenle günler öncesinden hazırlıklara başladıkları, komşulara ve katılan misafirlere tatlı ya da yemek ikram ettikleri, ayrıca hoca için de özel bir hediye paketinin ya da tatlı tepsinin hazırlandığı belirlenmiştir.

Osmanlı döneminde camilerin bitişiğinde bulunan ve okul amaçlı kullanılan odalara, öğrencilerin ayakkabılarını çıkararak girdikleri, dizlerinin üzerinde yere oturdukları ve önlerinde üzerine kitaplarını koydukları bir rahle olduğu belirtilmektedir. Buna karşılık Cumhuriyet döneminde ayrı bir yapı olarak tasarlanmış ve camilerin dışına taşınmış okul binalarından bahsedilmektedir. Okullarının kendisine ait bir bahçesi vardır. Bazı okulların bahçeleri olmadığı için ders aralarında okula yakın boş bir arsayı oyun alanı olarak kullandıklarından söz etmektedirler. Bunun yanında Osmanlı döneminden farklı olarak öğrencilerin özel

¹¹ Meral Güdek, **Modernleşme Döneminde Osmanlı’da Çocuk Eğitimi ve Literatürü**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı), Ankara, 2012, s. 90.

bir üniforması vardır. Derslerin içeriği ile ilgili olarak iki dönemin farklılaştığı görülmektedir. Osmanlı döneminde eğitimin din kurallarının ve özellikle de Kuran'ın öğretilmesine dayalıdır. Arap alfabesinin öğrenilmesi ile başlayan dersler, Kuran okuma ve ezberleme ile devam etmektedir. Ders ezberlerinin, tüm öğrencilerin belirli bir ahenk içinde sallanarak ve hep bir ağızdan harfleri ya da ayetleri tekrarlayarak gerçekleştirilmektedir. Arap harflerini öğrenmenin zor olduğunu ve hocanın kimi zaman bu ezberi kolaylaştırmak için harfleri tekerlemelerle öğretmeye çalıştığı belirtilmiştir. Pek çok kişi, okudukları metinlerin anlamlarının kendilerine anlatılmadığını ve bu nedenle ezberledikleri metinlerden hiçbir şey anlamadıklarından da söz etmektedir. Cumhuriyet döneminde de bu ezber geleneğinin yine devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu dönem tartışma ya da açıklama olmaksızın ezberlenmek zorunda olunan ders konularının okulun zorlayıcı taraflarından olduğunu belirtmektedirler.

Ezber ile eşzamanlı olarak tanımlanan bir diğer olguda dayaktır. Her iki dönemde de okulda dayanın olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı dönemi anılarında dayak için kullanılan ve “falaka” olarak adlandırılan özel bir sistemden sıklıkla söz edilmektedir. 1864 yılı doğumlu ve edebiyatçı Hüseyin Rahmi Gürpınar bu aleti şöyle tanımlamaktadır: “Çocuklara tahsis edilen bu işkence aleti uçtan uca ip bağlanmış bir sopadır. Kabahatlinin ayakları bu sopa ile ipin arasına geçirilir. Sopa büzüldükçe ayaklar bileklerinden falakaya sıkışır. Son burmada çocuk kıskıvrak bu kapana tutulmuş olur”. O dönemdeki pek çok çocuğun harfleri yanlış okudukları, evde yapmaları gereken okumayı yapmadıkları yada sadece yanlarındaki ile fısıldaştıkları için bu biçimde cezalandırıldığı belirtilmektedir. Dayak yiyen çocuklardan bir kısmı eve gittiklerinde cezalandırılmalarının aile için bir utanç olması nedeniyle anne-babalarından dayak yediklerinden söz etmektedirler. Anne-babaların çocuğun hoca tarafından cezalandırılmasını hoş karşılayacağı, hem Osmanlı hem de Cumhuriyet döneminde karşılaşılan “eti senin kemiği benim” sözü ile de örneklendirilmektedir. Cumhuriyet döneminde dayanın bir disiplin aracı olarak kullanılmaya devam ettiği görülmektedir. Bu dönemde dayanın kimi zaman sadece kusurlu olan öğrenciye kimi zaman ise tüm sınıfa aynı anda uygulandığı belirtilmektedir.

Türklerde küçükler, daima büyüklere saygı duyarlar.¹² Toplum içerisinde çocuklar sevilip korunduğu gibi çocukların büyüklerine karşı saygı göstermesi istenmiştir. İlk Türk Devletlerinden gelen töre anlayışı, Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi günümüzde de aynıdır. En basit davranışlardan bazıları büyüklerin karşısında uzanmamak, onların karşısında bacak bacak üstüne atmamak örnek olarak gösterilebilir.

1.3. DÜNYA'DA VE OSMANLI'DA ÇOCUK DERGİLERİ

1.3.1. Dünya'da Çocuk Dergiciliği

Çocuk süreli yayınlarını (dergileri) genel basın tarihi gelişiminden ayırmak mümkün değildir. Başlangıçta toplumun belirli kesimlerine hitap eden basın, zaman içerisinde, toplumun tüm kesimlerine hitap etme arayışına girmiştir. Basının kitleselleşmesi sonucunu doğuran bu arayış, zaman içerisinde cinsiyet, ilgi ve meslekî farklılıklara dayalı yeni haberleşme ürünlerinin doğmasına neden olmuştur. Artık toplumun tamamına yönelik bir haberleşme aracı yerine kadınlara, çocuklara, gençlere, değişik ilgi ve meslek guruplarına yönelik gazeteler ve dergiler çıkarılmaya başlanmıştır. İşte çocuk süreli yayınları da bu ayrışmanın bir sonucu olarak ortaya çıkar ve gelişir. Bu gelişme, basında gazete ve dergi terimlerinin de doğmasına neden olur. Artık geniş kitlelere ulaşmaya çalışan aktüel ve günlük gazeteler yerine, periyodik aralıklarla belirli bir kitleye, spesifik konularla ilgili, daha detaylı bilgi, fikir incelemeleri, görece daha kapsamlı olarak sunulabilen süreli yayınlar ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda kadın dergileri, gençlik dergileri, çocuk dergileri, moda dergileri, bilim dergileri, spor dergileri gibi yeni süreli yayınlar çıkmaya başlamıştır.

Avrupa'da çocuk dergileri, dergiciliğin ortaya çıkışından (1672) yaklaşık yüzyıl sonra başlayabilmiştir. Çocuk dergiciliğinin başlangıcını ahlâkî dergiler (Moralische Wochenschrift) oluşturmaktadır. İlk yayınlanan çocuk dergileri, birtakım ahlâkî değerleri içermektedir. Bu dergilerde ebeveynlere ve çocuklara yönelik ahlâkî öğütler yer almaktaydı. 1722 yılında Leipzig'de yayınlanan "Leipziger Wochenblatt für Kinder" çocuk dergiciliğinin ilk örneği olarak kabul edilir. Bu ilk derginin içeriğini hikâyeler, fabllar, tabiat bilgisi konuları, mektuplar ve birtakım temsiller oluşturmaktaydı. Yine aynı yıl bu dergiye rakip olarak "Nidergaschisches

¹² Bahaddin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları II*, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1993, s.14.

Wochenblattfür Kinder" adıyla ikinci çocuk dergisi yayınlanmıştır. Önemli bir okuyucu kitlesi bulan bu derginin içeriği de benzer konulardan oluşmaktaydı.¹³

1.3.2.Osmanlı'da Çocuk Dergiciliği

Dünya edebiyatlarında olduğu gibi Türk edebiyatında da çocuk edebiyatının ilk ve en yaygın ürünleri sözlü geleneğin içinde yer almıştır. Tanzimat öncesine uzanan tekerlemeler, ninniler, şiirler, masallar, destanlar, efsaneler, kıssalar, halk hikâyeleri, Karagöz oyunları, Nasreddin Hoca fıkraları hep bu sözlü geleneğin içinde yer almış olan birer anlatı türleridir. Tabii bu arada Tanzimat öncesi dönemde çocuklara yönelik olarak yazılmış veya yetişkinler için yazıldıktan sonra çocuk edebiyatına mal olmuş eserler hakkında bugün için geniş ve kesin bir bilgiye sahip olmadığımızı da burada belirtmiş olalım.

Çevirilerle Gelen Çocuk Edebiyatı Tanzimat sonrasında çocuklara yönelik süreli yayınların ve çeşitli türlerdeki kitapların yayınlanması konusunda yavaş da olsa gelişen bir çaba olduğu gözlenir. Bu dönemde Türk edebiyatı sahasında çocuk edebiyatının sınırları içine girebilecek ilk eserlerin tarihi Tanzimat'ın ilânından 20 yıl sonraya rastlar. 1859 yılında üç farklı çalışmayla Türk çocuk edebiyatının bir nevi temelleri atılmıştır. Bu üç çalışma şunlardır:¹⁴

- a) Şinasi'nin La Fontaine'den yaptığı fabl çevirileri 1859'da şairin Tercüme-i Manzume adlı kitabında yayınlanmıştır.
- b) Kayserili Doktor Rüştü adlı bir kişinin 1859'da yazdığı Nuhbetü'l-Etfâl isimli Arapça alfabe kitabının sonuna eklediği çocuk hikâyeleri, fabl tercümeleri ve kısa hayvan hikâyeleri bu türün Tanzimat sonrası Türk edebiyatındaki ilk örneklerinden biri olarak kabul edilebilir.
- c) Yusuf Kamil Paşa'nın klâsizmin zevk vererek eğitmek prensibini dikkate alarak François de Salignac de la Mothe Fenelon'dan 1859'da çevirdiği Telemak (Tercüme-i Telemak) adlı roman da önemli bir çalışmadır. Ancak Tercüme-i Telemak'ın dilinin ağır olması onun çocuklara hitap eden eserlerde aranması gereken önemli bir kuralı ihlâl ettiğini göstermektedir.

¹³ Hüseyin Şimşek, *XIX. Yüzyıl Çocuk Dergiciliği ve Eğitsel İşlevleri Üzerine*, **Milli Eğitim Dergisi**, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/151/simsek.html> (28 Haziran 2014)

¹⁴ Selçuk Çıkla, *Tanzimattan Günümüze Çocuk Edebiyatı ve Öneriler*, **Hece Dergisi**, Sayı:104-105, s.94.

Roman alanında Daniel Defoe'nun Robinson Crusoe'su (Hikâye-i Robenson adıyla-1864), Güliiver'in Seyahatnâmesi (Güliiver Nam Müellifin Seyahatnâmesi adıyla-1872), Seksen Günde Devr-i Âlem (ilk Jules Verne çevirisidir, çevireni belli değildir-1876), Kaptan Hatras'ın Sergüzeşti (1878), Merkez-i Arza Seyahat (1886), Beş Hafta Balon İle Seyahat (1889) gibi -asında yetişkinler için yazılan fakat sonraları çocuk romanları olarak telakki edilen- romanlar izlemiştir. Bunları da Ahmet İhsan tarafından hepsi 1889-1904 yılları arasında çevrilmiş 16 Jules Verne romanı takip etmiştir. Tabî bu romanlar hem cumhuriyet öncesinde hem de cumhuriyet sonrasında birçok defa daha, farklı çevirmenler tarafından Türkçeye çevrilmiş, aynı zamanda bir çevirinin birçok defa yeni baskısının yapıldığı görülmüştür. Söz gelişi Robinson Crusoe'nun cumhuriyet öncesinde altı farklı çevirisi yapılmış, bunlardan ilk çeviri sahibi Ahmet Lütü Efendi'ninki 1864'ten sonra 1867, 1870, 1871, 1874, 1877 ve 1889 yıllarında yeni baskılar yapmıştır.¹⁵

Tanzimat döneminden itibaren giderek artan çocuklara yönelik eserlerin II. Meşrutiyet dönemindeki örneklerini, özellikle Mehmet Emin Yurdakul, Fuat Köprülü, Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp, Celal Sahir Erozan, Yusuf Ziya Ortaç, Orhan Seyfi Orhon, Halit Fahri Ozansoy, Faruk Nafiz Çamlıbel, Enis Behiç Koryürek gibi Millî Edebiyatçılarca yazılan ve çocuklara millî ve manevî değerleri aşlamak amacını güden çocuk şiirleri oluşturur. Bu yıllar aynı zamanda "çocuk şiirleri" kitaplarının artmaya başladığı yıllardır. Ali Ulvi Elöve'nin Çocuklarımıza Neşideler (1912), İbrahim Alâettin Gövsa'nın Çocuk Şiirleri (1913), Tefik Fikret'in Şermin'i (1914), Ali Ekrem Bolayır'ın Çocuk Şiirleri (1917) ve Şiir Demeti (1923), Köprülüade Mehmet Fuat'ın Mektep Şiirleri (1922), Ziya Gökalp'in Kızıl Elma (1915), Yeni Hayat (1918) ve Altın Işık (1923) adlı şiir kitapları bu türün cumhuriyet öncesindeki örnekleridir. Burada Fuat Köprülü'nün, derslerinde "Bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut'u öbür gözüne koysanız, yine Dede Korkut ağır basar." diyerek Türk kültür tarihindeki önemini belirttiği Kitâb-ı Dede Korkut'un da ilk defa 1916'da Kilisli Rıfat tarafından hazırlanarak Kitâb-ı Dede KorkudAlâLisân-ı Taife-i Oğuzân adıyla bastırıldığını ve bu tarihten sonra Dede Korkut'un hem yetişkinlere hem da çocuklara hitap eden birçok baskısının yapılmaya başlandığını belirtelim. Aslında bugün çocuklar için yazılmamış olan ancak zamanla

¹⁵Çıkla, s. 95

çocuklar tarafından beğenilip çokça okunan eserleri çocuk edebiyatının ürünleri arasına dahil ettiğimize göre Dede Korkut'u da Türk çocuk edebiyatının ilk eserlerinden biri saymamız pekala mümkün görünmektedir¹⁶

Tanzimat Dönemi'nde çıkarılmaya başlayan çocuk dergileri genellikle haftada bir ve perşembe günleri yayımlanmıştır. İsim seçimlerinde ise daha çok çocukların hoşlanabileceği ya da çocuklukla ilgili çağrışımlar uyandıran isimler seçilmiştir. 19. yüzyılın sonlarından itibaren dönemin ün yapmış yazarları da çocuk dergilerinde yazmaya başlamışlardır. Tanzimat Dönemi'nde yayımlanan ilk çocuk dergisi, 1869'da çıkarılan Mümeyyiz'dir. Mümeyyiz, iyiyi kötüden ayıran demektir.

Aynı adla bir gazetenin haftalık eki olarak yayınlanan Mümeyyiz, ilk çocuk dergisi unvanına sahiptir. Çocuklar için hazırlanan ilk dergi olan Mümeyyiz, aslında aynı adla yayımlanmış gazetenin haftada bir olmak üzere cuma günleri çıkarılan ekidir. İlk sayısı 15 Teşrinievvel (Ekim) 1869'da (Hicri 9 Recep 1286), son sayısı 14 Teşrinievvel 1870'te (Hicrî 19 Recep 1287) yayımlanmıştır. Bu anlamda Tanzimat Dönemi'nde çıkarılan dergiler içerisinde en uzun süre yayında kalmayı başaran dergi olmuştur. Derginin büyük harflerle yazılı adının altında, "Çocuklar için gazetedir." ifadesi yer almaktadır.

Mümeyyiz'in çıkarılış amacı, en iyi yine derginin sayfaları arasında anlatılmaktadır. Bu amaç, ilk sayıda "Maksûd" başlığı altında, zaman zaman da başka bölümlerde şöyle ifade edilmiştir.

*"Bu hâlde maksûdumuz, ancak birinci derecede müstehak-ı hizmet olan çocuklara haftada bir def'aya'niCum'a günleri işbu gazeteyi çıkarmak ve hüsn-i ahlâk u terbiyeye vütahsîl-i ma'ârif ü kemâlât-ı insâniyeyedâ'ir büyüklerimizin te'lifâtında gördüğümüz bahsleri çocukların anlayabileceği ibârelerle yazmaktır. Umarız ki hulûs-ı ni'yet, sa'yımızimeskûr u kusûrumuzuma'zûr eder ve tezâyüd-i sevk ü gayretimizi mûcib olacak sûrettekabûl-i âmmeye mahzar kılar."*¹⁷

Mümeyyiz, Yahya Akyüz'ün ifadesiyle: "Usûl-i Cedîd hareketinde emeği geçen Kırımlı Türk eğitimcilerinden" olan Sıdkı Efendi adında bir eğitimci-gazeteci tarafından çıkarılmıştır. (Yahya Akyüz, Türk Eğitim Tarihi) Derginin kadrosunu Sıdkı Efendi dışında Tevfik, Emîn, Ahmed Fâik, Rıfat Efendi ve Süleyman Fâik gibi isimler oluşturmuştur. Dergi, 215 mm x 290 mm boyutlarındadır. Yazılar ise iki

¹⁶Çıkla, s. 96

¹⁷ Yavuz Bayram, *Türk Edebiyatının İlk Çocuk Dergisi: Mümeyyiz (1869-1870)*, **Hece Dergisi**, Sayı:104-105, Ankara, 2005, s.485.

sütûn hâlinde 148 mm x 243 mm ebadında bir çerçeveye yerleştirilmiştir. 41 sayı 4 sayfa, 8 sayı ise 8 sayfa yayımlanan dergi toplam 49 sayı çıkarılmıştır.¹⁸

Derginin değişik nüshalarında, çocukların ilgisini çekmek ve onları eğlendirmek amacıyla “fıkra-ı muhtasara”, “latîfe” veya “letâ’if” başlıkları altında fıkralara yer verilmiştir. İçerikleri ve verdikleri mesajlar açısından, bunların ‘eğitici’ nitelikli olmalarına özen gösterildiği anlaşılmaktadır. Amaç, “Bazı muhtasar ve güzel hikâyeler mütalaası çocukların zihinlerinin açılmasına medâr olacağından bundan böyle nasihat olunacak bazı kısa hikâyelerin gazetemize derci münasip görünmüştür.” cümlesiyle 16. sayıda kısaca ifade edilmiştir.¹⁹

Mümeyyiz dergisinin dil konusunda tutumu önemlidir. Çünkü dergi sadece sade dili kullanmakla kalmamış, gücü yettiğinde dil konusunda uyarılarda da bulunmuştur. Dergi kimi yerlerde lisan yerine dil sözcüğünü kullanmayı yeğlemiştir.²⁰

Mümeyyiz’i 1875’te Sadâkat izlemiştir. Sadâkat sayfalarında öğretici yazılara yer vermesinin yanı sıra eğlendirirken öğretmeyi amaçlamıştır. Yazıların çoğu yabancı dilden çevrilmiştir. Derginin içeriğinde küçük hikâyeler, soru-cevaplar, okuyucu mektupları, durub-ı emsal (atasözleri) gibi köşeler bulunur. Dili oldukça sadedir. Sık sık lisanımızın Türkçe olduğuna vurgu yapmıştır. Noktalama işaretleri kullanılmıştır.²¹

Sadâkat çok fazla ilgi görmesini 2. sayıda “Teşekkür” başlıklı yazısıyla şu şekilde yansıtmıştır:

*“Gazetemiz çıktığı gün bin beş yüz nüshası satıldı. Ertesi gün yine gazete isteyenlerin haddi hesabı olmadığı ve adeta matbaaya hücum edercesine adamlar geldiği için birinci nüshayı tekrar bastık. Ondan da bin kadarı satıldı. Bunlar hep çocukların gösterdiği rağbet ile hâsıl olduğundan teşekkür ederiz ve böyle giderse biz de elden geldiği kadar gazeteyi ileri götürmeye çalışacağız. Hemân Cenâb-ı Hakk muvaffak eylesin. Âmin.”*²²

Sadâkat 6. sayıdan sonra “Etfâl” adıyla bağımsız bir dergiye dönüşmüştür. Çocuklar anlamına gelen Etfâl, Sadâkat’in devamıdır; ancak dili daha ağırdır.

¹⁸ Bayram, s.487.

¹⁹ Bayram, s.489.

²⁰ İsmet Kür, **Türkiye’de Süreli Çocuk Yayınları**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1991, s.17.

²¹ Gülden A. Pınarcı, *Çocuk Dergileri*, <http://e-bulten.library.atilim.edu.tr/sayilar/2013-06/okuma.html> (6 Nisan 2014)

²² Kür, s.24.

Yabancı tamlama ve sözcükler daha fazla kullanılmıştır. Bunun haricinde Sadâkat'ten farklı bir tarafı yoktur. Haftada bir çıkan derginin bir seneliği yirmi, altı aylığı 10 kuruştur. Ayrıca dergi ilan olarak sadece kitap ilanlarına yer vermektedir. İsmet Kür “Türkiye’de Süreli Çocuk Yayınları” adlı eserinde Etfâl dergisiyle ilgili şu bilgileri vermektedir:

“Etfâl dergisinin eni 21, boyu 30 cm’dir. Kapak dâhil iki yapraktır. Hakkı Tarık Us Kütüphanesi’nde 1. ve 13. sayıları var. Öbür kütüphanelerde adına bile rastlanmadı. Ne yazık ki, ‘paramparça’ya yakın halde. Eski dergilerin tümünün hali acınacak gibi ama sanırım rekor bunda. Sözcükler zorlukla okunuyor, kimi de okunamıyor.”²³

Osmanlı Devletinde çıkarılmış olan dergiler sırasıyla şöyledir. 1286 (1869) yılında Mümeyyiz, 1291 (1875) yılında Sadâkat, 1291 (1875) yılında Etfâl, 1876 (1292) yılında Arkadaş, 1298 (1882) yılında Çocuklarla Arkadaş, 1299 (1883) yılında Çocuklara Kıraat, 1303 (1887) yılında Çocuklara Talim, 1312 (1896) Çocuklara Mahsus Gazete, 1313 (1897) Çocuklara Rehber Gazetesi, 1320 (1904) yılında Çocuk Bahçesi, 1325 (1909) yılında Musavver Küçük Osmanlı, 1325 (1909) yılında Arkadaş, 1329 (1913) yılında Çocuk Dünyası, 1329 (1913) yılında Çocuk Yurdu, 1329 (1913) yılında Mektebli, 1329 (1913) yılında Çocuk Duygusu, 1329 (1913) yılında Türk Yavrusu, 1329 (1913) yılında Çocuk Bahçesi 1330 (1914) yılında Çocuk Dostu, 1334 (1918) yılında Hür Çocuk şeklindedir.²⁴

Türkiye’de yayımlanmış ve yayımlanmakta olan çocuk dergilerini okuyanlar, toplumun “çocuk” a bakış açısının, “çocuk” u ele alış biçiminin geçirdiği evreleri incelemek ve vardığı yeri görmek fırsatını bulurlar. Çocuk, aileden, eğitim sisteminden, düzeninden, devlet politikasından, kısacası içinde yaşadığı toplum koşullarından soyutlanamayacağına göre; çocuk dergilerinde, çocuk’un yanı sıra, zamanın tüm yaşamı ama gene de öbür yayım organlarında olduğundan daha samimi ve gerçekçi biçimde sergilenmiştir. Örneğin, 1298(1883) ve öncesinde çıkan dergilere bir karışan olmaz da 1299’da “Çocuklara Kıraat” dergisi günün birinde “aldığı mektupların isteğine” (Belki de tehdidine) uyararak, “bundan böyle insan ve hayvan resimleri basamayacağını” bildirir ve basmaz. 1320 (1904)’de yayımlanmakta olan “Çocuk Bahçesi” “Padişahımız Efendimizin Tenbihlerine

²³ Kür, s. 38.

²⁴ Kür, s. 555.

uymayan neşriyat yaptığı” gerekçesiyle, önce “Tebliğat-ı resmiyye” alır. Uyarı almış olan sayıyı incellerseniz, “Padişahımız efendimizi” kızdıran yazının hangisi olduğunu bir türlü anlayamazsınız. Ne var ki, dergi mimlenmiştir bir kez, arkadan bir uyarı daha alır. Bakarsınız, kısa bir süre içinde dergi, 15 gün için, daha sonra da süresiz kapatılma cezasına çarptırılmıştır. Bu sansür, bu “kapatılma” olayları daha başka yayınlar içi de söz konusudur. Olayın önemini arttıran, bunların çocuk dergilerine bile bulaşmış olmasıdır. Çocuk dergilerinin akışı içinde sosyal, kültürel ve politik yaşamın iniş-çıkışlarını görmemek olası değildir. Memleket sorunlarının çocuk dergilerinde bunca dile getirilmiş olması da önemlidir. Çocukların “adam yerine” konduğu bu dergilerde, dil ve imla sorununun, eğitim konularının, kadın ve çocuk haklarının ve benzeri önemli konuların ele alındığını görmekteyiz.²⁵

1.4. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ’NDE ÇOCUK ALGISI

1.4.1. Mondros Ateşkes Antlaşması ve Milli Mücadele

“Müttefiklerimiz yenilince bizi de yenik saydılar” türünden bir gerekçeyle açıklanan bozgun, ülkenin üzerine bir karabasan gibi çökünce birtakım kurtuluş yolları ortaya atıldı. Bu çözüm yolları, peşinen söylemek gerekirse, o günün seçkinlerinin koşullanış düzeyini, yarım yüzyılı aşkın bir deneyimden hiçbir ders almadıklarını ve yeni şeyler düşünmekten yoksun olduklarını gösteren bir örnektir. İngiliz Koruyuculuğu ve Amerikan Mandası biçiminde ortaya atılan bu kurtuluş yolları üç koşullanmadan kaynaklanmaktaydı. Din ve gelenekten gelen ve Padişahsız ve Halifesiz bir çözüm düşünememe durumu, ikincisi duraklama devrinden bu yana kafalarda iyice yer etmiş olan yabancı üstünlüğü kavramı ve üçüncü olarak da Osmanlı İmparatorluğu dışında bir çözüm düşünememek. Oysa bozgun sonucu dört bir yandan paylaşılmaya başlanmış bir imparatorlukta, algılanması ne kadar güç olursa olsun, biricik kurtuluş yolu bu üç koşullanmayı da aşmaktan geçiyordu. Çünkü Saltanat hemen işbirlikçi bir tutum alarak başta kalmaktan başka bir şey düşünmediğini ortaya koymuş, yenen büyük devletler ordularıyla ve o ana dek destekleri azınlıklar aracılığıyla ülkeyi paylaşmaya başlamışlar, imparatorluk fiilen

²⁵ Kür, s. 1-2.

ortadan kalkmıştı. İşte M. Kemal'in getirdiği kurtuluş önerisi, bu üç koşullanmadan kurtulup bu üç gerçeği görmüş olmasının sonucudur.²⁶

30 Ekim 1918 tarihinde Osmanlı Devleti'ni fiilen yok eden antlaşma olarak kabul edilen Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmıştır. Ülkenin her tarafı işgale uğramıştır. Aslında pek az umut vardı. Neredeyse hiç kesintisiz sekiz yıllık bir savaştan tükenmiş olarak çıkan bir zamanların muhteşem Osmanlı İmparatorluğu yenik biçimde sırt üstü düşmüş, başkenti işgal altında, yöneticileri ise firardaydı. Ülke parçalanmış, yoksullaşmış, nüfusunu kaybetmiş ve morali çöküntüye uğramıştı. Yenik ve cesaretini kaybetmiş Türk halkı galiplerin onlara zorla kabul ettireceği şeylerin hemen hepsini kabule hazır görünüyordu.²⁷

Mondros silah bırakışması günlerinde, İstanbul'da Minber gazetesinde yayınlanan bir demecinde aynen şunları vurgulamıştı:

“.. aziz yurdumuzun ve bahtsız ulusumuzun kurtuluşu.. konusunda türlü zamanlardaki derin düşüncelerimin özeti ve sonucu olarak diyebilirim ki, ben en iyi siyasetin, her türlü anlamıyla en çok güçlü olmakta bulunduğunu kabul ederim. En çok güçlü olmak deyiminden anladığım, yalnız silah gücü olduğunu sanmayınız. Tersine, bu bence güç toplamını oluşturan etkinliklerin sonuncusudur. Bence en çok güçlü olmak, bilim bakımından, teknik bakımından ve ahlak bakımından güçlü olmaktır. Çünkü bu saydığım değerlerden yoksun bir ulusun bütün bireylerinin en son silahlarla donatıldığını tasarlasak bile, güçlü olduğunu kabul etmek doğru olmaz Bugünkü insanlık toplumunda insan olarak yer alabilmek için, eline silah almış olmak yetmez. ... Ülkemi ve ulusumu, pek iyi tanıdığım ve yoksun bulunduğumuz ilerlemeye eristirebilmek için, huzur ve sükun ile, ama her halde özgürlük ve bağımsızlığı kurarak, çok sürekli çalışmak gerektiğine inanmış bulunuyorum.”²⁸

Türk Edebiyatı da Atatürk'ün yukarıda zikrettiğimiz düşüncelerine duyarsız kalmamış, meseleye çeşitli perspektiflerden yaklaşarak, farklı türlerdeki eserlerle cumhuriyetin değerlerine uygun yapıtlar ortaya koymuştur.

I. Dünya Savaşı, Mütareke dönemi ve Millî Mücadele yıllarını ele alan romancılarımız, savaşa girmemizin sebepleri üzerinde durmuşlar, harp zenginlerini

²⁶ Baskın Oran, **Atatürk Milliyetçiliği**, Dost Kitabevi, Ankara, 1988, s.83.

²⁷ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, 2. Baskı, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2009, s.325.

²⁸ Özer Ozankaya, **Cumhuriyet Çınarı**, TC Kültür Bakanlığı Yayınları-Atatürk Dizisi, Ankara, 1994, s. 223.

eleştirmişler, Mütareke döneminde genelde İstanbul'un ve özelde Türk halkının durumuna eğilmişler ve Millî Mücadele yıllarının çabalarına destek vermişlerdir.²⁹ Görülüyor ki Milli mücadelenin en zorlu yıllarında yok olmamak için mücadele eden Türk halkının genel durumunu yazarların kaleminden de vurgulanmıştır.

1.4.2. Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Kurulması

Bu gün Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu olarak bilinen ve Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk sosyal hizmet kurumu olan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti 30 Haziran 1921 tarihinde Ankara'da kurulmuştur.

30 Haziran 1921 tarihli Karar Defteri'nin ilk sayfasında Cemiyetin amacı;“*I. Dünya Savaşı ve onu izleyen bir sürü çetin ve acılarla dolu savaşların, ülkemizde doğurduğu yıkımlardan olmak üzere, şehit çocukları ile bakım ve korunması millete kalan diğer sıkıntılara ve felaketlere uğramış çocukların, milletçe korunması ve yedirilip içirilmesi ve öteki felaket görmüş çocuklar ve bütün memleket çocuklarının hayatlarının korunması, maneviyatlarının güçlendirilmesi, her birinin hayatla savaşıma yatkın ve ülkeye faydası olabilecek düzeyde eğitilmesinin sağlanması, araştırılması ve hazırlanması ve geleceğimizin temeli olan, bu günkü ülke çocuklarının bütün şefkatli bir gözle gözetilmesi ve bunun gerçekleştirilmesi...*” şeklinde belirtilmiştir.³⁰

Modern bir sosyal hizmet fikriyle 30 Haziran 1921 yılında hizmete başlayan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, yurt içinde ve yurt dışında hızla teşkilatlanmak üzere şubeler açtı. Merkezi Ankara'da olan, yurt içinde ve yurt dışında örgüt kurabilme hakkına sahip Cemiyet, ticaret ve siyasetle uğraşmamakla birlikte, kendisine gelir getirmesi amacıyla bazı işletmeleri kurma ve işletme hakkına sahipti. Cemiyet, Cumhuriyet'in ilk yıllarında şehit çocuklarının (evlad-ı şüheda) sayısının on dört binden fazla olduğu bir ortamda, cepheden ve cephe gerilerinden toplanıp katile katile Ankara'ya gönderilen kimsesiz çocukların himayesiyle işe başladı. Şehit evlatlarını himaye eden Himaye-i Etfal Cemiyeti, cephelerden ve cephe gerisinden

²⁹ Yahya Aydın, **Türk Romanında (1950-1980) Çağdaşlaşma, Aydın ve Eğitim Sorunu**, (Basılmamış Doktora Tezi Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı) İzmir, 2014, s. 1581.

³⁰ Makbule Sarıkaya, *Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti*, A:Ü. **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı34, Erzurum, 2007, s.322.

vatanın yetimlerini topladığını ve bütün imkânlarını onlara seferber ettiğini birçok belge de ifade etmektedir.³¹

1.4.3. Milli Mücadele Döneminde Kazım Karabekir Paşa ve Sarıkamış

Kazım Karabekir Erzurum Kongresi'nden önce doğuya gelmiş ve buradaki yetim ve bakımsız çocukların eğitimiyle ilgili çalışmalarda bulunmuştur. Karabekir'in desteği ile Kars ve Sarıkamış'ta bulunan eğitime uygun binalar okula dönüştürülmüştür. Sarıkamış'ta bu çocuklar için açılan okullarda nitelikli bir eğitim verilmiştir. Okulların yanı sıra, dişçilik, fotoğrafçılık gibi çeşitli kurslar da düzenlenmiştir. Böylece Sarıkamış ilçesi bir çocuk kasabası haline gelmiştir.³²

Sarıkamış'ta oluşturulan Çocuk Kasabası'ndan önce ilk girişim Kazım Karabekir tarafından Erzurum'da yapılmıştır. Erzurum'da çocuklardan oluşan bir ordu teşkil edildi. Erzurum'daki çocuk ordusunun kuruluşunu Kazım Karabekir şöyle dile getirmiştir. “23 Nisan 1336 (1920) Ankara'da Milli Hükümetimizin doğuşunu biz de doğunun her tarafında ve özellikle Erzurum'da asker ve irfan orduları ile kutladıktan ve birkaç tecrübe daha yaptıktan sonra Mayıs'ın birinci günü çok parlak surette çocuklar ordusunu çocuklar talimhanesinde bütün Erzurum sakinleri huzurunda selamlayarak bu irfan ve iş ordusunun kuruluşunu ilan ettim.”³³

Savaşabilen yetişkinlerin kaybedildiği ve yerleşim yerlerinin tahrip olduğu bir ortamda mevcut imkânsızlardan en çok etkilenenler, hiç kuskusuz çocuklar olmuştur. Sarıkamış ve Kars'ta mevcut binaların, savaş sahasından toplanan çocukların eğitimi için uygun olduğu Kazım Karabekir'in sözlerinden anlaşılmaktadır. Kazım Karabekir Paşa'nın, doğudaki çocukların irfan ve eğitim hareketine özellikle sahipsiz çocukların yeniden hayata kazandırılmasına yönelik çok başarılı bir faaliyete başladığında Sarıkamış'ı seçtiği görülmektedir. Kazım Karabekir Paşa'nın uzun savaş yılları sonrası ortada kalan sahipsiz çocuklara yönelik bu faaliyetleri neticesinde, Sarıkamış bir çocuk kasabası haline getirilmek istenmiştir. Kazım Karabekir Paşa, Türk Milli Mücadele tarihinin önde gelen şahsiyetlerinden biridir. Başarılı bir asker olan Karabekir Paşa, doğuda bulunduğu süre içinde; savaşların ve katliamların devam ettiği bir esnada, savaşın yıkımlarını en çok yaşayan ve yaşadıklarına mantıklı bir

³¹ Sarıkaya, *Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti*, s.325.

³² Makbule Sarıkaya, *Bir “Çocuk Kasabası” Sarıkamış*, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, sayı 23, Erzurum, 2004, s.237.

³³ Kazım Karabekir, *Çocuk Davamız-Öğütlerim*, Anadolu Matbaacılık, İstanbul, 1990, s. 22.

açıklama bulamayan öksüz ve yetim çocuklara babalık etmiştir. Uzun yıllar devam eden savaşlar sonrasında kimsesiz kalan ve sahipsizlikten dolayı ölüme terk edilen yavrucakları korumak, eğitmek ve onlara ideal kazandırmak yani onları yeniden hayata döndürmek için Karabekir Paşa yılmadan çalışmıştı. Karabekir Paşa, doğuya geldiği ilk zamanlardan başlayarak, -daha 1919 yılında yol üzerinde Bayburt'ta gördüğü bakıma muhtaç çocukları Erzurum'a nakletme emrini vermiş- I. Dünya Savaşı ve Ermeni zulmü sonucu ortada kalmış bakımsız ve kimsesiz binlerce çocuğun eğitimiyle ilgilenmiş ve onlar için bulunduğu bölgede okullar ve kurslar açmıştır. Kazım Karabekir Paşa, Erzurum Kongresi'nden önce 24 Mayıs 1919 da Erzurum Darüleytamı'ndan (Yetim Yurdu) aldığı 12 yaşından büyük 33 çocuğu iki kolorduluk sanayi takımlarına dâhil ederek çocukların eğitimlerine başlamıştı. Erzurum'da başlayan eğitim faaliyetleri, daha sonraki tarihlerde daha doğuya kaydırılmıştı. 30 Ekim 1920 Kars'ın işgalden kurtarılmasından sonra, bölgede Amerikan Heyetleri'nin Tiflis, Gümrü ve Erivan'da 18.000 Ermeni çocuğunu himaye ettiğini ve onlara eğitim verdiğini gören Karabekir Paşa, bu eğitim çalışmalarından etkilenmiş ve konuyla yakından ilgilenmiştir. Bakıma muhtaç çocuklar için eğitim kurumları açarak burada çocuklara okuma-yazma ve ahlak ve sanat eğitimi verilmesi hedeflenen mekteplerden bir kısmı; Erzurum'da eğitim faaliyetine başlamış, bu okullardan bazıları daha sonra Erzurum'dan Kars'a ve Sarıkamış'a nakledilmiştir. Doğu illerinde önemli ölçüde kültürel ve sosyal teşebbüsleri geliştirmek ve bakıma muhtaç yoksul ve bakımsız çocukları hayata hazırlamak için, Sarıkamış merkezinde 12 Kasım 1921 de Çocukları Himaye Cemiyeti kurulmuştur. Bu konudaki ilk haber daha cemiyet açılmadan önce Sarıkamış'ta yayınlanan Varlık Gazetesi'nde "Hayırlı ve Ulvi bir Teşebbüs Çocukları Himaye Cemiyeti" başlığı ile duyurulmuştur.³⁴

Kazım Karabekir Paşa Sarıkamış'ı çocuklar için bir ortam oluşturmak amacındaydı. Sarıkamış'ı bir "Çocuk Kasabası" haline dönüştürmek istediği ile ilgili düşüncesini "Çocuk davamız" adlı eserinde şu şekilde dile getirmiştir.

"Sarıkamış, Kars ve ötesini iyi biliyordum. Askeri hazırlıklarımı da tamamlamıştım Siyasi bakımdan da Ermenileri yalnız bırakmıştık. Şimdi benim irfan bakımından Erzurum'da tamamlamadığım şeyler vardı. Programını hazırladığım irfan işlerimi fiili sahaya çıkarmak için askeri işlerimin bitmesi lazımdı. Bundan başka bir şartı daha lüzumlu görüyordum. Sarıkamış'ı çocuklar kasabası yapmak. Bu iki sebepten lüzumlu idi. Biri

³⁴ Sarıkaya, Bir "Çocuk Kasabası" Sarıkamış, s.238-239.

*müsaait binaların bolluğu, ikincisi büyük şehirden uzaklığı idi. Çok iyi tanıdığım ve ilk zaptı benim kumandama müyesser olmuş bulunan bu yerde karargâhımı kurmuş ve her tarafını iyice tetkik etmişim. İkinci defa olmak üzere buranın bu sefer kurtuluşunun yine bana tecellisi ne saadetli kazanç olacaktı. Sarıkamış, Kars ve ötesi bir daha benim kumandamla alınacaktı, ve ben oralarda hem de yıllarca karargahımı kurarak kalacak ve irfan ordumu da yetiştirecektim.*³⁵

Sarıkamış'ta açılan bu okullar, diğer bölgedeki eğitim faaliyetlerine örnek olmuştu. Sarıkamış'taki eğitim faaliyetlerini görmek ve denetlemek için Sarıkamış'a gelen Tetkik Heyeti üyeleri, Sarıkamış'taki bütün okulları, meslek Kurslarını, Çocukları Himaye Cemiyeti'ni gezmiş ve incelemişlerdi. Heyet Başkanı Trabzon Valisi Hazım Bey, bölgede Kazım Karabekir'in himayesinde yürütülen bu faaliyetleri takdir etmiş ve bu okulların çok kaliteli olduğunu belirtmiştir. Sarıkamış'taki eğitim faaliyetlerini inceleyenlerden biri olan Sürmene Darüleytamı'nın kurucusu Kırallıoğlu Hüseyin Bey, Sarıkamış'a gelerek burada kimsesiz çocuklar için yapılan çalışmaları görmüş; şehit çocuklarına karşı gösterilen şefkat ve ihtimamı, tahsil ve terbiyeleri için her hususta yapılan çalışmalar karşısında hayretler içinde kalmış ve hayranlığını gizleyememiştir. Görüldüğü üzere küçük bir ilçe merkezi, çok sayıda öksüz ve yetim çocuğun yuvası olmuş, Şarkın yetimleri, Sarıkamış şehitlerinin oğulları, soykırımların kılıçtan kurtulanları ve Kazım Karabekir Paşa'nın ölümünden ve sefaletten kurtarıp millete ve vatana armağan ettiği bu yavrular, aldıkları eğitim ile mahv ve perişan olmaktan kurtulmuşlardı. Bu Türk çocukları için önemli bir yuva olan Sarıkamış'ta bulunan bu okullar ve kurslar, şarkın yetimlerine modern ve çağdaş eğitimin bütün gereklerine uygun nitelikte bir eğitim verebilmişti.³⁶

Dışarıdan gelen heyetlerden de Sarıkamış'taki Çocuk Kasabası için övgüler yapılmıştır. Mesela Moskova'dan gelen Rus delegesi Sarıkamış'ı ve çocukları gördükten sonra Yeni Türk Devletinin çok önemli bir gelişmeye imza attıklarını görmüşlerdir. 1921 Kars Antlaşmasının imzalanması için gelen Rus delegelerinden biri çocukları ve çocukların merasimini gördükten sonra "Artık bundan böyle Sovyet Rusya Hükümeti Yeni Türkiye'nin kudretini ve dostluğunun ehemmiyetini çok iyi takdir edecektir. Bu çocuklar bize gösteriyor ki Türkiye eski Türkiye değildir. Bu yeni Türkiye ile imzaladığımız dostluk muahedeleri ile iftihar ediyoruz. Gördüğüm

³⁵ Kazım Karabekir, Çocuk Davamız-Öğütlerim, s. 29.

³⁶ Sarıkaya, Bir "Çocuk Kasabası" Sarıkamış, s.242.

bu heybetli manzarayı bütün hayatım boyunca unutamayacağım ve Sovyet Rusya’da herkese anlatacağım.”³⁷ diyerek övgüler yağdırmıştır.

Sarıkamış’ta çocukların her türlü etkinliğinin içerisinde alındığını da görüyoruz. Sağlık’tan eğitime, temizlik ve hijyenden sosyal ilişkilere kadar her alanda çocuklar sahiplenilerek hayata hazırlanmışlardır. Kazım Karabekir Paşa yapılan bu çalışmaların halk tarafından da takdirle karşılandığını ve desteklendiğini dile getirerek bu konunun basına da yansıdığını belirtmiştir.

Çocuklarımız nereye gittiyse orada kadın, erkek bütün halkın büyük hürmetini ve takdirini kazanmışlardır. İntibalar o kadar derin olmuştur ki aradan uzun yıllar ve büyük hadiseler geçmesine rağmen hala da o hürmet ve takdirin yad olunduğunu işitmekle halkın selim aklını ve temiz duygularını can ve gönülden takdis ediyorum. Halkın hakiki ihtiyaçları gibi hakiki duygularını da aksettirmek vazifesi olan basınımızın da çocuklarımız hakkındaki yayım vazifelerini ne kudsi duygularla yaptığına yüksek misal teşkil eder.

Erzurum’da çıkan Envarı Şarkıye’nin 20 Kasım 1919 nüshasının Başmakalesinden:

Kumandan Paşa’nın lütuf ve mürüvvetleri

Onbeşinci Kolordu Kumandanı Kazım Paşa Hazretleri Erzurum’daki Darüleytam’a üçbin kilo yün ve binbeşyüz kilo pamuk ve bin top tülbent vermek suretiyle cömertlik ve iyilik severlikte bulunmuşlardır. Müşarünileyhin yetim çocuklar hakkındaki yardımları bundan ibaret olmayıp Gürbüzler ve yatılı askeri yetimler lisesini de açmışlardır. Aldığımız bilgilere göre Gürbüzlerin mevcudu ikiyüz seksen beş ve yatılı askeriyenin mevcudu dahi ikiyüz dört nüfusa erişmiştir...”³⁸

1.4.4. Ankara Maarif Kongresi

Atatürk’ün düşünce dünyasında eğitimin bir ulusu ya özgür, bağımsız, onurlu, yüksek bir toplumsal kütle biçimine getirir; ya da bir ulusu tutsaklık ve yoksulluğa terk ederdi. Türkiye’nin ve Türklerin geleceği, bütünüyle eğitimin eseri olacaktı. Eğitim, yalnız yaşanan an değil, gelecekti de... Bunun ne denli önemli olduğunu yadsımak, ulusa ve tarihe karşı en büyük kötülüktü. Ulusal bir bilinç, ulusal birlik, ulusal eğitim ve ulusal ülkü... Bu duygular ve özellikler, toplumu kaynaştıran en değerli birleştiricilerdi. Bu eğitim, yetiştireceği bireyi hem ulusuna, hem de insanlık dünyasına yararlı bireyler olarak yetiştirecek bir eğitim olmalıydı. Kaldı ki eğitimin ötelenmesi ya da önemsenmemesi, çağdaş bir algılamada asla benimsenemezdi. Bu

³⁷ Kazım Karabekir, Çocuk Davamız-Öğütlerim, s.34-35.

³⁸ Kazım Karabekir, Çocuk Davamız-Öğütlerim, s. 88.

nedenle, gelecek Türkiye'sinin eğitim anlayışını belirlemek amacıyla ilk büyük adım, cumhuriyetin ilanını bile beklemeden, savaş yıllarında atıldı. 1921 yılında Ankara'da, yani savaşın başkentinde, Maarif Kongresi adı altında bir eğitim kongresi toplandı. Kongrenin toplanma amacı, ülkenin eğitim sorunlarını da ele alarak, eğitim alanında bir program oluşturmaktı. Atatürk kongrenin toplandığı gün, kürsüye çıkarak bir konuşma yaptı.³⁹

Kurtuluş Savaşı'nın en bunalımlı bir döneminde, Sakarya Meydan Savaşı'ndan hemen bir ay önce, Eğitim Bakanlığı'nın Türk ulusunun tarihindeki ilk eğitim kurultayını (I. Maarif Kongresi) toplaması da, Mustafa Kemal'in bu kurultayda önemle üzerinde durduğu noktalar da aynı bilimsel bilincin bir başka göstergesidir.

Mustafa Kemal Atatürk daha Milli Mücadele devam ederken Ankara'da 16 Temmuz 1921'de öğretmenleri bir araya getirerek düzenlediği Maarif Kongresi ile eğitime verdiği önemi ortaya koymuştu. Cumhuriyet'in ilanından sonra eğitim üzerinde önemli çalışmalar yapıldığı bilinmektedir. Hatta eğitimin düzene sokulması için yabancı eğitimcilerden görüşler alınmıştır.⁴⁰

Memleketin eğitim sorunlarına çıkar yollar aramak ve eğitimcilerin görüşlerinden faydalanmak için 16 Temmuz 1921'de Ankara'da büyük bir eğitim Kongresi toplanır. İdarecilerin, öğretmenlerin ve ileri gelen fikir adamlarının katıldığı kongreden Bakanlık ciddi kararlar ummaktadır. Fakat kongrenin açılışından bir gün sonra Yunanlıların Eskişehir saldırısı başlar ve Ankara'ya doğru sarkar. Bu yüzden Kongre hiçbir çalışma yapamadan dağılmak zorunda kalır.⁴¹

Mustafa Kemal Paşa'nın eğitime verdiği hayati önem, Ankara önünde kanlı savaşların yapıldığı 15-21 Temmuz 1921 günlerinde burada bir Maarif Kongresi'ni toplanmasından anlaşılmaktadır.⁴²

Mustafa Kemal, Ankara'da 16 Temmuz 1921'de toplanan Birinci Maarif Kongresi'nde bir "Milli Eğitim" programı açıklar. Günün ağır ve çetin savaş koşullarına işaret ettikten sonra şöyle der:

³⁹ Kemal Arı, **Türk Devrim Tarihi II**, Burak Kitabevi, İzmir, 2011, s.277-278.

⁴⁰ Mesut Çapa ve Rahmi Çiçek, **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük**, Derya Kitabevi, Trabzon, 1995, s. 333.

⁴¹ İlhan Başgöz, **Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s.58.

⁴² Ali İhsan Gencer ve Sabahattin Özel, **Türk İnkılap Tarihi**, Der Yayınları, İstanbul, 1991, s. 183.

“Ancak geniş imkânlarla ve vasıtalarla sahip olana kadar geçecek savaş yıllarında dahi, dikkat ve itina ile işlenip, çizilmiş ‘bir milli’ terbiye programı vücuda getirmeye gayret etmeliyiz. Biz ‘milli terbiye’ programından söz ederken eski devrin hurafelerinden, Doğu’dan ve Batı’dan gelen bütün etkilerden uzak, milli ve tarihi seciyemize uygun bir kültür kastediyorum.”⁴³

Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın Birinci Dünya Savaşı yıllarındaki görevi sırasında özellikle yetim çocuklara karşı olan koruyuculuğu, Kurtuluş Savaşı günlerinde bireysellikten kurumlaşmaya dönüşmüştür.

Kurtuluş Savaşı günlerinde bütün yurttta olduğu gibi Ankara’da cepheye gerek sırtlarında, gerekse kağnılarla cephane, yiyecek, ilaç taşımaktadırlar. Yağmurda çocuğunun üstündeki yorganı alıp mermilerin üstüne örterken: “Millet malıdır, nem kapmasın” diyen anaların geride kalan kimi çocukları da sokağa dökülmüşlerdi. Bu yüzden cepheye savaşan babalar, onlara cephane yetiştirmeye çalışan analar tedirgindiler.

İşte onlara gönül rahatlığı içinde görevlerini yapabilme imkânını verebilmek amacıyla Çocuk Esirgeme Kurumu, 1 Ekim 1921’de işe başlamıştır. Çocuk Esirgeme Kurumu o yıllarda çocuklara açılan güvenilir bir kapı olmuştur.

Önceki yıllarda olduğu gibi yetim çocukların koruyuculuğunu yapan Gazi Mustafa Kemal Paşa, Çocuk Esirgeme Kurumu’nun da kuruculuğunu ve koruyuculuğunu yapmıştır.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, daha o yıllarda çocuk sorununu öylesine önemli görüyordu ki; bu görüşünü bir konuşmasında şöyle belirtmiştir. “Memleket çocuklarını korumayı üzerine alan Çocuk Esirgeme Kurumu’na vatandaş yardıma mecburdur.” Bu, bir dilek olmayıp, milli bir borcu yerine getirmeye, halkı bu soruna davet eden bir işaret, bir emirdi. Çünkü Gazi Mustafa Kemal Paşa biliyor ve inanıyordu ki, çocuklar toplumun en değerli varlıklarıydı, onlara gereken özen gösterilmeliydi. Savaş günlerinde bile.⁴⁴

Türkiye Büyük Millet Meclisi de toplumun temeli ve geleceği olan çocuklara bağrını açan bu kurumu olanca gücüyle desteklemiştir. Özellikle kimsesiz çocuklarla yakından ilgilenen kurum, gelişen yıllar içinde birçok etkinliklerde bulunmuştur.

⁴³Başgöz, s.275.

⁴⁴ Cemil Sönmez, **Atatürk ve Çocuklar**, Unicef Türkiye Temsilciliği, Ajans Türk Matbaacılık Sanayi AŞ, Ankara, 1992, s. 71.

Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu, gönüllü kuruluştan devlet kuruluşuna dönüşerek halen ‘Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’ biçiminde görevini sürdürmektedir.

Türkler bağımsızlıklarını kazanmışlardı ama on yıl süren savaş ve ihtilal, kıyım ve karşı kıyım, çapulculuk, ablukalar ve düşman işgali nüfusu büyük ölçüde azaltmış, yeni Türkiye’yi oluşturan toprakların ekonomisini paramparça etmişti.⁴⁵ Tarihin sağladığı deneylerin bilincinde olan Atatürk’ün yaşamı ve mesleği, alçak gönüllü geçmişinden eğitimi ve askerliğe kadar bir tek belirli amaca yöneliktir: Osmanlı İmparatorluğu küllerinden yeni bir Türk milleti çıkarmak.⁴⁶

1.5. ÇAĞDAŞ TÜRKİYE’NİN TEMELLERİ

1.5.1. Osmanlıda Batılılaşma Süreci

XIX. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan Türk çocuk dergiciliğinin tam olarak anlaşılabilmesi için bu dönemin kısa bir analizini de yapmak gerekir. Bilindiği gibi XIX. yüzyılın ikinci yarısı, Osmanlı Devletinin gerileme ve çöküş dönemi olarak nitelendirilmektedir. Gerileme ve çöküşü askerî alandaki yenilgiler ve toprak kayıpları olarak yaşayan Osmanlı Devleti, ekonomik alanda da giderek güçsüzleşmektedir. Osmanlı Devleti, sanayi devrimini gerçekleştirmiş Avrupa karşısında, tarıma dayalı ekonomik yapısıyla, belirgin bir gerileme içerisinde bulunduğunu kısa sürede görmüş ve bu gerilemenin durdurulabilmesi için önce askerî alanda sonra da eğitim alanında birtakım düzenlemeler yapma gereği duymuştur. 1773’te açılan Mühendishane-i Bahr-i Hümayun (Askeri Deniz Mühendislik Okulu)’dan yaklaşık elli yıl sonra, bu kez batılı tarzdaki sivil eğitim kurumları (Rüşdiyeler) açılmaya başlanmıştır. XIX. Yüzyılın ilk çeyreğinde açılan Rüşdiyeler ve bu yüzyılın ortalarında açılan öğretmen okulları, Osmanlı devletinin gerilemeyi ve çöküşü eğitimle aşmayı plânladığını göstermektedir. Erkek Öğretmen Okulu olarak Darulmuallimin 1848’de ve Kız Öğretmen Okulu olarak Darulmuallimat da 1868’de açılmıştır. XIX. Yüzyılın ikinci yarısı, devlet eliyle açılan eğitim kurumlarının yaygınlaştırılmasıyla birlikte, toplumun değişim taraftarı kesimlerinin batılılaşma çabalarına tanık olmuştur.

⁴⁵ Stanford J. Shaw ve Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye II**, 2. Baskı, E yayınları, İstanbul, 2006, s.441.

⁴⁶ S. Shaw ve E. Shaw, s.442.

Çocuk edebiyatının doğuşu, yenileşme düşüncesi ve batıya açılmayla yakından ilişkilidir. Bilindiği gibi Osmanlı döneminde başlatılan yenileşme hareketleri, öncelikle eğitim alanında kendini göstermiştir. Batılı anlamda öğretim yapmak üzere kurulan okullarda okutulacak kimi eserlerin (bilim ve teknik kitaplarının) yayınlanması ve basılması, eğitimle basın arasında sıkı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Yenileşme döneminin eğitim uygulamaları da ilk önce yayınlar yoluyla halka duyurulmuştur. Ancak bu dönemde çocuklara yönelik olarak yayınlanan ilk eserler geleneksel anlayışı yansıtan eserlerdir. Çocuk yazınıyla ilgili ilk eserler arasında şair Nabi'nin (1642-1712) oğlu için yazdığı öğüt kitabı Hayriyye ve Sümbülzade Vehbi'nin (?-1809) oğluna yazdığı Lütfiye-i Vehbi adlı gösterilmektedir. Bunların yanında Tuhfe-i Vehbi, Nuhbe-i Vehbi ve Subha-i Sıbyan gibi eserler de çocuk yazını içerisinde sayılmaktadır. Bu eserler geleneksel Müslüman Türk toplumunun ahlâkî, sosyal ve bireysel değerlerini öğretici nitelik taşımaktadırlar.⁴⁷

XIX. yüzyılın sonlarında meydana gelen siyasal ve kültürel değişikliklerle birlikte, yazın alanında da önemli gelişmeler dikkat çekicidir. Osmanlı Dönemi'nde gerçek anlamda çocuk edebiyatının ortaya çıkışı, Tanzimat Dönemi'ne rastlamaktadır.

Çocukların okuma becerileri ve özel ilgileri dikkate alınarak, onlar için kitaplar hazırlanması XIX. yüzyılın ikinci yarısında görülür. Kayserili eğitimci Doktor Rüştü'nün Nuhbet'ül Etfal (1859) adıyla yayınlanan ilk Türkçe Alfabe kitabı, önemli bir yere sahiptir. Bu kitapta çocuklar için hazırlanmış bir takım fabllar ve küçük hikâyelere yer verilmiştir.

Türk toplumunun batıdan etkilenmesindeki gecikmenin temel nedeninin, kendine güven ve üstünlük duygusundan kaynaklandığı ileri sürülür. Ancak XVII. yüzyıldan başlayarak hızlanan gerileme, yönetim, siyaset ve askerî alanlarda çare arayışlarını da hızlandırmıştır. III. Selim döneminde, Yeniçeri Ocağının yerine Nizam-ı Cedid'in kurulması, batılı tarzda yeni okulların (mühendishaneler ve daha sonra rüştiyeler) açılması, gazete çıkarılması, Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi, yeni kıyafetlerin giyilmeye başlanması (şalvar yerine setre pantolon, kavuk yerine fes vb.), siyasal, sosyal ve askerî alanlardaki batıya doğru değişimin hızlandığını

⁴⁷ Şimşek, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/151/simsek.html> (28 Haziran 2014)

göstermiştir. Bu değişimleri perçinleyen 1839 tarihli Tanzimat Fermanı'yla, özellikle kültürel alanda bir çok yenilik yaşama geçirilmiştir.

Batılılaşma olarak da nitelenen bu yeni dönemde, batılı tarzda okullar açılmış ve batılı tarzda gazete ve dergiler yayımlanmıştır. Bu iki gelişme, aynı zamanda kültürel hayatın değişmesine de yol açmıştır. Çünkü yeni açılan okul programlarında, daha fazla batı kaynaklı bilgi, yeni yayınlanan gazete ve dergilerde, daha fazla batı orijinli haber, hikâye ve düşüncelere yer verilmeye başlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nde eğitimin düzenlenmesi dini kurumlarca yürütülmekte, dinsel ağırlıklı eğitim yapılmaktaydı. Eğitim hayatındaki ilk yenileşme hareketi XVIII. yüzyılın sonlarında Osmanlı ordusunun subay, teknik eleman ve hekim ihtiyacını karşılamak üzere askeri teknik ve ihtisas okullarının açılmasıyla başladı. Eğitimdeki yenileşme Tanzimat'la birlikte askeri okulların dışına taşmak suretiyle daha kapsamlı bir hale geldi. Avrupa'yı örnek alan yeni okulların açılmasıyla eğitimde ilk laik etkiler ortaya çıktı. Diğer taraftan geleneksel eğitim kurumları olan mahalle mektepleri ve medreseler de varlıklarını sürdürüyorlardı. Bunun sonucu olarak da Osmanlı eğitim hayatında birbirine zıt ve birbirini inkar eden ikili bir yapı oluştu. Birbiriyle çelişen, eski ile yeniye bir arada barındıran bu eğitim sistemi Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal etmişti. Bilindiği gibi eski ve yeni eğitim sistemleri arasındaki bu çelişki ve çatışma Mustafa Kemal'in okul başlama çağında annesi ile babası arasında küçük bir sorun teşkil etmişti. Osmanlı Devleti'nde açılan yeni tür okulların oynadığı en önemli rol, başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Cumhuriyet'i kuran ve Türkiye'yi çağın gereklerine uygun bir devlet ve toplum düzenine hızla kavuşturmak isteyen bir kadroyu yetiştirmesiydi. Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nde eğitim alanındaki yenileşme yaygın bir hale gelememişti. İmparatorluk yıkıldığında Anadolu halkının %90'ından fazlası okuma yazma bilmiyordu.⁴⁸

Osmanlı Eğitim sistemindeki çelişki sadece medrese ve yeni okul ikiliğinden kaynaklanmıyordu. Bunların dışında İmparatorluğun gayrimüslim tebaasının kendilerine mahsus okulları, Batılı devletlerin dillerini öğretmek ve kültürlerini yaymak amacıyla açtıkları okulları da bulunmaktaydı. Eğitim kurumları arasındaki

⁴⁸ Gencer ve Özel, s. 182.

bu büyük farklılıklar bilgi, duygu ve düşünce bakımından farklı kuşakların yetişmesine neden olmakta, milli kültürün gelişmesini engellemekteydi.

1.5.2. Yeni Türkiye'nin İnşası ve Çağdaşlaşma.

Milli Mücadele'nin askeri ve siyasi safhalarında zafer kazandıktan sonra, Türk milletini yaratma işi başladı. Milli Mücadele'de zafere ulaşmak için gereken tek sesli kitlesel seferberlik hala aranan bir şey olmaya devam ettiğinden, muhalif odaklar ortaya çıkmış olsa bile kendine siyasette bir yer bulamadı. Mustafa Kemal siyasette de savaşta olduğu kadar başarılı olduğunu gösterdi.⁴⁹

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1923'ten 1980'e kadar ki döneminde Türk fikir hayatı İslamcılık, Milliyetçilik, Batıcılık ve Sosyalizm gibi geçmişten gelenlerle Liberalizm, Faşizm ve Komünizm gibi çağdaş akımların etkisinde kalmıştır. 1940'lı yılların ortasına kadar memleketimizin fikir hayatına Kemalizm hakim olmuş, belirtilen tarihte çok partili demokrasiye geçilince çeşitli fikir akımları Türk aydın çevrelerinde yayılmıştır.⁵⁰

Atatürk Devrimi, toplumu, siyasal, ekonomik, toplumsal, ekinel yapısıyla her yönüyle ve bütünüyle değiştirmeyi, yenileştirmeyi, çağdaşlaştırmayı, geliştirmeyi amaç edinen amaçlarını uygulamaya koyan, sürekli devrimi öngören ulusal bir eylemdir. Atatürk Devriminin gerçekleşmesinin bir nedeni, ulusal eylemin başındaki yürütücü önderin Mustafa Kemal gibi güçlü, inançlı, yürekli, ulusuna güvenen, usçu bir kişinin varlığı ise bir başka nedeni de Osmanlı İmparatorluğunun çökmesi ve bu çöküntü üzerinde tarih boyunca devlet kurma yeteneği, alışkanlığı, deneyimine sahip Türk ulusunun devletsiz kalmama, bağımsız olma, özgür olma tutkusu ve bireylerin öz benliğindeki egemen olma özelliğidir.⁵¹

İnsan, eğitim süreciyle insan olduğuna; benzerlikler, ayrılıklar ve değişmeler eğitimden kaynaklandığına göre, yeni Türk insanı eğitimle yaratılacaktı. Ülkenin insan varlığı, Tanzimat sonrası Osmanlı maarifinin eseri idi. Gerçi İbrahim Şinasi Efendi'ler, Celalettin Paşa'lar, Şemseddin Sami'ler, Tevfik Fikret'ler gibi Türk Rönesans'ını başlatan özgür düşünceli aydınlar yetişmişti; ama toplumun devrimci gelişmeye ya da kendi kendini yenilemeye hazır olduğu söylenemezdi. İttihatçılarla

⁴⁹ Carter V. Findley, **Modern Türkiye Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s.248.

⁵⁰ Ercüment Kuran, **Türk Çağdaşlaşması**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, s. 277.

⁵¹ Suna Kili, **Türk Devrim Tarihi**, Tekin Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 1982, s.118-119.

Jön Türkler sorunu anlayıp anlatmışlar; ama çözüm yolunu bulamamışlardı. Eylem, uygulama Mustafa Kemal'e kalmıştı. Toplumbilimci Gökalp, tarihçi Akçura, İçtihat'çı Dr. Abdullah Cevdet gibi Osmanlı aydınları uygulanabilir çıkış yolunu gösterememişlerdi; ama bütün bu çabaların sağladığı birikimin devrime tuttuğu ışık yadsınamazdı.⁵²

İnsanlık tarihi, birey ve toplum olarak daha rahat ve daha düzgün bir yaşam için gerekli koşulları arama mücadelesi içinde geçmiştir. Tarihi süreçte verilen tüm kavgaların temelinde, mevcut koşulların beğenilmemesi, yeterli bulunmaması ve daha uygun şartlarda yeni bir toplum yaratılması ya da böyle bir toplumda yaşam arzusu yatar. Bu nedenle, arzu edilen yaşam düzeyine erişmek için işlevini yitirmiş yasaların, yaşanan zamanın koşullarına yanıt vermeyen kurumların yerine yenilerinin getirilmesi gerekir.

Atatürk, Türk Devrimi'nin ve bu devrimin düşün boyutunu oluşturan öğretinin genel amacının Türk ulusunu çağdaşlaştırmak olarak tanımlamıştır. Çağdaş sözcüğünün o zamanki karşılığı “Asrileşmek”tir. Asrileşmek; yani yaşanan asra uyum sağlamak... Bu aslında o dönemin düşünce dünyası içinde son derece önemli bir olgudur. Atatürk'ün düşün dünyasında Çağdaşlaşmak deyimi, yalnız bir amaç ve yöntem önerisi olmakla kalmamış; düşünsel boyuttan, eyleme; eylem sonrasında uygulamaya ve ardından da ulusça yaşama biçimine dönüşmüştür. Çağdaş olmak, çağın en ileri düzeyiyle yaşamak; o çağın en ileri değerlerini bir yaşam ve davranış kalıbı haline getirmek olarak görülür v yorumlanır. Sırf ekonomik kalkınmışlık, çağdaşlaşmak için yeterli değildir. Çağdaşlaşmak deyimi, daha çok çağdaş yurttaş kavramına gönderme yapar. Bunun için öncelikli olarak bireyin kültür düzeyinin ve toplumsal varlığının geliştirilmesi gerekir. Atatürkçülükte algılanan çağdaşlık ve çağdaş birey, “modernite” kavramıyla büyük ölçüde örtüşür. Birey gerçekçi, olgucu, gözlemci ve deneyci bir varlık olarak algılar.⁵³

Yeni Türk Devleti'nin hükümet programlarında eğitim ve kültür meseleleri dönem dönem gündeme gelmiştir. 1920'li yıllardan 1938'e kadar olan süreçte program sunan hükümetler daha çok eğitim alanında yapacakları işleri ve hedeflerini bilinen ifadeler ile dile getirmeye çalışmışlardır. İlk günlerden itibaren çocuk

⁵² Bozkurt Güvenç, **Türk Kimliği-Kültür Tarihinin Kaynakları**, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s.253-254.

⁵³ Arı, Türk Devrim Tarihi II, s.425-426.

terbiyesi, halk terbiyesi, millet mektepleri, ilerleyen yıllarda takip edilecek olan maarif siyasetinin temel prensipleri gibi konular üzerinde durulmuştur.⁵⁴

Türkiye Cumhuriyeti'nde inkılapların temel amaçlarından birisi toplumun sosyal hayatını değiştirmek, fertlerin her türlü taasup ve baskıdan kurtularak özgür birer vatandaş haline gelmesine yardımcı olmaktır. Bu bakımdan Cumhuriyet dönemi inkılapların hemen hepsi toplum yaşantısıyla yakından ilgilidir. Toplumun en küçük yapı birimi aile, ailenin de temel taşlarından biri çocuklar olduğuna göre yapılan inkılapların çocuklar tarafından özümsemişi gerekir. Yapılan inkılapların kökleşmesi ve benimsenmesi ancak bu yolla mümkün olacaktır. Bugünün çocukları yarının büyükleri olacağına göre çocukları inkılapların dışında tutmak mümkün değildir.

Mustafa Kemal Atatürk 30 Ağustos 1925'de Kastamonu'da yaptığı konuşmasında “Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılapların amacı Türkiye Cumhuriyeti halkını tümüyle çağdaş ve tüm anlam ve biçimiyle medeni bir millet biçimine dönüştürmektir.” diyordu. Daha sonra tekkelerin, tarikatların, hurafelerin ne denli anlamsız ve boş şeyler olduğunu örnekler vererek anlatan Mustafa Kemal; Efendiler ve ey millet, iyi biliniz ki, Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler, meczuplar memleketi olamaz. En doğru, en gerçek tarikat medeniyet tarikatıdır.” diyerek gerçekleştirmeyi düşündüğü inkılapları dile getirmişti.⁵⁵

Büyük Atatürk “İnkılâp” deyiminin Türk tarihi açısından anlamını “Türk Milletini son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak yerlerine milletin en yüksek medeni icaplara göre ilerlemesini temin edecek yeni müesseseleri koymuş olmaktır.” şeklinde ifade etmiştir.

Türk İnkılâbı Türk Milleti'nin bağımsızlık, milli egemenlik ve çağdaşlaşma mücadelesini içeren bir eylem, bir aydınlanma ve yenilenme hareketidir. Bir taraftan dıştaki işgalci güçlere karşı bağımsızlık mücadelesi olarak başlamış, diğer taraftan içteki saltanat yönetimine karşı milli egemenlik mücadelesi olarak sürdürülmüştür. Devlet olarak bağımsızlık, millet olarak egemenlik esas alınmıştır. Bağımsızlık ve milli egemenlik mücadelelerinin başarıyla sonuçlandırılmasından sonra çağdaşlaşma mücadelesine girilmiştir. Bu mücadele dinamik karakterdeki Türk İnkılâbının halen

⁵⁴ Seda Bayındır Uluskan, **Atatürk'ün Sosyal Politikaları**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010, s. 23.

⁵⁵ Çapa ve Çiçek, s.338.

devam eden bir sürecidir. Bir zamanlar günümüzün gelişmiş Batı toplumlarına devlet kurmayı, hoşgörülü olmayı öğretecek kadar ileri bir toplum olan Türk Milleti'nin yeniden çağdaşlığın öncüsü olma mücadelesidir.

1923-1928 reformları için yüz yıllık bir düşün birikimi ve uygulama vardır. Tanzimat'tan sonra doğan akımlar, aralarında çatışmalar ve farklı yöntemler ileri sürseler de “çağdaş uygarlık” yanlısıdır.⁵⁶

Türk İnkılabı kültürel, sosyal ve ekonomik yönleriyle bir bütünlük gösterir. Bu bütünlük içinde milli yapının korunması, yeniliklerin bu yapı içinde eritilmesi esastır. Millilik, Türk İnkılabının ana niteliğidir. Türk İnkılabı, Türk tarihinin derinliklerinden kaynaklanmış, Türk toplumunun ihtiyaçlarından doğmuştur. İnkılaplar yeni bir uygarlığın körü körüne taklit edilmesi anlayışıyla değil öze dönüş esprisi içerisinde gerçekleştirilmiştir. Başlangıcından itibaren her konuda halka danışılmış, kararlar halkın temsilcilerinin oylarıyla alınmıştır. Siyasette halkçılık temel ilke olmuştur. Cumhuriyet rejimi içinde işleyen çoğulcu bir demokrasi benimsenmiştir. Türk İnkılâbı dogmatik değildir. En gerçek yol gösterici olarak akıl ve bilimi kabul eder. Bu açıdan sürekli değişen dünyayı değişmeyen bir anlayışla yorumlayan dogmatik düşünce sistemlerine açık bir üstünlük sağlar. Türk İnkılâbı laikdir. Laiklik, akılcılık ve bilimselliğin doğal sonucudur.

Anadolu'nun yurt edilişinden Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna değin geçen dönemde, Türk toplumunda bilim ve düşünce hayatı iki ayrı kaynaktan beslenmiştir. Birincisi Türk bölgesi diye nitelendirebilecek olan Maveraünnehir, Harzem ve Horasan; İkincisi Arap çoğunluğunun bulunduğu Suriye, Irak, Hicaz ve Mısır. Matematik, Felsefe Tıp gibi bilimlerde Türk bölgesinin; Hadis ve Fıkıh gibi bilimlerde de Arap bölgesinin etkili olduğu dikkati çekmektedir.

Türk İnkılâbı Osmanlı dönemi ıslahat hareketlerinden birçok yönüyle farklılık göstermektedir. Türk İnkılâbı ıslahat hareketlerine göre çok daha kapsamlı bir değişimi esas almıştır. Sadece devletin ve kurumlarının değil, onunla birlikte ferdin ve toplumun geliştirilmesi ve yüceltilmesi amaçlanmıştır. Türk İnkılâbı bir kararlılığın ifadesidir. Islahat hareketlerinde zaman zaman dıştan gelen baskılarla karşılaşıldığı halde Türk İnkılâbında herhangi bir dış baskının rolü olmamıştır. İnkılâp, çağdaş ve ileri bir toplum olabilmenin aracı olarak görüldüğü için

⁵⁶ Doğan Avcıoğlu, **Milli Kurtuluş Tarihi 1838'den 1995'e**, IV. Cilt, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1996, s. 1353.

yapılmıştır. Islahatların yüzeysel ve biçimsel karakterine karşılık, Türk İnkılâbı kökten değişmeyi esas almıştır. Onu daha önceki batılılaşma hareketlerinden ayıran bir niteliği radikal bir hüviyet taşımasıdır. Bir diğer fark da İnkılapların bağımsızlık zemini üzerine kurulmuş olmalarıdır. Yeni Türk Devleti Avrupa dünyasına karşı büyük bir zaferle tam özgürlüğünü kazanmış, daha sonra da Avrupa'dan alınmasını gerekli gördüğü yenilikleri toptan almaktan çekinmemiştir. Yine Türk İnkılabının kendine özgü bir özelliği de inkılapların bir sıraya konulmuş olmasıydı. Önce, İnkılap denen yenileşme zihniyetiyle çelişen kurumlar kaldırılmıştır. Mesela, laikliğin kurulabilmesi için ona ters düşen halifeliğin kaldırılması ön plana alınmıştır.⁵⁷ Öyle ki İnkılapların önündeki en büyük engel olarak görülmüş ve 3 Mart 1924 tarihinde kaldırılmıştır.

“İmparatorluk’tan Milli Devlet’e” “Padişahlıktan Cumhuriyet’e” geçmiş bir Türkiye’de, Atatürk, bunları akılcı ve köktenci bir tutumla sonuçlandırmıştır. Fakat bu geçmiş birikime ve uygulamaya rağmen Atatürk, reformları gerçekleştirmekte büyük güçlüklerle karşılaşmıştır. Oysa yalnız Emperyalizm’le ve Yunan’la değil onlarla işbirliği yapan Sultan ve Halife ile ölüm kalım savaşı verilmiştir.⁵⁸

Atatürk’ün önderliğindeki Türk Devrimi, böyle bir eğitim kurumunu oluşturma bakımlarından da tüm insanlığa görkemli bir örnek vermiştir. Gerçekten de Türk eğitim devrimi, demokratik ve ekonomik gelişmeyi sağlama ve sömürgeciliğe set çekme, kültür yozlaşmasını önleme boyutlarıyla, ulusal egemenliği ve tam bağımsızlığı amaçlayan bir eğitim düzeni getirmiştir. Özellikle geri kalmışlık kısır döngüsünü kırma savaşımını veren üçüncü dünya ülkeleri için, eğitim yoluyla kalkınmanın insanlık tarihindeki hemen tek gerçek örneğini sağlamıştır. Doktrin saplantısından özgür olduğu için, üst-yapı kurumu diyerek eğitimin önemini küçümsememiş, tam tersine eğitime yapılacak her harcamanın en verimli yatırım olduğunu görmüştür. Bu nedenlerle Atatürk devrimlerine tam anlamıyla bir Eğitim ve Kültür Devrimi demek hiç yanlış olmaz.⁵⁹

Hayatı boyunca hemen hiç başarısız olmamış, savaşlar içinde yetişmiş olan Mustafa Kemal Paşa üstün askeri-siyasi strateji zekasına ve bilgisine, üstün seziş-

⁵⁷ Gencer ve Özel, s.158-159.

⁵⁸ Avcıoğlu, s. 1356.

⁵⁹ Ozankaya, s.221-222.

insiyatif yeteneklerine sahip bir komutandı.⁶⁰ Mustafa Kemal, hep belirttiğimiz bilimsel düşünce yapısı sayesinde, dünyanın en güçlü sömürgeci devletlerine karşı kazandığı askeri zaferin sarhoşluğuna hiç kapılmadı. Fas'tan Endonezya'ya değin bütün Müslüman halkların, bütün sömürülen ve ezilen ulusların kahramanı olmuştu. Ama, bağımsız ve özgür bir ulusal toplum yaşamı için eğitimin, bilimin ve ekonomik üretkenliğin ne denli zorunlu olduğunu çok iyi biliyordu. Türk ulusunun ana yurdunu bile yitirmek tehlikesiyle yüz yüze gelme nedeninin, yüzlerce yıldan beri, baskı yönetimleri altında bilimden, teknikten ve eğitimden yoksun bırakılması olduğunu bir an bile gözden uzak tutmadı.

29 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin ilan edilmesinden sonra, Gazi Mustafa Kemal ilk cumhurbaşkanı seçildi. Saltanat kaldırılmış, halifelik cismani hiçbir kuvveti olmamak üzere bırakılmıştı. Abdülmecid Efendi halifeydi. Fakat bir yıllık tecrübe bu dini görevin siyaset işlerinden uzak kalamadığını gösterdi. 3 Mart 1924'te halifelik de kaldırıldı.

1925'ten başlayarak Gazi Mustafa Kemal, Türkiye milli devletinin batılılaşma yolundaki devrimlerine girişti. 24 Ağustos 1925'te şapka kanunu çıktı. Daha 20 Ocak 1921'de Millet Meclisi'nden çıkan Anayasa ile laiklik, dininin devletten ayrılması esası kabul edilmişti. Bu esasa göre 17 Şubat 1926'da Türk Medeni Kanunu çıkarıldı. Din adamlarının kıyafeti ibadet dışında bütün vatandaşların resmi kılığı olacaktı. 19 Kasım 1925'te tarikatlar kaldırıldı. 16 Ocak 1926'da milletlerarası takvim, saat, rakam ve tatil günleri kabul edildi. Aynı sırada medreseler kaldırıldı. 3 Mart 1924'te öğretimin birleştirilmesi (Tevhid-i Tedrisat) kanunu çıkmıştı. 1 Kasım 1928'de Latin Harfleri kabul edildi. 15 Nisan 1931'de Türk Tarih Kurumu kuruldu. 12 Temmuz 1932'de Türk Dil Kurumu kuruldu. Yine bu sırada Cumhuriyet hükümetinin köycülük siyaseti başladı. 1931'de iktisadi devletçilik, inhisar sistemleri kabul edildi. 1930'dan sonra tren yolları politikasına girildi. Bütün değişiklikler Türkiye'nin yeni bir siyasi yapılanma halinde meydana çıktığını göstermektedir.⁶¹

⁶⁰ Ergün Aybars, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, 6. Baskı, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi yayınları, İzmir, 1998, s.301.

⁶¹ Hilmi Ziya Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1994, s.352

Atatürk ilkeleri olarak Cumhuriyet tarihinde önemli bir yere sahip olan altı ilke ilk olarak 1929 sonrası Türkiye'sini politik arayışları içerisinde 1931 yılında yapılan Cumhuriyet Halk Partisi kongresinde ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin o günkü şartları da göz önünde bulundurularak hazırlanan altı ilke devletin temel taşlarını oluşturmuştur. Cumhuriyet Halk Partisinin altı ilke olarak simgelenen anlayış o dönem Türk idarecilerinin ve bunların başında yer alan Mustafa Kemal Atatürk'ün devlet ve millet anlayışı ile dünya görüşünü oluşturmaktadır. 1937 yılında Anayasa'da yerini alan altı ilke, Anayasa'nın ikinci maddesi olarak, gelecek nesillerin zihninde yer etmesine gayret gösterilmiştir. Atatürkçülük geçmişten ziyade geleceğe dönük bir ideolojidir. Geleceğe dönük dinamik şekillenme İnkılapçılık sayesinde gerçekleşecektir. Türk milleti 19. yüzyıldan başlayarak toplum düzeni ve devlet yapısında önemli bir değişme geçirmiştir ve bu değişimin doruk noktası da Atatürk ve onun gerçekleştirdiği inkılaplardır. Türk İnkılabıyla Türk toplumu ümmetçi bir yapıdan millet olma bilincine ulaşmıştır. Modernlik ile gelenekçilik arasında bocalayan bir toplum bu ikilikten kurtularak yönünü Batı Medeniyetine çevirmiştir. İnkılapçılık Atatürk'ün açmış olduğu yolda Türk Milletini çağdaş ve gelişmiş toplumlar düzeyine eriştirecek gelişmeyi sağlamaktır.

Mustafa Kemal Atatürk ise İnkılapçılığını şöyle açıklamaktadır:

“Efendiler, yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılapların gayesi Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen çağdaş ve bütün anlam ve görüşleriyle uygar bir toplum haline ulaştırmaktır. İnkılaplarımızın ana ilkesi budur. Bu gerçeği kabul etmeyen zihniyetleri darmadağın etmek zaruridir. Şimdiye kadar milletin beyinlerini paslandıran, uyuşturan bu anlayışta bulunanlar olmuştur.”⁶²

Mustafa Kemal Atatürk'ünde söylediği sözden anlaşıldığı gibi böyle bir neslin yetiştirilmesi gerekmektedir. Bu tabiki bu konuyu idrak etmiş toplum içerisinde gerçekleşir. Çocuk önce ailesinden sonra çevresinden ve okul çağı geldiğinde de öğretmenlerinin sayesinde birçok şeyi öğrenecektir. Bu zemini ve fırsatları oluşturmak yeni Türk Devleti'nin öncelikli politikaları arasında olmasını sağlamıştır. Çağdaşlaşmayı hedefleyen bir devletin zeminini yani temellerini sağlam atmak gibi bir şey olduğu söyleyebiliriz.

⁶²Çapa ve Çiçek, s. 354.

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA ÇOCUK POLİTİKALARININ ŞEKİLLENMESİ

2.1. HALKA YÖNELİK YAPILAN GENEL POLİTİKALAR

2.1.1. Halka yönelik politikaların belirlendiği hükümet programları

29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte hem rejim belirlenmiş, hem de 23 Nisan 1920 tarihinde açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla oluşturulan egemenliğin halka ait olduğu vurgusu gerçekleştirilmiştir. Meclisin açıldığı andan itibaren en önemli amaç, ülkenin her tarafındaki düşman işgallerini sona erdirerek tam bağımsız olmak olmuştur. Bu mücadelenin başarılı olmasının hemen ardından şimdi yapılması gereken birçok iş vardır. Eskimiş köhnemiş kurum ve kuruluşları yenileyerek, değiştirerek Anadolu insanını geri kalmışlıktan kurtarmak, çağdaşlaştırmak olacaktır. Cumhuriyet'in ilanıyla ilk Cumhurbaşkanı seçilen Mustafa Kemal Atatürk Hükümeti kurma görevini İsmet İnönü'ye vermiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra hükümeti kurmakla görevlendirilen İsmet İnönü hemen hükümet programını oluşturmuştur. Bu Hükümet programını 30 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde okuyarak icraatlarına başlamıştır. Cumhuriyet Döneminin ilk hükümet programı olması itibarıyla önemlidir.

Muhterem Arkadaşlar Reisicumhur Hazretleri tarafından intihab-ı umdeyi acianeme tevdi buyurulan vekilleri Meclis-i Alice tasvip buyurmak suretiyle ishar buyurduğunuz teveccühe Hükümet namına arz ve teşekkür ederim. Hükümet, muvaffakiyetini daima Meclis-i Ali'nin müzaheret ve itimadında istinat bularak ve ondan kuvvet alarak arayacaktır.

Arkadaşlar, takip edeceğimiz hareket, hutut-u esasiyesi itibarıyla bütün dünyaca malumdur. Mevki-i iktidarda ve mevki-i mesuliyette bulunan ekseriyet fıkрасının millete arz ettiği ve milletin tasvip ettiği umdeler ve Meclis-i Ali'nin inkişaf ve terakki için, huzur ve müsalemet için öteden beri musırран iltizam ettiği esaslar; Cumhuriyet Hükümetinin hattı hareketi olacaktır. Dahilde huzur ve emniyeti ve terakki ve inkişafı temin etmek için Cumhuriyet Hükümeti, kemali azim ve metanetle kemali ısrar ve takip ile hareket edecektir.

Cumhuriyet Hükümetinin münasebat-ı hariciyede üç sülesası Türkiye Cumhuriyetinin mevcudiyetini ve temamiyetini sağlam tutarak menâfi-i hayatiyesini gözönünden ayırmamak esası dahilinde müsalemeti, huzuru, hüsnü münasebatı mümkün olduğu kadar tevsi ve teyit etmekten ibarettir. Hem hudutlarımızla ve kendileri ile muahedatı imza edip safahatını tatbik etmekte olduğumuz ve diğer taraftan ve henüz münasebata girmedığımız devletlerle samimi bir dostluk tesis için bütün kuvvetimizi sarf edeceğiz.

Göreceğimiz hüsnüniyete fazlasıyla mukabele edeceğiz. Bu esaslar dahilinde Türkiye Cumhuriyeti menafi-i hayatiyesini muhafaza etmek için son derecede dikkatli olacaktır.

*Muhterem arkadaşlar, Meclis-i Ali'nin daima ishâr ettiği temenni ve arzu ettiği netice sözden ziyâde iş yapılmasıdır. Cumhuriyet Hükümeti sözden ziyâde iş yapmak fiiliyat ve tatbikat ile size ve milletinize emniyet bahş olmak için bütün kuvvetini sarfedecektir. Şiarımız faaliyet, gayret, iş yapmak arzusudur. Sizin müzaheretinizi istirham ederim ki bu müzaheret tefiki ilahiye de vesile-i tecelli olacaktır.*⁶³

Görüldüğü gibi İsmet Paşa hükümet programını açıklarken o zamanın durum ve ahvali hakkında bilgi vererek başlamıştır. Yapılacak olan en önemli işleri söylemiştir. Ülke içerisinde huzur ve güvenliğin sağlanması ve dış ilişkilerde de barışın sağlanması ve Türk Dış politikasını sağlam bir zeminde tutulması olacaktır.

İsmet Paşa'nın sağlık sorunlarından dolayı ayrılmasının ardından Ali Fethi Bey hükümeti kurmak için devraldıktan sonra Hükümet programını 22 Kasım 1924 tarihinde Meclise sunmuştur. İsmet Paşa hükümetinin takip ettiği siyaseti aynen devam edeceklerini memleketin kalkınması için çaba sarf edeceklerini belirtmiştir. Ülkemizin içinde bulunduğu durum dikkate akarak iç ve dış siyasette başarılı olmak, çağın üzerine çıkarak Türk halkını mevcut durumdan kurtarmak, kalkındırmak genel amacı olduğunu vurgulamıştır. Ali Fethi Bey, Meclis'te milletvekillerine şöyle seslenmiştir:

Muhterem Arkadaşlar,

İsmet Paşa hazretlerinin ahvâl-i sıhhiyesinin istilzam ettiği zarurete binâen vaki olan istifası üzerine riyaset-i aczide teşkil eden hükümet bugün Teşkilât-ı Esâsiye Kanununun 44 üncü maddesine tevfikân Meclis-i Ali'nin itimadını talep etmek üzere huzur-u alinize çıkıyor.

*Heyet-i Vekilinizin takibedeceği umumi siyasâti hülâseten ifade için: İsmet Paşa hazretlerinin riyaset buyurdıkları Heyet-i Vekilece takib edilen dahili ve harici siyâsetin hudud-u umumiyesi üzerinde yürüyeceğimizi arzedeceğim. Memleketin ihyâsına matuf semaratını iktitaf etmekte bulunduğumuz Cumhuriyet idaresinin teceddüt ve inkılap sahasında vaz eylediği kanunları tatbik vazifesini omuzlarına almış olan heyet-i hükümet bu vazifeyi azimle ifa ederek Türk milletine mevcut asri ve medeni hayata doğru bilaram ilerleyecektir.*⁶⁴

⁶³ Zabıt Cerideleri, 30 Ekim 1923, 3. Cilt, İçtimai Sene 1, 44. İçtima s.103-104.

⁶⁴ İrfan Neziroğlu-Tuncer Yılmaz, **Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri**, Cilt 1, TBMM Basımı, Ankara, 2013, s. 97.

Fethi Okyar hükümetinde programlar başlıklar halinde sunulmuştur. Müdafaa-i Milliye’de Türk vatanının korunması için ordunun ihtiyaçlarını karşılamak. Adliye’de, Türkiye’de yaşayan her ferdin haklarının korunduğunu, Türkiye’nin ihtiyaç duyduğu her türlü kanunun oluşturulması amaçlandığı bildirilmiştir. Aile hukuku, ceza hukuku, medeni kanun gibi. Dahiliye’de iç işlerinde halkın genelinde bir memnuniyet oluşturmak için halkın güvenliğini sağlamak, bütün memurlukların iş yapabilecek hale getirilmesini sağlamak, nüfusun gerçekte ne kadar olduğunu tesbit etmeye çalışmak, Halkın çektiği sıkıntıyı azami bir şekilde ortadan kaldırmaya çalışmak olacaktır. Maliye başlığı altında iç ve dış borçların muntazam bir şekilde ödeneceği vergilerin toplanacağı ve genel olarak tasarruf tedbirlerin alınacağı vurgulanmıştır. Maarif alanında, tevhid-i tedrisat esaslarının benimsenmesinin önemi vurgulanarak iyi bir eğitim için bütün imkânların seferber olduğu, okul ve öğretmen ihtiyaçlarının tesbit edilerek karşılanacağı söylenmiştir. Nafia alanında ulaşım politikaları dile getirilerek ulaşım alt yapısını güçlendirmek olacaktır. Demiryolların yapılması, yol ve köprülerin yapılması önemli hedeflerdir. Ziraat alanında ekili alanlardan, ormanlık alanlardan ve hayvancılıktan bahsedilerek üst düzeyde bir üretim hedeflenmiştir. İyi bir mahsul etmenin yolları salgın hastalıklarla mücadele, tohum ıslahı, modern tekniklerle tarım yapılması, ziraat mekteplerin açılması gibi hususlar amaçlanmıştır. Ticaret alanında iç ve dış ticarete tüccarımıza kolaylıklar getirilerek ticari hayatın canlanması amaçlanmıştır. Aynı zamanda limanların kullanılması, sanayi kuruluşların açılmasına destek verilerek ürünlerin dışa pazarlanması düşünülmüştür. Sıhhiye alanında özellikle, frengi, verem vb. hastalıklar başta olmak üzere çocuk hastalıklarını önlemek, sağlık sorunlarını çözmek amaçlanmıştır. Hariciye alanında komşu devletleri ile ve dünyadaki diğer devletler ile barış içinde yaşamak ve dış politikayı bu hedef doğrultusunda gerçekleştirmek olacaktır.

Ali Fethi Okyar hükümetinin programı şu ana başlıklar altında sıralanmıştır. Müdafaa-i Milliye, Adliye, Dâhiliye, Maliye, Maarif, Nafia, Ziraat, Ticaret, Sıhhiye ve Hariciye’dir.

Ali Fethi Okyar Hükümeti zamanında Doğu Anadolu Bölgesinde çıkmış olan Şeyh Sait İsyanı Bölgede çok geniş alana yayılmıştı. Bu isyanın bastırılması esnasında çıkan zorluklar sonucunda İsmet İnönü yeniden hükümeti kurmakla

görevlendirilmiştir. 3 Mart 1925 tarihinde İsmet İnönü III. kez hükümeti kurmuştur. Hükümeti kurmasının hemen ardından Ali Fethi Okyar Hükümeti'nin programını aynen devam edeceğini belirterek, içte ve dışta politikasını sürdürmüştür. Öncelikli hedef ayaklanmayı sona erdirerek halkın güvenliğini ve huzurunu sağlamak olmuştur. Bir önceki hükümet zamanındaki programın aynen devam ettireceğini söyleyen İsmet İnönü, III. Hükümet programında şu şekilde belirtmiştir.

Hükümetin siyâseti umumiyesi malumdur. Hariciyede ecnebi devletlerle hüsnü münâsebetin muhafazası, ahden muallak bulunan mesailin hüsnü intacı, nâfia, zirâat ve sıhhati memleket tedabirinin ehemmiyeti mahsusayla inkişaf ettirilmesi ve Cumhuriyetin feyyaz ve islahkar mesaisinin maliyede, ticarete, mâarifte ve adliyede devamıdır.

*Müdâfâay-ı memleket için berri, bahri ve havai kuvvetlerin kemiyet ve keyfiyetlerinin muhafaza ve takviyesine ehemmiyet veriyoruz.*⁶⁵

İsmet İnönü, Atatürk döneminin hükümetlerinin birçoğunu oluşturarak en önemli başbakanlık görevini üstlenen bir devlet adamı olacaktır. Cumhuriyet'in ilanı ile ilk iki hükümeti oluşturduktan sonra sağlık nedenleri ile ayrılıp Ali Fethi Bey hükümet kurmuştu. Şark Vilayetlerinde çıkan olaylar ardından tekrar Başbakan olduktan sonra arka arkaya uzunca bir süre Başbakanlık görevini üstlenecektir. 3 Mart 1925'den 1 Kasım 1927 yılına kadar III. İnönü Hükümeti, 1 Kasım 1927'den 27 Eylül 1930 yılına kadar IV. İnönü Hükümeti, 27 Eylül 1930'dan 4 Mayıs 1931 yılına kadar V. İnönü Hükümeti, 4 Mayıs 1931'den 1 Mart 1935 yılına kadar VI. İnönü Hükümeti, 1 Mart 1935'den 1 Kasım 1937'ye kadar VII. İnönü Hükümeti kurulmuştur. Hükümetlerin arka arkaya İsmet İnönü tarafından oluşturulduğunu görüyoruz. Bu süreç Mustafa Kemal Atatürk'ün Hükümet kurma görevini Celal Bayar'a vermesine kadar sürecektir. 1 Kasım 1937 yılında Celal Bayar tarafından kurulan Hükümet Atatürk'ün aramızdan ayrılışına kadar sürecektir.

İsmet Paşa Hükümet programlarını oluştururken öncelikli olarak halkın huzur ve güvenliğini sağlamaya çalışmak olmuştur. Yıllar boyunca sürekli savaş içerisinde olmuş olan Türk halkının artık barış içerisinde yaşamaya hakkı vardır. IV. İnönü Hükümet Programında bu durum şu şekilde dile getirilmiştir.

Biliyorsunuz ki, muhterem efendilerim, dahili siyasette biz herşeyden evvel, vatandaşlar için hür rahat ve endişesiz, kendi işlerine bütün tasavvurlarını ve gayretlerini hasretmeğe müsait, bir emniyet ve huzur taraftarıyız. Senelerden beri bu hususta elde ettiğimiz neticelerin

⁶⁵ Neziroğlu-Yılmaz, s. 122.

*vatandaşlarımızın memnuniyet ve menfâatlerini en iyi temin ettiği ümidindeyiz.*⁶⁶

Hükümet programlarının en öncelikli amaçlarından biri olan güven ve huzur ortamının oluşturulması yine şu şekilde geçmektedir.

*Gelecek devreyi mesuliyetimizde de memleketin huzur ve asayişini ve adliyenin hakim ve her müşkülü halleder vaziyetini muhafaza etmeyi birinci vazifemiz addedeceğiz.*⁶⁷

İsmet İnönü'nün kurmuş olduğu hükümetlerdeki programlar pek tabiki de Cumhuriyet Halk Fırkasının genel politikası ile aynı idi. Halk için çalışan, halk ile beraber olan halkla bütünleşen bir sistem üzerine kurulu bir politika izlenmiştir. Ekonomik faaliyetlere destek vermek, hayat pahalılığın önüne geçmek, vergilerin adaletli bir şekilde toplanmasını sağlamak, kaçakçılığı önlemek, ülkeyi imar faaliyetleri ile bayındır hale getirmek gibi ekonomik hedefler belirlenmiştir. Eğitimde yeni harflerin hızlı bir şekilde benimsetilmek istenmesiyle hem okur-yazar oranını yükseltmek için çalışmak hem de öğretmen ve okul ihtiyaçlarını karşılamak için çaba sarf edilmiştir. Sağlık alanında sağlık personelindeki yetersizliği ortadan kaldırmak için çalışıldığı gibi sağlıklı bireyler olarak yetiştirmek ve yaşatmak için önlemlerin alınması planlanmıştır.

1 Kasım 1937 yılına kadar İsmet Paşa'nın hükümet programları geçerli olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhurbaşkanlığının son döneminde 1 Kasım 1937'den itibaren Atatürk'ün ölümüne kadar Celal Bayar Hükümeti yer almıştır. Celal Bayar Hükümet Programını Mecliste sunduğunda İsmet İnönü Hükümetinin programının ışığında devam edeceğini belirtmiştir.

Bizim gibi parti hükümetlerinin kendilerine mahsus bir programı yoktur.

Takib edecekleri program, şahıslarınızda ve meclisin yüksek manevi şahsiyetinde kuvvetle, şerefle, temsil edilmekte olan ve büyük Türk milletinin arzu ve iradelerini toplayan Cumhuriyet Halk Partisinin realist ve dinamik programıdır.

*Hükümet, şefin bu kürsüden verdiği ana direktiflerin ışığı altında, "daima daha kuvvetli, daima daha refahlı, hür ve müstakil Türkiye" halinde ifade edilmesi de mümkün olan bu programın başarılması işini, üzerine almış bulunuyor.*⁶⁸

⁶⁶ Neziroğlu-Yılmaz, s. 133.

⁶⁷ Neziroğlu-Yılmaz, s. 134.

⁶⁸ Neziroğlu-Yılmaz, s. 255.

2.1.2. Hükümet Programları içerisinde Çocuk

Bu dönemde çocuk politikasının ön plana çıkmasında önemli sebeplerden biri de ülke nüfusunun artırılmak istenmesidir. Gerçi doğum oranları yüksektir. Ancak, çocuk ölüm oranları da çok yüksek seviyede seyretmektedir. Bu ise hızlı nüfus artışını arzulayan ülkelerin önünde önemli bir engel teşkil etmektedir. Bu gelişmelere paralel olarak, Türkiye'de çocuk meselesi gün geçtikçe güncellenmektedir. Çocuk meselesine karşı artan ilginin bir neticesi olarak da 1929'dan itibaren 23 Nisanlara da ilgi artmıştır. HEC. 1929'da 23-30 Nisan günlerini "Çocuk Haftası" ilan etti. O döneme kadar sadece bir gün yapılan etkinlikler bir hafta boyu sürecek, bayram eskiden olduğu gibi 23 Nisan'da kutlanacaktı.⁶⁹

Milli mücadele döneminde yeni kurulan Türk Devleti, hem İstanbul Hükümeti hem de İşgalci devletlerle uğraşmak zorunda kalmıştır. Uzun süren savaşlar, batının gerisinde kalmış bir Türk toplumu, yokluk ve yoksulluk. Yeni kurulan Türk Devleti birçok eksiklikleri ile beraber kurulmuştur. Her haliyle içler acısı bir görünüm sergileyen bir milleti çağdaş uygarlığın üzerine çıkarma arzusu da vardır. Memleketin genel durumu iyi olmayan bir görüntü çizerken, Hükümet Programları ile Halk için iyileştirme politikalarının olduğunu görüyoruz. Halkın mutluluğu sağlama, refah düzeyini yükseltme, olmayan yolların yolunu yapma, eğitimde var olan eksiklikleri gidererek sorunları çözme, okul yapma, öğretmen ihtiyacını karşılama, sağlık sorunlarını çözme, yeni hastaneler ve sağlık kuruluş yapma hemşire, ebe doktor gibi sağlık personellerindeki eksiklikleri yapma gibi birçok hedef amaçlanmıştır.

Öncelikli olarak işgallerin ardından düşmanı yurttan attıktan sonra bağımsızlık sembolü olan Lozan Antlaşması imzalanmıştır. Hemen arkasından da Cumhuriyet ilan edilmiştir. Cumhuriyetin ilan edilmesiyle halk egemenliğine dayalı bir rejimin var olduğu kesinleşmiştir. Böylelikle halkın sahip olduğu bir yönetimde, halk için çalışan bir hükümetin varlığı kadar doğal bir şey olamaz. Bu yüzden, halkın içinden gelen ve halk için çalışan bu hükümetler halka yönelik politikalar yapmışlardır. Öncelikli amaç halkın huzur ve güvenliğini sağlamaktır. Sonrasında

⁶⁹ Veysi Akın, *23 Nisan Milli Hakimiyet ve Çocuk Bayramı'nın Tarihçesi*, PAÜ. Eğitim Fakültesi Dergisi. 1997. Sayı:3, s. 97.

sağlık alanında, eğitim alanında, bayındırlık alanında, adalet işlerinde, maliye konularında, iç işleri ve dış işlerinde yapılacak olanlar sıralanmıştır.

Halk, bir ülke içerisinde yaşayan insan topluluğudur. Halk içinde çocukların da var olduğunu düşünerek olursak Cumhuriyet Döneminde kurulan hükümetler çocukları da düşünerek hareket ettiğini söyleyebiliriz. Bu yüzden hükümet programları içerisinde çocuklar da yer almışlardır. Çoğu zaman çocuk doğrudan ele alınmasa da dolaylı yönden sağlık, eğitim, maliye, bayındırlık gibi konuların içerisinde yer almışlardır.

Hükümetlerin öncelikli amaçları halkın huzur ve güvenliğini sağlamaktır. Çocukların sağlıklı düşünme yeteneğine sahip olması, sağlıklı bireyler olarak yetişmesi ancak rahat ve huzurlu bir ortamda sağlanabilir. Yapılacak olacak en önemli işlerin başında hukuki konularda sağlam bir zemine oturtmak amacı vardır. Aile hukuku, medeni hukuk, ceza hukuku gibi birçok alanda komisyonlar kurularak yeni kanunların çıkarılarak bu konudaki eksikliklerin giderilmesidir. Fethi Okyar Hükümet programında bu durum şu şekilde belirtilmiştir.

*Türkiye’de yaşayan her ferdin bilâkaydû şart, asri ve halkçı milel-i mütemeddinece kabul edilen sistemlerle temini Hukuk-u Türk Adliyesinin şiarıdır. Cumhuriyetin ceza, hukuk, usul ve teşkilâta müteâllik konuları işbu esasat dahilinde ve memleketimizin ihtiyac-ı medeniye ve iktisadiyesiyle müterafık bir surette Meclis-i Ali’nin nazar-ı tasvip ve kabulüne arz olunacaktır. Esasen hali faaliyette bulunan mütehassiani komisyonlarınca ihzar edilmiş ve edilmekte bulunan, Hukuku Aile Kanuniyle, Kanunu Medeni ve Kanunu Cezaya müteâllik tadilâtı mühimme kariben Meclis-i Alinize arz olunacaktır.*⁷⁰

Yine Adalet Bakanlığının en önemli ilgilenecek olduğu konular arasında yer alan bir başka konu kimsesiz çocuklar için kurulmuş olan eytam sandıklarının ıslahı ile ilgilidir. Osmanlı Devleti zamanında kimsesiz çocukların ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuş olan eytam sandıkları vardır.

Eytâm sandıklarının çıkış noktası, vefat eden ebeveynden yetimlerine intikal eden malların zayi edilmeden sağlıklı bir şekilde muhafaza edilerek rüşd yaşına, yani hukuki olarak malları üzerinde tasarruf etme ehliyetine sahip olduğu yaşa geldiğinde, sahibine ulaştırılması anlayış ve sorumluluğudur. Bu kurum, Osmanlı toplumunda önceleri ferdi olarak uygulama alanı bulmuş, sonraları kurumsal bir hüviyet

⁷⁰ Neziroğlu-Yılmaz, s. 98.

kazanarak 19. yüzyılın ortalarından itibaren devlet eliyle yönetilen önemli bir fona dönüşmüştür. Fonun yönetimi ve işleyişi ise, muhtelif tarihlerde yapılan düzenlemeler çerçevesinde sağlanmıştır.⁷¹

Kimsesiz çocuklar için oluşturulan bu sandıkların yeni Türk Devletinde yeniden revize edilerek düzenlenmesi amaçlandığı için hükümet programında yer almışlardır.

*Pek iptidâi bir vaziyette olan eytam sandıklarının islâh ve tensikiyle hukuk-i eytâmın ziyadan siyânet-i Adliye Vekaletinin en mühim mesâisinden birini teşkil edecektir.*⁷²

Eğitim alanında tevhidi-i tedrisat yasası ile başlayan süreçte birçok adım atılmıştır. Eğitimde halkın okuma yazma oranlarını arttırma düşüncesi, harf inkılabı, millet mektepleri gibi girişimler vardır. Bu çalışmalar genç nesillerin yani çocukların hayata bakış açılarının, eğitim sayesinde ne kadar yukarılara çıkarabileceklerinin göstergesidir. Halkta buna destek vererek hükümet uygulamalarının benimsenmesini ve kökleşmesini sağlamışlardır. Ali Fethi Okyar Hükümet programında eğitimle ilgili bir politikadan bahsettiği gibi özellikle okul ve öğretmen ihtiyacından dolayı oluşan sıkıntıyı dile getirerek bunlara çözüm bulacaklarını belirtmişlerdir.

*Meclis-i Alinizin yüksek kararıyle tevhidi tedrisât esaslarını kabul ederek selâmet yolunu bulmuş olan Maârifimizi aynı yolda yürütmek ve Türk vatanına tâlim ve terbiyenin muhtaç olduğu intizâm ve inzabat altında yeknesak terbiye ve tahsil ile mücehhez, hayat için hazırlanmış gençler yetiştirmek gayemiz olacaktır. Halkımızın Maârife karşı gösterdiği büyük alâkayı bihâkkın tatmin edebilmek üzere muallim noksanının telâfisine çalışmak ve alelumum mektep programlarıyla mektep teşkilâtlarının istikrârını temin için lüzumsuz tebeddülâtan içtinâp etmek vazifemizdir.*⁷³

Aynı eğitim konusunu İsmet Paşa da hükümet programlarında belirtirken sıkıntının, sorunların olduğunu belirterek eğitim politikalarına aynen devam ettiğini belirterek şu şekilde ilave etmiştir.

*Mâarifte gayelerimizin temini için az masrafla çok okutabilmek usullerinin tatbikinde bilhassa mesai sarfetmek kararındayız.*⁷⁴

⁷¹ Tahsin Özcan, *Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytam Sandıkları*, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı:14, İstanbul, 2006, s.106.

⁷² Neziroğlu-Yılmaz, s. 98.

⁷³ Neziroğlu-Yılmaz, s. 99.

⁷⁴ Neziroğlu-Yılmaz, s. 217.

Çocukların iyi bir birey ve vatandaş olarak yetişmesine ayrıca toplumuna hizmet etmesi amacıyla eğitime büyük önem verilmesi gerekmektedir. Eğitim konusu önemi bilen Hükümetler, hükümet programlarında bunu çok iyi dile getirmişlerdir. Bu maksatla ihtiyaç olan birçok eğitim kurumları açılmıştır. Bu okullarda gerekli olan malzeme sıkıntılarını aşmak ve öğretmen ihtiyacının derhal giderilmesi için uğraş verilmiştir. Birçok öğrenci Avrupa'daki gelişmeleri yakından görmesi ve öğrenmesi amacıyla Avrupa'nın tanınmış ilim ve sanat merkezlerine gönderilmiştir. Çocukların sağlıklı bireyler olarak yaşamaları ve sosyalleşmeleri için sportif ve sanat faaliyetleri ile ilgilenmeleri istenmiştir.

Salgın hastalıklar, tedavi yöntemlerindeki yetersizlikler, ilaç sıkıntısı, hastane, sağlık ocağı gibi alt yapı yetersizliği, doktor, hemşire, ebe gibi sağlık personellerin sıkıntısı bir hayli çoktu. Ekonomik zorluklar altında olan yeni Türk Devleti'nin omuzlarına hem Osmanlı'nın dış borçları hem de devletin her alanda yapacak olduğu yatırımlar binecektir. Çünkü sosyal devlet anlayışı içerisinde olan devlet, Atatürk'ün Devletçilik ilkesinde belirtildiği gibi ihtiyaç duyulan her türlü ekonomik faaliyetlerin devlet eliyle devlet kontrolünde yapılmasıdır. Her türlü alt yapının yol, su, elektrik gibi, her türlü kamu binasının yapımı hastane okul, hükümet binası gibi yapıların devlet eliyle yapıldığını görüyoruz. Cumhuriyet Döneminin ilk hükümetleri bu durumu bildikleri için Hükümet programlarında da ekonomik faaliyetlere ve bayındırlık işlerine yer vermişlerdir.

Mâarîf siyâsetimizde mesleki tahsil ve ihtisas, az masrafla çok netice arayan ameli bir mahiyet, mekteplerimizi her türlü menfi tesirattan münezzeh, ahlâk ve intizam cephelerini bilhassa ehemmiyetli tutan bir zihniyet ve yeni bir kuvvetle devam edeceğiz. İçtimai hastalıklarla mücadele etmek başlıca farikası olan sıhhat ve içtimai muavenet fâaliyetimiz idame ve tevsî olunacaktır.

Milli iktisatta mesleğimiz malumdur. Bizim kanâatımızca hükümetin her sahada fâaliyeti nihayet milli iktisat için ya bir faide temini, ya bir engelin bertaraf edilmesi gibi bir iktisâdi gayeye teveccüh ettirilmek lâzımdır. İktidarımız dahilinde olan bütün gayretlerimizi bu uğurda sarfedeceğiz. Zirâi istihsâlin maruz olduğu hususi müşkülât nazarımızı ehemmiyetle cebzetmektedir. Bu uğurda bir hükümetin iktidarında olan bütün tedbirleri almak başlıca meşgalemiz olacaktır.

Mali siyâsetimiz, bütçe muvazenesine müstenit tasarruflukârane bir siyâsettir. Vergilerin ıslâh ve tekamülü yolunda senelerden beri sebatkârane devam eden takayyüdat bizim mesuliyetimiz zamanında da vasi tatbikata zemin olacaktır. Milli paranın kıymetini korumak için yeni hükümet dahi çok dikkatli ve hassas olacaktır.

*Takatımız haricinde bir yük olduğu vaki olan Osmanlı borçlarında, adilâne ve kabili tatbik olan ameli bir tesviyeye varmak için bütün hüsnüniyetimizi sarfedeceğiz.*⁷⁵

Sağlıklı bir toplum olma bilincinden hareketle ilk hükümet programlarında da sağlığa büyük bir önem verildiğini söylemiştik. Burada söz konusu olan çocuklar da ailenin önemli fertleri olması aynı zamanda sağlıklı bir nesil ve gelecek kaydetmek sorumluluğu ile hareket edilmiştir. O zamanın en önemli sorunları sıklıkla rastlanılan salgın hastalıklardır. Tıbbi yetersizliklerin önüne geçerek bunlara çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Ve huzur ve güvenliğin sağlanmasından sonra en çok hassas olunan ve öncelik verilen bir konu olmuştur.

*Sıhhat mücadelelerimiz her müşkülât içinde başlıca işlerimizden olmakta devam edecektir. İçtimai Muavenet hizmetlerini her vasıta ile teşvik ve tevsi etmeğe çalışacağız.*⁷⁶

Mustafa Kemal Paşa'nın tayini ile hükümeti kurma görevini alan Celal Bayar 01 Kasım 1937 yılında hükümetini kurmuştur. Celal Bayar, hükümet programının ana hatlarının önceki hükümet programlarının devamı niteliğinde olduğunu belirtmiştir. Bu programların kaynağının halk olduğu ve Türk milletinin arzu ve iradelerini toplayan Cumhuriyet Halk Partisinin realist ve dinamik programı olduğu vurgulanmıştır. Savaş sonrası Türk milletinin çağdaşlaşmak için verdiği mücadele ve Türk İnkılabının başarılı olmasına değinilmiştir. Celal Bayar, ileri teknik, sürat, dikkat, takib fikri, önü görüş, çalışmalarımızın ana vasfı olacaktır⁷⁷ diyerek TBMM'nde şöyle demiştir.

Bizim gibi parti hükümetlerinin kendilerine mahsus bir programı yoktur.

Takib edecekleri program, şahıslarınızda ve meclisin yüksek manevi şahsiyetinde kuvvetle, şerefle, temsil edilmekte olan ve büyük Türk milletinin arzu ve iradelerini toplayan Cumhuriyet Halk Partisinin realist ve dinamik programıdır.

*Hükümet, şefin bu kürsüden verdiği ana direktiflerin ışığı altında, "daima daha kuvvetli, daima daha refahlı, hür ve müstakil Türkiye" halinde ifâde edilmesi de mümkün olan bu programın başarılması işini, üzerine almış bulunuyor.*⁷⁸

⁷⁵ Neziroğlu-Yılmaz, s. 146.

⁷⁶ Neziroğlu-Yılmaz, s. 217.

⁷⁷ Neziroğlu-Yılmaz, s. 256.

⁷⁸ Zabıt cerideleri, 8 Kasım 1937, Cilt:20, 4. Yasama Yılı, 5. Dönem, s. 19.

Celal Bayar, iç işlerinde halkın emniyetini ve huzurunu sağlama gayesinin öncelikli amaç olduğunu belirttikten sonra alt yapı hizmetlerinden bahsetmiştir. Burada imar planlarından su, ışık kanalizasyon, kültür ve spor işleri gibi yerleşim yerlerinin ihtiyaçları düşünülerek alt yapının yapılması ve düzenlenmesi söylenmiştir. Halkımızın özellikle çocuklarımızın yaşadığı alanları güzelleştirmek, ihtiyaçlarını karşılamak düşünülmüştür. Burada en dikkat edilecek husus, çocukların yaşam alanları olan çocuk bahçelerinden bahsedilmiş olunmasıdır. Çocuk bahçelerinde çocuklar, diğer çocuklar ile koşup oyun oynayabilecek, bir şeyler paylaşabilecek, paylaşmayı, yardımlaşmayı öğrenebilecek, kişilik kazanımına yardım edebilecek olan en iyi ortamlardır.

Belediyeler beş senelik mesai planı tanzimine sevkedilecek harita, imar planı, su, ışık, kanalizasyon, kültür ve spor işleri, çocuk bahçeleri ve kısaca şehirlerin sıhhat ve güzelliğini alâkadar eden belli başlı işleri, planlaştırılacak ve bu planlar, şefin işaret buyurdukları veçhile merkezde (belediyelerimizi süreli bir surette aydınlatmak, kılavuzlamak) vazifesiyle teşkil edilecek olan teknik büronun mütekaddim tetkik ve kontrolüne tabi olacaktır.

Belediyeler, mesken, bina, yiyecek ve içecek gibi hayat ucuzluğunda ölçüler kanunu tatbikatı gibi alış veriş doğruluğunda müessir vazifeler alacaklardır.⁷⁹

Sağlık işlerinde de çok önemli konuların hükümet programında yer aldığını görüyoruz. Çocuklarla beraber annelerin de sağlık sorunlarının çözümü aynı zamanda sağlıklı ve sıhhatli bireyler olarak yaşamaları için doğum ve çocuk bakımevlerinin kurulması, çocuk bakım dispanserlerinin ve süt çocuk müşahade evlerinin artırılması planlanmıştır. Kırsal kesimlerde yani köylerde doğum için ihtiyaç olan ebeler artırılması için ebe yetiştirecek okulların açılması düşünülmüştür. İl ve ilçe merkezlerinde halkın sağlık kontrolünü yapabileceği mutlaka hastanelerin ve doktorların olması gerektiği belirtilmiştir. Doktorsuz kaza kalmaması, hastanelerin sayıları ve yataklarının çoğaltılması, birçok hastalıklara ve salgın hastalıklara karşılık imkânların iyileştirilmesi gerektiği söylenmiştir.

Ana ve çocuk hayat ve sıhhatinin korunması için şimdiye kadar tesis edilmiş olan doğum ve çocuk bakımevleriyle çocuk bakım dispanserleri ve süt çocukları müşahade evlerinin sayılarının artırılması,

Köylerde doğum yardımlarını temin edecek köy ebesi yetiştirmek için köy ebe mektepleri tesisi,

⁷⁹ Neziroğlu-Yılmaz, s. 256.

Kaza, merkezlerinin doktorsuz kalmamasının temini yolunda doktor sayısını ihtiyaç derecesine çıkarmak için alınmış tedbirlerin hızlandırılması, Şehir, kasaba ve köylerimizin sıhhi vaziyetlerini ıslah için içilecek su tesisatı, fenni mezbahalar tesisi ve saire gibi umumi sıhhat işlerinin tanzimi, Vilâyet ve belediye hastanelerinin sayı ve yatak adetlerinin çoğaltılması, Sıtma, trahom, frengi ve verem gibi hastalıklara karşı yapılmakta olan fenni mücadelelerinin teknik imkânların müsait olduğu nisbette inkişaf ettirilmesi.

*Programlaştırıp tahakkuklarına hız vereceğimiz başlıca işlerimizdir.*⁸⁰

“Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur.” Türk atasözünde dediği gibi sağlıklı yetişen ve büyüyen bir nesil istiyorsak sağlık koşullarını da iyileştirmemiz gerekir. Sağlıklı bireylerin yetişmesi bizim geleceğe güvenle bakmamızı sağlar. Atatürk Türkiye Cumhuriyeti’ni Türk gençliğine emanet etmiştir. Onun için çocuklarımızın yetiştiği ortamları sağlık koşullarına uygun hale getirmeliyiz. Cumhuriyetin ilk yıllarında sağlık koşullarının ve sağlık personellerinin yetersizliği nedeniyle anne ve çocuk ölümleri had safhadaydı. Hem annenin hem de çocukların sağlığı ile ilgili sorunların çözümü sonrasında ana-çocuk ölümlerinin oranında ciddi anlamda düşüş olmuştur.

Halkımızın önemli bir kısmı kırsal kesimde yaşadığına göre halkımızın da önemli bir geçim kaynağı tarımdır. Köy hayatı içerisinde çocukların köy işleriyle ilgilenmesi, aynı zamanda eğitimlerini de tamamlaması hedeflenmiştir. Çocukların hem ailesine yardım ederek iş yükünü hafifletmesi hem de iyi bir tarımın nasıl yapılması gerektiğini küçük yaştan itibaren öğrenecektir. Köyde yaşayan çocuklar bu öğrenmeyi anne ve babalarından öğreneceklerdir. Modern tekniklerle daha fazla verim elde etmek amacıyla bölge çiftliklerinde çiftçi çocuklar yetiştirmek için çiftçilik okulları açılmasına karar verilmiştir. Bu konu Celal Bayar Hükümet programında şu şekilde belirtilmiştir.

Verimli, teknik modern çalışmaları ile çiftçilerimiz için en iyi numune ve rehber olacağına şüphe etmediğimiz bölge çiftliklerinde çiftçi çocuklarını yetiştirmek üzere pratik çiftçilik okulları açmak kış kursları ile köylerde kız ve erkek çiftçi çocuklarını hazırlamak ve muhtelif istasyon, fidanlık ve okul gibi müesseselerimizde muayyen işlere mahsus ihtisas kursları tertip etmek zirâat orta okullarında ameliyat ve tatbikatı esas tutarak bu okullardan çıkacak gençlerin çiftçilere hakiki yol göstericilik yapabilmelerini temin eylemek Yüksek Zirâat okullarında ciddi ve disiplinli bir akademik tahsil şartlarını tamamlamak ve ayrıca ilmi araştırmalarla esaslı tatbikat işleriyle uğraşacak

⁸⁰ Neziroğlu-Yılmaz, s. 256.

*mütehassıslar yetiştirmek için yüksek ihtisas merkezleri tesis etmek pratik bilgileri yayacak neşriyat ve flimlerden istifadeye ve sergi ve teşviklere ehemmiyet vermek bu tedbirlerden olacaktır.*⁸¹

Hükümet programları halkın ihtiyaçları ve eksiklikleri doğrultusunda hazırlanmıştır. Devletin amaç ve hedeflerini de belirtir. Kısaca Türkiye Cumhuriyeti'nin yol haritasıdır. Burada temeli halk olan programlarda çocukların da halkın için de olduğu düşünüldüğü için çocuklara da değinilmiştir.

2.2. EĞİTİM'DE YAPILAN GELİŞMELER

Türk eğitim devrimi, eğitimi gerçek anlamında laikleştiren niteliği ile, demokratik eğitim alanında da bütün uygar insanlığa görkemli bir örnek vermiştir.

Gerçekten de Cumhuriyet, eğitim kurumlarını her türlü dinsel dogmanın baskısından kurtarmakla bilimin vazgeçilmez gereği olan düşünme, araştırma, sorgulama ve gerçekleri ortaya koyma özgürlüğünü sağlamıştır. Nakilci değil, akılcı, ezberciliğe değil, gözleme, deneye ve uygulamaya dayalı eğitim veren kurumlar yaratmaya yönelmiştir.

Cumhuriyet döneminde eğitimin başlıca amacı, her düzeydeki okullarda Cumhuriyet rejiminin gerektirdiği ve yeni Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu nesiller yetiştirmek olmuştur.⁸²

Türkiye'de Milli Eğitim ideolojisi 1920'li yıllarda, emperyalizme ve kuklalarına karşı bağımsızlık savaşı, Büyük Millet Meclisi'nin kurulması, Osmanlı monarşisinin ve halifeliğin lağvedilmesi, Cumhuriyet'in ilanı, Cumhuriyet Halk Partisinin tek parti yönetiminin kurulması, Komünist Partisinin yasaklanması, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılması ve Kürt isyanının bastırılması gibi önemli olayları içeren çok tartışmalı bir dönemde oluştu. Bu olaylar dizisinden zaferle çıkan Mustafa Kemal Atatürk ve başkanlığını yaptığı Cumhuriyet Halk Partisi oldu. Böylece, Atatürk ile Cumhuriyet Halk Partisi, modern Türk ulus-devletinin kurulmasında belirleyici bir rol oynadılar. Kemalizm yeni Türk ulus-devletinin resmi ideolojisi ilan edildi. Bu nedenle Türk Milli Eğitim ideolojisi

⁸¹ Neziroğlu-Yılmaz, s. 262-263.

⁸² Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi**, Pegem Yayıncılık, 11. Baskı, Ankara, 2007, s.331.

Kemalizmin damgasını taşır. Gerçekten de Milli Eğitim İdeolojisi, Kemalist ideoloji bütünüünün kilit bir ögesini oluşturur.⁸³

Türkiye Cumhuriyeti'nin devraldığı eğitim ve öğretim kuruluşları çağdaş medeniyete uygun nitelikte olmaktan uzaktı. Islahat devrinde yeni sistemlerin faydasını kabul eden hükümet adamlarımız, yeni tarz okulların açılmasını uygulamaya koymuş olmakla beraber, yanı başında eski medrese usulünün devamı, eğitim birliğini önlüyordu.⁸⁴

İnançların gölgesinde bilim yapmaya olanak bulunmadığı gerçeğini temel alan bu eğitim, okulları her türlü dinsel öğretim, propaganda ve gösteriden temizlemekle işe başlamıştır. Laik devletin yönetim alanında insan haklarının ve özgürlük düzeninin vazgeçilmez gereği olduğunu gördüğü gibi, laik eğitiminde aynı biçimde insan haklarının ve özgür eğitimin vazgeçilmez gereği olduğunu görmüştür. Gerçekten de eğitim kurumu gerçeklere bağlı olabilmek için her türlü dinsel etkiden özgür olmak zorundadır. Dinsel dogmalara yani dinin tartışılması yasak buyruk ya da yargılarına uymayan onları doğrulamayan laboratuvar deneyleri, toplum bilimsel gözlemler ve muhakemeler, ancak laik eğitim ve bilim kurumlarında özgürce gerçekleştirilebilirler.

Osmanlı ülkesinde eğitim kurumları açısından kurumsallaşma çok düşüktü. Var olan okullarda da çağdaş eğitimin izlenmesi söz konusu değildi. Genellikle dinsel içerikli bir eğitim anlayışı, körpe beyinleri bütünüyle Orta Çağ'ın koşullarına indirgeyen bir eğitim anlayışı altında kısılcasına alıyor; uyanık, çağın değerlerini kavramış eğitilmiş bireyler yerine, gelişmelere karşı, yeniliklere kapalı; bu tür adımları da din dışına çıkmak olarak yorumlayan kimlik ve kişilikler yetiştiriyordu. Böylece eğitim kurumları olarak medreseler, yozlaşma süreçlerinde, toplumsal ilerlemenin itici bir gücü olmaktan çok, tıkacı olmaktan geri kalmıyordu. İlerleyiş tikanınca, bu kez gericilik dalgalarına sonuna kadar açık olan yollar, toplumun düşünce yeteneklerini köreltiyordu.⁸⁵

Laik eğitim, bilimi dinsel baskılardan olduğu gibi, başka türlü bağınaz ve baskıcı saldırılardan da korumanın tek yoludur. Gerçekten de din gibi insanların

⁸³ İsmail Kaplan, **Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi**, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2011, s.133.

⁸⁴ A. Afetinan, **Türkiye Cumhuriyeti ve Devrim Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 4. Baskı, Ankara, 1998, s.175.

⁸⁵ Arı, **Türk Devrim Tarihi II**, s. 274.

kutsal saydıkları inançların bakışına karşı korunan eğitim ve bilim özgürlüğünü bir ırkın, bir sınıfın bir etnik grubun ya da başka herhangi bir görüşün baskıcılığına karşı korumak çok daha kolay olur.

Laik eğitim kurumlarında, yurt çocukları hiçbir beyin yıkamasına uğramayacakları için, gerçek bir demokrasi kültürü olarak yetişeceklerdir. Çünkü bu ortamda çocuklara hiçbir şeyi sorgulamadan, araştırmadan, kendileri de bizzat denemeden kabul etmemeleri öğretilenilebilecektir. Kitaplar yazıyor diye, öğretmenler söylüyor diye falanca büyük ve saygın kişi buyurmuş diye bir şeyi kabul etmenin doğru olmadığı anlatılacaktır. En büyük yalanların beyaz kağıt üzerine kara mürekkeple dizilmiş yalanlar olduğu gösterilebilecektir.

Laik eğitim kurumlarında yetişen kuşaklar, toplumun üzerine dayalı kurumları ve kuralları, gerekçeleriyle anlayarak, irdeleyerek, eleştirerek öğrenip tanırırlar. Laik eğitim, aynı zamanda toplumsal barışın ve ulusal birliğin de vazgeçilmez gereğidir. Çünkü her değişik din, mezhep ve inançtan yurttaş çocuklarının, erkek çocuk, kız çocuk ayrımı da yapılmaksızın, eşit koşullarda devam etmesi gereken okullar, inanç ve görüşler arasında herhangi bir ayrım yapmamak ve hepsine eşit saygı göstermekle yükümlüdür. Bunun yolu ise dinsel öğretim ve eğitimi anne kucağına, baba ocağına bırakmaktır. Böyle davrandığında ulusal birlik ve dayanışmanın en sağlam dayanağı olan okullar, dinsel eğitim ve öğretime girdiği anda, ya bu inanç kümelerinden birini tercih ederek öbür inanç ve görüşten yurttaşların inanç özgürlüklerini çiğneyen kurumlara dönecektir. Ya da her değişik inançtan çocuklara okulda ayrı ayrı inanç eğitim ve öğretimi yapması durumunda kalacaktır ki o zaman da okul, ulusal ve toplumsal dayanışma yeteneklerini geliştirmekle yükümlü olduğu yurt çocuklarını, daha en erken yaşlarından başlayarak birbirinden ayıran bir kuruma dönüşmüş olacaktır. Kısacası okulun din eğitim ve öğretimi vermesi her iki durumda da bilimsel ve demokratik düşünce eğitimine aykırı olduğu gibi ulusal ve toplumsal birliğe, dayanışmaya da aykırıdır.⁸⁶

Yeni Türk Devleti'nde din ve vicdan özgürlüğü ve demokratik bir ortam vardır. Demokratik düzende her ergin kişinin dinini seçmek özgürlüğü de bulunduğu göre, anne babaların okullarda çocuklarının beyinlerinin yıkanmasını istemeye hakları olamaz. Laik okul, çocuklara yalnızca araştırmacı, sorgulayıcı olmayı

⁸⁶Ozankaya, s.236.

ve gerçeklere gözünü kapamamayı öğretecektir. Bilimin geçerlilik sınavından geçmiş bilgileri bile, eksiksiz ve yanlışsız gerçekler olarak değil, zaman ve yere göre değişebilir bulgular olarak sunacaktır.

Bireyin yeteneklerini geliştiren ve toplumun kalkınıp gelişmesini sağlayan eğitim de, insana daha iyi yaşam koşullarını veren unsurların başında gelir. Çünkü eğitim toplumsal gelişmenin itici gücünü oluşturur. Bu nedenle, toplumların gelişmişliği eğitim seviyeleri ile ölçülebilir.

Eğitim sistemi, sürekli olarak iç ve dış faktörlerin etkisi altındadır. Bu etkilere, önce kendi iç dinamiği ile yanıt vermeye çalışan eğitim sistemi, bazen onlara uyum sağlar ve onlarla bütünleşir. Çoğu zaman da kendi iç dinamiği ile onları etkiler ve yönlendirir. Bilim ve teknolojinin hızlı ilerlemesinin etkisiyle toplumsal yapı değişebilir; o zaman da eğitim sisteminde yenileşme zorunlu hale gelir.

Eğitim, tarih boyunca insanların üzerinde durduğu konulardan biri olmuştur. Ancak İlk Çağ ve Orta Çağ'ın başlarında eğitim, toplumsallıktan uzaktı. O zamanların devletleri genelde dine dayalı yönetime sahip olduklarından, eğitim de dine dayanıyordu. Dinsel bilgiler eğitimin esasını teşkil ediyordu.

Cumhuriyet, yeni bir ulusal eğitim politikası öngörüyordu. Mustafa Kemal Paşa, halk ile temaslarında, eğitim sorunu üzerine özellikle eğiliyor; cahil hocaların ve kendisini ulema olarak gösteren kişilerin halkı eğitmek için, ne türlü yanlış telkinlerde bulunduklarını, yanlış bilgilerle körpe beyinleri sanki bir zihin ve bellek tutulması içine ittiklerini görüyordu. Uygulamada, sözde eğitim görüntüsü altında, her kafanın kendine özgü algılaması eğitim diye genç beyinlere dayatılıyordu. Bu karmaşadan kurtulacak adımlar atılmadığında, Türkiye'nin eğitim yönünde bir atılıma yönelmesi olanaksızdı. Oluşan yeni algı, eğitimin ulusal ve çağdaş bir nitelik taşıması yönündeydi.⁸⁷

Akla ve deneye dayanan bilgilerin elde edilmesi çok zordu. Ancak Batı'da başlayan ve insan aklını dogmalardan kurtarmayı sağlayan Rönesans ve Reform hareketleri ve ardından gelen Aydınlanma Dönemi, eğitimin de akılcı temellere dayanmasının yolunu açtı. Eğitim yöntemleri geliştirildi. Gözlem, deney ve düşünme yolu ile ilk bilgilere ulaşma, bir sistem haline getirildi. Devletler, eğitimin önemini kavradılar ve eğitim işlerini üzerlerine aldılar. Okul sistemleri kuruldu. İlköğretim

⁸⁷ Arı, Türk Devrim Tarihi II, s.276.

zorunluluğu kuralı Batılı devletlere yerleşti. XVIII. yüzyıl sonlarında Batı’da, hem bütün bireylerin eğitimden geçmesi hem de üst düzeydeki bilimsel kuruluşların iyice gelişmesi sağlandı.

Bu dönemde Osmanlı Devleti, Batılı toplumların çok gerisindeydi. Aradan bir yüzyıllık süre geçtikten sonra, bazı Osmanlı yönetici ve aydınlarının iyi niyetli çabaları ile XIX. yüzyılda eğitimin önemi kavranmış, eğitim alanında bazı Batı benzeri iyileştirmeler görülmüş ve yeni açılan eğitim kurumları ile eğitimin devlet gözetimine alınmasına çalışılmıştır. Ancak dinsel ve geleneksellik etkin olduğu toplumsal yapı, bu yenilikleri kolaylıkla kabul etmemiş ve hatta direnmiştir. Bu nedenle, yeni ve eski eğitim anlayışı ve kurumlarının bir arada yaşadığı ikili yapı Cumhuriyete kadar sürmüştür. Cumhuriyeti kuranlar ise, eğitimi çağdaş toplum aşamasına ulaşmanın önemli bir aracı, toplumsal ve kültürel gelişmenin etkili bir itici gücü olarak görmüşlerdir.

Mustafa Kemal, “Eğitim işlerinde mutlaka başarılı olmak gereklidir. Bir milletin hakiki kurtuluşu ancak bu surette olur.” diyerek Kurtuluş Savaşı’nın en yoğun olduğu günlerde bir eğitim kongresi topladı. 3 Mart 1924 yılında, Tevhid-i Tedrisat (Öğretim Birliği) yasası çıkarıldı. Bu yasa ile Osmanlı Döneminde kalan, okul-medrese ikilemi ortadan kalkıyordu. Böylece, zengin-fakir, köylü-kentli fark etmeksizin toplumun tüm kesimleri, çağdaş eğitim olanaklarından yararlanabilecekti.⁸⁸

Atatürk’ün eğitime ilişkin bu düşünceleri, O’nun gerçekleştirdiği eğitim ve kültür devriminin iki temel üzerine dayalı olduğunu ortaya koymaktadır:

- a) Özgürlük, demokrasi ve barış için eğitim,
- b) Kalkınma için eğitim

Atatürk’ün ulusal temellere dayanan çağdaş bir devlet ve toplum oluşturulması amacına yönelik toplumsal ve kültürel değişim hareketi (Devrimi) zincirinin en önemli halkalarından biri olan Tevhid-i Tedrisat Kanunu, çağa uymada başarısız kalmış eğitim ve öğretim sistemini ve kurumlarını değiştiren siyasal, sosyal ve kültürel dönüm noktası Türk toplumunun demokrasiye uyumunu sağlayan sınır çizgisi olmuştur.

⁸⁸ Türkan Başyigit, **Çocuk-Büyük Atatürk**, İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi Yayını, 2. Baskı, s. 19.

Laik eğitimden beklenen bağınaz olmayan, özgür düşünceli, çağa uymada zorlanmayan birey ve iyi yurttaş yetiştirmektir. Fakat eğitim ve öğretimi uygulamalarını birleştirerek ulusallaştıran ve çağdaşlaştıran Tevhid-i Tedrisat Kanunu bu amaçla çıkarılmıştır. Bu kanun, toplumun demokrasiye uyumunu sağlayan sınır çizgisi olmuştur.

Osmanlı döneminde eğitimde de tıpkı hukuk alanında olduğu gibi çok çeşitlilik hâkimdi. Klasik Osmanlı eğitim kurumları olan Medrese sistemi 17.yüzyıldan itibaren bozulmaya başlamış ve bilim üretmeyen kurumlar haline gelmişti. Hocalık babadan oğula geçen bir kurum olmaya yüz tutmuş beşik ulemalığı medreselerin ayıbı olarak görülüyordu. Bu yüzyıldan sonra yetişmiş olan Türk ulemasının büyük bir kısmı medrese dışından idi. Eğitimin içerisine düştüğü bu girdaptan kurtulması için bir takım girişimler yapıldı ise de softa takımının karşı çıkışları neticesinde medreselerde yapılması gereken değişimler hiçbir zaman gerçekleşemedi. Devlet bu değişimi sağlayamayınca kendisine bağlı özel okullarda askeri okullar ve devlet memuru yetiştiren okullarda yeniden düzenlemeler yaparak Batılı anlamda bunların teşkilatlanmasını sağladı. Diğer yandan Tanzimat'ın ilanından sonra Batılı anlamda ilk-orta lise-yüksekokul eğitimi verebilecek kurumların oluşturulmasına başlandı. Bu konuda ilk çalışma II. Mahmut döneminde başladıysa da fazla bir mesafe kaydedilemedi. Eğitimin modernleşmesi işi çok yavaş yürüdü. 1869 yılında Maarif Nezareti, bir maarif-i Umumiye Nizamnamesi yayımlandı ise de nizamnamede yer alan kararların uygulanması Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar gerçekleşemedi. Nisbeten eğitim alanında atılımların II. Abdülhamit döneminde gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Onun döneminde bir taraftan yüksek öğretim kurumu olan Darülfünun kurulurken, diğer taraftan ilk-orta,lise ve meslek eğitimi ile güzel sanatlar eğitimi verecek okulların açılması sağlanarak eğitimin yaygınlaşması için gayret sarf edilmiştir.⁸⁹

Bütün bu gelişmelere rağmen 1920'lere gelindiğinde toplumda okuma yazma oranı % 10'un altında yer alıyor ve okullaşma oranı da çok düşük bulunuyordu.

Bir taraftan kendi okullarını modernleştirmeye çalışan Osmanlı yönetimi diğer taraftan klasik eğitim kurumu olan mektep-medrese eğitimine eski şekliyle devam ediyordu. Medreselerin düzenlenmesinde ilk ciddi atılım İttihat ve Terakki

⁸⁹Çapa ve Çiçek, s.332.

yönetimi zamanında yapılabildi. Medreseler yeniden düzenlenerek buralarda din eğitimi dışında fen bilimleri, tarih ve coğrafya derslerinin de okutulmasına başlandı.

Osmanlı hükümeti kendi Müslüman unsuru için iki eğitim kurumunun varlığını devam ettirirken, diğer yandan yabancı okulların açılmasına ve onlara özel imtiyazlar verilmesinin önünü alamamıştı. 19. Yüzyılın başından itibaren açılan yabancı okullar Osmanlı ülkesinin en ücra köşelerine kadar yayılmışlardı. Buralarda misyoner faaliyetleri yürütülüyor ve Osmanlı azınlıklarına milliyet bilinci verilmeye çalışılıyordu. Bütün bunlara rağmen Osmanlı Maarif Nezareti bu yabancı okulları denetleme yetkisine sahip değildi.

Osmanlı Klasik yapısı içerisinde yer alan bir başka eğitim kurumu ise azınlık okullarıdır. Cemaatler kendi eğitimlerini kendi vakıflarınca oluşturulan kilise okullarında yapıyorlardı. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ekonomik güçlükler devletin Müslüman unsurlar için eğitim kurumları açmasını engellerken, azınlıklar arasında okuma-yazma oranları yüzde ellilerin üzerinde bulunuyordu. Ayrıca azınlıklar yabancı okullara da devam ediyorlardı. Müslümanlar arasından yabancı okullara devam edenlerin sayısı bir hayli düşüktü.

Görülüyor ki, Osmanlı Eğitimi dört başlı bir yapıya sahipti. Osmanlı yöneticileri ise bunun verdiği sıkıntıyı çekiyorlardı. Fakat verilen imtiyazlar karşısında eğitimi denetim altına almak mümkün görünmüyordu. Cumhuriyet yönetiminin devir aldığı bu yapının değiştirilmesi kaçınılmazdı.

Mustafa Kemal Paşa'nın eğitime verdiği hayati önem, Ankara önünde kanlı savaşların yapıldığı 15-21 Temmuz 1921 günlerinde burada bir Maarif Kongresi'ni toptamasından anlaşılmaktadır. Yine onun Cumhuriyet'in temelini kültüre dayandırması ve "Eğer Cumhurreisi olmasam Maarif Vekilliğini almak isterdim." şeklindeki sözleri bu konuya verdiği büyük önemi vurgulamaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın eğitime verdiği önemin başlıca nedenleri iki noktada toplanabilirdi. Bunlardan biri kalkınmada eğitimi en etkili araçlardan biri olarak görmesiydi. 22 Eylül 1924 tarihli bir konuşmasından alınan şu sözler bunu açıkça ifade etmektedir: "... en mühim, en esaslı nokta eğitim meselesidir. Eğitimidir ki bir milleti ya hür, müstakil, şanlı, yüksek bir cemiyet halinde yaşatır, ya da bir milleti esaret ve sefaletle terk eder." Diğer de eğitimin Cumhuriyet'in koruyucusu yeni kuşakların yetişmesi açısından taşıdığı önemdi. 25 Ağustos 1924'teki şu sözleri bu noktaya işaret

etmektedir: “Cumhuriyet; fikren, ilmen, fennen, bedenen kuvvetli ve yüksek seciyeli muhafızlar ister.”⁹⁰

Türk halkının çağın çok gerisinde ve Anadolu’nun her türlü bayındırlıktan yoksun kalmasında, ülkenin sömürgeleşip yabancı boyunduruğuna girmesinde en önemli etken, Osmanlı Devleti’nin eğitim alanındaki çok büyük ihmalleri, bağışlanmaz yanlışları ve başarısızlıkları olmuştur. Nitekim Cumhuriyet’in Osmanlı’dan devraldığı eğitim mirası yıkıntıdan başka bir şey değildir.

Gerçi son yüz yılında Osmanlı Devleti, dış saldırılar karşısında uğradığı sürekli yenilgileri durdurabilmek için yeni askeri eğitim kurumları, giderek özellikle devlet görevlilerini yetiştirecek rüştiye, idadi ve sultani gibi okullar, teknik ve sağlık okulları açmıştı. Ama bunlar, hem nicelik, hem de nitelikçe yeterli olmaktan çok uzak kaldılar. Her şeyden önce Avrupa’da gelişen bilim ve tekniğin bulgularını öğretmeye yönelik olmakla birlikte, bilim ve tekniğin gelişmesinin asıl etkeni olan özgür araştırma ve sorgulamaya gereken yeri vere eğitim kurumları değillerdi. Çünkü dinsel baskı üzerine kurulu bir devletin denetimindeki okullardı. Coğrafya dersleri harita üzerinde veriliyor diye eğitim bakanının görevden alınmasını düşünebilenlerin egemenliğindeki bir düzenin okullarıydı. Kız çocuklarına, yani ulusun yarısına da kapalı okullardı.

İkincisi, yeni okullar, en çoğu İstanbul’da olmak üzere birkaç kentle sınırlı kalmış, ülke yüzeyine yaygın dağılımlı bir eğitim kurumu niteliğinde olmamıştı. Üçüncüsü, bulundukları yerlerde de, en büyük bölümü ile azınlıkların ve pek küçük bir ayrıcalıklı çevrenin çocuklarının gidebildiği okullar olarak kalmışlardı.

Özetle, tam sömürge ortamına özgü, ikili bir eğitim yapısı sürdürülüyordu. Halkın büyük çoğunluğu tümünden okulsuz bulunuyordu. Bir bölümü ise, yüzlerce yıldan beri tam bir çöküş içindeki küflenmiş, her türlü denetimin dışındaki sıbyan mektepleri, mahalle mektebi, medrese gibi çağdışı kalmış dinsel eğitim kurumlarına gidebiliyordu. Müslüman Türk kızlarına ise, birkaç duayı ezberletmenin ötesinde bir eğitim vermek söz konusu değildi. Böylece hem yönetsel makamlara gelenler arasında mektepli-medreseli bölünmesi yaratılıyor ve yurt çocukları birbirine karşıt kafa yapılarında yetiştiriliyordu. Hem de genellikle bu dar aydın-yönetici kesim ile

⁹⁰Gencer ve Özel, s. 183.

geniş halk yığınları arasında uçurum boyutunda büyük farklar oluşuyor, bu iki kesim birbirinin dilinden anlamıyordu.

Ayrıca Osmanlı'nın ister eski, ister yeni bütün okullarında kullanılan dil, yoğun bir Arapça ve Farsça egemenliğindeki Osmanlıca denilen bir dildi. Baskıcı Osmanlı yönetim biçimi, Türk halkının öz dilini, eğitim, bilim, sanat ve teknik dili olmaktan alıkoymaktaydı.

Medreseler, Osmanlı Devleti'nin yüksek öğrenim kurumları durumundadır. Osmanlı Devleti Avrupa'daki Rönesans ve Reform hareketlerinden sonra meydana gelen Aydınlanma hareketine uzak kalmıştır. Avrupa'da meydana gelen gelişmelere uzak kalmıştır. İşte medreseler de Avrupa'da meydana gelen bilimsel gelişmeleri yakından takip edememiş, keşif ve icat hareketlerinin dışında kalmıştır. Bunun sonucu olarak medreseler gerçek bilginler yetiştiremediği gibi sıkı sıkıya geçmişe ve dinsel bağnazlığa saplanıp kalmışlardı. Akli bilimler değil nakli bilimlere ağırlık verilmiştir.

Yüksek kamu görevlerine ve bu arada dinsel mevkilere de babadan oğula geçme yoluyla atamalar yapılmış, böylece medreselerde “beşik uleması” türetilmişti.

Cumhuriyet kurulduğunda halkın %90'dan çoğu, kadın nüfusun ise %99'dan çoğu okur-yazar değildi. Başta İstanbul olmak üzere birkaç kent dışında il merkezlerinde bile orta ve mesleki öğretim kurumu yoktu. Bir tek ortaokulu bulunmayan il merkezleri pek çoktu. Ülkenin tek üniversitesi, İstanbul'daki “Dar-ül Fünun” idi. Tüm yurttaki öğretmen sayısı 3000'i geçmiyordu. Bunların da yarısı öğretmen çıkışlı değildi.

4 Kasım 1920 günü, Balıkesir (Karesi) milletvekili Vehbi Bey, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde şu düşündürücü tabloyu çizmişti. “Bir kasabada yalnızca birkaç yüz hane gayri Müslim ve buna karşılık binlerce hane Müslüman yaşadığı halde, gayri Müslimlerin düzenli ilkokulları, ortaokulları yüksek öğrenim görmüş öğretmenleri olduğunu görüyoruz. Buna karşılık on binlerce Müslüman nüfusun bir tek okulu yoktur.” Aynı toplantıda kimi milletvekilleri kendi illerinde hiçbir okul bulunmadığını, yüksek öğrenimli iki kişi bulmaya olanak bulunmadığını acı acı dile getiriyorlardı.

Yeterli sayıda öğretmen, doktor, veteriner, hukukçu, subay, mühendis, iktisatçı, tarımcı bulmak şöyle dursun, duvarcı, marangoz, terzi, şoför nalbant bile

bulmak olanaksız durumdaydı. Osmanlı Devleti'nin sömürgeleşmesine koşturarak, Müslüman Türk halkı artan bir ölçüde savaşlarla uğraşmış, çiftçilikten başka bir sanat öğrenme fırsatı bulamamıştı. Dahası gerçek zenginlik ve güç kaynağı olan bu tarım dışı sanat ve meslekler, Türk halkına biraz da kasıtlı olarak ve geri kafalı yalancı hocaların da desteği ile “gâvur mesleği” olarak tanıtılmıştı. Namık Kemal, “Cezmi” romanında İstanbul’da bile oğlu doktor olmak istediği için “hemen beni diri diri gömün de bu ayıbımı kimse görmesin” diyen mahalle imamından yakınıyordu! ⁹¹Demek ki Osmanlı Devletindeki uygulamaların tamamı zihniyetlerle birlikte yeniden şekillenmesi ve yapılması gerektiği apaçık ortadır. Bu da yeni Türk Devleti’nde Atatürk’ün önderliğinde oluşacaktır.

Atatürk’ün şu görüşleri, eğitim kurumunun bu geniş kapsamlı önemini tam bir bilinçle kavradığının kanıtıdır:

“En önemli, en temel nokta eğitim sorunudur. Eğitimidir ki bir ulusu ya özgür, bağımsız, şanlı, yüksek bir toplum durumunda yaşatır; ya da bir ulusu tutsaklık ve düşkünlüğe bırakır.”

“Ulusal kültürümüz uygar ilkelerle ve özgür düşüncelerle beslenip güçlendirilmelidir... Korkutma temeline dayalı ahlak ve erdem olmadığı gibi güvenilir bir ahlak da değildir.”

“Okul, genç kafalara insanlığa saygıyı, ulusa ve ülkeye sevgiyi, şerefi, bağımsızlığı öğretir. Ülkesini ve ulusunu kurtarmak isteyenler, aynı zamanda mesleklerinde birer namuslu uzman ve birer bilgin olmadırlar. Bunu sağlayan okuldur.”⁹²

Çağdaş toplumda eğitim kurumu, eğitmek, öğretmek, bilimsel araştırmalar yapmak üzere uzmanlaşan ve çağın bilimini, tekniğini, sanatını ve toplumun bunlarla uyumlu özgün değerlerini, başta yeni kuşaklar olmak üzere genellikle toplum üyelerine kazandırmak işlevini yerine getiren kurumlar toplamıdır.

Bu niteliği ile eğitim kurumunun başlıca iki temel işlevi yerine getirdiğini görüyoruz: Bir yandan toplum üyelerinin birer birey olarak kişisel niteliklerini geliştirmek; onları türlü alanlarda bilgi ve beceri sahibi kılmak. Öte yandan bütünüyle ulusal toplumun, hem çağın uygarlığıyla at başı gitmesini sağlayarak hem de özgünlüklerini koruyarak gelişmesini sağlamak; bunun için insan hakları, ulusal egemenlik, ulusal bağımsızlık ve uluslar arasında barış ve dostluk bilincini

⁹¹Ozankaya, s.229.

⁹²Ozankaya, s.221-222.

geliştirmek. Açıkça görüldüğü gibi eğitimin, bu işlevlerini yerine getirebilmesi, demokratik içerikte olmasına ve demokratik yol ve yöntemlerle yapılmasına bağlıdır. Bunun için de başlı başına demokrasi eğitim ve öğretimini içermesi zorunludur. Kısacası çağdaş eğitim, aynı zamanda hem kalkınma ve gelişme için eğitim, hem de demokrasi için eğitim olmak zorundadır.

Atatürk'ün önderliğindeki Cumhuriyet, iki temel hedefe yöneliktir:

- a) Türk ulusunu geriliğin ve geri-kafalılığın tutsaklığından kurtarmak;
- b) Türk ulusunu bilim, kültür ve ekonomi alanlarında çağdaş kılmak.

Atatürk, gelecek kuşaklara örnek olacak biçimde uluslar arası anlayış, işbirliği ve barış yolunda çaba göstermiş, eğitim, bilim ve kültür alanlarında olağanüstü bir devrimcidir.

Yeni eğitim kurumunun, demokrasi eğitimi verme yönündeki çok önemli bir girişimi, bizzat Atatürk'ün bu amaç için yazdığı “Vatandaş için Medeni Bilgiler” kitabının tüm orta öğretim kurumlarında okutulması ve genel olarak da yurttaşlara ulaştırılmaya çalışılması olmuştur.

Atatürk'ün kendisinin yazdığı bu kitabı, yine demokrasi amacının bir gereği olarak, çocuklar ve yurttaşlarca özgür düşünceyle, irdelenerek okunabilsin diye, Prof. Dr. Afet İnan'dan O'nun adıyla basılmasını istemiş ve öyle yapılmıştır. Bu kitapta demokrasi kavramı, tarihsel gelişimi eşliğinde anlatılmakta demokratik ulus ve yurt kavramları ve bu arada Türk ulusluğu ve yurt kavramları tanımlanmaktadır. Ekonomik demokrasinin önemi vurgulanmakta, temel insan ve yurttaş hak ve özgürlükleri açıklanmakta, demokrasiye aykırı çağdaş akımların eleştirisi yapılmaktadır.⁹³

Türkiye'ye uzman olarak çağrılan ilk yabancı eğitimci Amerikalı John Dewey olmuştur. Dewey 1924'te Türk Hükümeti'nin davetlisi olarak Ankara'ya çağrılmış ve Milli Eğitim Bakanlığı'na iki rapor sunmuştur. Dewey'e göre Türk eğitiminde yapılacak reformlar ve yeni eğitime verilecek genel yön ancak, Türk uzmanlarınca ve uzun bir planlama ile hazırlanabilir. Bunun için de ilkin bir uzmanlar kadrosu yetiştirilmelidir. Eğitim reformlarına vaktinden evvel ve hazırlıksız başlamaktaansa sorunu iyice inceleye ve her konuda uzmanlar yetiştirene kadar beklemek daha iyidir. Eğitimde girişilecek köklü değişimler için iki yıl daha beklenebilir ve bu surede yurt

⁹³Ozankaya, s.243.

dışına yollanacak ve yurt içinde çalışacak uzmanlar gerekli hazırlılar yapar, bilgileri toplarlar. Onların dikkat ve bilgi ile hazırlayacağı eğitim reformu planı, öncelikle her türlü politik etkinin dışında tutularak, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülmelidir. Dewey’e göre kurulacak uzman komisyonları, öncelikle okul binaları, meslek eğitimi, öğretmen, idareci ve müfettiş yetiştirilmesi, eğitim yayınları, gezici ve sabit kitaplıklar ve eğitim ve tarım gibi konular üzerinde çalışmalı ve uzun süreli planlar hazırlamalıdır.⁹⁴

Atatürk döneminde, öğretmenlerin köyde ve kentte vatandaşlara yurttaşlık bilgileri vermeleri, köylerde, köy eğitim kursları, halk okuma odaları, kentlerde akşam sanat okulları açılması, ilkokulların yeni programlara göre eğitimlerini geliştirmeleri, ortaokul ve lise sayılarının arttırılması, yeni okul binalarının yapılması, ders kitaplarının içerik ve nicelik bakımından en iyi düzeye kavuşturulması; meslek bilgisine sahip sınıf ve branş öğretmenleri sayısının ihtiyacı karşılayabilecek seviyeye ulaştırılması gibi birçok köklü işler başarıldı. 1933’ten sonra eğitimin halka dönük yaygınlaştırılması çalışmalarında Halkevlerinin de hizmetleri etkili ve evrimli oldu. Bu kuruluşun amacı, “Ulus, aynı ülkeye bağlı bir kitle yapmak, geçmişten gelen bir takım ayrılıkları kaldırmaktır.” O dönemde, ülkede, kültür ve düşünce birliğini sağlamak, ulusal birliği oluşturan kültür öğelerini ortaya çıkartıp geliştirmek, kır-kent ve köylü-aydın ayrımını ortadan kaldırmak için, Halkevleri en doğru çözüm yolu olarak görülmüştür. Gerçekten de bu kuruluşların çalışmaları çok verimli oldu. Halkevleri, Türkçenin yurdun her tarafında konuşulması, dil kurallarının öğretilmesi faaliyetleri yanında, folklor, sanat, tarih, edebiyat, sosyal yardım, köycülük vb alanlarda da büyük başarılar elde ettiler.⁹⁵

İlkokullar, çocuklara milli kültürü aşlamak mecburiyetindedir. İçinde yetişen bütün vatandaşlara aynı ülküleri, aynı milli amaçları vermek için gereken bütün bilgileri, alışkanlıkları ilgileri, hizmet arzusunu verimli şekilde kazandırmak ilkokulların önemli ödevidir.⁹⁶

Cumhuriyet eğitiminin önemli bir hedefi de kızlarla erkekler arasında, öğretim açısından hiçbir fark gözetilmemesiydi. Bunun için “karma-eğitim-öğretim”

⁹⁴Başgöz, s. 136.

⁹⁵ Reşat Kaynar ve Necdet Sakaoğlu, **Atatürk Düşüncesi (Sorular ve Konferanslar)** MEB yayınları, İstanbul, 1996, s.95.

⁹⁶ Osman Kafadar, **Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma**, Vadi Yayınları, Ankara, 1997, s.156.

sisteminin yaygınlaştırılmasına önem verildi. Bu hedefin amacı, Türk kadınının, eğitim alanında fırsat eşitliğine kavuşturulmasıydı.

Laiklik ilkesinin okul eğitiminin temeli olması, din eğitiminin zorunlu olmaktan çıkartılması, önceleri bir takım doğmalarla açıklanmaya çalışılan bazı olay ve olguların, bilimsel nedenleriyle açıklanması; Atatürk döneminde Türk milli eğitiminin temel felsefesi olmuştur. Yine bu dönemde okullar arası geçişleri düzenleyici, ülkenin muhtelif bölgelerindeki eğitim-öğretim düzeylerini yükseltici ve eşitleyici, okullaşmadaki dengesizlikleri giderici önlemler de uzmanların raporları ve görüşleri doğrultusunda uygulamaya kondu. İlkokul, ortaokul, lise, meslek okulları programları birçok kez yenilendi. Köy okulları için ayrı programlar hazırlandı. Spor, müzik, sağlık, hayat bilgisi, tarım vb. dersler de programlara alındı. Öğretmen yetiştirme, öğretmenlerin pedagojik formasyonları; okul laboratuvarları ve kitaplıkları, deneysel ders teknikleri, öğretimde ezbere dayalı metotların bırakılması sürekli gündemde tutulan çalışmalardı.

Mesleki ve teknik öğretim, 1935'ten sonra önemli atılımlar göstermiştir. Öte yandan yoksul ve köylerden gelen öğrencilerin, yetenekleri ve başarıları ölçüsünde öğrenimlerini tamamlayabilmeleri için devlet parasız yatılı olanakları genişletilmiş; yatılı okul sayısı arttırılmıştır. Yüksek öğretimin, İstanbul'da ,Darülfünun'la buradaki birkaç yüksek okulla sınırlı kalmasının ve yetersizliğinin önüne geçilmiş; üniversite reformu gerçekleştirildiği gibi, İstanbul, Ankara ve Konya'da yeni yüksek okullar, fakülteler açılmıştır.

Milli eğitimimizin temelini oluşturan Atatürk düşüncesi, ulusal, laik, çağdaş, yeteneğe ve başarıya göre fırsat eşitliği öngören, yeni kuşakları en iyi ve ileri biçimde yetiştirme ilkesi gibi kavramları içerir. Cumhuriyet'in devraldığı çoğunluğu yetersiz 4 bin dolayında ilkokul, 70 ortaokul, 23 lise, 64 Meslek okulu ile toplam 12 bin öğretmen ve 350 bin öğrenci mevcudu, Atatürk düşüncesinin kazandırdığı dinamizm ve atılımları 1940'a doğru üç katı artmış, kalite verim ve başarı da yükseltilmiştir.⁹⁷

Mustafa Kemal, çağdaş Türk Eğitim Bakanlığı'nın örgütsel temellerini daha savaş sırasında o yokluklar içinde atmıştır. Savaş biter bitmez Milli Eğitim Bakanlığı'nın akılcı ilkeler üzerinde örgütlenmesine tanık oluyoruz. Ders

⁹⁷ Kaynar ve Sakaoğlu, s. 96-97.

programlarının düzenlenmesi, öğretim ve eğitime elverişli okul binası mimarisinin saptanması, ders kitaplarının yazdırılması, basımı ve dağıtımı, ders araç gereçlerinin hazırlanması, öğretmenler için eğitim dergilerinin yayınlanması, güzel sanatların geliştirilmesi, Türkçenin arındırılması... işlerinin Milli Eğitim Bakanlığı'na üstlenilmesi ülke koşullarına göre saptanmış akılcı bir eğitim politikasının gerekleriydi. Bütün bunlar yapılırken John Dewey, Kemerrer, Kühne gibi dünyanın önde gelen eğitim bilimcileri ve felsefecileri Türkiye'ye çağırılmış, onlardan görüşler alınmış, bu görüşler Türkiye'nin koşulları ışığında değerlendirilerek politikalar ve programlar geliştirilmiştir. Düşünceleri ve uygulamalarıyla Türk eğitim tarihine geçen Türk eğitim bilimcileri de yine bu dönemde yetişmiştir.⁹⁸

Zengin ve fakir çocuklar arasındaki “farkı azaltmak” için hem kurumsal hem de bireysel adımlar atılmıştır. Bahsi geçen teşebbüslerden bazıları, sadece görüntüye ilişkin farklılıkların aşılmasına yarayan şekilci uygulamalardır. Bu bağlamda en bilinen önlem, okullardaki üniforma zorunluluğudur. Okullar, yoksulluğun ve sınıf farkının en kolay gözlemlenebildiği mekânlardır. Okullaşmanın görece artması ile birlikte yoksulluk, daha “görünür/göze batar” hale gelmiştir. Tam da bu noktada, farklı sınıflara mensup çocuklar arasında, üniforma aracılığı ile bir “eşitlik çizgisi” tutturulmaya çalışılmıştır.⁹⁹

2.2.1. Eğitime Yön Veren İnkılaplar

2.2.1.1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu İle Gelenler

Mustafa Kemal Paşa geleneksel eğitim sistemini Türk Milleti'nin gerilemesinde en önemli etken olarak görmekteydi. Onun geleneksel eğitim sistemine yönelttiği eleştiriler üç ana noktada toplanıyordu.

- A) Geleneksel eğitim milli olmadığından milli kültürün gelişmesine uygun değildi. Milli kültürün gelişmesini engelliyor, milli benlik duygusunu zayıflatıyordu.
- B) Geleneksel eğitim bütünüyle bilimsel zihniyete kapısını kapamış, gözünü bu dünyaya değil, öbür dünyaya çevirmişti. Bu nedenle çağın gereklerine ve toplumun ihtiyaçlarına cevap veremiyordu.
- C) Ezberciliğe dayanıyor, yapıcı ve yaratıcı olmayı engelliyordu.

⁹⁸ Ozankaya, s. 242.

⁹⁹ Güven Gürkan Öztan, **Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 118.

Bütün bunların ışığında Türkiye Cumhuriyeti İmparatorluktan devraldığı ikili eğitim sistemini daha fazla sürdüremezdi. Mustafa Kemal Paşa daha 31 Ocak 1923'te vakıfların elindeki okulların ve medreselerin verdiği tedirginliği ifade etmiş; ülkenin eğitim ocaklarının bir olması gerektiğini, bütün memleket evladı kadın ve erkeklerin bu ocaklarda yetiştirilmeleri gereğini belirtmişti. 1 Mart 1924'te TBMM'deki açılış konuşmasında, Ülkenin genelinde saptanan eğitim ve öğrenimin birleştirilmesi esasını bir an geciktirmeden uygulamak gerektiğini, bu yolda gecikmenin zararları ve çabukluğun sağlayacağı ciddi ve derin ürünlerin bilinmesinin ivedi kararına neden oluşturduğunu söylemişti.

3 Mart 1924 yılında eğitimin tekleştirilmesi ve tek tip eğitim verilmesi amacıyla "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" çıkartıldı. Yedi maddeden oluşan kanun şu şekilde değişiklikler öngörüyordu.

Madde 1: Türkiye dâhilinde bütün müessesat-ı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekaletine merbuttur.

Madde 2: Şeriye ve Evkaf Vekaleti ve yahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekaletine devr-ü rabt edilmiştir.

Madde 3: Şeriye ve Evkaf Vekaleti bütçesinde mekâtip ve medârise tahsis olunan mebalîğ maarif bütçesine nakil edilecektir.

Madde 4: Maarif Vekaleti yüksek diniyatmütehasısları yetiştirmek üzere Darülfünunda bir ilahiyat fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hizmet-i diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşad edilecektir.

Madde 5: Bu kanun neşir tarihinden itibaren Terbiye-i Müdafa-i Milliye merbut olan askeri rüştiye ve idadilerle Sıhhiye Vekaletine merbut olan darüleytamlar bütçeleri ve heyeti talimiyeleri ile beraber Maarif Vekaletine rabt olunmuştur. Mezkur rüştiye ve idadilerde bulunan heyeti talimiyelerin cihet-i irtibatları atiyenaid olacağı vekaletler arasında tahvil ve tanzim edilecek ve o zamana kadar orduya mensup olan muallimler orduyla münasebetlerini muhafaza edeceklerdir.

Madde 6: İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren muteberdir.

Madde 7: İşbu kanun icrai ahkamına icra vekilleri heyeti memurdur.¹⁰⁰

¹⁰⁰ TBMM Zabıt Cerideleri, 3.3.1340 Pazartesi, II. Devre, Cilt:7, İçtima Senesi:1, s. 25.

Görüldüğü üzere bu kanunla eğitim kurumları Milli Eğitim çatısı altında birleştiriliyordu. Diğer bakanlıkların ellerinde bulunan okullar da Milli Eğitim Bakanlığına devr edilecekti. Fakat uygulamada Milli Savunmaya bağlı okulların Milli Eğitime devri bu okulların yapıları gereğince mümkün olmadı. Zaten mümkün de gözükmüyordu.

Türk eğitim sistemindeki bu yenilik hareketi ileriki yıllarda devam etti. 1928 yılında din eğitiminin zorunlu olması kaldırıldı.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu TBMM’de Halifeliğin kaldırıldığı 3 Mart 1924 tarihinde kabul edildi. Kanunla ülkedeki bütün eğitim kurumları Eğitim Bakanlığına bağlanmış o tarihe kadar Şer’iye ve Evkaf Vekaleti veya özel vakıflarca yönetilen okul ve medreseler bakanlığa devredilmişti. Böylece dini eğitim kurumları olan medreseler kaldırılmış, eğitimde birlik ilkesi gerçekleştirilmişti. Türk eğitimindeki bu büyük inkılapla milli, demokratik ve laik eğitimin kapıları açılmıştı. Mustafa Kemal Paşa o devrin Faşizm, Nazizm ve Komünizm gibi totaliter rejimlerinin eğitimdeki monist (tekçi) anlayışlarına karşılık düşünce özgürlüğünü esas almıştı. Genç beyinlerin tek boyutlu bir düşünceye göre şartlandırılmalarını değil, “fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür” insanlar olarak yetiştirilmelerini amaçlamıştı. Onun düşünce sisteminde eğitim, hem kişiyi geliştiren ve başarıya ulaştıran, hem de toplumları ileriye götüren bir araç olarak ele alınmıştı. Mustafa Kemal Paşa insanların bilgisizlik yüzünden asılsız inançlara, boş telkin ve uydurmalarla kolayca kapıldığı bir ortamda cehaletin ortadan kaldırılmasını temel ilke saymış, aklın ve bilimin yol göstericiliğini savunmuştu.¹⁰¹

İşte Cumhuriyet, bu laik toplum ve devlet düzenini gerçekleştirmek için 3 Mart 1924 tarihinde “Tevhid-i Tedrisat” yani Öğretim Birliği yasasını yürürlüğe koydu. Aynı günlü Şer’iye ve Vakıflar Bakanlığı’nı kaldıran yasa medreselerle “sıbyan ve mahalle mektepleri”ni Eğitim Bakanlığı’na bağladı. Öğretimin birleştirilmesine ilişkin yasanın uygulanması ile bu sözde eğitim kuruluşları kapatıldı. Böylece yurttaki mektep-medrese ayrılığına son verildi. Bütün eğitim ve öğretim kurumları laik niteliğe kavuşturularak bilimsel, ulusal ve demokratik eğitim-

¹⁰¹ Gencer ve Özel, s.184.

öğretim yapan, cahilliğe son veren, ekonomik kalkınmanın hizmetinde olan kurumlara dönüştürüldü.¹⁰²

Cumhuriyet'in kurduğu eğitim düzeni, bu demokratik ve laik niteliği sayesinde aynı zamanda gerçek anlamında ulusal bir eğitim de getirdi. Böylece Türk ulusal bilincinin demokratik ve barışçı niteliklerle donanmış olarak ortaya çıkmasını ve pekişip yerleşmesini sağladı. Cumhuriyet'in eğitim düzeninin, demokratik ve insancıl Türk ulusal bilincini oluşturan ve pekiştiren öge ve özellikleri şunlardır:

- a) Ulusal egemenliğe dayalı, tüm yurttaşların eşit biçimde yararlanacağı, demokratik içerikli, hiçbir kesim ya da sınıfın baskısı altında bulunmayan, hiçbir bağnaz ideoloji ya da doktrinin çocukların beynini yıkamasına izin vermeyen bir eğitim olması,
- b) Türk ulusunun tarihinin Türklerin İslam dinine geçmesiyle başlamadığını, Türklerin bu dine girmeden önce de büyük bir ulus olarak var olduğu gerçeğini ortaya koyması ve öğretmesi; bunun gibi, Anadolu'yla bağlantılarımız 1071 Malazgirt zaferiyle başlamadığını, tam tersine Etilere, Sümerlere değin uzandığını ortaya çıkarıp yetişen kuşaklara ve genellikle yurttaşlara göstermesi,
- c) Çocuklara, gençlere ve her yurttaşa yurt sevgisi vermeğe, ulusunun ve ülkesinin bugününü de, geçmişini de doğru olarak tanımaya yöneltici bir eğitim olması
- d) Eğitimin dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarıp Türkçeyi eğitim dili yapması, dilimizi doğru yazıp doğru okumayı olanaklı kılan bir yazıya kavuşturması

Cumhuriyet, bu laik eğitim ilkesini yalnız Türk okullarında değil, ülkemizdeki azınlık okullarında da, Lozan'da çalışmalarını sürdürmeleri kabul edilen yabancı okullarında da kesinlikle uygulamış ve bu okullarda her türlü dinsel eğitim ve öğretimi yasaklamıştır. Böylece gerçekte Batılılara da demokrasinin gereklerine tutarlı biçimde uyan bu eğitim düzeninin örneğini vermiştir.

¹⁰² Ozankaya, 237.

2.2.1.2. Harf İnkılabı

Eğitimin halk tabanında yaygınlaşmasını sağlamak için gerçekleştirilen inkılap hareketlerinden birisi de Harf İnkılabıdır. Harf İnkılabı Cumhuriyet'in en köklü ve etkili atılımlarından birisidir. Arap harflerinin Türkçe'nin seslerini karşılamadığı uzun zamandan beri iddia edilen bir konu idi. Osmanlı Devleti'nde özellikle II. Meşrutiyet'ten sonra harfler konusunda ciddi tartışmaların yapıldığı bilinmektedir. Fakat bu tartışmalar ciddi tepkiler de doğuruyordu. Latin harflerinin alınmasına karşı çıkanlar, alfabenin değişmesinin geçmişle olan bağlantının kopması anlamına geldiğini ileri sürüyorlardı. Oysa ki Osmanlı Devleti'nde ilk kitabın basıldığı 1729'dan Türk Alfabesinin kabul edildiği 1928 yılına kadar geçen iki yüzyılda sadece 30.000 kitap basılmıştı. Hiç kuşkusuz alfabenin değiştirilmesi belli ölçüler içinde kültür kopukluğuna sebep olmuştu. Fakat hiç de iddia edildiği gibi büyük boyutlu ve abartılmış bir kültür boşluğunun meydana geldiğini söylemek oldukça zordur. Çünkü Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi harf inkılabında sonra şark klasikleri dizisi altında eski harflerle yazılmış önemli eserleri Latin harflerine çevirerek yayınlamaya başlamıştı. Bakanlığın bu faaliyetleri hala devam etmektedir.

Osmanlı ülkesinde, yüzyıllarca Arap harfleriyle eğitim yapıldı. Oysa Arap harfleri Türkçeye uygun değildir. Türkçede sekiz tane sesli harf varken Arapçada yoktur. 600 şekil vardır. Çocuklar okumakta oldukça zorluk çekiyordu. Bu nedenle toplum yarı cahil kaldı. Cumhuriyet ilan edildiğinde, toplumdaki her 100 kişiden 10 kişi okuma-yazma biliyordu. Arap harfleri kutsal olduğu düşünüldüğünden değiştirilmemişti. Peki, Arap harfleri gerçekten kutsal mıdır? Hayır. Çünkü Araplar, Müslüman olmadan önce de aynı harfleri kullanıyordu. Atatürk, 1928 yılına gelindiğinde, radikal bir kararla, Latin alfabesine geçti.¹⁰³

Harf tartışması Osmanlı dönemine kadar uzanır. Arap alfabesinde sesli harflerin Türkçeye göre yetersiz olması, bitişik yazılması ve bitişen harflerin kısmen değişikliğe uğraması gibi sorunların bulunması yüzünden okuma yazmayı öğretmenin zorluğunu görülüyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nda gayrimüslimler arasında okuryazarlığın yüksek olmasının sebebinin de alfabelerinin kolay olması sanılıyordu. Enver Paşa da kolaylaştırma ümidiyle her sesin tek harfle yazılması gibi

¹⁰³ Başyigit, s. 20-21.

Arap yazısı bakımından imkânsız bir girişimi zorlamış ve tabii başarısız olmuştur. Abdullah Cevdet başta olmak üzere Osmanlı dönemi Garpcıların Latin harflerinin kabulünü istiyorlardı. Buna karşılık eğitimci Sâtı Bey okuryazarlığın sadece alfabe meselesi olmadığını belirterek fevkalade zor Japon yazısı ile okuryazarlık sorununu çözen ve kalkınan Japonya'yı örnek gösteriyor, alfabe değişikliğine karşı çıkarak alfabe ıslahını savunuyordu. Şubat 1923'te toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde Latin harflerinin kabulü için bir önerge verildiğinde kongre başkanı Kâzım Karabekir şiddetle karşı çıkmış, orada bulunan Mustafa Kemal lehte ya da aleyhte hiçbir görüş bildirmemişti. Aydınlar arasında Hüseyin Cahit gibi Latin harflerini savunanlar bulunmakla beraber geniş bir talep yoktu. 1924 yılında Vâsıf (Çınar) Bey'in öğretmenler arasında yaptırdığı bir ankete göre; öğretmenlerin yüzde 96'sının Latin alfabesine karşı olduğu anlaşılmaktadır. Başta İsmet Paşa olmak üzere bütün hükümet örgütü ve bürokrasi Latin Harflerine karşıdır. İnönü Hatıralarında Latin Harflerinin kabulünü prensipte benimsediğini ve fakat alfabe değiştirmenin zorluklarını dikkate alarak mesafeli durduğunu anlatır. İnönü'ye göre, herkes için kolay alfabe, alıştığı alfabe olduğu için, Latin Harfleri kabul edilse bile, eski harflere alışmış olanlara daha kolay geleceği için eski harfleri özel yazışmalarında kullanmaya devam edecektir.¹⁰⁴

Harf İnkılabı ile ilgili çalışmaların 1922 yılından itibaren dış Türkler arasında yaygınlık kazandığı görülür. 1926 yılında Türkiye'nin de delege gönderdiği Bakü'de, Latin harfleri meselesi tartışıldı. Bundan sonra Sovyet sistemi içerisinde yer alan Türk Cumhuriyetleri Latin harflerini kabul ederek bu harflerle gazete, dergi ve kitap yayınlamaya başladılar. Türkiye'de ise Latin harfleriyle ilgili ciddi çalışmalar 1927 yılında başladı. 1928 kışında bu konudaki çalışmalar hızlandırıldı. Atatürk tüm çalışmaları kendisi yönetiyordu. Bilim adamlarından oluşan kurul Türkçeyi en kolay ve güzel şekilde yazmayı mümkün kılacak alfabenin oluşturulmasına çalışırken, Büyük Millet Meclisi "Uluslararası Sayı Birimlerinin Alınması ve Kullanılması" konusunda verilen bir teklifi kabul etti.¹⁰⁵

Alfabeyi değiştirme konusunda oluşturulan bilim kurulu Ağustos 1928 başında çalışmalarını Dolmabahçe Sarayında sürdürmek üzere İstanbul'a geldi. 9

¹⁰⁴ Taha Akyol, **Atatürk'ün İhtilal Hukuku**, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2012, s. 522-523.

¹⁰⁵ Çapa ve Çiçek, s. 334.

Ağustos 1928 de Mustafa Kemal, bir toplantıda yaptığı konuşmada “Yeni Türk Harflerinin kabul edileceğini” açıkladı.

Meclisin açılış töreni bitip de Meclis toplantısı sona erince, gerekli Encümen derhal toplandı. Meseleyi konuştu. Kararlaştırıldı. Tasarı hazırlandı. Bu yeni harfli kanun tasarısı aynı gün toplanan Büyük Millet Meclisine sevk edilerek, itirazsız kabul edildi: Tarih 1 Kasım 1928 ve kanun numarası 3153...¹⁰⁶

1 Kasım 1928 tarihinde Yeni Türk Alfabesi olan Latin Harfleri kabul edilmiştir. 3 Kasım 1928 günü yayınlanan resmi gazete ile yeni Türk Alfabesi yürürlüğe girdi. Bundan sonraki aşama ise yeni harflerin kullanımını yaygınlaştırmak ve Türk halkına okuma-yazma öğretmektir. Bunun için açılan “Millet Mektepleri” başöğretmenliğini bizzat Mustafa Kemal yerine getiriyordu.

1 Ocak 1929 tarihinde açılan Millet Mektepleri hem yeni harfleri öğrenmek hem de okuma yazma öğrenmek için halk tarafından benimsenerek halkın rağbet ettiği yerler olmuştur. İkdâm gazetesinde, Millet Mekteplerinin açılması ile ilgili “Bugün bütün memlekette cehaletle harp başlıyor” başlıklı yazısında bu mekteplerin önemini dile getirmiştir.

*“Millet Mektepleri bugün açılıyor. Türkiye’nin her tarafında 16 yaşından 40 yaşına kadar kadın erkek çoluk çocuk milyonlarca insan dershanelere giderek okuma yazma öğrenmeye başlayacaklardır.”*¹⁰⁷

Latin Harflerinin kabulünü Türkiye’de geniş bir eğitim seferberliği izler. Eğitim Bakanlığı, Millet Mektepleri adı altında kurslar açarak yeni yazıyı okul dışında kalan vatandaşlara öğretmeye girişmiştir. 1929 yılında başlayan Millet Mektepleri iki kurs şeklinde örgütlenmişti. A ve B adı verilen kurslar dörder aylıktı. A kursuna hiç okuyup yazması olmayanlar, B kursuna biraz okuma yazma bilenlerle, eski yazıyı öğrenmiş olanlar devam edecekti. Okul binası bulunan şehir ve kasabalarda kurslar okul binalarında idi. Okul bulunmayan yerlerde kurslar gezici idi. Uygun bir odada veya açık havada çalışacaktı. Kabul edilen bir kanunla 15 ile 45 yaş arasında bulunan ve okuyup yazması olmayan kadın ve erkek bütün vatandaşlar

¹⁰⁶ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam Mustafa Kemal 1922-1938**, Cilt III, Remzi Kitabevi, 17. Baskı, İstanbul, 2003, s. 306.

¹⁰⁷ **İkdâm Gazetesi**, 1 Kanuni Sani 1929, Salı.

bu kurslara devama zorunlu kılındılar. Kurslar 45 yaşını geçenler için zorunlu değildi. Fakat isterlerse onlar da bu okullara devam edebilirlerdi.¹⁰⁸

Millet mekteplerinin halk tarafından benimsenip bu okullara akın ettiğini görüyoruz. Halkın rağbet ettiğini gösteren dönemin bir başka gazetesi “Vaziyet Çok Mükemmeldir.” başlıklı yazısında bunu dile getirmiştir.

“Vaziyet çok mükemmeldir,

Vilayet dâhilindeki Millet Mekteplerinin vaziyetini dün erkam üzerine ve Millet Mektepleri idare heyeti reisi olan Vali Kazım Paşa’dan öğrenerek tespit ettik. Bu rakamlar, vilayet dâhilindeki Millet Mektepleri faaliyetinin şayanı memnuniyet olduğunu göstermektedir.

Millet Mektep sayısı 914. Bu adedin 292’si hanımlar için açılmış erkeklere 622’dir.

Mudavim adedine göre heyet-i umumiyesi 49920 adedine balığ olmuştur. Bunun 13760’i hanım, 36160’i erkek’tir.”¹⁰⁹

Millet mekteplerinin kontrolleri yetkililer tarafından sık sık yapılarak eksiklikleri ve ihtiyaçları giderilmeye çalışılmıştır. 8 İkinci Kanun 1929 tarihindeki Ahenk gazetesine şu şekilde yansımıştır.

“Millet Mektepleri Teftişatına başlanmıştır. İzmir dört muntıkaya ayrılmış, Vali Paşa; Maarif Müdürü Naili, Polis Müdürü Ömer ve Halk Fırkası mutemedi Salih Beyler, Halit Bey; Jandarma Kumandanı Nihat Bey, Belediye Reisi; Defterdar Kemal, Sıhhiye Müdürü Lütfi Beyler tarafından gezilecek.

Millet Mekteplerinin eksiklikleri ve ihtiyaçları karşılanacak. Maarif Müdürü fevkelade gayret göstermektedir.”¹¹⁰

Atatürk ilke ve inkılaplarının yerleşmesi, benimsenmesi ve Türk kültürünün geliştirilmesine büyük katkıları dokunan Halkevleri açılmıştır. Atatürk’ün kültür politikalarının en büyük yürütücüsü, takipçisi ve bunların halka ulaşmasındaki en önemli vasıtalarından biri olan Halkevleri, kurulduğu tarihten 1938’e kadar olan süre zarfında gerçekten kayda değer bir gelişme göstermiş, hem şube sayılarında hem de faaliyetlerinde gözle görülür bir artış yaşanmıştır.¹¹¹

¹⁰⁸ Başgöz, s.121.

¹⁰⁹ **Hizmet Gazetesi**, 17 Ocak 1929, Perşembe.

¹¹⁰ **Ahenk Gazetesi**, 8 İkinci Kanun 1929, Salı.

¹¹¹ Uluskan, s. 55.

2.2.1.3. Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu

Eğitimin bir başka cephesi ise Türk Tarih ve Türk Dil Kurumlarının oluşturulmasıdır.

Uzun yıllar Atatürk'ün yakın çevresinde bulunmuş olan Falih Rıfkı Atay, Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri'ne şunları yazar: “Atatürk Türk tarihinin ve Türk dilinin inkâr edildiği devrin adamı idi. O devir edebiyatına göre Türklerin medeniyet tarihinde yerleri yoktu. Türkçe ne ilim, ne de edebiyat dili olabilirdi.”¹¹²

Tarih Kurumunun kurulmasıyla ilgili ilk toplantı 4 Haziran 1930'da yapılan Türk Tarih Heyeti toplantısıdır. Bu heyet 29 Haziran 1931 yılına kadar Türk Ocaklarına bağlı olarak sekiz toplantı yapmıştır. Ancak Türk Ocaklarının, Cumhuriyet Halk Partisine devredilmesi üzerine bağımsız bir dernek hüviyetine kavuşan kurul, ilk kez 26 Nisan 1931'de Türk Tarih Tetkik Cemiyeti adı altında ilk toplantısını yaptı. Derneğin kurulması ve ilk toplantısını yapması, Mustafa Kemal'in bilgisi dahilinde gerçekleşti. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti amaçlarını şöyle belirtiyordu;¹¹³

1-Bilimsel görüşmeler yapmak

2-Türk tarihinin kaynaklarını araştırıp yayınlamak

3-Türk tarihini aydınlatmaya yarayacak belge vb.'ni sağlamak için gereken yerlere araştırma ve inceleme heyetleri göndermek

4-Çalışmalarını her türlü yollarla yayınlamak

İlk Kongresini 2 Temmuz 1932'de Ankara'da yapan Türk Tarih Cemiyeti, 1935 yılında “Türk Tarih Kurumu” adını aldı.

“Türk” kavramını bir aşağılama olarak kullanan ve “Osmanlı” kavramına dayanan tarih anlayışı yerine ulusal ölçülere uyacak bir tarih anlayışına geçilmek istendi. Türk tarihini araştırmak için 1930'da Türk Tarihi Tetkik Encümeni (sonra, Cemiyeti; daha sonra da Türk Tarih Kurumu) kuruldu. Bu kuruluşta Gazi'nin çok yakın ilgisiyle ve birtakım Avrupalı Türkologların yardımıyla bir Türk Tarih Tezi ortaya atıldı. Temmuz 1932'de toplanan Birinci Türk Tarih Kongresi sona ererken Gazi'nin “dil işlerini düşünmek zamanı gelmiştir.” Demesi üzerine birkaç gün sonra Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyetin amacı Gazi'nin belirttiği “Türk

¹¹² Ali Güler-Suat Akgül, **Atatürk ve Türk İnkılâbı**, Emre Yayınları, İstanbul, 2003, s. 24.

¹¹³ Çapa ve Çiçek, s. 336.

dilini yabancı diller boyunduruğundan kurtarmak” tır. Bunun için dilde özleştirmeye girişilecek, yabancı sözcükler yerine Türkçeleri aranacaktır.¹¹⁴

Gazi vaktinin önemli bir kısmını Tarihe veriyordu. Kitaplar getiriliyor, tercüme yapıyor ve sofrasında Tarih meseleleri tartışılıyor. 1929 yılında Lise ve Ortaokul öğrencileri için yazılmış Tarih notları halinde basılmaya başlandı. Vakit Gazetesi muhabiri 8 Aralık 1929 günü, gazetesine, Gazi’nin Tarih çalışmaları hakkında şu haberi veriyordu. “Büyük Gazimizin Türk çocuklarına “Tarih Dersi” adlı bir eseri basılmaktadır. Gazimizin kaleminden çıkmış ve kudretli görüş tetkiklerine kaynak olabilecek önemde büyük bir eserdir. 7 Ocak 1930 Salı”¹¹⁵

Mustafa Kemal Atatürk, Türk Tarihine verilen önemin sebeplerini şöyle dile getirmiştir.

“Büyük devletler kuran ecdadımız, büyük ve kapsamlı medeniyetlere de sahip olmuştur. Bunu aramak, tetkik etmek, Türklüğe ve cihana bildirmek bizler için bir borçtur.”

“Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça, daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır.”

“Türkleri bütün dünyaya geri bir millet olarak tanıtan görüş, bizim de içimize girmiştir. Dört yüz çadırlık bedevi bir kabileden bir imparatorluk ve millet tarihini başlatmak suretiyle imparatorluk zamanında Türklerin görüşü de bu merkezdeydi. Evvela, millete tarihini, asil bir millete mensup bulunduğunu, bütün medeniyetlerin anası olan ileri bir milletin çocukları olduğunu öğretmeliyiz.”

“Büyük işleri yalnız büyük milletler yapar.”¹¹⁶

2.2.2. Atatürk’ün Eğitim ile İlgili Düşünceleri

Mustafa Kemal, yeni Türkiye’nin kurulmasına katkısı olacak, kuvvetleri hesaplarken, eğitimi görmemezlik etmemiştir. O da cumhuriyetin aydın kadrosu gibi, eğitime çok bel bağlamış ve eğitimin toplum değişmesindeki işlevini biraz abartmıştır.

Mustafa Kemal bir siyaset adamıdır. O’nun eğitimle ilgili görüşleri ya Büyük Millet Meclisi’nde, belli siyasi görüşleri olan kimselerin önünde yahut öğretmen kitlesi gibi eğitimin içinde pişen insanlar karşısında açıklamıştır. Yani Mustafa Kemal, söylediklerinin etkisini en ince noktalara kadar ölçüp biçmek zorunda olan

¹¹⁴ Oran, s.155-156.

¹¹⁵ Ahmet Bekir Palazoğlu, **Başöğretmen Atatürk (1928-1938) Cilt II**, Ankara, 1991. s. 641

¹¹⁶ Utkan Kocatürk, **Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999, s.175.

bir liderdir. Zaman içinde O'nun eğitim görüşlerinde beliren değişiklikler kendi oluşumuna bağlı olduğu kadar çevresindeki değişmeye de bağlıdır. Kökenleri ve fikirleri pek değişik olan insanların desteği ile bir Kurtuluş Savaşı yürütürken, daha sonra da ince bir denge üzerinde Yeni Türkiye'yi kurarken, Mustafa Kemal söyleyeceklerini dikkatle seçmiştir. Mustafa Kemal vakti geldiğine inanmadan hiçbir sözü ağzından kaçırmamıştır. O zamanlamayı çok iyi yapan bir önderdir. ¹¹⁷

Türk çocuklarının nasibi, her başarılı atılımdan hep sevinç veren sonuçlar almaktır. Türk çocukları; yürüdünüz, yürüyorsunuz, yürüyorsunuz.

Yaptığınız atılımlar, sizi yüksek ülkeye ulaştırmak üzeredir. Durmayın, yürüyün...

Türk çocukları! Son sözümün son kelimesine dikkat!..

Gurur, büyüklük; sende zaten vardır. Bunu gösterme! Onu kendi yüksek enerjinin kutsal yerine sakla! Gereklikçe büyük alçak gönüllülüğünü göster. Fakat gene gereklikçe göster ezici yumruğunu!

İşte bu niteliklerinle ispat edebilirsin ne olduğunu!.. Benim bugünkü ve yarınki Türk çocukluğundan beklediğim nitelik, bu şekilde belirmelidir.

İstanbul, 18/19 Temmuz 1936 (Cevat Abbas Gürer, "Montrö İmzalandığı Akşam Atatürk Bu Sulh Zaferini Florya'da Nasıl Kutlamıştı?" Cumhuriyet Gazetesi, 10 Kasım 1941, s. 4. ¹¹⁸

Şimdiye kadar takip edilen öğretim ve eğitim yöntemlerinin, milletimizin gerileme tarihinde, en önemli bir etken olduğu kanısındayım. Onun için bir milli eğitim programından söz ederken eski devrin hurafelerinden ve yaratılış özelliklerimizle hiç de ilgisi olmayan düşüncelerden, Doğu'dan ve Batı'dan gelen bütün etkilerden tamamen uzak, milli ve tarihi karakterimizle uyumlu bir kültür kastediyorum. Çünkü milli dehamızın tam olarak gelişmesi, ancak böyle bir kültür ile sağlanabilir. Herhangi bir yabancı kültürü, şimdiye kadar takip edilen yabancı kültürlerin yıkıcı sonuçlarını tekrar ettirebilir. Kültür "Fikri kültür" ortamla uyumludur. O ortam, milletin karakteridir.

Çocuklarımız ve gençlerimiz yetiştirilirken onlara özellikle varlığı ile, hakkı ile, birliği ile ters düşen bütün yabancı unsurlarla mücadele gereği ve milli düşünceleri büyük bir olgunluk ile her karşıt düşünceye karşı şiddetle ve fedakarlıkla savunma zorunluluğu aşılmalıdır. Yeni neslin bütün manevi kuvvetlerine bu özelliklerin ve yeteneklerin aşılması önemlidir. Sürekli ve müthiş bir mücadele şeklinde beliren milletlerin hayat görüşü ve düşüncesi, bağımsız ve mutlu kalmak isteyen her millet için bu özellikleri büyük bir şiddetle istemektedir.

Gelecek için yetiştirilen vatan çocuklarına, hiçbir güçlük karşısında baş eğmeyerek büyük bir sabır ve dayanıklılıkla çalışmalarını ve öğrenimdeki

¹¹⁷Başgöz, s.273-274.

¹¹⁸ Ahmet Bekir Palazoğlu, *Atatürk'ün Eğitim ile ilgili Düşünceleri*, MEB Yayınları, Ankara, 1999, ss. 113-115.

çocuklarımızın ana ve babalarına da yavrularının öğrenimlerini tavsiye ederim.

Büyük tehlikeler önünde uyanan milletlerin ne kadar kararlı olduklarını tarih doğrulamaktadır. Silahı ile olduğu gibi, kafası ile de mücadele zorunda olan milletimizin, birincisinde gösterdiği gücü, ikincisinde de göstereceğine asla kuşum yoktur. Milletimizin saf karakteri yetenekle doludur. Ancak bu doğal yeteneği geliştirebilecek yöntemlerle donatılmış vatandaşlar gerekir.

Ankara, 15 temmuz 1921 (Hakimiyeti Milliye Gazetesi; Sayı: 237, 17 Temmuz 1921, s. 2-Sayı:241, 21 Temmuz 1921)¹¹⁹

Mustafa Kemal Atatürk'ün eğitimimize ilişkin gözlem ve teşhislerde bulunması çocukluk yıllarına kadar gider. Mustafa Kemal,

“Çocukluğuma dair ilk anımsadığım şey, okula gitmek sorununa aittir. Bundan dolayı annemle babam arasında şiddetli bir çatışma vardı. Annem ilahilerle okula başlamamı ve mahalle okuluna gitmemi istiyordu. Gümrükte memur olan babam, o zaman yeni açılan Şemsi Efendi Okulu'na gitmemi ve yeni yöntemlerle göre okumamı istiyordu. Sonunda babam işi ustaca çözdü. İlk önce bilinen törenle mahalle okuluna başladım. Böylece annemin gönlü yapılmış oldu. Birkaç gün sonra da mahalle okulundan çıktım; Şemsi Efendi Okulu'na yazıldım...”¹²⁰

Diyerek okul hayatının nasıl başladığını bizzat kendisi bu şekilde bahsetmiştir.

Atatürk, öğrencilik hayatında, baskıya-kısmen serbestiye dayanan, pasif-etkin, nakilci(ezberci)-deneyci, akılcı eğitim ve öğretim yöntemlerini bizzat yaşamış, Türk çocuklarının gençlerinin yüzyıllardır nasıl yetiştiklerini ve bunun ne gibi sonuçlar verdiğini incelemiş, gözlemiştir. Mustafa Kemal, ilk defa geleneksel ve basit bir öğretim yapan mahalle mektebinde öğrenime başlamış, birkaç gün sonra buradan ayrılp Şemsi Efendi'nin yeni yöntemlere göre öğretim yapan okuluna gitmiştir. O, ilk gittiği ve geleneksel yöntemlerin uygulandığı mahalle mektebini sevmemiştir. Yıllar sonra, subay olarak Selanik'te bulunduğu sırada her iki okulu da ziyaret etmiş, ilk gittiği mahalle mektebinin kapısında kocaman bir kilit görünce “kapanması isabet olmuş” demiştir. Şemsi Efendi'nin yeni pedagoji yöntemlerine göre eğitim öğretim yapan ilkokulunda ve daha sonraki askeri okullarda ise Mustafa Kemal çok iyi yetişmiştir. O, özellikle Şemsi Efendinin okulunda, yeni yöntemlerin ve hecelemede yenilik yapılarak sesleri ve kelimeleri okuma yöntemine geçilmesinin

¹¹⁹Palazoğlu, Atatürk'ün Eğitim ile ilgili Düşünceleri, s.139.

¹²⁰Başığit, s. 6.

öğrencileri güçlüklerden kurtardığını görmüş, O’ndan yıllar sonra Alfabe değişikliği fikri ve uygulamasında şüphesiz bunun da etkisi olmuştur.¹²¹

“Efendiler! Yüzyıllardan beri milletimizi idare eden hükümetler, eğitimin yaygınlaştırılması isteğini göstere gelmişlerdir. Ancak bu isteklerine ulaşmak için Doğu’yu ve Batı’yı taklitten kurtulamadıklarından, sonuç, milletin bilgisizlikten kurtulamamasına neden olmuştur. Bu acıklı gerçek karşısında bizim takip etmek zorunda olduğumuz milli eğitim siyasetimizin temel sınırları şöyle olmalıdır: Demiştin ki bu memleketin asıl sahibi ve sosyal toplumumuzun temel unsuru köylüdür. İşte bu köylüdür ki bugüne kadar milli eğitim ışığından yoksun bırakılmıştır. Bundan dolayı; bizim takip edeceğimiz milli eğitim siyasetinin temeli, ilk önce var olan bilgisizliği ortadan kaldırmaktır. Ayrıntısına girmekten kaçınarak, bu düşüncemi birkaç kelime ile açıklamak için diyebilirim ki genel olarak bütün köylüye okumak, yazmak ve vatanını, milletini, dinini, dünyasını tanıtabilecek kadar coğrafya, tarih, din ve ahlak ait bilgiler vermek ve dört işlemi öğretmek, milli eğitim programımızın ilk hedefidir.

Efendiler! Bu hedefe varmak, eğitim tarihimizde kutsal bir aşama oluşturacaktır.

Bir yandan bilgisizliği ortadan kaldırmaya uğraşırken bir yandan da memleket çocuklarını sosyal ve ekonomik hayatta aktif şekilde faydalı ve verimli kılabilmek için en gerekli olan ilk bilgileri, uygulamalı bir şekilde vermek yöntemi, milli eğitimimizin temelini oluşturmaktadır.

Efendiler! Medeni ve çağdaş sosyal bir toplumun bilim ve kültür yolunda yalnız bu kadarla yetinemeyeceği kuşkusuzdur.

Milletimizin dehasının gelişmesi ve bu sayede layık olduğu uygarlık düzeyine ulaşması, ancak, yüksek meslekler elemanlarını yetiştirmekle ve milli kültürümüzü yükseltmekle mümkündür...

Efendiler! Yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekleri öğrenimin sınırı ne olursa olsun, en önce ve her şeyden önce Türkiye’nin bağımsızlığına, kendi benliğine ve milli geleneklerine düşman olan bütün unsurlarla mücadele etmek gereği öğretilmelidir. Milletler arası dünyanın durumuna göre böyle bir mücadelenin gerektirdiği manevi unsurlarla donanmış olmayan fertlere ve bu nitelikte fertlerden oluşmuş toplumlara hayat ve bağımsızlık yoktur!”

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1 Mart 1922(TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:I, Cilt: 18, 1922,ss. 7-8)¹²²

“Milletleri kurtaranlar yalnız ve ancak öğretmenlerdir. Öğretmenden, eğitimciden yoksun bir millet, henüz millet adını almak istidadını kazanamamıştır. Ona alelade bir kütle denir, millet denemez. Bir kütle millet olabilmek için mutlaka eğitimciler, öğretmenlere muhtaçtır. Onlardır ki bir

¹²¹ Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, s. 336.

¹²² Palazoğlu, Atatürk’ün Eğitim ile ilgili Düşünceleri, s.141-143.

toplumu hakiki millet haline koyarlar... Cumhuriyet sizden yüksek hizmet bekliyor.” (14.10.1925’de İzmir Erkek Öğretmen Okulu’ndaki konuşması)¹²³

“Kesinlikle bilmeliyiz ki iki parça olarak yaşayan milletler çok zayıftır, hastalıklıdır.

Çocuklarımıza ve gençlerimize vereceğimiz öğrenimin sınırı her ne olursa olsun, onlara her şeyden önce esash olarak şunları öğreteceğiz:

Birincisi Milliyetine

İkincisi Türkiye Devleti’ne

Üçüncüsü Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümetine düşman olanlarla mücadele etmek gereği.

Fertleri bu mücadele sebepleri ve araçlarıyla donanmış olmayan milletler için yaşama hakkı yoktur.

Mücadele, mücadele gerektir.”

Bursa, 27 Ekim 1922¹²⁴

Atatürk, Türk eğitim tarihinde çok önemli bir yer tutar. Çünkü O, bazı aydınlarımızca kısmen farkına varılsa da ayrıntılı, doğru, sistemli, kesin teşhisi konulamayan felaketlerimizin nedenlerini, bunların eğitimle ilişkilerini çok iyi görmüş ve göstermiştir. Bunlardan hareketle O, yeni devlet için yeni bir eğitim felsefesi ve politikası benimsemiş ve eğitimimizde, en zor fakat en gerekli atılımları gerçekleştirmiştir. O, Türk çocukları ve gençliğinin eğitimini yalnızca örgün eğitim kurumlarına (okullara) bırakmamış, aileye de görevler vermiştir. O, “Türk kadını dünyanın en aydın, en faziletli, en ahlaklı kadını olmalıdır... Kadın ve annenin görevi, bedeniyle, zihniyle, azmiyle Türklüğü koruyup yükseltecek nesiller yetiştirmektir.” demiştir. Atatürk’ün eğitime gösterdiği amaçlar, milli, akılcı, insancıl, çağdaş bir eğitimin temel ilkeleridir. Onları ihmal edersek büyük zararlar göreceğimizde hiç kuşku yoktur. Gereği gibi uyguladığımız zaman ise milletimizin gelişme ve yükselmesi gerçekleşecektir. Bu nedenle, O’nun gözlem ve teşhislerini, öneri ve isteklerini bilmek, onlara uygun davranmak öğretmenler, eğitimciler, ana babalar, öğrenciler, devlet adamlarının görevidir. Bunu yaparken de çoğu kez yorumlardan kaçınılmalıdır. Çünkü O, düşüncelerini çok açık biçimde ifade etmiştir.¹²⁵

¹²³ Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, s. 339.

¹²⁴ Palazoğlu, Atatürk’ün Eğitim ile ilgili Düşünceleri, s.143.

¹²⁵ Akyüz, Türk Eğitim Tarihi, s. 344.

“Çoğu ailelerin öteden beri çok kötü bir alışkanlıkları var; çocuklarını söyletmez ve dinlemezler... Zavallılar söze karışınca, “Sen büyüklerin konuşmasına karışma.” der, sustururlar. Ne kadar yanlış ve hatta zararlı bir hareket... Halbuki, tam tersine, çocukları serbestçe konuşmaya, düşündüklerini, duyduklarını, olduğu gibi ifade etmeye teşvik etmelidirler; böylece hem hatalarını düzeltmeye imkan bulunur, hem de ileride yalancı ve ikiyüzlü olmalarının önüne geçilmiş olur.

Kısacası, çocuklarımızı artık düşüncelerini, hiç çekinmeden açıkça ifade etmeye, içten inandıklarını savunmaya, buna karşılık da başkalarının samimi düşüncelerine saygı beslemeye alıştırmalıyız. Aynı zamanda onların temiz yüreklerinde; yurt, ulus, aile ve yurttaş sevgisiyle beraber doğruya, iyiye ve güzel şeyler karşı sevgi ve ilgi uyandırmaya çalışmalıdır. Bence bunlar çocuk eğitiminde, ana kucağından en yüksek eğitim ocaklarına kadar her yerde, her zaman üzerinde durulacak önemli noktalardır. Ancak bu şekildedir ki çocuklarımız memlekete yararlı birer vatandaş ve mükemmel birer insan olurlar.”

Ankara (Hasan Rıza Soydan, *Fotoğraflarla Atatürk ve Atatürk'ün Hususiyetleri*, 1965, s.79; Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Hatıralar I*, 1973, s.61)¹²⁶

27 Ekim 1922 tarihinde Mustafa Kemal'in büyük zaferini kutlamak üzere İstanbul'dan Bursa'ya giden kalabalık bir öğretmenler gurubu olmuştur. İstanbul'dan gelen öğretmen grubu ile Bursa öğretmenlerine Şark Tiyatrosundaki gece toplantısında Mustafa Kemal tarafından söylenmiştir:

“Hanımlar, Beyler,

İstanbul'dan geliyorsunuz. Safa geldiniz. İstanbul'un nur ocaklarını temsil eden heyeti aliyeniz karşısında duyduğum zevk bipâyandır. Kalblerinizdeki hissiyatı, dimağlarınızdaki fikirleri doğrudan doğruya gözlerinizde ve alınlarınızda okumak benim için fevkalâde mucibi mazhariyettir. Bu dakika muvacehenizde duyduğum en samimî hissi, müsaadenizle söylüyeyim: İsterdim ki çocuk olayım ve sizin nur saçan dairei tedrisinizde bulunayım. Sizden feyiz alayım, siz beni yetiştiresiniz. O zaman milletim için, daha nâfi olurum; fakat maalesef gayrikabili istihsal bir arzu karşısında bulunuyoruz. Bu arzunun yerine başka bir talepte bulunacağım: bugünün evlâtlarını yetiştiriniz. Onları memlekete, millete nâfi uzuvlar yapınız... Bunu sizden talep ve rica ediyorum.

Evvelâ fikir ve içtimaiyat kuvvetlerinin menbalarım tathirden başlamak lâzımdır. Memleketi, milleti kurtarmak isteyenler için, hamiyet, hüsnüniyet, fedakârlık elzem olan evsaftandır... Fakat bir heyeti içtimaiyedeki marazı görmek, onu tedavi etmek, heyeti içtimaiyeyi asrın icabatına göre terakki ettirebilmek için, bu evsaf kâfi gelmez; bu evsafın yanında ilim ve fen lâzımdır. İlim ve fen teşebbüsünün merkezi faaliyeti ise mekteptir. Binaenaleyh mektep lâzımdır. Mektep namını hep beraber hürmetle, tazimle zikrederim. Mektep genç dimağlara, insanlığa hürmeti, millet ve memlekete muhabbeti, şerefi

¹²⁶ Palazoğlu, Atatürk'ün Eğitim ile ilgili Düşünceleri, s.169.

istiklâli öğretir... İstiklâl tehlikeye düştüğü zaman onu kurtarmak için takibi muvafık olan en salim yolu belletir... Memleket ve milleti kurtarmağa çalışanların aynı zamanda mesleklerinde birer namuskâr mütehassıs ve birer âlim olmaları lâzımdır. Bunu temin eden mekteptir. Ancak bu tarzda her türlü teşebbüsâtın mantikî neticelere îsali mümkün olur...

Hanımlar, Beyler!

Görülüyor ki, en mühim ve feyizli vazifelerimiz maarif işleridir. Maarif işlerinde behemehal muzaffer olmak lâzımdır. Bir milletin halâsı hakikisi ancak bu suretle olur. Bu zaferin temini için hepimizin yekcan ve yekfikir olarak esaslı bir program üzerinde çalışması lâzımdır. Bence bu programın esaslı noktaları ikidir :

1. Hayatı içtimaiyemizin ihtiyaca tetabuk etmesi.
2. İcabatı asriyeye tevafuk etmesidir.

Gözlerimizi kapayıp mücerret yaşadığımızı farzedemeyiz. Memleketimizi bir çenber içine alıp cihan ile alâkasız yaşayamayız... Bilâkis müterakki, mütemeddin bir millet olarak medeniyet sahasının üzerinde yaşıyacağız. Bu hayat ancak ilim ve fen ile olur. İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve her ferdi milletin kafasına koyacağız, ilim ve fen için kayıt ve şart yoktur...

Muallim Hanımlar, Muallim Beyler! Bütün bu hakikatlerin milletçe hüsnü telâkki ve hüsnü hazmedilebilmesi için her şeyden evvel cehli izale etmek lâzımdır. Binaenaleyh maarif programımızın, maarif siyasetimizin temel taşı, cehlin izalesidir.

Bu izale edilmedikçe, yerimizdeyiz... Yerinde duran bir şey ise geriye gidiyor, demektir. Bir taraftan umumî olan cehli izaleye çalışmakla beraber, diğer taraftan hayatı içtimaiyede bizzat amelî, müessir ve müsmir uzuvlar yetiştirmek lâzımdır. Bu da ilk ve orta tedrisatın amelî bir tarzda olmasıyla mümkündür. Ancak bu sayede heyeti içtimaiyeler iş adamlarına, sanatkârlarına malik olur. Bittabi dehayı millîmizi inkişaf ettirecek, hislerimizi lâyük olduğu dereceye îsal için âli meslek erbabını da yetiştireceğiz. Çocuklarımızı da aynı tahsil derecelerinden geçirerek yetiştireceğiz.

Hanımlar, Beyler!

Kat'iyen bilmeliyiz ki, iki parça halinde yaşayan, milletler zayıftır, marîzdir. Çocuklarımıza ve gençlerimize vereceğimiz tahsilin hududu ne olursa olsun, onlara esaslı olarak şunları öğreteceğiz:

1. Milletine,
2. Türkiye devletine,
3. Türkiye Büyük Millet Meclisine,

Düşman olanlarla mücadele esbap ve vasaitiyle mücehhez olmayan milletler için hakkı beka yoktur. Mücadele lâzımdır. Hanımlar, Beyler! İtiraf edelim ki, biz üç buçuk sene evveline kadar cemaat halinde yaşıyorduk. Bizi istedikleri gibi idare ediyorlardı. Cihan bizi, temsil edenlere göre tanıyordu. Üç buçuk senedir, tamamen millet olarak yaşıyoruz. Bunun maddî ve bariz şahidi, şekli hükümetimiz ve mahiyeti hükümetimizdir ki, onu kanun Büyük Millet Meclisi diye tevsim etti..¹²⁷

¹²⁷ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, 5. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006, s. 48.

2.3. SAĞLIK ALANINDA YAPILAN GELİŞMELER

2.3.1. Çocuk ve Sağlık

Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasının hemen ardından 13 Kasım 1918 tarihinde İstanbul, İtilaf Devletleri tarafından fiilen işgale uğramıştır. Çanakkale Cephesinde geçemeyen düşman askerleri şimdi herhangi bir kuvvetle karşılaşmadan İstanbul'a varmışlardır. İstanbul'da işgal ettikleri süre içerisinde psikolojik baskı ve fiili baskılarda bulunmuşlardır. Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin açılmasının ardından 28 Ocak 1920 tarihinde Misak-ı Milli kabul edildi. Misak-ı Milli kararlarının ardından İtilaf Devletleri İstanbul Hükümeti'ne baskı da bulunmuştur. 16 Mart 1920 tarihinde de İtilaf Devletleri tarafından İstanbul resmen işgal edilmiştir.

İstanbul'un işgalinin ardından Mustafa Kemal Paşa 19 Mart 1920 tarihinde bir genelge yayınlarak 15 günde seçim yapılmasını ve 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da Meclis'in açılacağını duyurmuştur. 23 Nisan'da Türkiye Büyük Millet Meclisi Açılmış ve Mustafa Kemal Meclis başkanlığına seçilmiştir. 2 Mayıs tarihinde de bakanlıklar oluşmuştur.

Yeni Türk Devleti 23 Nisan 1920 tarihinde kurulduğunda kabinede yer alan bakanlıklardan ilk olarak sağlık bakanlığı da yer almıştır. Bu bakanlığın adı Sıhhat ve İçtimai Muavenet Bakanlığı'dır. Yani Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı'dır. İlk Sağlık Bakanı da Rıza Nur'dur. Rıza Nur Lozan Barış Antlaşmasına 2. Başkan seçilince Adnan Adıvar bakan seçilmiştir. Tefik Rüşti Aras, M. Kemal Öke, Murat Cankat, Lütfü Kırdar gibi yurt dışında eğitim yapmış aydın hekimler hizmete koştur. Kurtuluş Savaşı'nda düşmanla mücadele verilirken birçok şehit verilmiştir. Diğer taraftan tifo, tifüs, verem ve sıtma gibi salgın hastalıklar ile binlerce kişi ölmüştür.

Kurtuluş Savaşı'nda 9167 kişi savaşta ve 22543 kişi salgın hastalıktan ölmüştür. 31173 kişi yaralanmış bunlardan hastanelere gönderilen 5000 kadar kişiden 1718'i ölmüş, ayrıca 1112 insanımız esir olmuştur.¹²⁸

Kurtuluş Savaşına katılan ve savaşın etkisinde olan bölgelerdeki doktor ve sıhhiye denilen yardımcı personel ellerindeki çok sınırlı ilaç ve malzeme ile hem hasta ve yaralılarla uğraşıyor, hem birlik ve bulunduğu bölgenin sosyo psikolojik

¹²⁸ Rıdvan Ege, *Atatürk ve Cumhuriyet Dönemi Sağlık Hizmetleri*, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara, 1998, s. 10s.

sorunlarının çözümüne yardım ediyor, gerektiğinde de mavzerini alıp savaşa katılıyordu.

1219 no'lu kanun ile 1928'de Tababet ve Şuabatı Sanatlarının tarzı icrasına dair kanun kabul edilmiştir. Türkiye'de Türk Tıp Fakültelerinden mezun olmuş ya da Bakanlıkça denkliği yetkililerce onaylanan Türk vatandaşlarının doktorluk yapabileceğine dair kanundur. Bunda hekim ve ihtisas (uzmanlık) diplomalarına ve bunların onanması Sağlık Bakanlığına verilmiştir. Ayrıca muayene açma koşulları ve denetimi hükme bağlanmıştır. Hekimlerin mesleki kaynaşma, gelişme ve kendi kendilerini denetim ve kontrol edebilmeleri için Etibba Odaları (Tabib Odaları) kurulmuştur.¹²⁹

Ayrıca Diş Tabibi ve Dişçilerin de Türk olması, Türkiye'den diplomalı veya diplomalarının tasdikli olması, muayene için izin alma ve denetim kural ve kurulları getirilmiştir.

Ebelerin de okul mezunu olması, gebelerin muayenesine, basit manevralarla yapılacak doğumlar yapabileceğine, yalnız çocuk aşısı uygulayabileceğine dair hüküm getirilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaklaşık 136 ebe olduğu tahmin edilmektedir.

Yetişkinlerin ve çocukların, salgın hastalıklardan korunabilmesi için Batı'daki yasal düzenlemelere benzeyen Umumi Hıfzısıhha Kanunu yasal zemini hazırlamıştır. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti de sıhhi tedbirlerin yanı sıra hastalıkların belirtilerini ve hastalıklardan korunma çabalarını içeren bilgilendirme faaliyetleri yürütmüştür. Ayrıca Ankara'daki Merkez Hıfzısıhha Müessesesi, yurt çapında aşı, ilaç ve serum ihtiyacını gidermek için organize bir teşkilat olarak düşünülmüştür. Buna ilaveten, büyük şehirlerde ve kasabalarda kurulan "sıhhi müzeler" ve burada dağıtılan "sağlık rehberleri" aracılığı ile özellikle ebeveynlerin bulaşıcı hastalıklar hakkında bilgi sahibi olmasına çalışılmıştır. Maarif Vekaleti, "Halk Kitapları" ve "iyi yaşama" serileri içinde, farklı tarihlerde, konuya özel broşür ve kitaplar çıkarmış; Muallim Mektebi kitaplarına öğretmen adaylarını bu konuda bilgilendiren bölümler eklenmiştir. Öğretmenlerin özellikle taşrada salgın hastalıklara karşı bir çeşit "koruyucu hekim" gibi çalışmaları pratik bir çözümdür. Bakanlıkların dışındaki bazı kurumların da aynı amaç için çabaları dikkate değerdir.

¹²⁹ Ege, s. 10.

Örneğin Çocuk Esirgeme Kurumu ve Halkevleri, salgın hastalıklarla mücadele konusuna yayınlarında özel yer ayırmıştır. Buna ilaveten sağlık dergilerinde, bulaşıcı hastalıklardan çocukların korunması ve tedavisi üzerine makaleler yayımlanmıştır. Başta sıtma, verem, tifo, tifüs ve trahom olmak üzere çeşitli hastalıklarla mücadele başlığı, ders kitaplarının ve çocuk mecmualarının sayfaları arasında sıkıştırılmış bulaşıcı hastalıklara dair bilgi veren satırlara da rastlanır. Bahsi geçen eserlerin büyük bir bölümünde yetişkinlerin ve çocukların birlikte “milletin ilerlemesi önündeki engellerden biri” olarak görülen bulaşıcı hastalıklar ile mücadele için dikkatli olmaları ve hükümete yardım etmelerinin gerekliliği üzerinde durulmuştur. Böylece salgın hastalıklar ile savaşma işi de kalkınma arzusu ile iç içe geçerek millileştirilmiştir.¹³⁰

Osmanlı Devletinde sağlıklı bir toplumun olması ve sağlıklı nesiller yetiştirilmesi gerektiği üzerinde durulmuş ve hükümetin alması gereken önlemler olması gerektiği tartışılmıştır. Bunlar arasında, fakirler için ucuz ve temiz lokantaların açılması ve zorunlu ihtiyaç kapsamına giren ürünlerin daha ucuz satılması, sütlerin mikropsuz olması için belediyelerin inekleri muayene etmesi ve bulundukları yerlerin sıhhi bir şekilde inşa edilmesi, kalabalık yerlerde halk için bahçe ve meydanlar yapılması, hükümetin işçi sınıfının sağlığı ile ilgilenmesi ve bunlara haftada bir gün ve senede bir ay izin vermesi, 17 yaşından küçüklerin fabrikalarda ağır işlerde çalıştırılmaması, fakir çocukların her sene tatil zamanlarında okul idarecileri tarafından şehirden uzak havadar yerlere götürülmesi, etrafa tükürenlerden para cezası alınması, kamusal yerlerin dezenfekte edilmesi ve belediyelerin kontroller yapması olarak sıralamaktadır.¹³¹ Yeni Türk devletinde de aynı duygu ve düşünceler içerisinde olunmuştur. Sağlık Bakanlığı sağlık koşullarını iyileştirmeden tutunda salgın hastalıklarla olan mücadeleye kadar birçok alanda kendisini gösterecektir.

1928'den beri (1219 sayılı Tababet ve Şuabatının Tarzı) icrasına dair kanun gereğince ebelik için okul ve diploma öngörülmüştür. 1924'te İstanbul Tıp Fakültesi'ne bağlı 2 yıllık okul ve Şişli Çocuk Hastanesinde öğrenci yurdu yapıldı.¹³²

¹³⁰ Öztan, s. 145-146.

¹³¹ Sanem Yamak Ateş, *Asker Evlatlar Yetiştirmek*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 489.

¹³² Ege, s. 33.

Memleketin herhangi yerinde birdenbire dizanteri, karahumma, kızıl, kuşpalazı, çiçek, şarbon vs. gibi salgın ve bulaşık bir hastalık çıktığı zaman tedbirler alınmalıdır. Böyle bir zamanda hemen mahallin sıhhiye müdürü, hükümet ve belediye hekimleri ile küçük sıhhiye memurları bütün vasıtalarıyla faaliyete geçerler.¹³³ Sağlık yönünden sıhhi tedbirler alındığı görülmektedir. Aynı zamanda sosyal yönden de toplum huzur ve güvenini sağlama, ihtiyaç sahibi olanların da ihtiyaçlarını karşılama, beden ve ruh sağlığını koruma gibi çok geniş bir yelpaze de halk sağlığını koruma amaçlanmıştır.

*Hastane ve dispanserler bir taraftan sıhhi müesseseler olmakla beraber muhtaçları parasız tedavi etmek noktasından aynı zamanda içtimai yardım müesseseleri sayılırlar. Bunlardan başka, doğum ve çocuk bakım evleri, kör, dilsiz ve sağır müesseseleri, yatılı talebe yurtları, ebe talebe yurdu, kimsesiz kadınların mecbur oldukları çalışma saatleri esnasında çocuklarına bakacak kreşler, yatılı hastabakıcı hemşire mektebi, hıfzıssıhha mektep ve müesseseleri ve darülacezeler bu sıradadır.*¹³⁴

2.3.2. Şişli Etfal Hastanesi

Bugünkü adı Şişli Etfal Eğitim ve Araştırma Hastanesi olan hastane Osmanlı Devleti'nden yeni Türk Devleti'ne intikal eden çok önemli bir hastanedir. Bu hastane Osmanlı Padişahlarından II. Abdülhamit tarafından yaptırılmıştır. 34. Osmanlı Padişahı II. Abdülhamit'in kızı Hatice Sultan difteriden yani kuşpalazından vefat edince 1889 yılında yaptırılmıştır. Bu hastane hem modern anlamdaki hastaneciliğin öncülüğü olarak hem de ilk çocuk hastanesi olması anlamında önemlidir. Eski adı Hamidiye Etfal Hastane-i Âlisi'dir.

İnsan hayatında bazen öyle sıkıntılı anlar olur, öyle acılar yaşanır ki bütün kapıların yüzünüze kapandığını hissederdiniz. Kapanan bütün kapıların ardından yeni bir kapı açılır ve yaşadığınız o acılar hafifler, belki de unutursunuz. Bu hastanenin de hikâyesi böyledir. Bir babanın tarifsiz evlat acısıyla başlayan hikâye yüz yılı aşkın süredir pek çok insanımızın özellikle de çocuklarımızın hayatının kurtuluşuna vesile oluyor.

Bir senede tamamlanan hastanenin yapımına harcanan 13.000 Osmanlı altını Padişah kendi kesesinden ödemiştir. Merkez binanın giriş kapısının üzerine dönemin

¹³³ Afetinan, **Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1988 s. 329.

¹³⁴ Afetinan, **Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, s. 330.

nl hattatı Sami Beyin sls hattı ile “Hamidiye Etfal Hastahanesi” ve altına da “Firdevs-âşiyân (Cennetlik) Merhume Hatice Sultan Hazretlerinin Nâmına” yazılı mermer bir kitabe konmuştur. Hastanenin her şeyi tamamlandıktan sonra sıra açılışa gelmiştir. Yeni yapılan binaların açılışları için genellikle Padişahın doğum günü, cülus günü yapılır bu tarihlere denk gelmediğinde ise Cuma günleri tercih edilirdi. II. Abdülhamid, hastanenin oğlu Abdürrahim Efendi’nin sünnet olduğu gün yapılmasını istedi. Şehzade Abdürrahim Efendi’nin sünneti nedeniyle Sultan, zengin yoksul başvuran bütün ailelerin çocuklarının; Sergi Dairesi, Gümüşsuyu Hastanesi, Haydarpaşa Hastanesi, Darüşşafaka ve 5 Haziran 1899 (24 Mayıs 1315) Pazartesi günü açılışı yapılacak olan Hamidiye Etfal Hastanesi’nde sünnet edilmesini emretti. Sünnet nedeniyle 62 olarak belirlenen yatak sayısı, koğuşlara yataklar ilave edilerek 100’e çıkarıldı. Şehzadenin sünneti için vakanüvis Lutfi Efendi Şu tarihi düşürmüştü:

Nice emsâli ile ol şâh olsun kâm-rân

İşbu sr-ı hıtânın tarihidir “sr-ı hıtân”

(Nice benzeri ile o şâh mutlu olsun)

(Bu “sr-ı hıtân” sünnet düğünü tarihidir)

Bir hafta devam eden sünnet düğününün ardından, kuruluşunda önemli payı bulunan ve henüz inşaat tamamlanmadan sertabipliğe tayin edilen Miralay Dr. İbrahim Bey’in yönetiminde din ve ırk ayrımı gözetmeksizin 0-16 yaş dilimindeki çocuklarla kadınlara kapılarını açtı.¹³⁵

Şişli Etfal Hastanesi, o günün şartları içinde İstanbul’un sağlık hizmetini önemli lde karşılamıştır. Hatta sağlık alanında birçok ilkin öncüsü olmuştur. İlk kez stetoskop kullanımı... ilk defa röntgen ışınları ile kanser tedavisi... ilk çocuk senatoryumu olması... ilk kaloriferle ısınan hastane olması... Ayrıca kadın hastalıkları, bulaşıcı hastalıklar bölümleri ve kimyahane ile de nc olmuştur.

Şişli Etfal Hastanesi, sağlık hizmetini yürütecek personelin yetiştirildiği bir okul olma özelliğini de taşıyor. Bünyesinde açılan Ebe Okulu, Hemşire-Laborant Okulu, Florance Nightingale Yüksek Hemşire Okulu ile birçok sağlık personeli yetiştiriyor. Hatta 1933-1949 arasında İstanbul Tıp Fakültesi’nin ortopedi ve çocuk hastalıkları klinikleri burada hizmet vermiştir.

¹³⁵ http://www.sislietfal.gov.tr/HAmidiye_Etfal.pdf (10 Şubat 2014)

Bu dönemde Şişli Etfal Hastanesi adıyla, Sıhhiye ve Muavenet-i İhtimaiye Vekâleti'ne bağlanan hastane, Mehmet Kâmil Berk'in başhekimliği sırasında (1922-1926) anneleri aydınlatıcı seri broşürler yayınlamıştı. “**Validelere Nasihat**” (Kader Matbaası 1341/1925) başlıklı 27 numaralı broşürde 64 madde halinde annelere umumi nasihat, beslemeğe dair, temizliğe dair nasihatler, terbiyeye dair nasihatler verilmiştir. 18 Nisan 1923 tarihinde Tıp Fakültesi Çocuk Hastalıkları Kürsüsü'ne ek olarak kurulan “Puerikültür Kürsüsü” Şişli Etfal Hastanesi'nde, İhsan Hilmi Beyin (Alantar) yönetiminde çalışmaya başlamıştı. Cumhuriyet'in ilk yıllarında hastanede; operatör sertabip, dahiliye, etfal, göz, KBB, emraz-ı cildiye ve efrenciye, nisaiye, röntgen, ortopedi ve tedavi-i mihaniki, operatör muavini, laboratuvar mütehassısı ve bir de asistan olmak üzere 13 hekim, bir eczacıbaşı ve iki eczacı çalışmaktaydı. Diğer görevliler de şöyleydi: idare memuru, depo ve ambar memuru, mübayaa memuru, kâtip, imam, makinist, makinist muavini, başhemşire (yabancı), hemşire (yabancı), hemşire (8), hastabakıcı kadın (15), müstahdem (14), hademe (25) 1933 Üniversite Reformuyla Haydarpaşa'dan İstanbul yakasına taşınan Tıp Fakültesi'nin Çocuk (40 yatak), Çocuk Cerrahisi ve Ortopedi(10 yatak), Üroloji (10 yatak) ve Radyoloji Klinikleri hastaneye yerleştirildi. Çocuk Kliniğinde Prof. Dr. İhsan Hilmi Alantar, Prof. Dr. Sezai Bedrettin Tümay, Prof. Dr. Şevket Salih Soysal, Doç. Dr. Metine Bilger, Başasistan Cihat Tahsin Gürson, Çocuk Cerrahisi ve Ortopedi Kliniğinde Prof. Dr. Akif Şakir Şakar, Prof. Dr. Ahmet Münip Sarpyener, Üroloji Kliniğinde ise Behçet Sabit Erduran çalıştı. Tıp Fakültesi klinikleri 1949'da hastaneden ayrıldı. 1938 yılında İstanbul Çocuk Hastanesi adıyla toplam 180 yatakla yine pavyonlarda hizmet vermekteydi. 150 ücretsiz yatak çocuklara aitti diğer 30 yatak ise ücretli olup erişkin hastalara ayrılmıştı.¹³⁶

Hastane ara sağlık elemanı yetiştiren okullara da mekân olmuştur. İlk olarak büyük ihtiyaç duyulan köy ebesi yetiştirmek amacıyla bir Ebe Okulu açılmıştır (20 Ekim 1924). 25 öğrenciyle eğitime başlayan bu okul ilk mezunlarını 14 Ağustos 1926 tarihinde vermiş ve 1959 senesinde son mezunlarını verdikten sonra Cerrahpaşa Hastanesi'ne taşınmıştır.

Cumhuriyet döneminde artan hasta kapasitesine bir çözüm olmak üzere pavyonların terasları kapatılarak oda haline getirildi, dördüncü ve beşinci pavyonlarla Merkez Bina üzerine katlar ilave edilerek mimari kimlikleri bozuldu. Karakol idare binası olarak kullanıldı. Fonksiyonunu yitiren binaların yerine yeni binalar yapıldı.

¹³⁶http://www.sislietfal.gov.tr/Hamidiye_Etfal.pdf (10 Şubat 2014)

İntaniye pavyonları yıkılıp yerine başhekim lojmanı yapıldı (1930). Burası daha sonra ebe yurdu, 1956'da dahiliye servisi daha sonra başhekimlik ve yemekhane olarak kullanıldı. Muayenehane binasının arkasına ve intaniye pavyonlarının bir kısmına üç katlı bevliye servisi yapıldı.

1930 yılında başlayan “tıbbî müsamere” isimli bilimsel toplantıların zabıtları önceleri *İstanbul Şişli Çocuk Hastanesi Tıbbî Müsamere Zabıtları* (İstanbul 1930) adıyla daha sonra da *İstanbul Çocuk Hastanesi Tıbbî Zabıtları* (İstanbul 1935) adıyla yayınlanmıştır. İleriki yıllarda vaka bildirileri, demonstrasyonlar, konferanslar ve orijinal çalışmalara ayrılan bilimsel toplantılar düzenle yapılmıştır.

2.3.3. Sağlık Alanda Yapılan Girişimler

1928 yılında 1207 sayılı kanun ile TC Merkez Hıfzısıhha Müessesesi Hakkında Kanun kabul edilmiştir. 1892'de İstanbul'da açılan Telkikhane (aşı evi) Refik Saydam'ın gayretleriyle önce 1913'te düzeltilmeye çalışılmış sonra yine Refik Saydam tarafından 1928'te Ankara'da Merkez Hıfzısıhha müesseselerinin kurulmasına öncülük edilmiştir. Refik Saydam yeni Türkiye'mizin yeni başkentinde dünyaca ünlü Pasteur Enstitüsü gibi her türlü aşı, serum yapabilecek bir kurum istemiştir. Bunun için 1922'de yapımı başlayan ve şimdi Sıhhiye semti ile anılan yerde yapılan Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletine yakın bir yerde olmasına İsmet Paşa'ya arz eder. Böylece şimdiki yerinde TC Merkez Hıfzısıhha Müessesesi kurmak için kanun çıkarılır. Sonradan bunun ismini İsmet İnönü büyük bir kadirşinaslıkla “Refik Saydam Merkez Hıfzısıhha Enstitüsü” olarak değiştirir.¹³⁷

Sıhhiye (Sağlık) memuru okulu mezunları ve on senedir sünnetçilik yapanların iki ay hastanede çalışarak imtihanı başarıyla verenler dışında sünnetçilik yapılmayacağı hükme bağlanmıştır. Hemşire ve hasta bakıcılar için bazı hükümler getirilmiştir. “18 yaş altında olanların tedavisi için anne, baba veya velinin izni alınmalıdır.” denilmiştir.¹³⁸

İstanbul'da çocuk hekimleri tarafından üç ayda bir çıkarılan “Çocuk Kliniği” dergisi ile topluma ışık tutmaya çalışmışlardır. Yeni Türk Devleti'nin kurulduğu yıllarda bir takım sağlık sorunlarının olduğu tespit edilmektedir. En önemlisi de salgın hastalıklardır. Bunlar Çocuklarda görülen kızıl rahatsızlıkları, difteri, sıtma

¹³⁷ Ege, s.35.

¹³⁸ Ege, s.34.

gibi rahatsızlıklardır. Çocuk Frengisi rahatsızlıkları, çocuk ishalleri, süt çocuğu terbiyesi, kemik hastalıkları ve diyabet gibi hastalıklar hakkında bilgi vermişlerdir.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde meydana gelen siyasi ve askeri gelişmeler devleti sosyal ve kültürel yönden gelişmesine fazla imkân vermemiştir. Uzun süren savaşlar da bunun cabasıdır. Yeni Türk Devleti'nin bu konuya bakış açısı ve hassasiyeti takdire şayandır. O yüzden Çocuk Hekimlerinin “Çocuk Kliniği” dergiyi çıkarmalarındaki gayeyi şu şekilde belirtmişlerdir.

Bizde çocukluğa verilen kıymet ve ehemmiyet son senelerin mahsulüdür. Her şeyde olduğu gibi, çocuğun hakiki mevkiini ve ehemmiyetini çok eyi takdir eden Cumhuriyet hükümetinin ve onun muhterem Sıhhat Vekilinin yaratıcı rolünü bütün memleket ve bilhassa yarının gençliği hiçbir zaman unutamaz. Avrupa'da bile pek eski olmıyan ve ancak harp senelerinden sonra taazzuv eden içtimai çocukluk hıfzıssıhhası için memleketimizde de pek çok varlıklar yapılmıştır. Açılan doğum ve bakım evleri, bakım ve tedavi dispanserleri, kreşler, fazla çocuk doğuranları teşvik için yapılan yardımlar, yarını idare edeceklerin şimdiden ne büyük mazhariyete nail olduklarını gösterir.

*Çocuğun kâhilin ufak bir nümunesi olmadığı, onunda kendine has bir hayatıyeti, hususi bir fiziopatolojisi bulunduğu artık bir hakikattir. Çocuk hastalıklarında vazifevi teşevvüşlerin kıymeti, bu sebepten, afetlerden fazladır...*¹³⁹

Bu dergi İstanbul Pedyatri Kurumunun düşüncelerini yaymak için çıkarılmıştır. Çıkarılan derginin her sayısında çeşitli hastalıklar belirtilmiş buna bağlı olarak, hastalıklardan korunmanın yolları, hastalıkların ilk belirtileri ve bu hastalıkların tedavi yöntemleri dile getirilmiştir. Mesela çocuklarda görülen şeker hastalığı ile hastalığın çocuklarda görülen ilk belirtileri ve tedaviden bahsederek çocuk diyabeti hakkında bilgi vermiştir.

*Halk arasında Şeker Hastalığı ismile tanılan Diabète, maiyeti karbonların ve vahim şekillerde buna ilave olunan Azot ve yağ istiklabının teşevvüş ve kudretsizliği ile tavsif olunabilir. Afetin bu üç istiklap üzerindeki tesirine göre hastalık selim, orta ve vahim gibi şekiller alır.*¹⁴⁰

*Çocuk Diyabetinin tedavisinde esas, gıdaî rejim, ensülin ve buna ilave olunan yardımcı ilaçlardır.*¹⁴¹

¹³⁹ Çocuk Kliniği, cilt 1, sayı. 1-2. Ekspres Matbaası, İstanbul, 1934, s.1-2.

¹⁴⁰ Çocuk Kliniği, s. 83.

¹⁴¹ Çocuk Kliniği, s. 84.

2.3.4. Çocuk Bakımı

Çocuğun fiziki ve ruhi gelişmesi bakımından çocuk bakımı çok önemlidir. Her çocuğun bakım ve beslenmesinde takip edilecek yollar farklı olmakla beraber, gene de genel ölçüler vardır. Yeni doğan bebekler için en iyi gıda ana sütüdür. Ana sütünün verilememesi halinde piyasada bulunan mamalardan verilir. Gelişmenin düzenli olması için meme veya mamanın günün belirli zamanlarında verilmesi faydalıdır.¹⁴²

Cumhuriyet'in ilk yıllarında çocukların sağlıklı bireyler olarak kalması ve yaşaması için çaba sarf edenlerden biri de Dr. Mazhar Ülgen'dir. Dr. Mazhar anne ve çocuk sağlığına dikkat etmek, salgın hastalıklara karşı mücadele etmek, çocuk aşıların düzenli yapılmasını sağlamak için "Çocuk Bakımı" adlı dergi çıkarmıştır. Dergi'nin sahibi ve yazı işleri müdürü olan Dr. Mazhar, "Çocuk Bakımı" adlı dergiyi ilk önce Mersin'de daha sonra da Denizli'de çıkarmıştır.

Mersin Sahil Sıhhiye Tabebetinden Denizli Sıhhat ve İçtimâi Muavenet Müdürlüğü'ne atanmasından sonra "Çocuk Bakımı" adlı dergiyi daha etkili çıkararak halka ulaşmaya çalışmıştır. Gündelik yaşamda karşılaşılabilecek sorunlara ışık tutmaya çalışmıştır.

15 günde bir çıkan bu dergide ilk çocukluk devrinde görülen kansızlıklar, kansızlığın sebepleri ve nasıl vuku bulduğu ve kansızlığın tedavisi nasıl olacağı bilgi verilmiştir. Hummalı çocukların nasıl tedavi edileceği ve özellikle Hummalı çocukların yedirilmesinin çok önemli olduğunu dikkat çekerek önemini vurgulamıştır. Ayrıca 1920'li yılların en önemli çocuk salgın hastalıklarından Kuşpalazı (Difteri) ile mücadelede Aşının önemini vurgulamıştır.

"Kuşpalazı henüz tamamilе mağlup edilmiş değıldir. 1926 sesinden beri bütün Avrupa'ya saldıran bulaşıcı hastalıklar arasında ipertoksik (Fazla Zehirli) difteride pek yüksek miktarda yapılan aşılar dahi müessir olamamıştır.

*Bunula beraber Difteriye karşı muvafık şekilde aşı tatbik edilmek suretiyle bu hastalıktan sakınmak mümkündür."*¹⁴³

Dr. Mazhar, çocukların eğitim gördüğü okullarda salgın hastalıkların bulaşıcı etkilerini dikkat çekerek aşıların yapılmasını ve bulaşıcı mikrop taşıyan çocukların

¹⁴² Yeni Türk Ansiklopedisi, s.587.

¹⁴³ **Çocuk Bakımı**, Birinci Yıl, Sayı:22/23, Vilayet Matbaası, Denizli, 1934, s. 4.

okula gönderilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Dr. Mazhar bunları dile getirirken Yurt dışındaki bazı gelişmeleri ve uygulamaları dergide yer vermiştir.

“Çekoslovakya’da difteri’ye karşı mücadele:

Çekoslovakya’da çok defa büyük salgınlar yapan ve pek ciddi bir tarzda devreler gösteren difteri, sıhhiye nazaretini işgal etmekte olduğundan bununla mücadele için Prag mektepleri Tabipleri pek ciddi edbirler almışlardır:

Evvelce hastalık geçürüpşifayap olan çocuklar ile salim görülen kardeşlerinin ekseriya mikrobu hamil oldukları görülmüş ve hastalığın bu suretle intişar ve taammüm ettiği anlaşılmıştır. Binaenaleyh yalnız hastalık esnasında değil, aynı zamanda şifadan sonra ve aile içinde mektebe devam eden çocuklarda da basil aranmasına teşebbüs edilmiştir. İfrazatta mikroptan eser bulunmadığı ve bu suretle hastalığın sirayet etmesi tehlikesi olmadığı anlaşıldıktan sonra talebe mektebe devam ettiriliyor.¹⁴⁴

Dr. Mazhar, Dünya Haberleri başlığı altında bu ve buna benzer birçok bilgiyi derginin çeşitli sayılarında yer vermiştir.

Çocuk bakımı ve yetiştirilmesi bağlamında vurgulanan en önemli mesele çocukların nasıl iyi besleneceğidir. Geçim sıkıntısına bağlı olarak gıda sorununun yaşandığı bir dönemde iyi ve temiz gıdanın, düzenli beslenmenin önemi üzerinde duran çok sayıda çeviri ve telif eser yayımlanmıştır. Öncelikle ebeveynlere ve bakıcılara çocukların ne zaman neleri yiyip neleri yiyemeyeceği anlatılmak istenmiştir. Küçüklerin fazla hareket ettiklerinden “kuvvetli besinlere” ihtiyaç duydukları düşüncesi genel eğilimi yansıtır. Bu nedenle çocuklara yönelik çeşitli “kuvvei gıdaiye cetvelleri” hazırlanmıştır.¹⁴⁵

“Çocuk Bakımı” adlı dergide Çocuğa verilecek sütün önemi üzerinde çok titizlikle durulmuştur. Sütte mikropların bulunduğunu ve süt ile geçen hastalıkların mevcut olduğunu belirtmiştir. Süt’ün sağlıklı bir şekilde oluşması ve içirilmesi için gerekli tedbirlerin alınması gerektiğini belirtmiştir. Hatta sütü sağılacak ineğin bile nasıl olması gerektiğini vurgulamıştır. İneğin hastalıklı olmaması, iyi cins olması gibi özellikler sayılmıştır. İneğe nelerin yedirilip nelerin yedirilmemesi gerektiğini belirterek hayvanların sağlıklı beslenmelerine vurgu yapmıştır. Hayvanın yiyeceği bazı ot ve yaprakların süte acı ve buruşturucu bir tat verdiğini hatta çocukları rahatsız edecek bir duruma getirebileceğini belirtmiştir.

¹⁴⁴ Çocuk Bakımı, s. 8.

¹⁴⁵ Öztan, s. 141.

İneklerin kaldıkları ahırların sağlıklı bir ortam olması, havadar ve ıdıklı olması gerektiğini söyleyerek, temizliğinin de sıklıkla yapılarak hayvanın altına günlük buğday samanı serilmeli demiştir.

Sütü sağarken yapılacak tedbirleri maddeler halinde sıralayarak sağlıklı temiz bir süt elde edilmesini istemiştir. Hayvanın temizliğinden tutun da süt sağacak olan kişinin elleri ve elbisesinin temiz olması ve süt sağılacak kabın özelliği ve temizliğine kadar birçok şey sıralanmıştır.

Süt hakkında kanuni düzenlemeler de yapılarak sütün sağlıklı bir ortamda oluşması ve içirilmesi amaçlanmıştır.

“Umumi Hıfzısıhha Kanunu’ndan:

Madde 170-Her ne şekilde olursa olsun süt ticareti yapanlar veya satılmak üzere süt istihsal edenler mahalli Belediyesi’nden bir müsaade almak mecburiyetindedirler.

Müsaade vermek için Belediyelerce memurini sıhhiye vasıtasıyla süt istihsaline mahsus mahallin şart ve vasıfları veya süt satacakların vasıtaları teftiş ve tetkik olunur.

Hayvanların sağlık zabıtası hakkındaki kanunun 43. Maddesi hükmü mahfuzdur.

Madde171-Sütlerin nevileri ve vasıfları ve süt mamulatinin istihsaline ve satışına mahsus mahhallerin ve levazımın sıhhi şartları Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti ile İktisat Vekaletince müştereken teşbit ve belediye emirleri şeklinde neşrolunur.

Madde 172-170. Maddede zikredilen müsaade istihsal mahallerinin emirlere muvafık şartları haiz olması veya satış vasıta ve lavazımının noksanı sebebiyle redolunacağı gibi verilmiş olan müsaade nizamlara muhalif veziyethudusunda geri alınabilir.”¹⁴⁶

Himaye-i Etfal Cemiyeti bedava “sıhhi süt” dağıtımı yapmış, küçük ve okul çağındaki çocuklar ile hamile kadınlar diş tedavilerine yardımcı olmuştur. Ayrıca daha önce Fransız Kızılhaç’ı tarafından çocuklara yardım maksadı ile faaliyete geçirilen Süt Damlası’nın, 1924 yılından itibaren Himaye-i Etfal Cemiyeti bünyesinde çalışmalarına devam ettiği de hatırlatılmalıdır. Süt Damlası’nda anne ile çocuk arasındaki bağın anne sütü ile güçlendirilmesi, annelerin çocuklarını kendi sütler ile büyütmeleri yönünde teşvik adımları atılmıştır. Emzirme sorunlarının giderilmesi için bilgilendirici yayınlar hazırlanmış ve de klinik destek vermiştir. Ayrıca kurum, annelere çocuk büyüme konusunda teknik bilgi temin etmeyi de

¹⁴⁶ **Çocuk Bakımı**, İkinci Yıl, Sayı:27/28, Vilayet Matbaası, Denizli, 1935, s.7-8.

hedeflemiştir. Tıp öğrencileri ve ebeler, Süt Damlası'nda hem pratik yapmış hem de annelere yardımcı olmaya çalışmıştır.¹⁴⁷

Dr Mazhar, Çocuk Bakımı adlı eserinde insanın tanımını yapmış ve insanı yaş itibariyle 4 döneme ayırmıştır.

İnsan; tarihi tabii noktasından hayvanat zümresinde bulunan, fakat söz söylemesi itibariyle muhakeme ve zeka kudretiyle en başta gelen bir mahluktur.

İnsan vücudu (Baş, gövde, kollar ve bacaklar) dan ibaret üç nahiyeeye taksim edilerek mütalaa olunur.

İnsan; yaş itibariyle 4 devreye ayrılır:

1-Çocukluk Devri: Doğumdan büyüğe kadar olan evredir. Çocukluk devri ikinci derecede bir takım devrelere ve safhalara ayrılır, ki bundan sonraki bahiste mütalea edilmiştir.

2-Gençlik Devri: Bu devre mürahiklik ve şebabet devri de denir. Büyüğüden neşvünemanın hemen hitam bulduğu zamana kadar olan devrei hayattır. (Büyük kızlarda 12-13, erkeklerde 14-15 yaşlarında başlar.) Gençlik Devri kadınlarda 19-20, erkeklerde 21-22 yaşında biter.

3-Kahillik Devri: Fransızca Adulte denir ki latince müşekkel manasına gelir. Bu devir 20-22 yaşından ihtiyarlık devrine (yani 50 yaşına kadar) devam eder. Bu devrede bulunan şahıs olgun, muhakeme ve iradesine maliktir.

4-İhtiyarlık Devri: Bu devrin başlangıcı 60 yaşından itibaren nazara alınmakta ise de şahsa ve tarzı hayata göre değişir. İhtiyarlık devrini, daha doğrusu hayatı uzatmak, onu iyi sevk ve idare etmekle mümkündür.¹⁴⁸

Gelecek kuşaklara sağlıklı nesiller ile girmek yeni Türk Devleti'nin temel siyasetlerinden bir olmuştur. Uzun zamandır devam eden savaşlar, nüfusu önemli ölçüde azaltmıştır. Savaşların uzun sürmesinin yanı sıra büyük bir tarım ülkesi olan Anadolu'da tarlalarda çalışacak insan kalmamıştır. Bu yüzden Cumhuriyet'in ilk yıllarında çocuk ölümlerinin önüne geçilmesi ve kontrollü nüfus artışının planlanması devlet politikası haline gelmiştir. Bu konuyu Dr Mazhar şu şekilde belirtmiştir:

Her millet, milli kudret ve varlığını korumak ve devam ettirmek için her şeyden evvel nüfusunu artırmak mecburiyetindedir. Nüfusun çokluğu her türlü terakki ve inkişafa vüs'at vererek memleketi yükselttiği gibi müdafaa kuvvetlerinin artması suretiyle vatanın müdafaa ve muhafazasını da temin eder.

Bu gün bütün medeni milletler nüfuslarını artırmak için çok ateşli faaliyetler sarf etmektedirler. İstibdat ve Meşrutiyet devirlerinde ihmal edilen bu mes'ele bu gün Türkiye Cumhuriyeti'nin başta gelen ülkülerinden birini teşkil etmektedir.

¹⁴⁷ Öztan, s. 132.

¹⁴⁸ Çocuk Bakımı, s. 6-7.

Uzun düşünceler ve tahliller neticesinde Nüfusun arttırılması için bir çok tedbirler arasında en mühiminin (Çocuk ölümünü azaltmak) tan ibaret olduğu anlaşılmıştır.

Bu münasebetledir ki her medeni memlekette çocuk ölümünün önüne geçmek ve gürbüz çocuk yetiştirmek için yüzlerce müessese, resmi ve gayri resmi bir sürü teşkilat vücuda getirilmektedir. Filhakika; yapılan istatistiklere nazaran insanlar arasında vukua gelen ölümün en çoğu çocuklar arasında ve bilhassa süt çocuklarında görülmektedir.¹⁴⁹

Çocukların normal ölçütlerde nasıl bir vücut gelişiminde olmaları gerektiği vurgulanmıştır. Boy uzunlukları ve kilo ağırlıkları belli ölçülerde orantılı olarak gelişmelidir. Süt dişleri ve Sabit dişlerinin gelişimi ve korunması önemlidir.¹⁵⁰

Sporun, insan vücudunu bilimsel ve akılcı yöntemlerle şekillendirmede, sağlıklı ve zinde bir nesil yetiştirmede, toplumsal estetik ve disipline sahip çağdaş toplum yaratılmasında etkin rolünü kavrayan genç Türkiye Cumhuriyeti, 1920’li yıllardan itibaren spor alanında iki önemli hedefi ortaya koyar. Bu hedefler; sporu bütün yurttta yaygınlaştırmak ve spor kategorilerinin çeşitliliğini arttırmaktır. Böylece Cumhuriyet dönemiyle birlikte, güreş, ok atıcılığı ve avcılık gibi milli karaktere sahip sporların yanında modern sporlarla toplum yapı yenileştirilir ve spor toplumsal bir olgu olarak ele alınır. Uluslararası gelişmeler takip edilerek modern spor bilgisi ve yeni beden eğitimi metotları ülkede uygulanır ve önemli şahsiyetler yetiştirilir. Bu dönemde spor ve beden terbiyesi konusundaki etkin simalardan biri, yazdığı elliye yakın kitabı ve yüzlerce makalesiyle Selim Sırrı (Tarcan)’dır. “Genç annelerle haspihal” başlıklı yazısında Selim Sırrı; dünyaya yeni gelen bebeğin nasıl büyütüleceğini ve annelere çocuk büyütürken sadece doktor tavsiyelerini dikkate alması gerektiğini söyler.²⁵ Çocuk yetiştirenlere, öğretmen ve eğitmenlere de uyarılarda bulunan Selim Sırrı, disiplin adı altında çocuğu korkak, sevgisiz ve hareketsiz bırakmanın yanlışlıklarını belirterek, cezalandırma, ödüllendirme konularını değerlendirir.¹⁵¹

Çocuğun süt ile beslenmesine önem verilmiştir. Çocuğa emzirirken Annenin ve çocuğun duruş pozisyonu resimlerle gösterilmiştir. Sekiz aylık oluncaya kadar memeden kesilmemesi gerektiği ve memeden kesilen çocuklara gıda takviyelerin

¹⁴⁹ Çocuk Bakımı, s.3.

¹⁵⁰ Çocuk Bakımı, s.16-21.

¹⁵¹ Makbule Sarıkaya, *Selim Sırrı Tarcan ve Gürbüz Türk Çocuğu*, Atatürk Araştırma Merkezi, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-70/selim-sirri-tarcan-ve-gurbuz-turk-cocugu> (1 Kasım 2014)

yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Çocuğun kundaklanması altının temizlenmesi gibi günlük hayatta karşılaştığımız her türlü bilgi sunulurken, resimlerle gösterilerek pratik hale getirilmiştir.

“Gülbüz Çocuk”ların yetiştirilmesi ekseninde spor, oyun ve iyi beslenmenin yanı sıra yeterli ve düzenli uyku alışkanlığının da altı çizilmiştir. Zira standart uyku düzeni tesis etmek ve bunu korumak, gündelik yaşamı programlamanın etkin bir yoludur. Bu çerçevede tıpkı besin konusunda olduğu gibi yaşlara –yeni doğan çocuklar için aylara- göre ideal uyku saatleri, yerleri ve pozisyonları programlanmıştır. Bahsi geçen programlara uygun olarak ebeveynler çocuklarını her gece aynı saatlerde yatırmalı, uyku esnasında odasını gürültüsüz, ışısız bir hale getirmeli ve yeterli uykuyu aldıklarına kani olduktan sonra sabahları erkenden onları uyandırmalıdır.¹⁵²

Dönemin literatüründe çocukların bedensel temizliği üzerinde titizlikle durulduğu da eklenmelidir. Temizlik alışlageldiği gibi dini bir öğüt şeklinde değil bir sağlık ve “medeniyet şartı” olarak, çocuk bakımı ve eğitimine dair resmi söylem ve kaynaklarda, “sıhhat, neşe ve güzellik pınarı” nitelemesiyle çocuk mecmualarında ve diğer çocuk eserlerinin çok büyük bir bölümünde tekrarlanmıştır. Dönemin çocuk edebiyatında büyüklerinden temizlik dersleri alan çocuklara ya da birbirlerine benzer bilgiler, öğütler veren minik kahramanlara rastlanır. Çocuklara el yıkama, banyo yapma ve çevresini temiz tutma alışkanlığının kazandırılması, çocuk bakımı ve terbiyesinin önemli bir göstergesi olarak tarif edilmiştir.¹⁵³

3.3.5. Çocuk Gelişimi

Çocuk gelişimi ve eğitiminde, erken çocukluk eğitimi ve özel eğitim önemli bir yer tutar. Gelişen bilim, teknoloji ve kalabalık şehirler günümüz insanının ruh sağlığını olumsuz yönde etkilerken annenin çalışması, ekonomik yetersizlikler, kontrolsüz gelişen kitle iletişim araçları da ruh sağlığını tehdit eder duruma gelmektedir.

Çocuklarımızı yarınlara hazırlamamız gerekir. Onlara yetki ve söz hakkı vererek bildiklerini özgürce ifade etmesini sağlamalıyız. Bunu Mustafa Kemal Atatürk çok açık bir ifadeyle belirtmiştir.

¹⁵² Öztan, s.142.

¹⁵³ Öztan, s. 144.

Çoğu ailelerde öteden beri çok kötü bir alışkanlık var; çocuklarını söyletmez ve dinlemezler. Zavallılar lâfa karışınca “Sen büyüklerin konuşmasına karışma!” der, sustururlar. Ne kadar yanlış, hatta zararlı bir hareket! Hâlbuki tam tersine, çocukları serbestçe konuşmaya, düşündüklerini, duyduklarını olduğu gibi ifade etmeye teşvik etmelidir; böylece hem hatalarını düzeltmeye imkân bulunur, hem de ileride yalancı ve riyakâr olmalarının önüne geçilmiş olur. Kısacası çocuklarımızı artık, düşüncelerini hiç çekinmeden açıkça ifade etmeye, içten inandıklarını savunmaya, buna karşılık da başkalarının samimî düşüncelerine saygı beslemeye alıştırmalıyız. Aynı zamanda onların temiz yüreklerinde yurt, ulus, aile ve yurttaş sevgisiyle beraber doğruya, iyiye ve güzel şeylere karşı sevgi ve ilgi uyandırmaya çalışmalıdır. Bence bunlar, çocuk eğitiminde, ana kucağından en yüksek eğitim ocaklarına kadar her yerde, her zaman üzerinde durulacak önemli noktalar. Ancak bu suretledir ki, çocuklarımız memlekete yararlı birer vatandaş ve mükemmel birer insan olurlar. (Hasan Rıza Soyak, Fotoğraflarla Atatürk ve Atatürk’ün Hususiyetleri, 1965, s. 79)¹⁵⁴

Çocuk, kişiliğinin temelini oluşturan ilk ruhsal yapıyı 0-6 yaşlarında oluşturmaktadır. Bu dönemden sonra ilk yaşantılarıyla birleştirip ruhsal yapısını tamamlayarak yaşamını sürdürür. Çocuğun kendi başına bir fert olduğunu hissedip ilk izlenim ve yaşantılarını kazandıracak ana-baba, daha sonra ailenin diğer bireyleridir. Günümüzde yapılan araştırmalar göstermiştir ki, çocukla onu yetiştiren arasındaki ilişkinin çocuğun gelişiminde rolü büyüktür. Çocuğun anne-baba ile sağlıklı ilişkiler içinde geçireceği ilk yıllar, onun geleceğinin en önemli güvencesidir. Başta anne olmak üzere diğer aile bireyleri, olumlu ya da olumsuz etkileriyle çocuğu gelecekte yaşamını sürdürmeye aday olarak hazırlamakta ya da onun gelecekte mutsuzluğun temellerini atmaktadır.

Çocuk erişkin insanın küçük bir örneği değildir. Çocuğun sürekli gelişen ve değişen bir birey olduğu göz önünde bulundurularak farklı yaşlarda farklı ruhsal özellikleri olduğu bilinmelidir. Yani çocuğun ruh sağlığı açıklanırken onun gelişimsel özelliklerini de bilmek gerekir. Örneğin, korku çocukluk çağında sıklıkla görülen ruhsal bir durumdur. Karanlıktan, öcünden korkan çocuk yadırganmaz ama bu korkuları yetişkin biri gösterdiğinde pek normal sayılmaz ya da iki yaşındaki bir çocuğun istediğini elde etmek için yere yatıp tepinmesi o çağ için normal görülürken yetişkin bir insanın bunu yapmasına nasıl bakılabilir? Bu nedenle çocuk davranışını yetişkin davranışına göre değerlendirmek yanlış olur.

¹⁵⁴ Utkan Kocatürk, Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri, s.411

Devletin topyekûn kontrolü altında milli ve inkılapçı amaçlara uygun olarak vatandaşların bedeni ve moral kabiliyetlerinin düzenlenmesi için 1938 yılında Beden Terbiyesi Kanunu kabul edilmiştir. Kanunun Üçüncü maddesi, gençlerin boş zamanlarında spor kulüplerine ve beden terbiyesi programlarına katılımını zorunlu kılmaktaydı. Beden Terbiyesi mükellefiyeti, askerlik gibi milli bir mükellefiyet olarak telakki edilmekteydi. Kanun TBMM’nde görüşülürken, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, beden terbiyesini milli eğitimin temel direği olarak niteliyordu. Kanun, bedeni güçlendirip güzelleştirmeyi ve gençleri hayat mücadelesine hazırlamayı amaçlamaktaydı.¹⁵⁵

Kazım Karabekir Paşa, 1938’de kabul edilen Beden Terbiyesi Kanunu’nun geç kalınmış bir kanun olduğunu söyleyerek daha önce çıkarılması gerektiğini vurgulamıştır. Kazım Karabekir Paşa bunu şu şekilde dile getirmiştir.

“Bir gün sevinçli kararı gazetelerde okudum: Beden Terbiyesi Kanunu çıkmış. Bunun metnini 16/07/1938 resmi gazete ilan etti. Gündelik gazetelerimizde neşretti. 1922’de Şark’ta çocuklar ordusunu son şekline koyduktan sonra Ankara’ya geldiğim zaman bu beden terbiyesi mükellefiyetini hususi ve resmi her fırsatta sözle ve yazı ile mes’ul zatlara ve makamlara söylemiş ve yazmış durmuştum...”¹⁵⁶

Özellikle çocuk dergilerinde yer alan köşelerde “sağlam kafa sağlam vücutta bulunur” düsturunun sürekli tekrarlandığı göze çarpmaktadır. Sportif başarılar gösteren çocuklardan övgü ile bahsedilmiş, kahramanlık ve spor arasında bağ kuracak şekilde, sporcu çocukların hayat kurtarma hikayeleri efsanevi bir dille anlatılmış, çeşitli spor dallarının faydaları sayılmış, idman yapan çocuk fotoğrafları birçok çocuk dergisine ve kitabına görsel malzeme olmuştur.¹⁵⁷

Çocukların hayal gücünü körükleyen halk masalları, popüler kahramanlık destanları, ayrıca ergenlik çağında okunan romanlar ve illegal yayınlar, bu enformel

¹⁵⁵ Ahmet Yıldız, “Ne Mutlu Türküm Diyebilene” Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938), İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 237.

¹⁵⁶ Kazım Karabekir, *Çocuk Davamız 2*, Emre Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2000, s. 324.

¹⁵⁷ Öztan, s.136.

kültürel araçlardan bazılarıydı.¹⁵⁸ Söz konusu kültürel faktörlerin kişiliğin gelişimine etki ettiği söylenebilir.

Çocuk gelişiminde çocuğun fizyolojik gelişimine gerekli önemin verilmesi gerekir. Fizyolojik gelişimin yanında çocuğun diğer gereksinimleri olduğu da unutulmamalıdır. Bir yandan, çocuklarımız vitaminlerini, sterilize mamalarını yesinler; güneş ve açık hava kürlerini yapsınlar. Fakat yine bir yandan da, masalların içinde, hikâyelerin altında, erlerin, erenlerin, gazilerin, şehitlerin ve ataların menkıbelerin arasında, halin ve geçmişin de değerlerini öğrenip, milli heyecanlar, manevi nizamlar ve insani kıstaslardan da zevk, lezzet ve hisse bulsun ve beslensinler.¹⁵⁹

Selim Sırrı, insanların vatanlarına karşı bağlılıklarını sağlayan maddi unsurların yanı sıra manevi unsurların yanı sıra manevi unsurların da bulunduğunu, bunların gelenekler ve tarih olduğunu, “vatanın ruhu” olan tarihin, insanlara vatanın ne fedakarlıklarla zabt edildiğini öğreterek, bu mirası korumak istek ve azmini arttırdığını, insanları ortak düşüncelerle geçmişe bağladığını, geçmişin acı ve felaketlerini hatırlatıp, dostu ve düşmanı öğrettiğini, ibret alınması gereken dersler verdiğini ileri sürmektedir. Çocuklar tarih öğrenmek suretiyle, atalarının kahramanlıklarını öğrenecek ve bu da onlarda bir kahramanlık ruh uyandıracak, onları vatanın kurtuluşu için çalışmaya sevk edecektir. Selim Sırrı gençlere şöyle seslenmektedir:

*Sevgili çocuklar, Vatan toprağını düşmanlara çiğnetmemek isterseniz evvela ona gönül bağlayınız, ölüleri rahmetle yad ediniz, ziyaretlerine gidiniz, kabristanları bir süprüntülük haline koymaktan, perişan bırakmadan sakınız... Ölülerini unutan milletler tarihini, ananesini unutmuş demektir. Ananesini ve tarihini unutan milletler ise vatanperver olamaz.*¹⁶⁰

Selim Sırrı Tarcan, Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi’nde yazılar yazarak halkı bilgilendirerek aydınlatmayı amaçlamıştır. Selim Sırrı’nın dergideki yazılarının konusunu; beden ve ruh gelişimi, bebeklere ve çocuklara beden eğitimi, oyun ve jimnastik, oyunlara örnekler, oyuncaklar, oyunun yararı, tatil dönemlerinde çocukların oyunları, çocukların yaşlarına ve spora uygun giyim, temizlik, beslenme,

¹⁵⁸ Selçuk Akşin Somel, **Osmanlı’da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 302.

¹⁵⁹ Sâmîha Ayverdi, **Millî Kültür Mes’eleleri ve Maârif Dâvâmız**, Kubbealtı Neşriyatı, 3. Baskı, İstanbul, 2006, s.131.

¹⁶⁰ Ateş. s. 494.

oturuş pozisyonları, beden ile birlikte ruh ve zihnin de terbiyesinin sağlanması konuları oluşturur. Gürbüz Türk Çocuğu'nda Selim Sırrı'nın çalışmaları genel hatlarıyla değerlendirildiğinde; Cumhuriyet'in ilk yıllarında çocuğun beden terbiyesi konusunun nasıl gündem bulduğı ve çocuk yetiştirenlerin ihtiyaç duyduğı eğitim ve rehberlik hizmetinin nitelikleri ve bunların nasıl sunulduğı da ortaya çıkar. Selim Sırrı, çocuk yetiştirenlere çocuklarının beden eğitimine nasıl katkıda bulunacaklarını belirtmeye odaklanan yazılarını, özellikle ailelerden gelen sorulara göre ve onların ihtiyaçlarını düşünerek ele alır. Bu şekilde Selim Sırrı, birçok anne ve babadan gelen sayısız mektupla ailelerin beden terbiyesine yönelik yoğun ilgisini karşılar ve okuyuculardan gelen sorular paralelinde daha geniş bir ihtiyaç kitlesine Gürbüz Türk Çocuğu aracılığıyla kendi bilgi birikimini sunar.¹⁶¹

Çocuğun yaşı ilerledikçe, aile içinde görünüşte tamamen kendiliğindenlik kalıpları içinde verilen bu temel eğitim aygıtının daha bilinçli ve sistemli, dolayısıyla bir düzeyde daha belirleyici kalıplarıyla birleşecek ve daha kapsayıcı bir ideolojik ağ oluşturmaya başlayacaktır. Örneğin, “müzik dersi” başlar başlamaz, “Küçük asker/Küçük Ayşe” kalıpları öğrenilecektir. Erkek çocuk asker olacağını, kız çocuk da çocuk doğurup ev işi yapacağını belleyecektir. Günlük kılık dışında, belirli özel günlerde giymesi için çocuğa üniforma alınıp giydirilmesi bu gibi süreçleri birkaç adım daha ileri götürür. Bu Türkiye’de çok yaygın bir adettir. Okul-aile bağlantısı içinde sözgelişi müsamerelerde çocuklara askeri üniforma giydirildiğine sık sık rastlanır. İlkokul veya ortaokul-lise çocuklarına “okul üniforması” giydirilmesi de belki bir tür askerleştirme olarak incelenebilir.¹⁶²

Erken Cumhuriyet döneminde beden terbiyesi ve sporun ortalama sağlık düzeyini yükseltici yönde kurgulandığı en belirgin alan eğitim sistemi olmuştur. Bu dönemde beden terbiyesinin normal okul çocuklarını sağlıklı ve çevik kılmaya, bedensel olarak problemleri olanları rehabilite etmeye yönelik olduğuna dair kuvvetli inançları vardı. Türkiye’de, özellikle İsveç jimnastiklerinin öncüsü Selim Sırrı Tarcan sayesinde beden terbiyesi en başından itibaren daha çok tedavi edici, iyileştirici bir formatta gelmiş, bu durum Cumhuriyet’in genel sağlık politikasındaki “tedavicilikten” “sıhhiyeciliğe” dönüşümle de çakışınca popülaritesi ve meşruiyeti

¹⁶¹ Sarıkaya, *Selim Sırrı Tarcan Ve Gürbüz Türk Çocuğu*, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-70/selim-sirri-tarcan-ve-gurbuz-turk-cocugu> (1 Kasım 2014)

¹⁶² Murat Belge, *Militarist Modernleşme*, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2012, s. 676.

artmıştı. Selim Sırrı'ya göre İsveç Jimnastiklerinin okul programlarına uygulanması, tıbbi kontrol altında ufak tefek fiziksel problemleri ve biçim bozukluklarını giderebileceği, öğrencilerin sağlığına katkıda bulunabileceği ön kabulüne dayanıyordu.¹⁶³

İdeal bir çocuğun en önemli değişmez özelliklerinden biri dürüstlük ve çalışkanlıktır. Ders kitaplarında doğruluk ile namusu eş değer kabul eden metinlere rastlanır. Cumhuriyet döneminde ise Türk ulusunun ve yurdunun “bekası” ve refahı” için daima doğru söylemek ve sürekli çalışmak, arzu edilen çocuğun vazgeçilmez bir özelliği olarak hem ders kitaplarında hem de popüler neşriyatta doğrudan ya da dolaylı olarak işlenmiştir. Hatta 1930’ların politik ikliminde çalışkanlık, resmi ağızlardan, Türk olmanın bir gereği ve göstergesi şeklinde lanse edilmiştir. Başarılı bir sonuç için çaba sarf etmek, alın teri dökmek mevzubahis çocuk da olsa iftiharla söz edilecek bir şeydir. Hal böyleyken “alın terinin kutsiyet,” kimi zaman öykülerle kimi zaman manzumelerle çocuklara anlatılmış ve “her nimetin bir külfeti” olduğu düşüncesi yinelenmiştir.¹⁶⁴

Metinlerde doğruluk-dürüstlük bir “güç/üstünlük meselesi” olarak etkinleştirilince, yalancılık, “korkaklık göstergesi” ve yalan da “zayıfların silahı” şeklinde tasvir edilmiştir. Yalan söyleyenler, mübalağa yapanlar, çevresini kandıranlar, başkasının malına göz dikenler edebi metinlerin hemen hemen tümünde, bir musibetle karşılaşır ve sonunda “doğru yol”u bulur. “Doğru yol’un bulunmasında “bilge şahsiyetler tüm tatlı-sert tavırları ile ön plandadır.”¹⁶⁵

2.4. HİMAYE-İ ETFAL CEMİYETİ

2.4.1. Osmanlı Devleti’nde Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin Kuruluşu

Atatürk ve Çocuk denilince şüphesiz ilk akla gelen kuruluşlardan birisi de “Çocuk Esirgeme Kurumu” dur. Çocuk Esirgeme Kurumu’nun temeli de Himaye-i Etfal Cemiyeti’dir.

Tarihsel gelişime baktığımızda insanlığın varoluşundan itibaren sosyal hizmetlerle ilgili çalışmalara başlandığı görülmektedir. Erkeklerin avlanması, kadınların çocuklara bakmasıyla başlayan yaşam savaşında daha sonra insanoğlunun

¹⁶³ Yiğit Akın, **Gülbüz ve Yavuz Evlatlar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 101.

¹⁶⁴ Öztan, s. 105.

¹⁶⁵ Öztan, s. 107.

olumsuzluğu arama çabalarına girdiği görülmektedir. İlk yazılı destanlar arasında yer alan "Gılgamış Destanında" yaşlılığı yenme ve olumsuzluk arayışları karşımıza çıkmaktadır. Türk toplumlarına geldiğimizde geleneksel yardımlaşma ve dayanışmanın güzel örneklerini görülmektedir. Korunmaya muhtaç yaşlı, çocuk ve kadınlara kurum bakımının Memluklerde başlayarak Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde vakıflar ve loncalar kanalıyla tüm topluma mal olduğu bilinmektedir.¹⁶⁶

Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin kuruluşunu anlatmadan evvel böyle bir kurumun ortaya çıkmasını gerektiren döneme ve şartlara kısaca bakmak gerekmektedir.

Balkan Harpleri ve Birinci Dünya Harbi gibi çok ağır savaş şartlarına maruz kalan Osmanlı Devleti cephelere her gün yeni insanlar sürmeye mecbur olmuş ve bu insanların şehit düşmesi sonucu arkalarında bıraktıkları çocuklar kimsesiz olarak ortada kalmışlardır. Bununla beraber kimsesiz çocukların bakımı meselesi sadece Balkan Harpleri ve Birinci Dünya Harbi'nin ortaya çıkardığı bir mesele değildir. Osmanlı Devleti'nde öteden beri bir "kimsesiz çocuklar" problemi vardır. Bu problem bir süre halkın kendi çabalarıyla çözülmeye çalışılmış fakat büyüdükçe artık Devlet de işe el koymak durumuna girmiştir.

Osmanlı Devleti'nde kimsesiz çocuklarla ilgili olarak devlet tarafından organize edilen ilk büyük çapta girişimlerden biri II. Abdülhamid döneminde kurulan Darülhayr-ı Ali'dir. Daha önce kimsesiz insanlar için Darülaceze'yi ve çocuklar için de Hamidiye Etfal Hastahane-i Alisi'ni (Şişli Etfal Hastanesi) kuran II. Abdülhamid bu sefer kimsesiz çocuklar için de bir teşebbüste bulunmuştur. 1903 yılında Abdülhamid'in tahta çıkış yıldönümünde açılışı yapılan Darülhayr-ı Ali, aslında büyük çapta teşkil edilmesi düşünülen bir Darüleytam'ın (yetimler evi) maddi sebeplerle gerçekleştirilememesi sonucunda daha küçük çapta bir kurumla yetinilmesiyle ortaya çıkmıştır. Barındırdığı öğrenci sayısı çok kısa bir zaman içinde dörtüze ulaşan kurum 1909 yılına kadar faaliyet göstermiş fakat 31 Mart ayaklanmasının sonunda Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle onun kurduğu Darülhayr-ı Ali de 22 Ağustos 1909'da lağvedilmiştir. Meşrutiyet döneminin 1913'e kadar en kuvvetli, 1918'e kadar da tek siyasal gücü olan İttihad ve Terakki'nin

¹⁶⁶ Mahmut Delialioğlu, **Himaye-i Etfal Cemiyeti ve Eğitim Boyutu**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı) Ankara, 2009, s. 23.

Birinci Dünya Savaşı'nda şehit olan kişilerin çocukları için kurduğu Darüleytam'lar ise dönem boyunca binlerce yetime hizmet vermiştir. Kamuoyunda büyük ilgi gören Darüleytamlar hakkında gerek basında ve gerekse Meclis-i Mebusan'da zaman zaman tartışmalar olmuş ve bu kurumlar çeşitli aşamalardan geçerek Cumhuriyet Dönemi'nde de varlıklarını sürdürmüşlerdir. Darüleytamların kuruluşu, işleyişi, amaçları, faaliyetleri daha sonra politize olmaları, ayrı ve detaylı bir çalışmayı gerektirmektedir. Burada bilinmesi icap eden, Himaye-i Etfal Cemiyet'inden önce Darülhayr-ı Ali ve Darüleytam'lar gibi iki kurumun, kimsesiz çocuklar için devlet eliyle kurulmuş ve yaşatılmış olmasıdır. Darüleytam'lar bir müddet için ihtiyacı karşılamış fakat her yeni açılan şubenin kapasitesi kısa sürede dolmuştur. Darüleytam'larla ilgili yapılan tartışmaların giderek yoğunlaşması ve bunların ihtiyacı karşılayamayacak hale gelmesi sonucunda yeni, daha düzenli ve daha az çocuğa daha kaliteli hizmet vermesi düşünülen bir kuruma ihtiyaç duyulmuş, bu ihtiyaç bir Himaye-i Etfal Cemiyeti fikrini ve teşebbüsünü ortaya çıkarmıştır.¹⁶⁷

Bu ihtiyacın ortaya çıkmasının en önemli sebebi hiç şüphesiz devam etmekte olan Birinci Dünya Savaşı sebebiyle şehit düşen kişilerin çocuklarının ortada kalmış olmalarıdır. Zaman zaman bir kısım insanlar bu kimsesiz çocukları koruma altına almak için müstakil teşebbüslerde bulunmuşlar fakat bu teşebbüsler yeterince organize olamadığı için arzu edilen ölçüde başarıya ulaşamamışlardır. Artık devletin sağladığı yardım ve imkanlar da yeterli olmamaktadır. Çocukları korumak için münferit, parça parça teşebbüsleri birleştirme ihtiyacının hissedilmesi üzerine bu gibi düşünce ve niyetlerin sahibi olan bir grup insan bir araya gelir. Böylece o güne dek devamlı devletin ön ayak olduğu çocukları himaye etme işini üstlenmek için ilk defa “sivil” bir kurum ortaya çıkar.

2.4.2. Ankara Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Kuruluşu

Türk milleti Atatürk'ün buyruğu ile büyük kurtuluş harbine başladığı ve insan aklına sığmayan kahramanlıklarla bu yaptığı sıralarda, Anadolu köylerinde çocuklarla yaşlılardan ve hastalardan başka kimse kalmamıştı. Kadın erkek bütün eli silah tutanlar, düşman karşısında ordu safları arasında veya cephe gerisinde ordu safları arasında veya cephe gerisinde ordu içinde birer iş almışlardı. Kimse evini,

¹⁶⁷ Cüneyd Okay, *Belgelerle Himaye-i Etfal Cemiyeti 1917-1923*, Şule Yayınları, İstanbul, 1999, s. 12-13.

evinde yalnız ve kimsesiz bıraktığı çocuğunu düşünmüyordu. Bazı genç analar emzikteki çocuklarını kucaklarında veya sırtlarında ta düşman siperleri önüne kadar taşıyorlar onların ağırlığına, zorluğuna katlanıyorlar, fakat çoğu, köy sokaklarını, kasaba, şehir yollarını dolduran, kimsesiz, binlerce çocuğa ellerinden hiçbir şey gelmediği ve hiçbir şey yapamadıkları için başlarını bile çevirip bakamıyordu. Atatürk'ün buyruğu ve Türk milletinin kararı neye, ne kadar insana, ne kadar çocuğa mal olursa olsun, Türk topraklarının ve Türk istiklalinin mutlaka kurtarılması idi.¹⁶⁸

Mondros Mütarekesi'nden sonra Mili Mücadele yıllarındaki dönemde öksüz ve yetim çocuklar ile ilgilenilmeye devam edilmiş ve Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin yeni kurulduğu ve modern yeni devletin inşa edildiği bu dönemde, Ankara'da 30 Haziran 1921 yılında Himaye-i Efal Cemiyeti yeniden yapılandırılmıştı.¹⁶⁹

Çocuk Esirgeme Kurumu'nun tarihçesi ayda bir çıkan "Çocuk" dergisinde yine kurum tarafından hangi amaç için niçin kurulduğunu açıklayan bir yazı çıkmıştır.

"Çocuklar!..

Kadın erkek, harp edenlerin ve ölenlerin çocukları!..

Bunlar ne olacaklar?

Memleketin er geç kurtulacağına ve kurtulan memlekette her zamankinden daha parlak Atatürk'e layık bir Türk devletin kurulacağına herkes inanıyordu. Fakat bu kurtulan memlekette çocuksuz ne yapılabilirdi? Toprağı kim işler, köyü kim şenlendirirdi?

İşte Çocuk Esirgeme Kurumu bir şimşek gibi bütün memleket büyüklerinin kafasında çakan bu büyük tehlike işaretinden doğdu.

Çocukları bırakamayız!..

Türkiye'yi cennet yapacak büyük çocuk kalabalığını bir avuç kıymetsiz harç gibi genç çağda memleket topraklarına karıştıramayız! Türk köyünü şenliksiz bırakamayız!

Söylenenler hep buna benzer şeylerdi. Yapılanlar da böyle oldu.

Ankara'da o zamanlar değeri bir saraydan bile pahalı olan bir tek odada memleket büyüklerinden birkaçı başbaşa, elele, kalp kalbe vererek bugünkü büyük çocuk kurumunun temelini koydular. Adına da o zamanki dile uygun olarak Himaye-i Etfal Cemiyeti dediler.

Görüyorsunuz ya! Çocuk Esirgeme Kurumunun tarihi yeni Türkiye'nin, Atatürk Türkiye'sinin tarihi ile başlıyor. Kurumun büyümesi, ilerlemesi bugünkü hale gelmesi de bu tarihe bağlıdır. Devamı da böyle olacaktır."¹⁷⁰

¹⁶⁸ **Çocuk Dergisi**, No:2, Şubat 1936, s. 10.

¹⁶⁹ Makbule Sarıkaya, *Savaş Yıllarında Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Çocuk Misafirhanesi ve Çocuklar*, **Atatürk Dergisi**, Atatürk Üniversitesi-Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Cilt:3, Sayı:3, Erzurum, 2003, s.194

¹⁷⁰ **Çocuk**, No: 2, s. 11

30 Haziran 1921 tarihinde Ankara’da Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin (Çocuk Esirgeme Kurumu) kuruluşu¹⁷¹ gerçekleşmiştir. Himaye-i Etfal Cemiyeti bir yandan Mütareke ve işgal İstanbul’unun zor şartları altında faaliyetlerine devam etmeye çalışırken imkânları iyice daralmış üstelik hizmet vermesi gereken çocuk sayısı daha da artmıştır. Buna karşılık Ankara’da 23 Nisan 1920 günü kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin bazı üyelerinin teşebbüsleriyle İstanbul’daki ile aynı isim altında bir Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulur. 30 Haziran 1337’de (30 Haziran 1921) Ankara’da “ihyâen” teşkil edilen bu “yeni” cemiyetin nizamnamesi orijinal cemiyetinkiyle hemen hemen aynıdır ve kurucuları arasında asıl cemiyette de çalışan üyeler vardır. Dolayısıyla bu yeni cemiyet eskisi tarafından “kendi sinesinden” çıkan bir kuruluş olarak görülür.¹⁷²

Buna karşılık Ankara’da kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti İstanbul’dakini adeta yok sayar. Ankara hükümetlerinin ortak tavrı olan İstanbul’da kalan herkesin (her kuruluşun) Milli Mücadele’ye soğuk baktığı vehmi İstanbul Himaye-i Etfal Cemiyeti için de geçerli olmuş, böylece aynı amacı güden iki kurum arasında adeta bir soğuk rekabet başlamıştır.

Ankara’dan yürütülen Milli Mücadele’nin Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin zaferi ile sonuçlanması üzerine Ankara ve İstanbul kurullarının “himaye- i etfale matuf olan mesailerinin ahenk ve tesanüdü”nün teminine lüzum görülür. İlk başlarda Ankara’daki Cemiyet İstanbul’dakine bir temsilci gönderir. Fakat bu temsilci bir müddet sonra müstakil olarak hareket etmeye başlar. Doğrudan doğruya Ankara Himaye-i Etfal Cemiyeti namına gazetelerde neşriyatta bulunur, sokaklara ve kamu binalarına ilanlar yapıştırır, müsamereler seyahatler tertip eder, yardımlar toplar ve İstanbul’da “Ankara Himaye-i Etfal Cemiyeti”ne üye kaydetmeye başlar. Bu durum giderek gergin bir ortam oluşturur ve İstanbul halkının kafasını da iyice karıştırır. Hangi Cemiyet kimindir ne yaparlar, aralarındaki fark nedir eğer aynı iseler neden iki farklı cemiyet vardır ve benzeri sorular tereddütlere sebebiyet verir. Bunun sonucu olarak çeşitli şekillerde toplanan yardımlarda Ankara Himaye-i Etfal Cemiyeti ile İstanbul Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin var olması bilhassa İstanbul’da

¹⁷¹ Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938**, Türk Tarihi Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 1988, s. 263.

¹⁷² Okay, s. 57.

Cemiyete yapılan bağışlarda önemli ölçüde düşüşe sebep olur ve tereddütler, şüpheler, iyiden iyiye artmaya başlar. Buna karşılık İstanbul'daki kurum toplanılan yardımların fazlasını Ankara'ya göndermeye hazırdır. Fakat isim benzerliği bu kadarla kalmaz. İşin içine bir de Damat Ferit Paşa hükümeti zamanında kurulan "Himaye-i Eytam Cemiyeti" girince Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin yardım toplaması iyice güçleşir. Bütün bu karışıklık ve zorluklara rağmen Cemiyet faaliyetlerine devam etmektedir ve Cemiyet Merkezi'nden iane toplamak için yeni yollar arar. Bu amaçla Cemiyet 1922 yılının Kurban Bayramı'nın ilk günü olan 5 Ağustos gününü "Himaye-i Etfal ve Yetimler Günü" ilan eder ve rozet dağıtarak iane toplamak için Dahiliye Nezareti'ne başvurur.¹⁷³

Bütün bu gelişmelerin farkında olan İstanbul Himaye-i Etfal Cemiyeti, Ankara Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne bir araya gelme hususunda müteaddid kereler başvurur ise de Ankara'nın kesin zaferi beklemesi sebebiyle bir sonuca varılamaz. Nihayet bu da gerçekleşince Ankara'dan Refet Paşa 26 Teşrin-i Evvel 1338'de (26 Ekim 1922) Cemiyetin İstanbul'daki misafirhanesini ziyaret eder. Bu ziyaret vesilesiyle iki kurumun arasında bir fark olmadığı ve her iki cemiyetin de dayandıkları nizamnamenin neredeyse aynı olduğu kendisine anlatılır ve "iki hemşire cemiyetin" amaçlarının ortak olduğu belirtilir.

Bu ziyaretle iki kurum arasındaki gerginlik biraz olsun yatışmış gibi görünür.

Ankara'nın İstanbul'a olan genel tavrı Himaye-i Etfal Cemiyeti'ne de yansımış ve Ankara'da kurulan cemiyet soğuk ve mesafeli tavrını sürdürmüştü, en sonunda 1917 yılında kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti 1923 yılındaki genel kurulundan sonra yeni bir genel kurul yapamadan tarihe karışmıştır. Ankara'nın tavrı o denli soğuktur ki 1940 yılında yayınlanan Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumunun Küçük Bir Tarihçesi 1921-1939 isimli kitapta İstanbul'da kurulan, altı yıl boyunca binlerce çocuğa yardım eden onları koruyan Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin adı bile geçmemektedir.

Himaye-i Etfal Cemiyeti, nizamnamesinde amaç ve görevlerini ayrıntılı bir biçimde ortaya koymuştur. Bir kere Cemiyet himaye edeceği çocuklar için belirli bir yaş sınırı koymuştur ve bu yaş on üçtür. Bununla beraber Merkez Heyeti gerekli gördüğü takdirde daha yüksek yaştaki çocukların da korunması kararı alabilirdi.

¹⁷³ Okay, s.57-59.

Cemiyet, çocuklara işkence edilmemesini, anne ve babaları tarafından dahi olsa çocuklara dayanabileceklerinden fazla yük yüklenmemesini, sağlıklarının korunarak iyi beslenip büyümelerini gerekli görmektedir. Sağlık, Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin gerçekten öncelikli konularından biridir. Okul binalarının, özellikle yatılı okulların, buralarda verilen yemeklerin sağlık şartlarına uygun olması için gayret göstermeyi amaçlayan Cemiyet çeşitli yerlerde hastahane ve sanatoryum inşa edilmesi, fakir ve hasta çocukların tedavilerinin temini, hava değişikliğine ihtiyaç duyan çocuklara bunu sağlamayı, okullar tatil olduğunda çocukları sayfiye yerlerine göndermeyi, sigara ve içki gibi zararlı alışkanlıklardan korumayı ve sair konuları düşünerek Sağlık konusunda ne kadar hassas olduğunu ortaya koymuştur. Cemiyet çocukların ahlaki yönden de iyi yetişmelerini arzu etmektedir. Çocukların ticari meta olarak kullanılmasının yasak edilmesini, ahlaksızlık, fuhuş, meyhaneler, zararlı tiyatro ve sinemalardan uzak tutulmalarını gerekli bulan yönetim kendilerini gayr-ı ahlaki yetiştirecek her türlü ortamdan çocukları uzak tutmayı temel ilkelerinden biri olarak görür. O kadar ki eğer bu ortamı ortaya çıkaran ebeveyn ise, Cemiyet çocuğu kanun kuvvetiyle anne babasından ayırıp “salim” bir muhite naklini sağlamayı amaçlamıştır. Çocuklarla ilgili hukuki düzenlemelerin yapılması, çocukları korumayı amaçlayan bir kütüphane tesis edilmesi ve süreli yayın ya da kitap ve risâle yayınlanması gibi konuları da amaçları arasında saymıştır.¹⁷⁴

Savaş yüzünden kimsesiz kalan çocukların bakımını ve eğitimi de üstlendi. TBMM tarafından da desteklenerek düzenli gelir kaynaklarına kavuşması için kuruma bazı ayrıcalıklar tanındı. Gelir kaynakları bağışlar, devlet yardımı, üye aidatları, pul satışları, kurumun taşınmaz mallarından alınan kiralar, işletme ayrıcalıkları (Bartın İçme Suyu ve Ankara'daki Kavacık İçme Suyu) balo ve piyangolardan oluşuyordu. Çocuk Esirgeme Kurumu, çocuk sağlığı ile ilgili yayınlar yapmak; çocuk bakımlarına ilişkin kurslar açmak; doğumevleri kurmak; annelere, yoksul ve hasta çocuklara, çalışan annelerin çocuklarına yardım etmek; yoksul çocuklara okul için araç-gereç sağlamak; çocuk tiyatrosu, sineması ve kitaplığı kurmak; muhtaç durumda olanların yetim çocuklara yiyecek, giyecek yardımı yapmak; çocuk yuvaları, çocuklar için hastane ve dinlenme kampları kurmak; çocuk haklarını korumak için önlemler almak ve yetişkin çocuklara iş bulmak gibi görevler

¹⁷⁴ Okay, s. 16.

üstlenmiştir. Türkiye'nin bütün il merkezleri ile çok sayıda ilçe merkezinde şubeleri vardır.¹⁷⁵

Çocuklar için iyi bir istihdam dolayısıyla iyi bir istikbal yaratmaya çalışan Cemiyet, çocuk misafirhanesindeki çocukları, uygun yerlere yerleştirme girişimleri devam ederken çocukların evlatlık verilmesi konusunda ise Talimatnamenin üçüncü ve dördüncü faslında konuyla ilgili oldukça detaylı ve kapsamlı esaslara yer verilmişti. Buna göre; çocukların tevdi (emanet verilmesi) işlemlerine ilişkin, ailelerce evlatlık alınacak veya bazı kuruluşlarda çalışmak üzere verilecek çocuklar için misafirhane müdüründen izin alınması ilk iş olup, çocuklar verilmeden önce müracaatta bulunan kişi veya kuruluşun durumları hakkında gerekli incelemeler özenle yapılırdı. İncelemelerden sonra seçilen çocuğun işlemleri yapılarak durumu ayrıntılarıyla sicil defterlerine yazılırdı. Çocuğu alan kişi ve verilen çocuk hakkında ayrıntılı bilginin yer aldığı dosya hazırlanarak idare merkezine gönderilirdi. İşlemlerin bitmesine rağmen çocuğun durumu görevlilerce sürekli takip ve teftiş edilirdi. Ayrıca İdare merkezi, ilgili aile ve kuruluş ile ilişkilerine sürekli devam ettirerek çocukla ilgisini sürdürürdü. Evlatlık olarak verilen çocuklar ise devamlı teftiş edilmiş ve misafirhane ile ilgilerinin sürdürülmesi için cemiyet tarafından bir "Kardeş Topluluğu" oluşturularak misafirhanedeki çocuklar ile ilişkiler sürdürülmüştü.¹⁷⁶

Özürlü çocukların da bakımını sağlamayı düşünen ve çocuklar için oyun alanları inşa etmeyi planlayan cemiyet ayrıca kız çocuklara parasız ev ve el işi öğretecek mekânların kurulmasını, mecburi eğitime dair kanunun uygulanmasını sağlayarak öğrenim yaşı geldiği halde okula gidemeyenlerin tahsile başlamalarının teminini, fakir çocuklar için belirli okullarda sıcak öğle yemeklerinin verilmesini, sağlıklı çocuklar yetişmesi için evliliklerde yaş, mizaç ve sair faktörlerin etkisi konusunda neşriyat yapılmasını, doğum öncesi, doğum ve doğum sonrasında yapılması gerekenler hakkında basın ve yayın yolu ile bilgilendirmeyi, çalışan kadınlar için gündüz bakımevleri inşasını öngörmektedir.

¹⁷⁵ Ana Britannica, 6. Cilt, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1987, s.498.

¹⁷⁶ Makbule Sarıkaya, *Savaş Yıllarında Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Çocuk Misafirhanesi ve Çocuklar*, **Atatürk Dergisi**, Atatürk Üniversitesi-Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Cilt:3, Sayı:3, Erzurum, 2003, s.199.

Bu amaç ve vazifeler çerçevesinde kurulan Cemiyet bu arada üye kaydına da başlamıştır ve bunun için gazetelere haber ve ilan göndermektedir.

Bir yandan kimsesiz çocukları korumak bir yandan bütün çocukların bu millet için en iyi şartlar içinde, ilim ve tekniğin bütün imkânlarını zorlayarak en mükemmel şekilde yetişmelerini sağlamayı en önemli amaç edinen Himaye-i Etfal Cemiyeti için çocuk, milletin istikbalidir. Cemiyetin milletin istikbalini korumak amacıyla vücuda getirdiği çok önemli kuruluşlarından biri olan çocuk misafirhanesinde vatanın biçare evlatları barındırılmış olup, bu misafirhanenin her türlü ihtiyaç ve faaliyetlerine dair bütün esasları içeren bir talimatname de hazırlamıştı.¹⁷⁷

Çocuk Esirgeme Kurumu, Himaye-i Etfal Cemiyeti adı ile başladığı günden beri 10 yılda 600.000 yalnız 1932’de 145.000 1932’den 1936’ya kadar da 327.000 çocuğa bakmıştır.¹⁷⁸ Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından beslenip korunan çok önemli çocuklar yetişmiştir. Özellikle, yeni devletin temelleri atılırken verilen mücadeleler esnasında birçok ana ve baba şehit düşmüş yüzlerce çocuk kimsesiz kalmıştır. Sıcak bir yuvaya, sevgiye, şefkate ihtiyaç duyan çocuklar bu kurumlarda yetişmiştir. Himaye-i Etfal Cemiyeti’nde yetişen çocuklar kendi ayakları üzerinde durabilen önemli bireyler olmuştur. Çok iyi eğitimlerden geçerek toplumun en iyi yerlerine gelebilmişlerdir. Çocuk Esirgeme Kurumunda yetişmiş birçok genç, duygu ve düşüncelerini gazete ve dergilerde paylaşmışlardır. Çocuk Esirgeme Kurumunun yetiştirdiği gençlerden biri olan Münire’nin Çocuk Dergisinde yayınlanması için gönderdiği yazısı şöyledir.

“Çocuk Esirgeme Kurumunun Çocuk adlı mecmuasını okurken son sayfalarında şöyle bir sualle karşılaştım. Bunu okurken sevinç ve teessürümü yazı ile veyahut birkaç kelime ile ifade edebilirsem bana ne mutlu. Çünkü ben üç yaşında anne sevgisinden baba şefkatinden mahrum kalmış yavru. Anne diye soğuktan morarmış parmağımı emeyeğim yerde kendimi sıcak bir yataкта buluyor ve bana bu Çocuk Esirgeme Kurumu şefkatli kollar açıyordu. Tabii ben bunları üç yaşında iken bilemezdim. İşte bana bu müşfik kollar geçmiş günleri gözümün önünde canlandırıyor. Ve bana diyor ki: Sen bu Çocuk Esirgeme Kurumunu unutma!.. Çünkü sana anne ve baba sevgisini gösteren ve senin gibi birçok anasız, babasız, yoksul öksüz kalmış çocuklara sıcak kollar açan yer burasıdır, diyordu.

İşte bu müşfik kollar arasında yetişip henüz hayata atılmak çağında olan bir yavru iken 7-8 yaşına geldiğim zaman istikbali hazırlamak, cehaletten

¹⁷⁷ Makbule Sarıkaya, *Savaş Yıllarında Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin Çocuk Misafirhanesi ve Çocuklar*, s.201.

¹⁷⁸ Çocuk, No:2, s. 11.

kurtarmak için göndermiş olduğunuz mekteplerde ilk ve orta tahsili bitirip tekrar gene himayeye muhtaç olduğum gibi kendimden küçük kardeşlerimi yetiştirmek üzere Çocuk Bakımı mektebini tercih ettim. Ve uzun yıllardan beri büyüttüğünüz ben evladınız Münire şimdi hayatını benim gibi anne sevgisine, baba şefkatine muhtaç olan yavrulara analık vazifemi ifa etmek üzere Cemiyetimizin büyük yararlıkları ile onların kimsesiz olduklarını gidermeye çalışıyorum. Ve ilelebet çalışacağım.

MÜNİRE”¹⁷⁹

2.4.3. Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin Amaçları

“Ankara Himaye-i Etfal Cemiyeti Nizamname-i Esasisi” başlığını taşıyan, altmış sekiz maddelik ve 30 Haziran 1921 tarihli ilk nizamname-i esasisi’nin birinci maddesini “merkezi Ankara’da olmak üzere Himaye-i Etfal Cemiyeti namıyla bir cemiyet teşkil edilmiştir” bilgisini, Cemiyet maksadını açıklayan ikinci ve üçüncü maddeler:¹⁸⁰

“Madde 2- Cemiyet evvela şehit çocuklarıyla, saniyen harp malullerinin ve harp felaketzedelerinin çocuklarıyla iştigal eder.”

“Madde 3- Cemiyet, bunun haricinde alelumum etfalin himayesine ait hususat ile meşgul olur.”

Şeklinde ifade edildikten sonra çocuk ve onu ilgilendiren birçok konuda cemiyetin ne gibi işlerle meşgul olacağına dair birçok alt maddelere yer verilir.

Cemiyet, amaçlarını gerçekleştirebilmek için anne ve çocuğa yönelik kapsamlı bu görevleri 1925 tarihli Nizamnamenin 2. maddesinde şu şekilde belirtir:¹⁸¹

- Çocuk dispanserleri kurmak,
- Misafirhaneler ve yetim yuvaları kurmak,
- Muakkam süt dağıtma yerleri oluşturmak,
- Fakir ve hasta çocukların tedavilerine yardım,
- Fakir çocuklara gıda ve malzeme vermek suretiyle yardım,
- Fakir okul çocuklarına gıda ve kırtasiye malzemesi vermek suretiyle yardım,

¹⁷⁹ Çocuk, No: 5, s.16.

¹⁸⁰ Sarıkaya, *Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti*, s.323.

¹⁸¹ Sarıkaya, *Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti*, s.324

Ücretsiz veya iaşesi (geçindirilme) ücreti cemiyet tarafından karşılanmak üzere çocukların aileler nezdine verilerek bunların durumlarının kontrol edilmesi sağlamak,

İş görececek yaş ve yapıda olan çocuklara iş bulunması,

Çocukların dairelerde ve muhakemelerde hukuklarının korunmasını sağlamak ve velisiz ve vasisiz çocukların kanuni temsilciliğini almak ve kanun dairesinde çocukların hak ve menfaatlerinin korunmasını üstlenmek,

Çocuklara ait kütüphaneler kurmak,

Çocuklar için örnek çalışma yerleri kurmak,

Doğumlarda müracaat edenlere yardım,

Çocuklara ait adli, tıbbi, terbiyevi birçok hususta müracaat edeceklere, bilgi verilmesi,

Çocukları sağlıklı bir tarzda eğlendirmek için oyun meydanları ve oyun bahçeleri oluşturulması

1920’li yılların iktisadi zorluklarına rağmen Cemiyet; üye aidatları, rozet, kart, şefkat fişi, eşya piyangoları ve neşriyat gelirleri, halkın yardım ve bağışlarıyla yaşarken; kısa sürede şube sayısını ve üye sayısını arttırmıştır. Türkiye’de ilk defa çocuk siyasetinin kurulmasını sağlayan Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti, devlete çocuk konusunda yardımcı olmakla birlikte, sağlık, eğitim ve kültür hizmetiyle sosyal hizmet ve sosyal dayanışma anlayış ve uygulamalarını hayata geçirme misyonunu da üstlenmiştir. Ve Cemiyet, Mustafa Kemal Atatürk’ün 1 Mart 1922 tarihli “*memleketimizin sıhhatini korumak ve takviye etmek, ölümü azaltmak, nüfusu çoğaltmak, bulaşıcı ve salgın hastalıkların tahribine karşı koymak ve bu suretle millet fertlerinin dinç ve çalışmaya kabiliyetli sıhhatli vücutlar halinde yetişmesini temin etmeliyiz.*” sözüne uygun olarak ülkede gürbüz bir nesil yetiştirmek için çalışmaktadır.¹⁸²

“Himâye-i Etfâl” kavramı, döneminin siyasi ve sosyo-ekonomik etmenlerine bağlı olarak isim, mefkûresi ve bu bağlamda verilen hizmetindeki değişim sebebiyle tarihsel süreç içerisinde yerine farklı olgular, tanımlar kullanılmıştır. Kurum adlarının sadeleşmesi amacıyla 1934 yılında Türkiye Himâye-i Etfâl Cemiyeti’nin

¹⁸² Sarıkaya, *Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti*, s.335.

adının Atatürk tarafından Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu olarak değiştirilmesi; 1970’li yıllarda resmî sosyal hizmet politikasının “himâye-i Etfâl”in yerini alan “korunmaya muhtaç çocuk” kavramı altında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından uygulanması ve son olarak günümüzde “*çocukların korunmaya ve bakıma muhtaç hale gelmesini engelleyici ve çocuğun öncelikle ailesi yanında bakımını sağlayacak sosyal politikalar geliştirme*” öncü hedefi olan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesindeki Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bu süreci belirleyen olaylar arasında gösterilebilir.¹⁸³

2.5. TOPLUMSAL KALKINMANIN ÖNCÜSÜ OLAN HALKEVLERİ

2.5.1. Halkevlerinin Açılış Amaçları

Halka karşı halkçılığa Mustafa Kemal hiçbir zaman istekli olmamıştır. Onun ana hedefi cumhuriyet yönetimi altında Türkiye’de çağdaş uygarlığı ve demokrasiyi gerçekleştirmek olduğundan halkın çoğunluğunu her zaman arkasına almaya dikkat etmiştir. Yaşadığı dönemin olağanüstü koşulları onu bazen yalnız kararlar almaya zorunlu bırakmıştır, ama böyle davrandığı zaman bile halkın çoğunluğundan uzak kalmamaya dikkat etmiştir. Aldığı önemli kararları halka anlatmak için yurt gezilerine çıkmış, bazı önemli kararlar öncesi de gene kitlelerle diyalog kurarak onların nabzını öğrenmeye çalışmıştır. Çoğunluğun eğilimlerini öğrenmeden hiçbir önemli karar almamıştır. Atatürk, halkçılığın temelinde her zaman kitlelerle beraber olmak düşüncesi ön planda yer almıştır.¹⁸⁴

19 Şubat 1932 tarihinde Halkevleri resmi olarak kuruldu. Eski Türk Ocağı binası yeni Halkevlerinin açılışında Millet Meclisi Başkanı Kazım Karabekir başta olmak üzere, bakanlar ve büyük bir milletvekili çoğunluğu hazır bulundular. Halkevi binasının salonu, gelenleri karşılayamadığı için binanın dışında büyük bir kalabalık oluştu ve açılış töreni aynı zamanda Ankara Radyosu aracılığı ile bütün ülkeye yayımlandı. İstiklal Marşı’ndan sonra kürsüye çıkan parti genel sekreteri Recep Peker uzun alkışlarla karşılanan bir konuşma yaptı. Konuşmasında, partinin son genel kurulunda ulusal kültür alanında yeniden örgütlenme kararı alındığını, bu

¹⁸³ Aysun Paşahan, “Annelere ve Çocuklara Salname” Işığında Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Çocuk Himayesi ve Çocuğun Yaşam İlkeleri, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Gazetecilik Ana Bilim Dalı) İstanbul, 2014, s.23.

¹⁸⁴ Anıl Çeçen, Atatürk’ün Kültür Kurumu Halkevleri, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000, s. 69.

amaçla Halkevlerinin kurulmasına karar verildiğini, Halkevleri ile ilgili hazırlıkların aylarca sürdüğünü, Cumhuriyet Halk Fırkasının her kademesinde Halkevlerinin nasıl kurulacağı ve işleyeceği konusunun enine boyuna tartışıldığını bu nedenle herkesin bu konuyu iyi bilmesi gerektiğini, konunun ayrıntılarını Reşit Galip'in ilgili bakan olarak açıklayacağını, kendisinin daha çok bu kuruluşların amacı ile ruhu üzerinde duracağını, uygarlık düzeyine gelmiş ulusların okul eğitimine ve terbiyesine gereksinme bulunduğunu, halkın bir ulusal birlik düzeyine getirilebilmesi için ulusal bir çalışma programına gereksinme bulunduğunu, çalışmak isteyen gençlere olduğu kadar yetişkinlere de olanak sağlanması, gerektiğini, bu amaçla Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Halkevlerini kurarak halkı ulusal amaçlar çevresinde yeniden örgütlemek istediğini, Halkevleri'nin parti ve politika düşünceleri dışında ulusal amaçlar için çalışacağını, bu kuruluşların Türk toplumunu geleceğe hazırlayacağını, kitlelerin gelecek için yetişmesinde rehber gereksinmesinin bulunduğunu ve halkevlerinin bu öncülük görevini yerine getireceğini, Türkiye'de yetişmiş bir insan birikimi olduğunu ve bunların Halkevleri aracılığı ile Türk toplumuna rehberlik yapacağını, katkıda bulunacağını, yetişen insanların mesleklerini uygulamakla görevlerinin bitmeyeceğini toplumun uluslaşması ve ulusal amaçlar doğrultusunda gelişebilmesi için sosyal ve kültürel çalışmalar da yapmaları gerektiğini, Halkevleri'nin Türk aydınlarının bu doğrultuda seferber edeceğini, yetişen her insanın mesleği için yaptığı çalışmanın en az beşte biri kadar kendi toplumu için de bir etkinlik göstermesi gerektiğini, yalnızca kazanmak için bireysel çalışmanın yeterli olmadığını, hepimizin, vatandaşlık görevi bulunduğunu ve bu nedenle herkesin kendi toplumunun yükselmesi için çalışması gerektiğini, Halkevleri gibi bir örgütlenme ile yapılacak planlı çalışmanın, yüz milyonluk ulusların çalışmasından daha etkin olacağını, Halkevleri'nin yetişmiş vatandaşların diğer vatandaşları da yetiştirebilmesi için fırsat yarattığını, şirketlerin kişisel kazanç ardında koştüğünü derneklerin ise toplumsal ve ulusal ilerlemeyi amaçladığını ve bu nedenle kutsal bir yere sahip bulunduklarını, Halkevleri'nin Türk insanını yalnızlıktan kurtararak bütünleştireceğini ve böylece geleceğe daha güçlü biçimde hazırlayacağını, Türk toplumunun büyük güçlükleri bulunduğunu ve bunları Halkevleri deneyi gibi planlı ve programlı çalışmalarla yeneceklerini söyledi. Konuşmasından sonra Halkevleri genel merkezini, Halkevleri'nin geleceğinden emin olduğunu belirterek açtı. Onun

bu açışı ile beraber bütün Türkiye’de 14 kentte aynı zamanda Halkevleri’nin şubeleri açılmış oldular.¹⁸⁵

Milli Eğitim Bakanı olarak Halkevlerinin hazırlayıcısı ve sorumlusu Dr. Reşit Galip, Recep Peker’den sonra kürsüye gelerek ikinci açış konuşmasını yapmıştır. Reşit Galip söylevinde, ulusal davanın uygarlık yarışında yitirilen zamanı kazanmak olduğunu ve yeni açılan Halkevlerinin bu amaçla kurulduğunu, Halkevlerinin çevre ve bölge halkıyla nasıl kaynaştırılacağını, Halkevlerinin başlıca dokuz kol olarak çalışmalarını yürüteceğini, dilin ve yazının yabancı ögelerden temizlenerek bir an önce ulusal bir yapıya kavuşturulması gerektiğini, ulusal benliğimizi kazandırmak amacıyla Türk tarihinin yeniden yazılması gerektiğini, bilimsel çalışmaların Anadolu’nun her köşesine ulaştırılması gerektiğini, Türk halkının büyük çoğunluğunun köylü olması gerçeği karşısında köylü kesimin öncelikle korunması gerektiği gibi konulara yer vermiştir. Ayrıca Dr. Reşit Galip, Türk ulusunun ulusal amacının artık değiştiğini, İslamcılık ve Osmanlıcılığın ulusal hedef olamayacağını, ancak çağdaş uygarlık yolunda Türk ulusunun hak ettiği yeri alabilmesinin yeni ulusal amaç olabileceğini, tarihin çeşitli dönemlerinde Türklerin tüm dünyaya uygarlık konusunda öncülük yaptıklarını, tarihten gelen bu çizginin Türkleri yeniden uygarlık yarışında ileri noktalara ittiğini, uygarlık yarışında yitirdiğimiz ön saflardan ayrı kalma zamanını artık uzatmamak gerektiğini, Halkevlerinin bu ulusal davayı kendisine ana amaç olarak benimseyeceğini belirtmiştir.

Recep Peker ile beraber Reşit Galip Bey’in bu konuşmaları, Halkevlerinin kuruluşunda yatan ana düşünceleri belirtmek açısından son derece önemlidir. Böylece Kemalist Devrimin halk okulları bu düşüncelerle kuruluyor ve ülke çapında örgütleniyorlardı.¹⁸⁶

Başkentte yapılan tören ile beraber, aynı gün bütün Türkiye’de 14 Halkevi şubesi açıldı. Ankara, Afyon, Samsun, Eskişehir, Diyarbakır, İzmir, Konya, Denizli, Van, Aydın, Çanakkale, Bursa, İstanbul, Adana’da Halkevi şubeleri hemen çalışmalarına başladılar. Daha önceden açılma hazırlıkları tamamlanan bu yörelerde açılan Halkevleri, genel merkezin yönlendirilmesi doğrultusunda Halkevcilik çalışmalarına girmişlerdir. Vali, belediye başkanı ve o kentin önde gelen kişilerinin katılmalarıyla düzenlenen açılış törenlerine Halkevleri’nin anlamı ve açılış amaçları

¹⁸⁵ Çeçen, s. 95-97.

¹⁸⁶ Çeçen, 97-99.

açıklanmış, daha sonra da temsiller verilmiş, şiirler okunmuş ve sanat gösterileri düzenlenmiştir. Bazılarında da konserler düzenlenmiştir. Genellikle valiler açılma söylevleri vermişle, parti denetçileri de bu törenlerde hazır bulunmuşlardır. Genellikle her kentin aydın kesimi Halkevleri'ne üye olarak hazır bulunmuşlardır.¹⁸⁷

Genel olarak bakılırsa, Halkevleri'nin kuruluş amaçları şöylece toplanabilir. Ulusal bilinçli, birbirini anlayan, birbirini seven, ortak ideale bağlı bir halk kitlesi düzeyinde örgütlenmek; kültür, ülkü, amaç ve düşünce birliğini güçlendirecek bir toplum olmayı sağlamak; ulusal birliği oluşturan, ulusal ruhu biçimlendiren ve güçlendiren kültür öğelerini ortaya çıkarıp geliştirmek; köylü ile kentli, köylü ile aydın zümreler arasındaki ilişkileri düzenleyerek geliştirecek köycülük çalışmalarının yürütülmesi, Cumhuriyet Halk Partisi'nin ana ilkelerini ve bunların ülke düzeyinde nasıl uygulandığını anlatmak için kullanılan merkez biçimine dönüştürülmesinin sağlanması. Kısa zamanda toplumsal ve kültürel kalkınma sağlanarak, Türk toplumunun devletin çağdaşlaşma savaşına katkılarının artırılması. Bu amaçlar doğrultusunda çalışabilmek için, Halkevleri dokuz ayrı koldan oluşan bir yapıya oturtuldu.¹⁸⁸

2.5.2 Halkevleri Şubeleri

Halkevleri çalışmalarını dokuz dalda sürdürmüştür. Bu dalların her birine “şube” denilmektedir. Halkevlerinin çalışmaları aşağıdaki şubelerden oluşmaktadır.

1. Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi
2. Güzel Sanatlar Şubesi
3. Temsil Şubesi
4. Spor Şubesi
5. Sosyal Yardım Şubesi
6. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi
7. Kütüphane ve Yayın Şubesi
8. Köycülük Şubesi
9. Müze ve Sergi Şubesi

Başlıca dokuz ayrı kol biçiminde örgütlenen Halkevleri'nde en önde dil, tarih ve edebiyat kolu geliyordu. Cumhuriyet rejiminin uluslaşma süreci açısından çok

¹⁸⁷ Çeçen, s.99-100.

¹⁸⁸ Çeçen, s.104.

önem verdiği dil, tarih ve edebiyat bu kol çatısı altında ortak ele alınıyor ve konular beraberce işlenerek ulusal bütünlük yaratmak amaçlanıyordu. Bu kol, halkın genel bilgisinin arttırılmasına olduğu kadar, parti ilkeleri doğrultusunda yurt sevgisinin yurttaşlık anlayışının yükselmesine yarayacak çalışmalar hazırlar ve bunların yazın yolu ile toľuma yayılmasına öncülük eder. Dil devriminin gelişmesine çalışır, bu amaçla güzel yazı ve söz söyleme yarışmaları düzenler.

Güzel sanatlar kolu, halkın güzel sanatlara ilgisini arttırmak ve bu alanda gelişme sağlamakla birlikte ürünlerin topluma yayılmasına çalışmak görevine de sahiptir. Güzel sanatlarla ilgilenenleri sanatsal etkinliklere yönlendirir, yetenekli kişileri korur ve bunların yetişerek ustalaşmaları için eğitim çalışmalarına ağırlık verir. Halk için müzik ve sanat geceleri düzenler. Çağdaş ve çok sesli müziğin ülkemizde yerleşmesi ve gelişmesi için çalışmalar yapar. Köylerde ve çeşitli bölgelerde halkın geleneksel sanat değerleri ile beraber şarkı ve türkülerini derler.

Temsil Kolu ile ise genelde tiyatro sanatı ile ilgilenir. Tiyatronun yanı sıra diğer sahne sanatlarına da önem verir. Ülkede tiyatro sevgisinin yerleşmesi ve gelişmesi için çalışmalar yapar. Geleneksel değerleri işleyen ulusal piyeslerle halkın eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi de bu kolun görevleri arasındadır. Kukla ve karagöz gibi geleneksel sahne ve halk sanatlarının geliştirilmesi için de çaba gösterir.

Spor Kolu, gençliğin eğitiminde beden eğitimine ağırlık vermek spor kolunun başlıca amacıdır. Sporun bilimsel temellere oturtulması ve planlı olarak yapılabilmesi için araştırma ve hazırlıklar yapar. Spor çalışmaları içinde jimnastiğe özel bir yer verilecektir. Sporun ulusal karakterin kökleştirilmesi, toplumsal yapının sağlamlaştırılması, ülkeye sağlıklı, ahlaklı ve dürüst insanlar yetiştirilmesi için seferber edilmesi de bu kolun görevleri arasındadır.

Sosyal yardım kolu ise gerçekten yardıma gereksinmesi olanları bulmak, bunlarla ilgilenmek ve bunlara yardım sağlamakla görevlidir. Hasta ve yardıma gereksinmesi olanlara doktor ile beraber gereken malzemelerin gönderilmesi, çalışkan ve yetenekli öğrencilerin korunma altına alınması, halkın sağlık bilgisini arttıracak çalışmalar yapmak, dilencilikle savaşmak ülkede sosyal yardım düşüncesinin yayılmasına çalışmak, yardım çalışmalarına katılmak isteyenleri örgütlemek ve yönlendirmek, işsizlere iş bulmak, halk için gezi ve eğlence günleri düzenlemek sosyal yardım kolunun etkinlikleri arasında yer almaktadır.

Halk dershaneleri ve kurslar kolu, bütünüyle halk eğitime yönelik çalışmaları düzenleyecektir. Her türlü okuma yazma ve yetiştirme çalışmaları bu kolun görev alanları içine girmektedir. Halkın bilgisini arttıracak, onlara belirli meslekleri öğretecek, el becerilerini geliştirecek, el sanatlarını destekleyecek olan bu kol bölge halkının gereksinimleri doğrultusunda her türlü eğitim ve kurs çalışması yapabilmeye yetkilidir. Kursların sonunda törenler düzenlenerek bitirenlere diplomaları verilir.

Kitaplık ve yayın kolu; Halkevi üyeleri ile beraber çevre halkının okuyabilmesi için her türlü önlemi alır, büyük kitaplıklar kurarak halkın gereksinime duyduğu konularda kitap sağlar, Kitap sergileri açmak, gezici kitaplıklarla halkın ayağına kitap götürmek, okuma yazma odaları oluşturmak, halkın her saat kitaplıktan yararlanması için düzen kurmak, kitabın yanı sıra gazete ve dergilerin okuma odasında bulundurmak kitaplık ve yayın kolunun görevleri arasındadır.

Köycülük kolunun görevleri, Halkevleri yönergesinin 104. maddesinde belirlenmiştir. Buna göre köycülük kolunun temel görevi, köylerin sosyal ve sağlık ve estetik açılarından gelişmesi için ve köylü ile kentli arasındaki karşılıklı sevgi ve dayanışma duygularının güçlendirilmesine çalışmaktır. Bu amacın gerçekleşmesi için Halkevleri üyelerinin sık sık köylere gitmeleri, uygun dönemlerde çeşitli törenler düzenleyerek halkı aydınlatan temsiller vermeleri, belirli köyleri örnek köy olarak seçerek onların birer gelişmiş örnek biçiminde tüm köylere yol göstermesinin sağlanması köycülük kolunun etkinlik alanına girmektedir.

Tarih ve Müze kolu, zengin bir tarihsel birikime sahip olan ülkemizdeki tarihsel zenginliklerin korunması v ortaya çıkarılarak değerlendirilmesi için çalışacaktı. Tarihimizi araştırmak, tarihsel eserleri halka tanıtmak, tarihsel kalıntıların bilgisiz veya art niyetli insanlar tarafından zarara uğratılmasını önlemek, halka tarih kültürü ve bilgisi vermek, kültürel değeri olan eşyayı toplamak, toplanan bilgileri yayımlamak, eski eserleri halka tanıtmak için sergiler ve müzeler açmak bu kolun önde gelen ödevleri arasındadır.¹⁸⁹

2.5.3. Halkevlerini Halka Kazandırdıkları ve Halkevleri içinde Çocuk

Atatürk'ün başlattığı modern uygarlık yürüyüşünde toplumun tamamına yönelik toplumsal bir etkinlik vasıtası olarak kurdurulan Halkevlerinin çalışmalarının

¹⁸⁹189 Çeçen, 106-108.

1930’lu yıllar boyunca belli bir ölçüde etkili olduğunu söyleyebiliriz. Her şeyden önce Atatürk’ün çabaları neticesinde halkın Halkevlerine olan ilgisi artmıştır.¹⁹⁰

Falih Rıfkı Atay, CHP’nin yayın organı olan *Ulus* gazetesinde Halkevleri ile ilgili bir yazısında “*Halkevleri, CHP için en mükemmel propaganda aracıdır. Halkevleri, herkese, CHP’nin ilke ve ideallerini açıkladığı birer hoparlördür. Halkevleri, Parti’nin güç ve esin kaynağı olan gençlik ve köylüleri birleştiren eğitimiyle, yeni Türkiye’nin geleceğini sağlayacağını bilmektedir*” demiştir. Bu dönemde gerçekten de başta gençler olmak üzere herkesin eğitilmesi ve onlara yeni Türkiye’nin prensiplerinin öğretilmesi ana hedef olmuş, bu yolda Halkevleri de birer kültür kurumu olarak bu parola ile hareket etmişlerdir. Türk halkı başta Atatürk olmak üzere dönemin üst düzey yöneticileri sayesinde, bu yüksek hedefi gerçekleştirebilmek için her çareye başvurmuş, tüm maddi imkânsızlıklara rağmen zafere ulaşmaya çalışmıştır.¹⁹¹

CHP 1932 yılında Halkevleri’ni, kültür, spor ve eğitim alanlarında faaliyet göstermeleri amacıyla, yetişkinler için eğitim merkezleri olarak kurdu.¹⁹²

19 Şubat 1932 tarihinde Atatürk’ün isteği ile kurulan Halkevleri tek parti yönetiminin ideolojisi doğrultusunda hareket etmekle beraber bir çok alanda eğitim hizmeti de vermiştir. Halkevlerinin genel çalışma amacı olarak yeni ve çağdaş Türkiye’yi oluşturma isteği ön plana çıkmaktadır.

Halkevlerinin açılma amaçları arasında Kemalist ideolojiyi yaygınlaştırma, önemli bir yer tutmaktadır.¹⁹³

İlk Olarak 14 Halkevi ile 19 Şubat 1932’de açılmıştır. Kemalist ideoloji ve buna dayalı olan partinin ilkelerini yaymak ve bu ideolojinin ürünü olan inkılapları yerleştirmek amaçlanır. Bir “modern proje” olan Kemalizm, “yeni toplum”u ve “yeni hayat”ı yaratmayı amaçlar. “Yeni Hayat”ın gerektirdiği alışkanlıklar, davranış-düşünüş biçimleri, sanat ve müzik ve zevki, eğlence biçimleri, ya da kısaca “kafa yapısı” şekillendirilir. “Yeni hayat”ın amaçlanan niteliği, hem “muassır” olan, hem

¹⁹⁰ Seda Bayındır Uluskan, *Atatürk’ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010, s. 108.

¹⁹¹ Uluskan, s.101.

¹⁹² Asım Karaömerlioğlu, *Orada Bir Köy Var Uzakta-Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s.56.

¹⁹³ Özgür Şahap Varnalı, *Türkiye’de 1932-1950 sürecinde Halkevleri Temsil Şubelerinin Yurttaş Eğitimine Katkıları*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı) İzmir, 2008, s.9.

de “milli” olandır. Toplumun “müebbisi” halkevleri, “telkin ve terbiye” ile toplumu “eğitir”, halka “doğru tezler aşılır”. Ferdler “kaynaşmış kütle” içinde, bu kütle ile biçimlenir. Bütün bunlarda yol gösteren ise partidir. Halkevleri, tek parti döneminin en somut ürünlerinden biridir.¹⁹⁴

Dönemin aydın ve eğitimcilerinden oluşan bir komisyon Halkevlerinin ana tüzüğünün hazırlanmasında görev almışlardır. Halkevlerinin kurulmasına 10–18 Mayıs 1931'de toplanan Cumhuriyet Halk Fırkası 3. Büyük Kongresinde karar verilmiştir. Bu karardan sonra devlet olanakları bu çalışma için kullanılarak hızlı bir hazırlık dönemine girilmiştir. 19 Şubat 1932'de Halkevleri resmi olarak kurulmuştur. Bu tarihte (başkentte yapılan tören ile beraber) 14 kentte aynı zamanda Halkevleri Şubeleri açılmış oldu. Ankara, Afyon, Samsun, Eskişehir, Diyarbakır, İzmir, Konya, Denizli, Van, Aydın, Çanakkale, Bursa, İstanbul ve Adana'da Halkevi şubeleri hemen çalışmalarına başlamışlardır.¹⁹⁵

Halkevlerinin en önemli amacı Türk ulusunu ortak amaçlar, düşünceler ve duygular çevresinde birleştirmektir. Düşünceler Cumhuriyet rejiminin ve partinin temel ilkeleri, duygular bireylerin birbirine ve ideallere duyacağı bağlılık ve sevgi, amaç ise çağdaş uygarlık yolunda, ama ulusal değerleri temel alarak ilerlemektir. Partinin halkçılık ilkesi Halkevlerinde uygulanma olanağı bulacak, toplumdaki her meslekten, her sınıftan insanın Halkevlerinde ortak bir ülkü etrafında toplanıp parçalanmaz bir birlik halinde örgütlenmesi sağlanacaktı. Bu konuda en önemli çaba aydın kesime düşüyordu. Cumhuriyetin temel değerleri ve dayandığı dünya görüşü aydınlar ve toplum önderleri aracılığıyla halka tanıtılacak ve benimsetilecekti. Halkevleri yurt çapında örgütlü olarak çalışan kültür merkezleri olacaklar; halkı ve aydınları kendi çatıları altında birleştireceklerdi. Bir yandan ulusal kültüre ait her ürünü araştırıp ortaya çıkaracaklar, çağdaş bir biçimde işleyerek kitlelere yaygınlaştıracaklardı. Diğer yandan devlet ile halk arasında var olan kopukluğu da halka ulaşılarak gidermeye çalışacaklardı.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Neşe Gürallar Yeşilkaya, **Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999, s.61.

¹⁹⁵ Oğuz Temizhan, **Halkevleri ve Halkevlerinin 1932-1940 Arası Eğitim Faaliyetleri**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Bilim Dalı) Ankara, 2006, s.30.

¹⁹⁶ Temizhan, s.35-36.

İnkılap Temsilleri ile toplumun siyasi ve dini taraflarına yön verme amacı dışında günlük hayatını düzenleyecek öğretilerin iletimi de gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Tek partinin, Cumhuriyet ilkelerini benimsemiş “yeni bir nesil” yaratma isteği doğrultusunda çocuklara verilen önem açıkça ortaya konmuştur. Bu konuda ailelere çocuk eğitiminde hangi noktalara dikkat etmeleri gerektiği, piyeslerde düz yolla anlatılmaktadır.¹⁹⁷

Atatürk sevgisi, yeni dönemin benimsetilmesi, Türklük ve tarih anlayışı dışında “yeni dönem” çocuklarının yetiştirilmesinde vatanı kutsal sayma ve hizmet etme anlayışının da temsillerde işlendiğini görüyoruz. Piyeslerdeki ortak tema çocuk ve gençlerin gözünde vatanın kutsallığının pekiştirilmesidir. Vatan uğrunda ölünmesinden mutluluk duyulacak ve her türlü fedakarlığın yapılması gereken bir kavram olarak işlenmiştir.¹⁹⁸ Çocuk eğitiminde vatan için ölüme gitme bilinci dışında, çalışarak hizmet etme anlayışını konu edinmiş temsiller de vardır. Buna örnek olarak “Yanık Efe” oyunundaki Gönül ve Yanık Efe karakterlerinin sözleri gösterilebilir. Çocukları için tercih ettikleri meslekleri, çocuk yetiştirmedeki başlıca amaçlarını ve yeni vatandaşa aktarım yapıldığını düşünürsek; çocukların aileleri tarafından yönlendirilmeleri gereken işlerin seçiminde vatan savunmasına yönelik etki görülmektedir.¹⁹⁹

Halkevleri halk için düşünülmüş kurumlardır. Pek tabi ki çocukları halkın dışında düşünemeyiz. Halkevleri modernleşmeyi hedef alır. Türk toplumunun çağdaşlaşması ileriye gitmesi gerekir. Bunu küçük yaştaki çocuklar ile başlayarak genç dimağların karanlık içinden sıyrılarak aydınlığa doğru yürümesi amaçlanmıştır. Halkevleri şubeleri sayesinde çocukların toplum içinde birey olduğunun bilincine vardırarak ülkesini ve milletini sahip çıkarak koruyan vatandaşlar haline getirecektir.

Atatürk’ün 1935 yılında CHP’nin Dördüncü Büyük Kurultayını açış konuşmasında söylediği gibi gerçekten de Halkevleri bütün yurttaşlarına kucağını açmış ve bu da zamanla ülkede sosyal ve kültürel anlamda bir inkılâbın yaşanmasına neden olmuştur.²⁰⁰

¹⁹⁷ Varnalı, s.85.

¹⁹⁸ Varnalı, s.106.

¹⁹⁹ Varnalı, s.107.

²⁰⁰ Uluskan, s. 102.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK İNKILABINDA ÇOCUKLAR

3.1. MİLLİ EGEMENLİK VE ÇOCUK BAYRAMI

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 23 Nisan 1920’de yeni devletin temeli olarak kurulup açılmıştır. Bu yeni Türkiye devletinin temelini bağımsızlık, özünü ise milli egemenlik oluşturmuştur.

23 Nisan Milli Mücadele tarihinin olduğu kadar, Türk demokrasi tarihinin de dönüm noktasıdır. Türkiye Milli Hükümeti’nin temel taşıdır 23 Nisan. Daha geniş anlamıyla ülkemizde halk yönetiminin, Cumhuriyetin ifadesidir.

Ulusal egemenlik, Atatürk’ün önderliğinde ulusuyla bir olup sürdürülen Kurtuluş Savaşı’yla kazanılmıştır. Türk ulusuna bu hak verilmemiş, ulusça alınmıştır. Kurtuluş Savaşı da hızını, gücünü Ankara’da kurulup açılan TBMM’den almıştır.

İlk Anayasamızda yer alarak süregelen Atatürk’ün: “Hakimiyet Kayıtsız Şartsız Milletindir.” Sözleri de bunun en belirgin, en güzel ifadesidir.

3.1.1. 23 Nisan’ın Milli Bayram Olarak Kabulü

Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin ilk yıldönümü olan 23 Nisan 1921, bütün yurttaki törenlerle kutlanırken, aynı tarihte, 23 Nisan’ın Milli Bayram olarak kabul edilmesi için Meclis Başkanlığına bir önerge verildi. Önergeye karşı olanlar, “Böyle nümayişlerin (gösterişlerin) bayram olmamasını ve dini itikatlar varken milli bayrama ihtiyaç olmadığını...” ileri sürüyorlardı. Buna karşı Muhittin Baha (Pars) Bey, “Yalnız Türklerin değil, Anadolu’nun değil, bütün İslam dünyasının hayatını geleceğini kurtaracak bir milletin temelini 23 Nisan’da attık.” diyerek o günün İslam Dünyası için de önemli olduğunu belirtti. Sonuçta, önergeye itiraz edenlerin azınlıkta kalması üzerine, 23 Nisan günü ilk Milli Bayram olarak kabul edildi.

Milli Mücadelenin kazanılmasından sonra, Milli Bayram İstanbul’da coşkuyla kutlandı. 23 Nisan 1923’te kutlanacak bayram hakkında Anadolu Ajansı şu haberi vermişti:

“Milli Bayram şerefine yapılacak tezahürat çok vasi’ (geniş) ve heyecanlı olacaktır. İstanbul, Üsküdar, civar köyler ve Adalar baştan baş kırmızı, beyaz bayraklarla donatılmıştır. Müessesat-ı ecnebiyye (Yabancı

kurumlar), bu büyük üne hürmeten kendi bayraklarıyla beraber Türk bayraklarını çekmişler ve tatil-i mesai (iş tatil) etmişlerdir. İstanbul'un muhtelif kısımlarında tak-ı zaferler (zafer takları) inşa edilmektedir. Müslim ve Gayrimüslime aid bilumum ticarethaneler kapalıdır. Gazeteler bu mukaddes bayramı har bir lisanla millete tebrik ve 23 Nisan'a aid muamelat ve hatırat ile sütunlarını imla etmişlerdir. Gazeteler renkli ve resimli nüshalar neşr ediyorlar. Sokaklar şimdiden halk ile doludur. Milli bayram şerefine gazeteler bu akşam ve yarın sabah intişar etmeyeceklerdir (yayınlanmayacaklardır). Gece yapılacak fener alayları için büyük istihzarat yapılmaktadır. Mektepler, esnaf cemiyetleri, Amele Birliği azası (üyeleri), Darülfünun, Türk Ocağı ve Matbuat Heyetleri, Gülhane Parkında ictimâ etmektedirler (toplanmaktadır).” (Hakimiyet-i Milliye, 24 Nisan 1923, 798.)²⁰¹

23 Nisan 1920’de açılan ilk Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılış tarihi Cumhuriyetimizin temeli olduğu gibi, 23 Nisan da ilk milli bayramımızdır.

Mutlu bir olayın başlangıcı ve ilk milli bayramımız olarak kabul edilen 23 Nisan o yılların basınında da geniş biçimde yer almıştır. Gazetelerde 23 Nisan’ın anlam ve önemiyle ilgili birçok yazılar yayınlanmıştır.

23 Nisan Milli Hakimiyet Bayramı, “ULUSAL EGEMENLİK VE ÇOCUK BAYRAMI” olarak kutlana gelmektedir. Yıllar yılı ülkemizde kutlanan bu bayram, dünyada ilk “Çocuk Bayramı” olması özelliğini de taşımakta ve korumaktadır.

Yüreği çocuk sevgisi ile dopdolu Atatürk, bu bayramı çocuklara nasıl armağan etmişti? Olay nasıl gerçekleşmişti? Bu duygu ve düşüncelerle yıllar öncesine dönüp baktığımızda görüyoruz ki; 23 Nisan’ın Milli Bayram olarak kabul edildiği 1921 yılında Ankara’da bir grup öğretmen’in öncülüğü ile öğrencilerle birlikte kutlanan bayrama o gün Atatürk de katılarak bayramın bugünkü adını koymuştur.

Olayı yaşayan öğretmen Avni (Ağaoğlu) Bey, Ordinaryüs Profesör Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu’na yazdığı mektupta diyor ki:

“Rahmetli Hamdullah Suphi’nin Maarif Vekilliğine getirildiği 1921 yılında Ankara’da ‘Dar-ül Muallimin Mezunları Cemiyeti’ kurulmuştu. Yönetim Kurulu Başkanlığı’na da Sivas Mebusu Rahmi Bey seçilmişti. O sırada Ankara’da Öğretmen Okulu mezunu olan öğretmen pek az olduğu için, Cemiyet üyeliklerine destek olarak, bu Cemiyeti seven gazeteci, edip, şair, mebus gibi aydın zevat da üyeliğe alınmıştı. Bu üyeler arasında ‘Yeni Gün’ gazetesi sahibi Yunus Nadi, Yusuf Akçura, Ahmet Agayef, Sait Hikmet, Aka Gündüz gibi seçkin ve olgun zatlar vardı. Cemiyet, Ziraat Mektebi yanındaki

²⁰¹ Çapa ve Çiçek, s. 274.

meydanı çam dallarıyla süsleyerek 23 Nisan'ı ilk defa kutlamak için erkek ve kız mekteplerine davetiye gönderip, çocukların bu bayrama hazırlanmasını istemişti.

Kız ve erkek talebenin bir arada bayram yapmasına şiddetle muhalif olan Vali ve Maarif Müdürü, mektepleri dolaşarak toplantıya iştirak etmemelerini, katılacak öğretmenlerin işten çıkarılacaklarını ihtar etti. Bunun üzerine Mezunlar Cemiyeti konuyu Mustafa Kemal Paşa'ya şikâyetle karar vermiş, keyfiyetin Paşa'ya arzı için Yunus Nadi Bey'in vasıta olmasını rica etmişti. Nadi Bey, konuyu Mustafa Kemal Paşa'ya anlatınca Paşa, Muallimler Derneği'nin bayram yapabileceğini, kendisinin de gelerek, çocukların bayramını kutlayacağını söylemiş. Bunun üzerine Polis Müdürü Dilaver Bey, mekteplerin bütün talebelerini meydanlara bıraktı. Merasim devam ederken, Mustafa Kemal Paşa da bir binek oto ile merasim yerine geldi ve çocukların okuduğu manzumeleri ve kahramanlık şiirlerini dinledikten sonra onları kısa bir nutukla kutladı. Bu bayramın adının; 'Hakimiyet-i Milliye ve Çocuk Bayramı' olarak kabul edilmesini söyledi.

Biz İstanbul Muallimler Mektebi Mezunları olarak Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyetini neden Türk Gençliğine emanet ettiğini o gün bu toplantıya katılan Türk çocuklarına yaptığı hitabeden anladık.²⁰²

3.1.2. Milli Hakimiyet Bayramı'ndan, Milli Hakimiyet ve Çocuk Bayramı'na

'23 Nisan Milli Hakimiyet Bayramı' olarak başlayan, 'Milli Hakimiyet ve Çocuk Bayramı'na dönüşen ve dünyada ilk 'Çocuk Bayramı' özelliğini taşıyan bu bayramımız artık 'ULUSAL EGEMENLİK VE ÇOCUK BAYRAMI' olarak o yıllarda yasal bir düzenleme yapılmamış olmasına rağmen 23 Nisan 1921 yılından itibaren kutlanmaktadır.²⁰³ 23 Nisan'ın Ulusal Egemenlik Bayramı'nın yanı sıra "Çocuk Bayramı" olarak da kutlanması Atatürk'ün çocuklara verdiği değerden kaynaklanır.

Ulusal Egemenlik ülküsü, vatanın geleceğini temsil eden çocuklarla özdeşleşmesi, ilk kez Atatürk Türkiye'sinde gerçekleşen bir olaydır. Bu yönüyle de Atatürk, ulusal önder ve devlet adamı olarak diğer ülkelere örnek olmuştur. Yıllar yılı ülkemizde kutlanan bu bayram, dünyada ilk Çocuk Bayramı olması özelliğini de taşımakta ve korumaktadır.

²⁰² Sönmez, Atatürk ve Çocuklar. s. 62.

²⁰³ Cemil Sönmez, *Atatürk'te Çocuk Sevgisi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Basım Yeri Yok, 1997, s.31.

Yunus Nadi Bey ise, bir yazısında ilk çocuk bayramının kutlanılmasında kendisinin de payı olduğunu öğünerek anlatırken, öğretmen Avni (Ağaoğlu) Bey'in yazdıklarını pekiştirmektedir.

‘En büyük mesele’ başlıklı, öğretmeni doğrulayan yazısında olayı şöyle dile getirir Yunus Nadi Bey:

“Bugün bütün Türkiye’de en büyük bir meselenin haftası başlıyor, hepimizin bildiği gibi; Çocuk Haftası. İşte günün ve Türk İnkılâp Tarihi’nin en büyük meselesi budur.

Bugün 23 Nisan’dır. Ben bir 23 Nisan tanırım. Her Türk için büyük bir tarih başlangıcı bu 23 Nisan, meydana gelmiş büyük bir olayın başlangıcı idi. 23 Nisan’ın ‘Çocuk Günü’ yapılması fikrini ilk ileriye süren ben imişim. Himaye-i Etfal (Çocuk Esirgeme Kurumu) Başkanı Fuat Bey, bunu belgeye dayandırarak böyle tesbit etmekte ısrar ediyor. Çocuk günü, çocuk haftası, çocuk meselesi, zaten aslında hayatın belki en cazip meselesidir. Çocuk demek ve o konu üzerinde düşünmek insanı zaten en büyük mesele içine sokmaya kafidir.

Doktor Fuat Bey’in tesbitine, onun gösterdiği daha büyük ferahlığa sebep oluyor. Demek ki, bir milletin hayatında en büyük rolü oynayacak bir meselede, bugün hakikat haline gelen bu keyfiyetin gerçekleşmesine ben sebep olmuşum.”²⁰⁴

23 Nisan Ulusal Egemenlik Bayramı’nın Çocuk Bayramı olarak 1921’den bu yana kutlanmakta olduğu konusunda bilgi verenlerde birisi de araştırmacı İffet Aslan’dır. O bu görüşünü ‘Dünyanın ilk Çocuk Bayramı’ yazısında şöyle belirtir:

“Elimizde Çocuk ile Himaye-i Etfal Cemiyeti, bugünkü adıyla Çocuk Esirgeme Kurumu pulu var. 23 Nisan 1924 tarihli Hakimiyet-i Milliye gazetesindeki yazıda gün, “Bugün yavruların rozet bayramıdır.” Şeklinde tanımlanıyor ve halk göğüslerine takılacak rozet karşılığında Himaye-i Etfal’e bol yardımda bulunmaya çağrılıyor. Böylece 23 Nisan ile Himaye-i Etfal’in ilişkisi belirtilmiş oluyor. Nitekim 30 Nisan 1921’de kanunla kurulmuş olan Himaye-i Etfal, giderek 23 Nisan törenlerini düzenleyen kuruluş olarak ortaya çıkıyor. Demek ki, 23 Nisan 1921’den bu yana bilinçli olarak Çocuk Bayramı olarak kutlanmaktadır.”²⁰⁵

Hakimiyet-i Milliye gazetesinin 23 Nisan 1926 tarihli sayısında “23 NİSAN TÜRKLERİN ÇOCUK GÜNÜDÜR” başlığı ile bir yazı yayınlanmıştır. Bu yazıda, Himaye-i Etfal Cemiyeti senenin bu gününü, çocuklara tahsis etmiştir. 23 Nisan milli

²⁰⁴ Cumhuriyet Gazetesi Yunus Nadi-En Büyük Mesele, , 23 Nisan 1929, s.2.

²⁰⁵ İffet Aslan, *Dünyanın İlk Çocuk Bayramı 23 Nisan ve Uluslararası Çocuk Yılı*, Belleten, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1983, Cilt 14. No:181-184, s. 567.

varlığımızın ilk kuruluş günüdür. Cemiyet böyle uğurlu bir günü Çocuklar Günü olarak kabul etmekle çok yerinde bir karar vermiştir.” Deniliyor. Ayrıca bu yazıda, yıllarca süren savaşlar nedeniyle korunma, sevgi ve şefkat bekleyen binlerce çocuk bulunduğu belirtilerek, halkın yardımlarıyla çalışmalarını sürdüren Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin bu çocukları başarıyla korumaya çalıştığı dile getiriliyor ve Ankara esnafının cemiyete yardımda bulunması da isteniyordu.

Çocuk Bayramı ilk defa 1927’de belli bir kutlama programı dâhilinde çeşitli şenliklerle kutlanmıştır. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa’nın himayelerinde gerçekleştirilen bu Çocuk Bayramı, bir taraftan kamuoyuna duyurulmak ve kaynak oluşturma gayesini, diğer taraftan da çocuklara neşeli dakikalar yaşatmayı hedeflemiş bulunuyordu. Etkinlikler sırasında Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretleri arabalarından birini çocuklara tahsis etmiş ve Cumhurbaşkanlığı Bandosunun Çocuk Sarayı’nda konser vermesini sağlamıştır. Yine ilk defa o yıl HEC nin Ankara’daki bir binası Çocuk Sarayı yapılmış ve düzenlenen Çocuk Balosu’na İsmet (İnönü) Bey’in çocukları da katılmıştır.²⁰⁶

3 Mart 1927 tarihinde Çocuk Sarayı’nın açılış töreni²⁰⁷ gerçekleşmiştir. 23 Nisan 1927 günü Hakimiyet-i Milliye gazetesinde de yine 23 Nisan gününün Himaye-i Etfal Cemiyetince ‘Çocuk Bayramı’ olarak kabul edildiği belirtilmiş ve kutlama programı açıklanmıştır. Aynı gazetenin bir başka köşesinde yer alan şu haber ise Atatürk’ün çocuklara ve çocuk bayramına verdiği önemi belirler.

“Reis-i Cumhur Hazretleri Çocuk Günü’nün sevinçle tesidi için lütfu mahsus ibraz buyurmuşlardır” deniliyor ve düzenlenecek alayda çocukların otomobil ile geçmelerini temin için, Reis-i Cumhur Hazretleri’nin otomobillerini tahsis ettiği bildiriliyor.²⁰⁸

Kaynaklardan görüldüğü gibi Milli Hakimiyet Bayramı’nın, Milli Hakimiyet ve Çocuk Bayramı olarak da 1921 yılından bu yana anlaşılmaktadır.

²⁰⁶ Akın, *23 Nisan Milli Hakimiyet ve Çocuk Bayramı’nın Tarihçesi*, s.92

²⁰⁷ Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938*, s. 465.

²⁰⁸ Sönmez, *Atatürk ve Çocuklar*, s. 67.

3.1.3. Milli Hakimiyet ve Çocuk Bayramı’ndan, Milli Hakimiyet ve Çocuk Bayramı Haftası’na

Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin öncülüğünde kutlanan ‘Çocuk Bayramı’ (Çocuk Günü) aynı Cemiyet tarafından 1929 yılında ‘Çocuk Haftası’na dönüştürülmüştür. 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı Haftası’na dönüşmesi de şöyle başlamış ve gelişmiştir.

1927 tarihinden itibaren Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin öncülüğünde oldukça etkin kutlanan bayram, 1929’da kapsamı genişletilerek 23-29 Nisan tarihlerini içine alan Çocuk Haftası’na dönüştürülmüştür²⁵. Himaye-i Etfal Cemiyeti Reisi Dr. Fuad Bey, bu günün haftaya dönüştürülmesinin amacını; “Milletin dayanağı vatan yavrularının sağlık ve hayatlarını ve memlekete faydalı birer insan olabilmelerini temin maksadıyla Milli Mücadele’nin en hareketli zamanlarında Ankara’da kurulmuş olan Himaye-i Etfal Cemiyeti büyük ve kutsi bir emelde muvaffak olabilmek için gayret sarf etmektedir. Bütün çalışmasını ulu himayeci Gazi Hazretleri’nden, muhterem hükümetten ve şefkatli halkımızdan gördüğü maddi ve manevi yardımlarına dayandırmakta olan Cemiyet, çalışmasında muvaffak olabilmek için halkımızın çocukla alakasını arttırmak amacıyla 23 Nisan Çocuk Bayramı’nı ihdas etmiş ve üç dört seneden beri vatanın her tarafından pek güzel suretle kutlanan Çocuk Bayramı’ndan cesaret alarak bu bayramı “Çocuk Haftası” namıyla yedi güne yaymıştır” şeklinde belirtmiştir. Bir hafta süresince, resmi törenlerin yanında çocukların bayram neşe ve heyecanını yaşamaları sağlanmış ve çocuk ile ilgili birçok nokta kamuoyunun gündemine taşınmıştır. Bayram ve hafta süresince Cemiyet, merkezi Ankara ve tüm şubelerinde törenler, toplantılar, yayınlar, müsamereler, eğlenceler, balolar ve yarışmalar düzenlemiştir.²⁰⁹

Çocukları korumak amacıyla Atatürk tarafından Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu), kuruluşundan (1921) beri birçok etkinlikler göstermiştir. Çocuklara yönelik bu etkinliklerin en önemlisi şüphesiz 23 Nisan’lara Çocuk Bayramı olarak öncülük etmesidir. Daha önce bir gün olarak kutlanan çocuk bayramı, Himaye-i Etfal Cemiyeti 1929 yılında, toplumun ilgisini çocuk üzerinde arttırmak amacıyla bayramın bir hafta olarak kutlanması amacıyla girişimde bulunmuştur.

²⁰⁹ Makbule Sarıkaya, *Türkiye’de İlk Çocuk Haftası Kutlamaları*, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-75/cumhuriyet-turkiyesinin-ilk-cocuk-haftasi> (15 Ekim 2014)

23 Nisan gününün “Çocuk Bayramı” olarak ilk kutlanması Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin teşkilatına yaptığı tamim gereğinde 23-29 Nisan arasını kapsayan haftanın “Çocuk Haftası” olarak kutlanması kabul edilmiş ve 23 Nisan 1929’dan itibaren her sene bu hafta “Çocuk Haftası” haftanın ilk günü ise “Çocuk Bayramı” olarak kutlanmıştır.²¹⁰

Yunus Nadi Bey’in sözünü ettiği Dr. Fuat Bey, Cemiyetin Genel Başkanı ve Kırklareli Milletvekili sıfatıyla Nisan 1929 yılında “Çocuk Haftası”nda yazdığı yazıda, bu günün Hafta’ya dönüştürülmesindeki amacı şöyle belirtmiştir:

“Milletin dayanağı vatan yavrularının sağlık ve hayatlarını ve memlekete faydalı birer insan olabilmelerini temin maksadıyla milli mücadelenin en hararetli zamanlarında Ankara’da kurulmuş olan Himaye-i Etfal Cemiyeti büyük ve kutsi emelde muvaffak olabilmek için gayret sarf etmektedir. Bütün çalışmasını ulu himayeci Gazi Hazretleri’nden, muhterem hükümetten ve manevi yardımlarına dayandırmakta olan Cemiyet, çalışmasında muvaffak olabilmek için halkımızın çocukla alakasını artırmak maksadıyla 23 Nisan Çocuk Bayramı’nı ihdas etmiş ve 3-4 sende beri vatanın her tarafında pek güzel bir surette kutlanan Çocuk Bayramı’ndan cesaret alarak bu bayramı ‘Çocuk Haftası’ namı ile Yedi Gün’e yaymıştır.

Millet Meclisi’nin açıldığı güne tesadüf eden bu mutlu tarih gene Çocuk Bayramı olarak kutlanacak ve sonraki altı gün vatanın her tarafına programa göre konferanslar, nutuklar, eğlenceler, sergiler, müsamereler tertip edilecek, neşriyatlar suretiyle çocuk mevzuu geniş tarzda anlatılmış olacaktır.”²¹¹

İlk defa bir hafta olarak 23 Nisan 1929’da coşkuyla kutlanan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı Haftası, kamu oyunda derin yankı uyandırmıştır.

Hafta boyunca radyoda özel programlar düzenlenmiş, basında çocuklarla ilgili çeşitli yazı ve resimler yayınlanmıştır.

Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından o yıl çıkarılan ‘Çocuk Haftası’na zamanın Başbakanı, Meclis Başkan ve Vekilleri, bakanlar, milletvekilleri, yazarlar, şairler çocuk ile ilgili yazı ve şiirler yazmışlardır.

Çocuk Haftası dolayısıyla Ordu Saylavı Selim Sırrı Tarcan, etkinliklerin birçoğunda yer almış, “Çocuk” dergisinde yazılar yazmıştır. Ankara Radyosunda da Konferans vermiştir. Yazılarında ve verdiği konferanslarda çocuğun önemini vurgulamıştır. Çocuklar bizim geleceğimiz olduğu düşüncesiyle çocuklara her türlü

²¹⁰ Kocatürk, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938, s. 489.

²¹¹ Sönmez, Atatürk ve Çocuklar, s.68.

desteği ve onlara olacak yatırımları esirgemememiz gerektiğini vurgulamıştır. Özellikle vurgu yaptığı nokta kimsesiz çocukların barındığı Çocuk Esirgeme Kurumu olmuştur. Kurumun binlerce çocuğa yaptığı yardım ve hizmetler için desteğe ve para yardımı yapılmasını istemiştir.

“Ey, çocuk bayramında gülen, sevinen, eğlenen sevimli mes’ut Türk yavruları!.. Merhametli elinizi Çocuk Esirgeme Kurumuna uzatınız. Ve biliniz ki oradaki çocukların ölümden kurtulması, yaşaması ve mes’ut olması sizin küçük yardımınıza bağlıdır.

Selim Sırrı TARCAN”²¹²

Her 23 Nisan tarihlerinde Çocuk Bayramı coşkun gösteriler altında çok neşeli bir şekilde kutlanmaktadır. 23 Nisan için söylenen söylevler heyecanla dinlenmiştir. Ankara’daki yapılan gösterilerde konuşmacı olarak katılan Talim ve Terbiye Dairesi Reisi B. İhsan kürsüye çıkarak, birçok defalar alkışlarla kesilen bir konuşma yapmıştır.

Sevgili Türk çocukları,

Bugün Türk ulusunun egemenlik bayramıdır. Bugün, Türk ulusunun sultanların boyunduruğundan Atatürk’ün güçlü ve uğurlu eliyle kurtulup kendi egemenliğini eline aldığı kutsal günün yıl dönemidir...

Sevgili yavrular, sizler cumhurluk devrinde, egemenliğini eline almış, istikbali kurtarılmış büyük bir ulusun içinde doğduğunu ve bu devirde yetiştiğiniz için dünyanın en mutlu çocuklarısınız. Bugün Türk ulusu, egemenliğinin yıldönümünü kutlarken sizin, Türk çocuklarının bayramını da kutluyor. Bu iki bayramın bir araya getirilmesinin anlamı pek açıktır. Türk ulusu, kendi egemenliğinin kurtarıldığı günü çocuklarını düşünmek, kendi sevincini çocuklarının sevinci ile paylaşmak istiyor. Kendi bahtiyarlığını, çocuklarının bahtiyarlığında arıyor. Bundan tabii ne olabilir. Türk çocukları demek, bugünün ve yarının Türk ulusu demektir...

Küçük büyük hepimiz el ele. Büyük önderin arkasında ve izinde, onun gösterdiği ve çizdiği yolda yürümek, ilerlemek ve gerekirse bu yolda can vermek için and içiyoruz.

Yaşasın Atatürk, yaşasın Türkiye Cumhuriyeti, yaşasın sevgili Türk çocukları.”²¹³

²¹² Çocuk, No:5, Şubat 1936, s. 5.

²¹³ Çocuk, No:5, s. 7-8.

3.1.4. Çocuk Haftasına Gazi Mustafa Kemal'in Yakın İlgisi

Çocuk Haftası münasebetiyle binlerce çocuk, Himaye-i Etfal (Çocuk Esirgeme Kurumu) Umumi Merkezi'nde toplandılar ve saat 09:30'da Ankara'nın bütün otomobil ve otobüslerine binerek Millet Meclisi önü, Bankalar Caddesi, Yenışehir yolu ile Çankaya'ya gittiler. Himaye-i Etfal (Çocuk Esirgeme Kurumu) Umumi Merkezi üyelerinden bazıları ile Ankara merkez reisi ve üyeleri çocuklara refakat etmekte idi. Gazi Hazretleri'nin köşkleri önünde duran büyük kafilenden bir grup ayrıldı ve köşkün bahçesine giderek Büyük Gazi'yi saygıyla selamladı.²¹⁴

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı Haftası'na Gazi Mustafa Kemal de yakın ilgi göstermiştir. Himaye-i Etfal Cemiyeti yöneticileriyle bir grup çocuğu Çankaya'da kabul ederek onların bayramlarını kutlamıştır. 23 Nisan 1929'da Ankara Palas'ta verilen müsamereye de katılarak çocuklarla yakından ilgilenmiştir. 24 Nisan 1929 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde:

“Ankara Palas'taki müsamereyi Gazi Hazretleri teşrif buyurdular. Tezahürat çok mükemmel olmuş ve verilen müsamereler herkes tarafından takdir edilmiştir.”²¹⁵ denilmektedir.

Yine aynı olay, Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nin 24 Nisan 1929 tarihli yazısında şöyle belirtmektedir.

“Büyük Gazi, bugünü çocuklar arasında geçirdi, onları sevdi, okşadı; çocukların sevinci görülecek şeydi.

Gazi, ilk defa kutlanan “Çocuk Bayramı ve Haftası” sebebiyle Ankara Palas'ta Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu) tarafından 15.00-19.00 saatleri arasında verilen çay ziyafeti ve Çocuk Balo'suna katıldı. Çocuk Balo'sunda Başvekil İsmet Paşa, Millet Meclisi Reisi Kazım Paşa, bütün vekiller ve mebuslar, eşleri ve çocukları ile hazır bulundular.

Saat tam 15.00'te perde açıldı. Küçük çocuklar hep bir ağızdan İstiklal Marşı'nı söylediler. Az sonra “Harika” adında küçük, sevimli bir kız çocuğu “Gazi'nin Heykeli Karşısında” şiirini söyledi ve alkışlarla karşılandı. Arkasından Himaye-i Etfal Marşı söylendi. Daha sonra Başvekil İsmet Paşa'nın oğlu Ömer (İnönü) bir şiir okudu.

Bir süre sonra Gazi, yanında Başyaver Rusuhi Bey olduğu halde Ankara Palas'a geldiler. Kapıda Himaye-i Etfal Genel Başkanı Dr. Fuat (Bulca) ve merkez üyeleri tarafından karşılandılar.

Küçük Harika, Gazi'ye hitaben yazılmış şiiri tekrar okudu. Çok güzel okunan bu şiir herkesin gözlerini yaşarttı ve uzun alkışlar salonda büyük yankılar yaptı.

²¹⁴ Palazoğlu, Başöğretmen Atatürk (1928-1938) Cilt II, s.630.

²¹⁵ Cumhuriyet Gazetesi, **Ankara'da Çocuk Bayramı**, 24 Nisan 1929.

Program çok zengindi. Yapılan Erzurum dansından sonra Süha Bey, kemanla bir parça çaldı. Azade Hanım, 'Hesap Dersi'ni söyledi. Ayşe Hanım tarafından İspanyol Dansı yapıldı ve 'Doğduğum Gün' şiiri söylendi. Ömer İsmet Bey, 'Anneciğim' ve 'Bahane' şiirlerini söyledi. Arkasından 'Küçük Çiftçiler' güzel temsil edildi. 'Ah Şu Büyükler' 'Badem Hırsızı' monologları hayli neşe saçtı. 'Harf Marşı' çok güzel söylendi. Reşit Bey, kanunla bazı parçalar çaldı. 'Kırık Bebek', '23 Nisan' şiirlerini iyi okudular. Kelebek, saat dansları, bilhassa Azerbaycan, Zeybek oyunları çok güzeldi.

Küçük Sevinç'in asker elbisesi ile okuduğu 'Asker Olacağım' şiiri çok beğenildi. Salon çok kalabalıktı. Müsamere misafirler üzerinde neşeli bir iz bırakmıştı. Gazi çocuklara ayrı ayrı iltifat buyuruyordu. Bilhassa 'Asker Olacağım' şiirini söyleyen küçük Sevinç ile ilgilendi. Müsamere saat 19.00'da çocuklara oyuncakların dağıtılmasından sonra sona erdi.²¹⁶

23 Nisan 1929'da ilk kez bir hafta olarak kutlanmasına öncülük ettiği 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı Haftası'nda Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından o yıl yayınlanan 'Çocuk Haftası'na, zamanın Başbakanı, Meclis Başkanı, bakanlar, milletvekilleri, şair ve yazarlar çocukla ilgili yazı ve şiirler yazmışlardır.

Bu konudaki şu örnek, konuya verilen önemin belirlenmesi yönüyle anlamlıdır. Başbakan İsmet (İnönü) Bey'in 'Çocuk Sevgisi' yazısı:

İçinde bulunduğumuz çağda çocuk sevgisi tabiiden başka bir mahiyeti haizdir. Bugünkü insan cemiyetinde çocuk sevgisi anlayışın ve medeniyetin bir kuvvetli ihtiyacı haline gelmiştir. Ailede çocuk; hayatları birbirine ilgilleyen en sağlam dikiştir, aile hayatının güçlüklerini kolaylaştıran, geçim sıkıntılarına katlanarak geçiştiren, gürültüler ve fırtınalar ortasında kuş sesinin zevki ile güzeli, en ziyade ruh okşayanıdır.

İnsan ağacının çiçeği, aile hududunu aşan, cemiyetin bir varıdır. Bence insanoğlunu ot olsun, hayvan olsun, herhangi bir canlıdan ayırdeden, ondaki gelecek kaygusudur. İnsanların övündükleri bütün güzel, büyük ve ölmez eserler hep yarına, uzak geleceklere inanan, binlerce yıl ötelere yüreklerinde saygı sızlayan adamların verimidir. Bir içtimai heyette herhangi bir çocuk hemşirelerden sevgi, bakım, koruma ve neşesine yardım görürse o hayatta hayatın tadı o kadar artar, o heyette emniyet, birbirine dayanma duygusu o kadar köklenir. Vatan yurdunda çocuk alakasının derecesini çocuklar neşeleri, şen olmaları ile kendileri gösterirler. Yaşlının olduğundan başka türlü görünme marifetine insan çiçeği kendini asla düşürmemiştir. Onun için çocukları gülbüz ve pervasız olan yerlerde cemiyetin onlarla temelli alakası şüphe götürmez bir gerçektir. Ne mutlu anlayışı ve duygusu böyle olan cemiyetlere.

Sanıyorum ki çocuk haftasının hepimiz için ne kadar değerli bayram olduğunu söylemiş oluyorum. Bu haftada en zevkli işimiz çocuklarımızın

²¹⁶ Sönmez, Atatürk'te Çocuk Sevgisi, s.42.

*hoşuna gitmek için elimizden geleni yapmaktır. Çocuk haftasında vatanın havası çocuğun kuş sesiyle çınlamalı.*²¹⁷

Ankara, 10 Mart 1929
İsmet.

Çocuk Haftası münasebetiyle binlerce çocuk, Himaye-i Etfal (Çocuk Esirgeme Kurumu) Umumi Merkezi'nde toplandılar ve saat 09.30'da Ankara'nın bütün otomobil ve otobüslerine binerek Millet Meclisi önü, Bankalar Caddesi, Yenışehir yolu ile Çankaya'ya gittiler.

Himaye-i Etfal Umumi Merkezi üyelerinden bazıları ile Ankara merkez reisi ve üyeleri çocuklara refakat etmekte idi. Gazi Hazretleri'nin köşkleri önünde duran büyük kafileden bir grup ayrıldı ve köşkün bahçesine giderek Büyük Gazi'yi saygıyla selamladı.

Büyük Gazi bugünü çocuklar arasında geçirdi, onları sevdi, okşadı; çocukların sevinci görülecek şeydi. Gazi Hazretleri, ilk defa kutlanan "Çocuk Bayramı ve Haftası" nedeniyle Ankara Palas'ta Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından 15.00-19.00 saatleri arasında verilen çay ziyafeti ve Çocuk Balosu'na katıldı. Çocuk Balosu'nda Başvekil İsmet Paşa, Millet Meclisi Reisi Kazım Paşa, bütün vekiller ve milletvekilleri, eşleri ve çocukları ile hazır bulundular.

Saat 15.00'te perde açıldı. Küçük çocuklar hep bir ağızdan İstiklal Marşı'nı söylediler. Biraz sonra Harika adında küçük, sevimli bir kız çocuğu "Gazi'nin Heykeli karşısında" şiirini söyledi ve alkışlarla karşılandı. Arkasından Himaye-i Etfal Marşı söylendi. Daha sonra Başvekil İsmet Paşa'nın oğlu küçük Ömer, bir şiir okudu...

Salon çok kalabalıktı. Müsamere misafirler üzerinde neşeli bir iz bırakmıştı. Gazi Hazretleri, çocuklara ayrı ayrı iltifat buyuruyorlardı. Bilhassa, "Asker Olacağım" şiirini söyleyen küçük Sevinç ile ilgilendi. Müsamere, saat 19.00'da çocuklara oyuncakların dağıtılmasından sonra sona erdi.²¹⁸

²¹⁷ Sönmez, Atatürk'te Çocuk Sevgisi, s. 43-44.

²¹⁸ Palazoğlu, Başöğretmen Atatürk 1928-1938 Cilt II, s.630.

3.1.5. Çocukların TBMM’nden istekleri

1929 Nisan’ında yetkililere iletilen şu istekler, bugün de tüm dünya çocuklarının dilekleri ve hatta hakları:

“Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı’na

Büyük Türk Milleti’nin muhterem vekilleri, biz Türk Ocağı vasıtasıyla Çocuk Bayramı’nı kutlayan dört bin çocuk aşağıdaki ihtiyaçlarımızı kabul için milletin büyük vekillerine müracaat ediyoruz.

- 1. Her çocuğa eşit gıda, sağlık ve hayat isteriz.*
- 2. Çocukların dilenmesini yasaklayan kanunların şiddetle tatbik edilmesini isteriz.*
- 3. Çocukları evlerde, okullarda, sokaklarda, her yerde dövenlere karşı tarafsız davranmamızı, çocuklara işkenceyi yasaklayacak ve cezalandıracak bir kanun çıkarmanızı isteriz.*
- 4. Küçük çocukların hamallığına, yük taşımaya mani olmanızı isteriz.*
- 5. Çocuk sinemaları isteriz.*
- 6. Fakir, zengin her çocuk için izci teşkilatı isteriz.*
- 7. Her çocuğa okul isteriz.*
- 8. Sokaklarda yatan çocuklara çatı isteriz.*
- 9. Fakir çocukları koruma için Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin her tarafa yayılmasını ve kuvvetlenmesini isteriz.*

Türk çocuklarının bu isteklerinin Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne yaptığımız bu ilk müracaatımızın geri çevrilmemesini rica eder, hepinize hürmetlerimizi bildiririz.

Dört Bin Çocuk Adına

*Katip
Sevim*

*Reis
Burhaneddin”²¹⁹*

23 Nisan Çocuk Bayramı’nın kutlanmasıyla Atatürk’ün bayrama önem vermesini Prof. Dr. Afet İnan da şöyle anlatır bir yazısında:

“Atatürk, bu Çocuk Bayramı’na çok önem vermiştir. Her 23 Nisan’da Himaye-i Etfal Cemiyeti’nden çocuklar Çankaya’ya gelmişler ve orada Atatürk tarafından karşılanmışlardır.”

Hakimiyet-i Milliye Gazetesi’nin “23 Nisan Türklerin Günü”dür başlığı ile bir yazı yayınlanmıştır. Bu yazıda; yıllarca süren savaşlar nedeniyle vatanın her köşesinde korunma, sevgi ve şefkat bekleyen binlerce kimsesiz çocuk bulunduğu belirtilerek halkın yardımlarıyla sürdürülen Çocuk Esirgeme Kurumu’nun bu çocuklar için başarıyla çalıştığı dile getiriliyor. Yine bu yazıda “Himaye-i Etfal Cemiyeti, senenin bu gününü 23 Nisan’ı çocuklara tahsis etmiştir. 23 Nisan milli

²¹⁹ Sönmez, Atatürk’te Çocuk Sevgisi, s. 46.

varlığımızın ilk kuruluş günüdür. Cemiyet böyle uğurlu bir günü “Çocuklar Günü” olarak kabul etmekle çok yerinde bir” karar vermiştir. Deniyor.

23 Nisan 1927 günlü Hakimiyet-i Milliye Gazetesi’nde de yine 23 Nisan gününün Himaye-i Etfal Cemiyeti’nce “Çocuk Bayramı” olarak kabul edildiği belirtilmiş ve kutlama programı açıklanmıştır. Aynı gazetenin bir başka köşesinde de Mustafa Kemal Paşa’nın çocuklara ve Çocuk Bayramı’na verdiği önem şöyle belirtilmiştir.

“Reis-i Cumhur Hazretleri Çocuk Günü’nün sevinçle tesidi için lütfu mahsus ibraz buyurmuşlardır.” denilerek düzenlenecek alayda çocukların otomobil ile gezmelerini temin için Reisi Cumhur Hazretleri’nin otomobillerini tahsis ettiği bildirilmiştir. Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından yıllardır bir gün olarak kutlanan Milli Egemenlik ve Çocuk Bayramı 1929 yılından itibaren yine Himaye-i Etfal Cemiyeti tarafından “Çocuk Haftası”na dönüştürülmüştür.²²⁰ 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’ndan, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı Haftası’na dönüşmesi de şöyle başlamış ve gelişmiştir:

“Atatürk Bulvarı, Ulus’tan itibaren Çankaya’ya kadar yol parke kaldırımıyla döşeli idi. Yolun sağ ve solunda iğde ve badem ağaçları vardı. 23 Nisan Çocuk Bayramı’nın en ilginç bölümü de burada geçerdi. Çünkü, başta Gazi Mustafa Kemal Paşa ile Fevzi ve İsmet Paşaların ellerini öpmek için ziyarete gidecek çocuklar Ulus’ta toplaşır. Ulus ile Çankaya arası çok uzak olduğundan, çocuklar o dönemin toplu taşımacılığını gerçekleştiren, etrafi kontrplak ile çevrilmiş; yolcu otobüsünden küçük, taksiden büyük basit araçlarla yapılırdı. Ankara’daki ilkokulların son sınıf öğrencileri de, el öpme mutluluğuna erişirlerdi.

Çocukları Ankara’ya gitmeleri de ayrı bir olaydı. Çünkü Cumhuriyet’in ilk yıllarında Gazi Paşa’nın elini öpmek, bir çocuk için erişilmez bir anı idi. Bu yüzden Gazi Paşa’nın elini öpecek ilkokul son sınıf öğrencilerinin aile bireyleri de, Çankaya’ya çıkan yokuşun iki tarafında yer alırlardı. Yine o dönemde Ankara’da 10-15 ilkokul bulunduğundan, el öpmeye giden öğrencilerin sayısı da yüzü geçmezdi. Bu sayı bile büyük bir rakamdı. Cumhurbaşkanı’nın Çankaya’daki ikametgâhına gelindiğinde, çocukları kapıda Başyaver karşılardı.”²²⁰

Ankara’da olduğu gibi ülkenin her yerinde coşkunlukla kutlanan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı Haftası, İstanbul’da da çeşitli etkinliklerle kutlanmıştır. 23-30 Nisan 1929 günleri İstanbul’da Türk Ocağı’nı yöneten çocuklar,

²²⁰ Sönmez, Atatürk’te Çocuk Sevgisi, s.38.

Hükümet'ten çocuk bahçeleri, sinemaları ve kulüpleri kurulmasını istemeyi kararlaştırmışlar ve Gazi Hazretleri'ne şu anlamlı telgrafi çekmişlerdir:

“Bugün Hakimiyet-i Milliye Bayramı. Bayramınızı tebrik ederiz. Biz, bütün Türkiye çocukları büyük bir sevinç içindeyiz. Bu mübarek Hakimiyet-i Milliye gününde çocukların da hakimiyetini kabul ettiğiniz için size ayrıca teşekkür ederiz.”²²¹

3.1.6. Dünya Çocuk Günü

Ekim ayının ilk pazartesi günü, diğer ülkelerde olduğu gibi, ülkemizde de ‘Dünya Çocuk Günü’ olarak kutlanır. Çocukların iyi yetişmesi, ulusların ortak sorunudur. Bu ortak sorun için, ilk önemli çalışmalar bizdeki Çocuk Esirgeme Kurumu’nun kuruluşundan iki yıl sonra 1923 yılında başlamıştır.

Cenevre’de toplanan kırk ülkenin temsilcileri “Uluslararası Çocukları Koruma Birliği”ni kurdular. Uluslararası bu kuruluş, Birleşmiş Milletler’in kurulmasını izleyen 1946 yılında, ‘UNİCEF’ (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu) e dönüştü. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 1954 yılında da oy birliği ile Ekim ayının ilk pazartesi gününü “Dünya Çocuk Günü” olarak kabul etti.

Dünya Çocuk Günü, çocuklar arasında ortak duygular oluşmasını, ulusların barış içinde yaşama özlemlerinin pekiştirilmesi ve çocukların haklarının korunması için çocuk hakları konusunda da çalışmalar yapılmıştır. .

3.1.7. 1924 Cenevre Bildirgesi

Uluslararası düzeyde, Dünya çocuk hakları kavramlaştırmasının tarihi, 1924 “Cenevre Bildirgesi” ne kadar gider. O tarihlerde “Çocukları Koruma Fonu Uluslararası Birliği” tarafından hazırlanan bu beş maddelik metin, Milletler Cemiyeti’nce kabul edilmişti. Sonraki yıllarda genişletilmiş ve 1929’da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun kabul ettiği Çocuk Hakları Bildirgesi’nin temelini oluşturmuştu.

Altında Gazi Mustafa Kemal’in de imzası bulunan bu bildirme, Çocuk Esirgeme Kurumu’nun Genel Merkezi’nde bulunmaktadır.²²²

²²¹ Palazoğlu, Başöğretmen Atatürk (1928-1938), s.631.

²²² Sönmez, Atatürk ve Çocuklar, s.73.

3.2. AİLE VE KIZ ÇOCUKLARI

3.2.1. Türkiye’de Aile

Atatürkçülük’te aile, Türk sosyal hayatının kaynağı ve devletin temel müesseselerinden biridir. Bütün müesseselerin temeli aileye dayanmaktadır. Atatürk bunu “medeniyetin esası, ilerlemenin ve kuvvetin temeli, aile hayatındadır. Bu hayatta yozlaşma, muhakkak sosyal, ekonomik ve siyasi bozulmaya neden olur.” sözleriyle vurgulamış, birlik ve beraberlikten doğan gücün kaynağının aile olduğunu, bu unsurların bulunmaması halinde toplumun ekonomik, sosyal ve siyasi hayatında zafiyetin olacağını belirtmiştir.²²³

Türkiye’de halkın büyük bir çoğunluğu kırsal kesimlerde yaşamaktadır. Halkın yaklaşık %75’i kırsal kesimde %25’i de şehirde yaşamaktadır. Bu oran görüldüğü gibi o kadar fazladır ki eğitimden tutun da bilimsel gelişmelerden kültürel gelişmelere kadar bir çok yerde kendisini gösterecektir.

Türkiye’de son 30 yıllık hızlı değişme sürecine karşın henüz kır kesiminde geleneksel ilişkilerin korunduğu toplumlardan biridir. Ülkenin kır kesimlerinde, özellikle de yaygın tarım yapılan geleneksel teknolojinin egemen olduğu yörelerde ailenin üretimsel rolü, temel özelliğidir.

Öteki geleneksel toplumlarda olduğu gibi, genel olarak kendine dönük, az çok içine kapalı ve örgütlenmemiş bir bütünlüğü olan köy toplulukları, aileye, kendine özgü bir yapı kazandırırken tüm bireylerin işlevini de belirlemiştir.

Aile bir hayat arkadaşlığı olduğu kadar bir şeref ortaklığıdır. Ailenin en mühim vazifesi çocukların terbiyesidir. Kısmen cemiyete ait olan bu vazifede ailenin büyük hissesi vardır. Çocuklarını cemiyet ve milleti için faydalı olacak bir terbiye ile büyüten ve onlara şerefli bir isim bırakan aile mes’ut ve bahtiyar sayılır. Ana ve babaların karşılıklı sevgi ve hürmet ve samimi bağlılık hislerine şahit olan çocuklar için cemiyet terbiyesinin temeli kurulmuş demektir.²²⁴

İslamlıktan önce Türk toplumu matriarkal yani “ailede kadının üstünlüğü”ne dayanan anaerkil bir toplum yapısı göstermektedir. Sürüler, savaş işleri, akınlar gibi konularda elbette ki erkeğin hâkim bulunmasına karşılık, ailenin iç nizamında kadının üstünlüğü, aşiret hayatının da icaplarına uyardı. İslamlık, kadın için

²²³ **Atatürkçülük III**, (Genelkurmay Başkanlığınca Hazırlanmıştır), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1984, s.159.

²²⁴ A. Afetinan, Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları, , s. 331.

aşağılatıcı kayıtlar getirmiş değildir. İslam hukukunda kadın hakları, devrin ilkelerine göre koruyucu idi. Fakat gerçek şu idi ki, her alanda olduğu gibi kadın hayatı bahsinde de Müslüman toplumlarda ve son yüzyıllarda durum çok hazindi. Aşiretlerde ve köylerde günlük hayatın icabı olarak kadın her ne kadar erkeklerle beraber ve açık çalışmak zorunda ise de, şehir ve kasabalarda kadın kapalı idi ve cemiyet hayatından kopmuştu. İslam hukukunun koruyucu kayıtlarına rağmen, hele evlenme ve boşanmalarda kadının söz yetkisi yoktu. Bu da kadını çok defa ve çok yerlerde, bir mal, alınır satılır eşya haline getirmişti.²²⁵

Eskiden aileler kız çocuklarını okula göndermezlerdi. İlköğretim, yasayla zorunlu hale getirildi Karma eğitime geçildi. Kız çocuklarının okuması teşvik edildi. Manevi çocuklarından Sabiha Gökçen Hanım, sadece ülkemizde değil, dünyada ilk kadın savaş pilotu olmuş ve uçak kullanmıştır. Atatürk, kız çocuklarının, her meslekte başarılı olmasını istiyordu.²²⁶

Kırsal topluluklarda biricik alt gruplaşma ve farklılaşma biçimi ailedir. Aile kır topluluğunun temel birimi olduğu gibi, aynı zamanda, benzer koşullar içinde oluşmuş örnek birimdir. Bir üretim örgütlenmesi olduğu kadar, topluluğun tüm işlevlerini yüklenmiş olan aile, bireyin içinde tanımlandığı ve tüm toplumsal konumunu kazandığı bir gruplaşmadır. Kişilerin, henüz birey olarak değil, aile üyesi olarak, tanındığı kır topluluğunda akrabalık ilişkileri bireylerin toplulukla bağlantısının ana dayanağıdır. Bu nedenle aile, bireyin üstünde ve onun bağımlı olduğu bir birliktir. Bu birlik başta boşanma olmak üzere her türlü çözülmeye ve dağılmaya karşı toplulukça korunan temel öğedir.

Kırda aile, her şeyden önce, ana üretim aracının (toprağın) sahibi olan aile başkanının yönetiminde temel bir üretim birimi olarak belirmiştir. Ailenin bu kuruluş biçimi, yapısal özelliklerinin temeli olmuştur.

Kır ailesinin üretim işlevi toplumsallaştırma işlevinden önce gelir. Bu nedenle, bu ailede çocuk bir toplumsallaştırma konusu olmaktan çok öncelikle bir işgücü olarak değer taşır. Gerçekten az gelişmiş yapının kır topluluklarında tarımsal üretim, geri bir teknolojiye dayalı olduğu gibi, ancak kendine yeterli ve aile düzeyinde örgütlenmiş bir işletmecilikle belirlenmiştir. Bu işletmecilikte işgücü

²²⁵ Şevket Süreyya Aydemir, s.244.

²²⁶ Başyigit, s.20.

genellikle insan emeğiyle karşılanır. Üretim teknolojisindeki boşluğun giderilmesi ve işletmenin geçim düzeyini koruyabilmesi, öncelikle işgücü kaynağı olan aile bireyleri sayısının belli bir büyüklüğe ulaşmasıyla sağlanabilmektedir. Böylece her yaş ve her cinsten bireyin üretim sürecinde bir görev aldığı ve bir işlev üstlendiği bu işletmecilik biçiminde işgücünün insan emeğine dayanması, doğurganlık düzeyini de yükseltmiştir.

Kadının doğurgan öge olarak anlam kazandığı bu biçimde, doğumların aile işletme bütünlüğünü koruyup sürdürerek erkek çocuklar doğana kadar süregelmesi, kırdaki hızlı nüfus artışının nedeni olduğu gibi, kadının ancak doğurduğu çocuk sayısı ile statü kazandığı bir değerler düzeni yaratmıştır. Evlenerek aileden ayrılacak olan kız çocuklar ikinci planda kalırken, doğurganlığın en yüksek düzeye çıkarılması için kız ve erkek çocukların çok genç yaşlarda evlenmeleri geleneği doğmuştur.²²⁷

Aile bireylerinin üstlendikleri işlev, kır kesiminde başka geleneklerin de kaynağıdır. Bunların başında, örneklerine sık rastlanan çok-karılılık (poligami) ve başlık geleneği yer alır. Çocuğu özellikle, erkek çocuğu olmayan kadının üstüne yeni bir eş alınması, çocuk ihtiyacına bağlanabilir. Öte yandan, kızını evlendiren babanın karşılığında oğlan evinden para ya da mal alması biçiminde uygulanan başlık geleneği, evlenmenin, taraflar arasında bir işgücü değiş-tokuş olmasıyla açıklanabilir.

Çocuğa gelince, ergenlik çağına değin işgücünden yararlanan geleneksel bir eğitim ve yaygın bir denetim altında ailenin büyüklerini örnek alarak toplumsallaşacağı varsayılan bir ögedir. Ailece verilen eğitim, çocuğa bağımsız bir kişilik kazandırarak onu bireyleştirmek üzere değil, genel modele uygun bir tip olarak yetiştirmek amacındadır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün önemli eserlerinden birisi olan, “Vatandaş İçin Medeni Bilgiler” Türk toplum hayatını düzenleyen konular içermektedir. Milleti kurduğu devletin millete, vatandaşlara karşı vazifeleri vardır. Devletin de mevcudiyeti, vatandaşların dahi devlete karşı müteakıl vazifeleri, hakları vardır. Devlet hayatını, fikri ve iktisadi hayatı, müştereken yaşayan vatandaşların da aralarında birtakım münasebetleri ve birbirlerine karşı vazife, mecburiyet ve hakları vardır. İşte, vatandaşlara, gerek devlet ve hükümetle ve gerek aralarındaki münasebete nazaran mevcut vazifeleri ve hakları ve umumiyetle devlet teşkilatını

²²⁷ Muzaffer Sencer, **Türkiye’de Çocuk ve Aile**, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, II. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, s.360.

öğreten bilgiler, “Medeni Bilgiler” namı altında toplanmıştır.²²⁸ Afet İnan, Atatürk’ün günlük hayatına en fazla aşına olan, yazdıklarıyla Atatürk’ün görüşleri arasında birebir paralellik bulunan bir tek parti dönemi bilim kadınıdır. 1931 yılında yayınlanan Medeni Bilgiler kitabı bunun bir örneğidir.²²⁹

Aile çevresinin eğitimdeki önemi çok büyüktür. Yani eğitimdeki en etkili çevre ailedir. Aile ferde hem şuurlu, hem şuursuz olarak etki eder. Ferdi bütün yönleriyle yoğurarak geliştiren ve şekillendiren, aile çevresinin, sistemli ve ilmi bir şekilde incelenmesini ister.²³⁰

Aile ve çocuğa özel bir anlam veren kırsal koşullar Türkiye’de henüz etkinliğini sürdürmekle birlikte, toplumsal yapının aileye de değişik bir nitelik kazandırarak hızla değiştiği de bir gerçektir. Özellikle son otuz yıldır yapısal bir değişme içine giren toplumumuzda, içgöçler ve kentleşme yoluyla kır kesimi çözülürken kent topluluğunun etkinliği artmaktadır.

Kır kesiminden farklı olarak tarım dışı etkinliklerin egemen olduğu farklılaşmış ve örgütlü bir yapısı bulunan kentsel topluluk, ailenin kuruluş ve işleyişini önemli değişikliklere uğratmaktadır. Kent çevresi, kırdan yapıca farklı nesnel koşullarına bağlı olarak aileyi boyutça küçülmeye zorlamakta ve onu ana-baba ve çocuklardan oluşan çekirdek tipe dönüştürmektedir. Kent ailesinde çocuğun üretime katılması şöyle dursun erginleşene değin aile bütçesine önemli bir yük olan tüketici bir öge olarak kalması, çok-çocuk istemini sınırlarken, tüm aile bireylerinin rol ve statülerini yeniden tanımlamakta, çocuğa ve toplumsallaştırma işlevine yeni bir anlam kazandırmaktadır.²³¹

Aile kavramının önemini ne kadar iyi bilen Mustafa Kemal Atatürk kendi yaptığı evliliği ile Türk milletine de örnek olmuştur. Türk halkının evlilikler yoluyla çoğalıp nesillerini devam ettirmelerini istemiştir. Evlilikten gelen bir çocuğun sevgisinin tarif edilemeyecek bir mutluluk olduğunun altını çizer. Mustafa Kemal Evlilik ve çocuk üzerine şöyle demiştir.

“Eşini mesut edebilecek herkes evlenmelidir, çoluk-çocuk sahibi olmalıdır. Bana bakmayınız; bu meselede örnek İsmet Paşa’dır. Benim hayatım başka türlü düzenlenmiştir. Buna rağmen tecrübesini yaptım. Sonradan

²²⁸ A. Afetinan, Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları, s. 15.

²²⁹ Yıldız, s. 212.

²³⁰ Tozlu, s.83.

²³¹ Sencer, s. 360.

anladım ki bu iş benim başarabileceğim iş değilmiş... Çocuk sevgisi insan için bir ihtiyaçtır. Hele yaş ilerledikçe bu ihtiyaç kendisini daha kuvvetle hissettiriyor. Onun için de Ülkü'yü yanımdan ayırmak istemiyorum. 1936 (Abdülkadir İnan, Türk Kültürü Dergisi, Sayı: 25, 1964, s. 62)''²³²

3.2.2. Türk Toplumu ve Kız Çocukları

Tanzimat ile Abdülhamit dönemi, Türkçeyi öğretim dili olarak okullara sokmakla çok büyük bir atılımda bulunmuş; yalnız kadıların değil kadınların da kızların da eğitilmesi gereğini ilke olarak benimsemiş; ne yazık ki, gerçekleştirememiştir. Kaba tahmin ve yuvarlak sayılarla on erkekle yüz kadından sadece biri okuryazardı. Okuryazar olan on erkekten biri, ülkenin kent nüfusuna tekabül ederken, okuryazar kadınların büyük çoğunluğu İstanbul, İzmir, Beyrut ve Selanik gibi Akdeniz'e kıyı Batı kentlerde yaşıyordu. Şöyle diyordu Osmanlı:

*Erkeğin okumuşun kadı
Kadın'ın okumuşu cadı!*²³³

Mustafa Kemal, ülkesinin her köşesinde hizmet vermiş, böylece bir çok toplumu, içinde yaşayarak, yakından tanıma olanağını bulmuştu. Ayrıca hem gördüğü öğrenim ve öğrendiği yabancı diller dolayısıyla, hem de Selanik, Manastır, Sofya, Viyana, Paris gibi Avrupa kentlerinde bulunmuş olması nedeniyle gelişmiş toplumları da yerinde tanımıştı. Bu gözlemleri sırasında, aile yaşamına ve kadının gerek aile, gerekse toplum içindeki yeri ve değeri konusuna özel bir önem verdiğini biliyoruz. Aile yaşamının ve dolayısıyla tüm toplumun en temel ögesinin kadın olduğu, kadınları geri bırakılan bir toplumun tutsaklıktan kurtulamayacağı kanısına vardığını söyleyebiliriz. Mustafa Kemal'in aile içinde anne-baba ve çocuklar, yani kuşaklar arası ilişkiler, kadın-erkek ilişkileri ve kadının toplumsal yeri konularındaki düşünceleri tam anlamıyla toplum bilimsel değerdedir. Ve Türk aile yaşamının demokratikleşmesi atılımlarına da temel olmuştur, denilebilir.

Anne-babalarla çocuklar arasındaki ilişkiler konusunda da, bu ilişkilerin, çocuğun katılım ve girişim yeteneğini geliştirici, onun kendi zamanının gereklerine göre yetişmesine olanak verici olmasını, ama aynı zamanda anne-babayı incitmeyecek bir biçimde yürümesini gerekli gördüğünü belirtmiştir. Kendisinin de, yaşamının özel koşulları içinde böyle bir aile ortamı bulabildiğini söylemiştir:

²³² Utkan Kocatürk, Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, s.410.

²³³ Güvenç, Türk Kimliği, s. 254.

“Çocukluğumdan beri bir huyum vardır. Oturduğum evde ne anne, ne kız kardeş, ne de sevdiğim arkadaşlarla birlikte bulunmaktan hoşlanmam. Yalnız ve bağımsız bulunmayı, çocukluğumdan çıktığım zamandan beri hep yeğlemiş ve sürekli olarak öyle yaşamışımdır. Tuhaf bir tutumum daha var: ne anne, babam çok erken yaşta ölmüş, ne kardeş, ne de yakın akrabasının, kendi düşüncesi ve önermelerine göre bana şunu ya da bunu salık vermesine ve öğütte bulunmasına katlanamam. Aile arasında yaşayanlar çok iyi bilirler ki, sağdan soldan pek temiz ve içten uyarılardan kendilerini sakınamazlar. Bu durum karşısında iki davranış yolundan birini seçmek zorunludur: ya uymak, ya da bütün bu uyarı ve öğütleri hiçe saymak. Bence ikisi de doğru değildir. Uymak nasıl olur? En aşağı benimle yirmi beş yaş farkı olan annemin uyarılarına uymak, geçmişe geri dönmek olmaz mı? Baş Kaldırmak? Erdemine, iyi niyetine, yüksek kadınlığına inandığım annemin gönlünü kırmak, düşüncelerini alt üst etmektir. Bunu da doğru bulmam.”²³⁴

Mustafa Kemal, Cumhuriyet kurulduktan sonra da aralıksız sürdürdüğü yurt gezileri yoluyla bir yandan kamuoyunu böylece aydınlatıyor, öte yandan da zamanı gelen yenilikleri Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilen yasal düzenlemelerle yürürlüğe koyuyordu.

Okullaşma oranının zaten çok düşük olduğu bir dönemde kız çocuklarını bu eğitimin dışında tutmak akıl alacak bir uygulama değildi. Mustafa Kemal Paşa bunu kadınlık dünyasına yapılacak en büyük kötülük olarak görüyordu. Öyle ya! Yarının annesi olacak kız çocukları eğitimin dışında tutulursa, onların yetiştirecekleri genç kuşaklar nasıl sağlıklı bir zihin ve ruh yapısına sahip olabilirlerdi ki? Anneler, toplumu yetiştiriyor; insanlığın önemli bir parçası yapıyordu. Nasıl olurdu da bu denli önemli bir işlevi yüklenmiş olan bir kesim, cehalet sarmalının içinde ezilebilirdi? Akılların alamayacağı bu çağdışı uygulamaya derhal son vermek gerekiyordu.²³⁵

3 Mart 1924 günü öğretimin birleştirilmesine ilişkin yasa ile kız çocukların da aynı okullarda öğrenim görmesi yolu açıldı. Böylece daha en küçük yaştan kız çocuk-erkek çocuk ayrımı yapan ve gerek kız, gerekse erkek çocukları hem kendi cinsinin, hem de karşı cinsin doğasına yabancılaştırarak ruh ve düşünce sağlığını bozan eğitim yapısı ortadan kaldırıldı.

8 Nisan 1924'te dinsel yargı kuruluşları olan Şer'ie Mahkemeleri kaldırılarak yargı kuruluşları birleştirildi. Aile yaşamına ilişkin davalar da artık laik,

²³⁴ Ozankaya, s. 206.

²³⁵ Arı, Türk Devrim Tarihi II, s.277.

yani insanların özgürce yapıp değiştirebildikleri yasalara göre çalışan, bağımsız yargı kurumlarında görülmeğe başlandı.

22 Ağustos 1924 günü yargıçlığa atanmak isteyen kadın hukukçuların başvurusuna yanıt veren Adalet Bakanı Mustafa Necati, bunun ilerde sağlanacağını bildirerek başvuran kadın hukukçular Melahat Tüzel, Süreyya Ağaoğlu ve Bedia Onar'ı Bakanlık Ceza İşleri Kalemî'nde göreve atadı. İlk kadın yargıçlar 29 Nisan 1930'da atanan Nezahat (Gürelî) ve Beyhan Hanımlar oldular.

4 Eylül 1925 günü bir baloda Türk Kadınlarının da katıldığı ilk güzellik yarışması yapıldı.

Kadın eşitliği Kemalizm'in en isabetli başarılarından biridir. Hiçbir zaman hiçbir tepkiyle karşılaşmamıştır. İsviçre gibi ülkeden önce Türkiye'de gerçekleşmiştir.²³⁶ 3 Nisan 1930 Belediye Yasası, 26 Ekim 1933 tarihli Köy Yasası değişikliği ve 5 Aralık 1934 Anayasa Değişikliği ile kadınlara yerel ve ulusal seçimlerde hem seçme hem de seçilme hakları tanınarak siyasal bakımdan da erkeğe eşit yurttaş konumu tanındı. 1 Mart 1935're açılan 5. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde on sekiz kadın milletvekili yer almıştı. Bunlardan biri de özverili Türk köylü kadınlarının simgesi olmak üzere Satı Kadın'dı.

Osmanlı Devleti'nin toplum yaşamını çağın gereklerine göre düzenleyecek bir hukuk düzeni birikimi olmamıştı. Aile hukuku alanında cılız da olsa Batı'nın etkileri altında, ancak dinsel gerekçelere dayalı Mecelle kanununu hazırlatılmıştı.

Cumhuriyet ise, bireyleri kul olmaktan çıkarıp, siyasal ve hukuksal düzenin gerçek yapıcısı yurttaş konumuna yükseltmeyi amaçlıyordu. Bunun için laik nitelikte bir hukuk düzeni kesin bir zorunluluktur. İsviçre Medeni Kanunu'na dayalı Türk Medeni Kanunu 17.02.1926 tarihinde kabul edildi.

Aile yaşamının ve bireyler arasındaki ilişkilerin düzenlenmesinde en geniş kapsamlı ve en derin etkilerde bulunanı kuşkusuz Türk Medeni Kanunu olmuştur.

Dinin gereği olduğu iddiasına dayandırılan eski hukukta, çok karılılık gibi kadın için alçaltıcı bir ilkelik vardı; nikâh sırasında resmi görevli bulunması zorunluluğu yoktu. Dinsel tören evlenmiş sayılmak için yeterliydi. Evlenme yaşı, özellikle kız çocuklar için çok küçük tutuluyor, ne bedensel, ne de ruhsal bakımdan evlenmeğe elverişlilik kavramına yer verilmiyordu. Boşanma da erkeğe tanınmış bir

²³⁶ Akyol, s. 594.

ayrıcalıktı. Kadın kocasının bir “boş ol” sözüyle hiçbir güvenliği düşünülmeden evin dışına bırakılabiliyordu. Gerçekten de eski hukuk erkeğe, kadın üzerinde bir çok baskı ve zulümde bulunma olanağı veriyordu.

Türk Medeni Kanunu tüm bu sakatlıkları ortadan kaldırarak aile yaşamını demokratikleştirdi. Erkek olsun, kadın olsun, her yurttaşa eşini seçmek özgürlüğünü tanıdı. Böylece aile, karı ile kocanın gerçek arkadaşlığı ve kararlarda ortaklığı üzerine dayandırıldı. Medeni Kanun kadına kocasının tek karısı olma hakkını getirdiği gibi, boşanmayı isteme hakkını da tanıdı. Evlenme yaşını, evlenmeye elverişli biyolojik ve ruhsal gelişme çağına uygun bir düzeyde saptadı. Kadın ev dışında meslek yapma hakkına kavuştu. Miras hakkı ve çocuklar üzerinde velilik hakkı bakımından kadını erkekle eşit hak düzeyine yükseltti.

Evlenmenin kesinlikle devletin resmi görevlisi tarafından ve herkese açık bir nikâhla yapılmasını zorunlu kılarak özellikle kadının isteği dışında evlendirilmesini önledi. Erkeğin de birden çok kadınla evlenmesi yolunu tıkadı. Dinsel nikâhı ise isteğe bağlı kıldı ve resmi yerler dışında yapılması koşuluna bağladı. Aile kurumunu, böylece eşlerin dinsel inancından tamamıyla bağımsız bir niteliğe kavuşturdu.

3.2.3. Aileye ilişkin yasal düzenlemeler

Ailenin kuruluşu ve bireyler arası ilişkiler, her toplumda olduğu gibi Türkiye’de de sadece gelenek ve törelere bırakılmayarak yasalarla düzenlenmiştir. 1961 Anayasası aileyi toplumun temeli sayarak korumuş ve devlete, aile, ana ve çocuğun korunması için gerekli önlemleri alma yükümlülüğü vermiştir. Aile hukukunu düzenleyen İsviçre kökenli ve 1926 tarihli Medeni Kanun ise, açık ve tek bir aile tanımı vermeyerek değişik kapsamlı aile tanımları benimsenmiştir.

Aileyi en dar anlamıyla karı-koca ya da eşlerden, daha geniş anlamda ana-baba ve çocuklardan oluşan bir birim saydığı gibi, kimi durumda geniş aile modelinin etkisiyle aynı çatı ve otorite altında yaşayıp birbirine akrabalık ya da bağitle bağlı tüm öğeleri içerecek biçimde ev halkı olarak anlamıştır.

Medeni Kanun, kaynaklandığı toplum ve ülkemizin geleneksel koşulları nedeniyle aileye bazı yönlerden çağdaş aile anlayışından ayrılan bir yapı tanımıştır. Sözü geçen yasa aileyi erkeğin üstünlüğüne dayalı bir hiyerarşik yapı ve bağımlılık ilişkisi içinde tanımlamış ve aile başkanına ailenin düzenine ilişkin çeşitli görevler

yüklerken, kadın ve erginleşmemiş çocuklar üzerinde çeşitli hak ve yetkiler vermiştir.

3.2.4. Çocuğa ilişkin yasal düzenlemeler

Himâye-i Etfâl Cemiyeti ve Gürbüz Türk Çocuğu mecmuası kadrosundaki milletvekilliği yapan isimler de ülkenin en yetkili merciinde “çocuk” için ellerinden geleni yapma gayretindedirler. Himâye-i Etfâl Cemiyeti’nin ve derginin en önemli ismi olan Dr. Fuad’ın kanun teklifleri örnekleri bu hususta delil özelliği taşır. 1920’de yaptığı Frenginin önlenmesi hakkındaki teklifi, bazı değişikliklerle birlikte 1921’de “Frenginin men’i ve tahdit-i sirayeti hakkında kanun” olarak kabul edilir. Dr. Fuad Bey ve beş arkadaşı, Himâye-i Etfâl Cemiyeti’ne ek gelir temin edilmesi gayesiyle kartpostallar ile matbû mektup zarflarına birer kuruş zam yapılarak elde edilecek ücretin, cemiyete bırakılması için 4 Şubat 1922’de Büyük Millet Meclisi Başkanlığı’na bir teklifte bulundular. Bu teklif kanun olarak değil, tavsiye kararı olarak kabul edilir. Himâye-i Etfâl Cemiyeti’nin halk desteğiyle kamu yararına çalışmasından dolayı Dr. Fuad kurumun bazı masraflarının devlet tarafından ücretsiz olarak karşılanabilmesi için çok sayıda çalışmada bulunur. İlk defa 1922’de Meclis’e sunduğu Cemiyet’in posta ücretlerinden muaf tutulması teklifi, 1923’te çıkarılan Posta Kanunu ile kabul edilir. Ankara Şengül Hamamı Caddesi’ndeki bir arsanın Cemiyet’e bırakılması hakkındaki teklifi de 1925’te yasalaşarak yürürlüğe girer. 1930 yılında Meclis Başkanlığı’na sunduğu “para ile çalışan makinelerin imtiyazının alınması hakkındaki teklifi” de müzakere edilir ve on beş sene müddetle, bu gelirlerin Himâye-i Etfâl’e bırakılması kabul edilir. 1932’de sunduğu “Çocuk Bayramı münasebetiyle şefkat pulu kullanılması teklifi” de görüşülerek kabul edilir. “Sıtma ile mücadele teklifi” de 1926’da müzakere edilerek kabul edilir. Dr. Fuad’ın kabul edilen teklifleri yanında Meclis’e sunduğu fakat kabul görmeyen teklifleri de vardır; “Çocuk vergisi ihdası teklifi”, “Çocukların umumi filmlere ve tiyatrolara gitmelerinin men’i hakkında teklif”, “Çocukların içki ve tütün kullanmalarının men’i hakkındaki teklifi” gibi. Dr. Fuad, “Her memlekette olduğu gibi, bizde de ilk evvel ele alınması icab eden büyük dava çocuk davasıdır” söylemini bütün hayatına yayarak Meclis içindeki ve dışındaki çalışmalarını bu davaya hasretmiştir. Kabul

edilmelidir ki, dönem şartları dikkate alındığında Dr. Fuad ve arkadaşlarının ileri görüşlülükle yaptığı her çalışma Türkiye ve çocuk davasının lehine olmuştur.²³⁷

Ülkemizde aile birliği gibi, çocukların da çeşitli bakımlardan korunması bir anayasa ilkesi olarak benimsenirken özellikle korunma ihtiyacı içinde olanların gözetilmesi özel bir yasayla düzenlenmiştir. (1957 tarih ve 6269 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Kanunu). Bu yasa ana-babası bulunmayan ya da “terk ya da ihmal” edilip kötü alışkanlık ve davranışlara sürüklenme tehlikesinde olan çocukların korunup gözetilmesi için önlem alınmasını ve bunlardan öğrenim çağına girmemiş olanların çocuk bakım yurtlarına, öğrenim çağına bulunanların da yetiştirme yurtlarına alınmalarını öngörmüştür.

Bununla birlikte yasanın açık hükmüne karşın, sözü edilen örgütlü önlemlerin çok yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan .Türk Ceza Kanunu (TCK) çocuklara karşı işlenen suçları önlemek amacıyla ağır yaptırımlar koyarak küçükleri korumaya çalışmıştır. Adı geçen yasa, henüz yeterince bilinçli olmayan çocuklara karşı işlenmesi durumunda cinsel kandırma, fuhşa özendirme, iğfal vb. gibi suçlar için daha ağır yaptırımlar öngörürken, çocuğun ailesi, yakınları ve eğitiminden sorumlu olanların ona kötü davranmalarını önlemek istemiştir.²³⁸

Yasaların öngördüğü koruma önlemlerine karşın, bu alanda gerekli örgütlenmeye gidilemediği için özellikle ailelerin yeterince gözetici olmadığı durumlara bağlı olarak çocuk suçluluğu, ülkemizde giderek ciddi bir sorun olarak belirmiştir.

TCK, çocuğun gerek yaşı, gerekse gözetim yetersizliğinden ötürü suç işlediği durumları ayrıca düzenlemek gereğini duymuş ve yetişkinlerden değişik yaptırımlara bağlamıştır. Her şeyden önce, ceza sorumluluğunun yaş ve bilinçle doğduğu anlayışından yola çıkarak ceza yaptırımlarını yaşa göre düzenlemiştir.

Çocuk suçları, ergenlik çağına gelmemiş bireylerin suç niteliği taşıyan eylemlerine denir. Toplumun koyduğu hukuk ve ahlak kurallarına uymayan bütün davranışları kapsamakla birlikte, genellikle ergin bir kişinin işlemesi durumunda

²³⁷ Elif Konar, *Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi ve Çocuk Siyaseti*, http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/elif_konar_gurbuz_turk_cocugu_dergisi_cocuk_siyaseti.pdf (12 Haziran 2014)

²³⁸ Sencer, s. 361.

ceza gerektirecek eylemleri belirtmek için kullanılır. Hukukta erginliğin başladığı yaş ülkelere göre 15 ile 18 arasında değişir.²³⁹

Suç işlemiş ya da kimsesiz kalmış çocukların sorunlarıyla ilgilenen özel mahkemelere çocuk mahkemesi adı verilir. Devletin gerektiğinde ana baba rolünü üstlenme işlevini yerine getirir. Çocuk mahkemelerinin bulunmadığı yerlerde bu görev başka mahkemelerce yürütülür.

Çocuk mahkemeleri genellikle terk edilmiş ya da geçimi ailelerince sağlanamayan çocukların bakımıyla ilgili hukuk konuları ve çocukların toplum dışı davranışlarından kaynaklanan ceza konuları olmak üzere iki tür davaya bakar. Çoğu ülkenin yasalarında, belirli bir yaştan (genellikle 18 yaş) altındaki gençlerin öncelikle çocuk mahkemelerine çıkarılması öngörülür. Durumu değerlendiren çocuk mahkemesi gerektiğinde davayı öteki mahkemelere devredebilir. Çocuk Mahkemeleri sisteminin temelinde yatan düşünce, çocuklara özel bir ilgiyle yaklaşmak gerektiğidir. Buna göre, çocukları yanlış davranışlarından dolayı cezalandırmak yararsız ve adaletsiz bir tutumdur. Bunun yerine onları ıslah etme yoluna gidilmelidir. Bu yüzden çocuk mahkemelerinde dava sırasında resmiyetten uzak, sevecen bir tutum benimsenir.²⁴⁰

Geleneksel Türk eğitim anlayışında, dersine çalışmayan, tembellik ve yaramazlık yapan çocuk suçludur ve onun cezalandırılması gerekir. Aslında Batı dünyasında bu anlayış yüzyıllarca geçerli kalmıştır. İşlediği kabahatler yüzünden kendisine çeşitli disiplin cezaları verilen çocuk, okul dışında işlediği suçlardan dolayı “suçlu çocuk” olarak nitelendirilir ve artık hukuk ve adaletin konusuna girer. Eski dilde bu terimin karşılığı “mücrim çocuk” idi. Bir süredir ve günümüzde ise çocukları korumak, onların kişiliklerinin ve önlerindeki hayatın zedelenmesi için onlara karşı daha insancıl davranılmakta ve suça sürüklenen çocuk, mağdur çocuk terimleri kullanılmaktadır. Türkiye’de suçlu çocuklar konusunda 1927’de İzmir hapisanesi ile sınırlı da olsa bir anket uygulayan ve bu alanda kuramsal ve karşılaştırmalı bilgiler veren Rıdvan Nafiz’in bu yayını alanında muhtemelen ilk araştırmadır.²⁴¹

²³⁹ AnaBritannica, cilt 6, Ana Yayıncılık AŞ, İstanbul, 1987, s.502.

²⁴⁰ AnaBritannica, s. 500.

²⁴¹ Yahya Akyüz, “*Türk Eğitim Tarihi Açısından Suçlu Çocuk Kavramına Bir Bakış Ve İlk Önemli Araştırma*” **Çocuk Suçluluğu**, SABEV yayınları, Ankara, 2011, 56-57.

3.3. ÇOCUK VE EKONOMİ

Kurtuluş Savaşı'nın ardından, yeni kurulacak devletin ekonomik politikasının belirlendiği İzmir İktisat Kongresi'ni açış konuşmasında Mustafa Kemal, “Askeri zaferler ne kadar olurlarsa olsunlar, ekonomik zaferlerle taçlandırılmazlarsa hiçbir şey ifade etmezler.” diyerek yeni Türkiye'nin ekonomik kalkınma yarışına başlayacağını belirtiyordu. Ancak 1920'li yıllarda uygulanan liberal ekonomi politikaları daha başarıya ulaşmadan, 1929 yılında tüm dünyayı etkileyen büyük bir ekonomik kriz ortaya çıktı. Tarım ülkeleri bu krizden çok daha yoğun etkilendiler. Yurt gezisine çıkan Atatürk, her yerde fakirleşmiş halkla karşılaştı. Gittiği birçok yerde, köylülerin artık yama bile tutmayan elbiseler giydiklerini, ürünleri para etmediği için açlık sınırında yaşadıklarını gördü. İşte bu zor koşullar içerisinde, ülkenin hızla kalkınmasını sağlamak için yeni bir ekonomik model denemeye karar verdi. Esas amaç milleti refaha kavuşturup ülkeyi zenginleştirmektir. Özel sermayeyi teşvik etmek, gelişmesini sağlamak, sanayicilerin sayısının artmasını sağlamaktır. Bunun yanında, ülkenin hızla kalkınması için, özel sermayenin girmediği alanlarda, devlet eliyle yapılan ekonomik yatırımlarla sanayileşmeyi hızlandırdı.²⁴²

Atatürk, ekonomi politikası üzerindeki görüşlerini çok net bir şekilde İzmir İktisat Kongresi'nin açılış konuşmasında belirtmiştir. Bu konuşma, zamanın çok ötesinde görüşler taşımasının yanı sıra, daha Cumhuriyeti ilan etmeden, Atatürk'ün 17 Şubat 1923 tarihinde böyle bir kongreyi toplaması başlı başına önem taşımaktadır. Aynı zamanda, Atatürk, İzmir Kongresini topladığı zaman Lozan Konferansı devam ediyordu ve istilacı ülkelerle barış yapılmamıştı.²⁴³

3.3.1. Yerli Malı Haftası

Türkiye'de 1929 sonrasında “milli iktisat” kavramı etrafında “yerli malı” ve tasarruf, hem resmi söylemde hem de gündelik yaşamda en yaygın ve sık kullanılan sözcükler haline gelmiştir. Buhranın etkisini göstermesi üzerine, bir dizi idari tedbir alınması gerekmiş ve öncelikle Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyet, Mustafa Kemal'in himayesinde ve Meclis Başkanı Kazım Özalp'in başkanlığında bir grup milletvekili oluşturulmuştur.

²⁴² Başyigit, s. 39-40.

²⁴³ Okan H. Aktan, *Atatürk'ün Ekonomi Politikası: Ulusal Bağımsızlık ve Ekonomik Bağımsızlık*, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cumhuriyetimizin 75.yılı Özel Sayısı, Ankara, 1998, s. 30.

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, sadece yetişkinlere yönelik çalışmamıştır. Aynı zamanda çocuklara “doğru” iktisadi alışkanlıklar kazandırmak maksadıyla çeşitli yayınlar çıkarmış, afişler hazırlatmış, okullarda oynanmak için piyesler ve dağıtılmak üzere broşürler bastırmıştır. Tasarruf konusunda, özellikle çocuklarla her gün temas kuran, onlara örnek teşkil etmesi arzu edilen öğretmenlere önemli bir misyon yüklenmiştir. Öğretmenler çocuklara, daha ilkokuldan itibaren tasarrufun bir “medeniyet göstergesi” ve “milli ve içtimai bir vazife” olduğunu paralarını yalnızca “lüzumlu” ve “faydalı” şeylere harcamaları gerektiğini öğretmiştir.²⁴⁴

Öğretmenlerin öncülüğünde okullarda bir dizi düzenleme yapılması gündeme gelmiştir. Örneğin mekteplere tasarruf sandıklarının kurulması önerilmiş ve sınıf kumbarası defteri tutulması teşvik edilmiştir. Çocuklar özelinde iktisat ve tasarruf meselesinin simge objesi ise şüphesiz kumbaralardır. Batı’da 19. yüzyılda “modernleşen” kumbaralar, Türkiye’de ancak 1920’lerin sonlarından itibaren orta sınıf çocukluğunun önemli bir parçası olmuştur. Kumbara sahibi olmak, çocuk olmanın adeta bir göstergesidir. Özellikle İş Bankası kumbaraları ile birlikte kentlerde yaygınlaşan kumbara kullanımı çocuk yaşamının ve yazının ayrılmaz bir parçasıdır.²⁴⁵

O dönemde yayınlanan çocuk dergilerinde çocuklara bilmece ve bulmacalar sorulmuş, doğru cevabını gönderenlere önemli hediyeler verilmiştir. İşte bu hediyelerden biri de İş Bankası kumbarası olmuştur. “Küçük Adam” adlı çocuk dergisinde bulmacanın doğru cevabını verenlere şöyle hediyeler verileceği yazılmıştır.

*“Geçen sayı bulmacamızın armağanları şunlardır:
Birinciye, güzel bir kol saati
İkinciye, İş Bankası kumbarası
Üçüncüye, yazı takımı ve diğer kazananlar bu haftaki bulmacamızın
armağanlarını alacaklardır.”*²⁴⁶

Milli ekonomi ve kalkınma tutkusundaki seçkinler için yerli malı kullanımı, bir varlık-yokluk meselesi haline gelmiştir. Bu minvalde “Cumhuriyet çocuğu”nın 1930’lu ve 40’lı yıllar boyunca zikredilen temel özellikleri, milletin geleceği için tutumlu olması ve ithal ürünlerinden kaçınarak yerli malı kullanması oluvermiştir.

²⁴⁴ Öztan, s. 97.

²⁴⁵ Öztan, s. 98.

²⁴⁶ Küçük Adam, 1935, Yıl 1, sayı:2, s. 15.

Çocuklara verilmesi gereken “milli terbiye” içinde, Türk Cemiyeti’nin “iktisadi yükseliş yöntemleri”nin anlatılması gerektiği, “milli tasarruf ve iktisat terbiyesi”nin küçük yaşlardan itibaren önemsenmesinin lüzumu, özellikle yurt bilgisi, kıraat ve pedagoji kitaplarında öne çıkarılmıştır.²⁴⁷

3.3.2. Emlak ve Eytam Bankası

Tasarruf sahipleri ile ek kaynaklara gereksinim duyan özel ve kamu kuruluşları arasında ilişkiyi düzenleyen, bu kaynaklarda akıcılığı sağlayan, kısa süreli fonları uzun süreli fonlara dönüştüren bankacılık sisteminin, ülkelerin kalkınmasında çok önemli görevleri vardır.

Türkiye için en önemli sorunlardan biri savaşlardan yorgun çıkan millete ekonomik bir yön verilmesiydi. Bu ekonomik yön ise bankacılık sisteminden geçiyordu. Bankacılık sisteminin oluşturulması, ülkemiz tarafından bilinmeyen çalışma alanıydı.

Mustafa Kemal Atatürk, inanılmaz zorluklar ve imkânsızlıklar içinde Türk milletinin her zaman çağdaş uygarlık düzeyini yükseltmesini hedeflemiştir. Atatürk’ün bu hedefi, Türk milletinin ekonomik kalkınma düzeyi ile ilgili olmuştur. Bunun içinde bankacılık sisteminin oluşturulması ve düzene sokulması gerekliydi.

Ekonomiyi diriltme, harekete geçirmek ve yönlendirmek, plânlı sanayiye geçmek, tarımı canlandırmak için atılımlar yapılması gerekiyordu. Mustafa Kemal Atatürk, bunu en gerçekçi bir biçimde saptayarak, bankacılık sistemini oluşturacaktı. Uygar bir ulus olma savaşı içinde bankacılık sistemiyle ilgili yapılacak pek çok şey vardı. Mustafa Kemal Atatürk vatan topraklarının üzerinde yaşayan milletin sevgisiyle iş başarma yolunu tutmuştu.²⁴⁸

Toplunun himayeye en muhtaç kesimini yetimler oluşturur. Savaşlar, doğal afetler vb. sebeplerle ailelerini kaybeden kimsesiz, öksüz ve yetim çocukların görüp gözetilmesi, ihtiyaçlarının karşılanması en derin toplumsal problemlerden biridir. Bu problemin hallinde Osmanlı toplumunda vakıflar, yetimhaneler ve benzeri kurumlar vasıtasıyla verilen hizmetlerin yanında doğrudan yetimlere yönelik kendine özgü bir kurum geliştirilmiş, kimsesiz ve bakıma muhtaç çocukların ihtiyaçlarının karşılanması, yetiştirilmesi ve topluma kazandırılması için önemli miktarlara ulaşan

²⁴⁷ Öztan, s. 99.

²⁴⁸ Derya Bozoklu, *Atatürk Döneminde Bankacılık Sistemine ve Gelişimine Bir Bakış*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı:55, Ankara, 2003, s. 1.

fonlar oluşturulmuştur. Eytam sandıkları olarak adlandırılan bu fonlar, başlangıçta ferdi olarak uygulanırken zamanla kurumsal bir hüviyet kazanmıştır. Bu fonlarda toplanan paralar işletilmek suretiyle elde edilen gelir yetimlerin ihtiyaçlarına sarf edilmiş, anaparanın muhafaza edilmesi suretiyle de hizmetin sürekliliği sağlanmıştır.²⁴⁹

Eytâm sandıklarının çıkış noktası, vefat eden ebeveyninden yetimlerine intikal eden malların zayi edilmeden sağlıklı bir şekilde muhafaza edilerek rüşd yaşına, yani hukuki olarak malları üzerinde tasarruf etme ehliyetine sahip olduğu yaşa geldiğinde, sahibine ulaştırılması anlayış ve sorumluluğudur. Bu kurum, Osmanlı toplumunda önceleri ferdi olarak uygulama alanı bulmuş, sonraları kurumsal bir hüviyet kazanarak 19. yüzyılın ortalarından itibaren devlet eliyle yönetilen önemli bir fona dönüşmüştür.²⁵⁰

Eytam Sandıkları, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Anadolu'da başlayan işgaller ile birlikte ortaya çıkan kargaşalık ortamında ekonomik olarak etkilenmiştir. Bundan dolayı, İstanbul merkezdeki sandık 1920 yılında kapatılmıştır. Taşradakiler ise, Eytam İdareleri ile birlikte 1926'ya kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. 1926 yılında çıkarılan Medeni Kanun'la Eytam İdareleri ve sandıkları kaldırılmıştır. Sandığın yerine Eytam ve Eramil Bankası kurulacaktır.²⁵¹

Eytâm idarelerinin varlıklarını Cumhuriyet'in ilk yıllarında da sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak daha Cumhuriyet ilan edilmeden önce TBMM Hükümetleri tarafından muhtelif düzenlemeler yapılmıştır. 28 Teşrinievvel 1336 (28 Ekim 1920) tarihli bir kararla muamelât-ı eytâmın 4 Rebiülevvel 1324/1 Nisan 1322 (14 Nisan 1906) tarihli Muaddel Eytâm Nizamnamesi ile müteferriatına göre, yani mevcut şekliyle yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Bu düzenlemede eytâm mallarının idaresinin Ankara Eytâm Sandığı Müdüriyeti'ne bağlanması da ayrıca karara bağlanmıştır. Ancak işlemlerin Ankara'da toplanmasından daha sonra vazgeçildiğini ve idâne işlemlerinin mahalli sandıklarca yürütülmesinin kararlaştırıldığını görmekteyiz. Yine, 5 Kanunuevvel 1338 (5 Aralık 1922) tarihli bir talimatname yayınlanarak darüleytâmların idaresi ve işleyişi ile ilgili hususlar

²⁴⁹ Tahsin Özcan, *Osmanlı toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları*, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 14, İstanbul, 2006, s. 103.

²⁵⁰ Özcan, s. 106.

²⁵¹ Mehmet Çanlı, *Eytam İdaresi ve Sandıklar (1851-1926)*, <http://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=351407> (24 Ekim 2014)

düzenlenmiştir. Bu şekilde Cumhuriyet döneminde de bir süre varlıklarını koruyarak faaliyetlerini sürdüren eytâm sandıkları, son olarak 1926 yılında sona erdirilerek sandıkların mevcut mal varlıkları kurulan "Eytâm ve Eramil Bankası"na devredilmiş, yetimlere ait paraların bu banka tarafından işletilmesi kararlaştırılmıştır. Daha sonra "Emlak ve Eytâm Bankası" adını alan bankanın İlk sermayesi 20 milyon lira olarak belirlenmiştir. Banka 1946 yılında Türkiye Emlak Kredi Bankası adını almıştır. Nihayet, 1988'de Türkiye Emlak Bankası adını alan bankanın faaliyetlerine 2001 yılında son verilerek T:C Ziraat Bankası bünyesine dâhil edilmiştir.²⁵²

Millî bankacılığın geliştiği dönemlerde, devlet inşaat sektörüne kredi sağlamak için 22 Mayıs 1926 tarihli, 844 sayılı yasa ile ve 20.000.000.-TL sermaye ile Emlak ve Eytam Bankası kurmuştur. Bankanın kuruluş amacı eskiden eytam sandıklarında idare ve muhafaza edilen yetim paraları, bu bankaya tevdi edilmekte ve mukabilinde, banka yetimler lehine faiz vermek için ve belediye hudutları içindeki bütün binalar ve arsaların banka lehine ipotek edilmesi karşılığında uzun vadeli kredi temin etmektir. Bankanın kuruluş sermayesi 20.000.000 liradır. Cumhuriyet yönetimi iyi yönetilmeyen yetim sandıklarını tasfiye etmiş, 6.000.000 liralık bu kaynağı, uzun vadeli mevduat olarak, bankaya yatırmıştır. Böylece bankanın gerek duyduğu uzun vadeli bir fon sağlamıştı. Genç Cumhuriyet'in, bu dönemde Emlak ve Eytam Bankası'nı kurmalarının amacı, bu bankadan, ülkenin imarı konusunda yararlanmaktır. Bu dönemde bankayı diğer bankalardan ayırıcı özellik gayrimenkul ipoteki karşılığında borç para veren kamu bankası olmasıdır. Yanmış ve yıkılmış şehirlerle savaştan çıkan ülkenin, imarının yanı sıra mesken inşaatına vermiş olduğu uzun vadeli kredileriyle önemli hizmetleri olmuştur.²⁵³

3.4. EDEBİYAT VE ÇOCUKLAR

3.4.1. Cumhuriyet Dönemi Çocuk Edebiyatı

Çocuk edebiyatı, çocuklar için kaleme alınmış yapıtların oluşturduğu edebiyattır. Bağımsız bir edebiyat türü olarak 18. yüzyılın ikinci yarısında geliştiği kabul edilir. Çocuk edebiyatının oldukça geç gelişmesi, belirli kültürel ve ekonomik nedenlerle açıklanabilir. Yakın zamanlara değin, çocuklar yetişkinlerin küçük birer

²⁵² Özcan, s.119-120.

²⁵³ Bozoklu, s. 14.

modeli sayılıyor ve ayrı bir çocuk dünyasının varlığı kabul edilmiyordu. Bu yüzden, çocukların özel meraklarını karşılayan, onların kavrayış düzeyleri göz önünde tutularak hazırlanmış edebiyat yapıtlarına da gerek duyulmuyordu. Öte yandan, matbaanın bulunmasından önce kitap yapımı oldukça zaman alan, pahalı bir işti. Bu koşullarda çocuklar için ancak eğitim kitapları hazırlanabiliyor, onlara edebiyat zevkini tattırmayı amaçlayan kitaplarla uğraşılmıyordu. Çocuk edebiyatının gelişmesini önleyen bir başka olgu da toplam nüfus içinde okuryazar oranının düşüklüğü idi. Özel olarak çocuklara yönelik kitapların üretim ve dağıtımı, ancak eğitimin kitleleşmesi ve yaygın bir kitap pazarının doğmasından sonra ekonomik açıdan kârlı bir haline gelebilmiştir.²⁵⁴

Türkiye’de çocuk edebiyatı Tanzimat’la birlikte başlamıştır. Tanzimat Dönemi’nde, dünya çocuk klasikleri ya da çocuklar için uygun olduğu düşünülen yapıtlar Türkçeye çevrilmeye başlandı. Bunu çocuk dergileri izledi. II. Meşrutiyet döneminde çocuk edebiyatı bir eğitim aracı olarak görülüyordu. Şiir alanında, “Dağ Başını Duman Almış” marşının yazarı Ali Ulvi Elöve’nin Çocuklara Neşideler’i, İbrahim Alaaddin Gövsa’nın Çocuk Şiirleri (1911) öğretici yapıtlardı. Tevfik Fikret’in Haluk’un Defteri (1911) ve Şermin (1914) adlı yapıtları da bu öğretici eğilimi yansıtır. Milli Edebiyat döneminde bu çizgi sürdü. Ziya Gökalp’in Kızıl Elma (1914), Yeni Hayat (1918) ve Altın Işık (1923) kitaplarında topladığı manzumeler, Ali Ekrem Bolayır’ın Çocuk şiirleriyle (1917) Şiir Demeti (1923) ve Fuad Köprülü’nün Mektep Şiirleri (1917) adlı kitapları bu akımın çocuk edebiyatına katkılarıdır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında şiirdeki yalınlaşmayla birlikte birçok yazar çocuk edebiyatına da yöneldi. Hececi şairler arasında çocuk şiiri yazmamış olan yok gibiydi. Faruk Nafiz Çamlıbel’in Akıncı Türküleri’yle (1838) Kuş cıvıltıları (1938) ve Yusuf Ziya Ortaç’ın Sizin İçin’i (1938) çocuk şiirlerinin toplandığı kitaplardı. Orhan Seyfi Orhon, Enis Behiç Koryürek, Ömer Bedrettin Uşaklı, Orhan Şaik Gökyay, Ahmet Kutsi Tecer, Kemalettin Kamu, Vasfi Mahir Kocatürk ve İbrahim Zeki Burdurlu da çocuklar için şiir yazdılar. Yedi Meşale şairlerinden Yaşar Nabi Nayır’ın da çocuklar için şiirleri vardı. Roman ve öykü dallarında Cumhuriyet’in ilk yıllarında Halide Edip Adıvar, Aka Gündüz, Mahmut Yesari ve Reşat Nuri Güntekin’in yapıtları görüldü. Mahmut Yesari’nin Bağrıyanık Ömer’i (1930), Reşat

²⁵⁴ Ana Britannica, s. 494.

Nuri Güntekin'in Kızılılık Dalları (1932), Huriye Öviz'in Köprüaltı Çocukları (1936), Fahrettin Sertelli'nin Tahtları Deviren Çocuk (1937) adlı romanları, öğreticilikle gerçekçilik ve duygusallığı bir potada eritebilen yapıtlardı. Tarihsel serüven romanı alanında ise Abdullah Ziya Kozanoğlu'nun Kızıltuğ (1923), Atlı Han (1924) ve Kolsuz Kahraman (1930) gibi yapıtları çocukların sevdiği kitaplar arasına girmişti.²⁵⁵

Cumhuriyet sonrası çeviri çocuk kitapları, Cumhuriyetten önce olduğu gibi cumhuriyetten sonra da çocuk edebiyatımızın gelişiminde çevirilerin önemli bir yeri vardır. Bu dönemde de özellikle edebiyat dünyasının önde gelen isimleri tarafından klâsik yazar ve eserlerin çevrilmesine devam edilmiştir. Söz gelişi Orhan Veli Kanık, Sabahattin Eyüboğlu ve Nazım Hikmet La Fontaine'den çeviri yapmışlardır. Cumhuriyet sonrası Robinson çevirilerinden bazıları da Kemalettin Şükrü (Robenson Krüzae-1932), Necdet Rüştü Efe (Robenson Kruzoe-1938), Yaşar Nabi Nayır (Issız Adada 28 Yıl adıyla-1942) tarafından yapılmıştır. Bir diğer klâsik Güliiver'in Seyahatnamesi önce kısaltılarak Cüceler Memleketinde (1927) adıyla basılmış, ayrıca 1935'te Cüceler ve Devler Memleketinde: Güliiver'in Seyahatleri adıyla Ercüment Ekrem Talu tarafından dilimize kazandırılmıştır.²⁵⁶

Savaşta kahramanlık gösteren çocuklar, kıraat kitaplarının vazgeçilmez birer ögesidir. Metinlerde çocuklar savaşta hem çocuk hem de çocuktan daha fazla bir şeydirler. Örneğin Dumlupınar cephesinde, bir tepede düşman askerleri tarafından sarılan küçük müfreze, genç çocuk Hüseyin'in Türk alayına haber vermesi ile kurtulur. Hüseyin, ölümü göze alacak şekilde komutanın verdiği pusulayı yerine ulaştırır. Fakat ağır yaralanır ve sonunda bacağını kaybeder. Komutanı onu alnından öperek “vazifesini” eksiksiz yaptığı için tebrik eder. Peyami Safa'nın kaleme aldığı kıraat kitabında ise, Bağımsızlık Savaşı'nda, Afyon'un geri alındığı bir zamanda, askerlere gözcülük eden bir çocuğun vurulup öldürülmesi anlatılır. Dikkat edilirse dönemin tüm çocuk hikâyelerinde “milli vazife” ve fedakârlık ile ketumiyet arasında sıkı bir ilişki tesis edildiği fark edilebilir.²⁵⁷

Çocuklar için hazırlanan kitaplarda ve dergilerde hilafetin kaldırılması, tekke ve zaviyelerin kapatılması ve Tevhid-i Tedrisat Kanununun çıkarılması gibi temel

²⁵⁵ Ana Britannica, s.497.

²⁵⁶ Çıkla, s.96.

²⁵⁷ Öztan, s. 86.

laikleşme adımlarına geniş yer verilmiştir. Bu ekseninde yeni rejimin Osmanlı döneminde kök salan batıl itikatları, hurafeleri, medrese usullerini ortadan kaldırıp, Türk halkını “cehaletten kurtardığı” iddia edilmiştir. Bu propagandanın çocuklar üzerindeki etkisini tam olarak kestirmek zordur. Fakat “hurafe” ve “batıl itikat” olarak adlandırılan kimi alışkanların yetişkinler dolayımı ile çocukların gündelik yaşamında bir şekilde sürdüğünü tahmin etmek elbette mümkündür.²⁵⁸

3.4.2. Çocuk ve Kütüphane

Geleceği şekillendirecek olan çocukların yetişmesinde çocukluk çağında okudukları kitapların önemi herkes tarafından kabul edilmektedir. O halde çocukların okul zamanlarında ve özellikle tatillerde "okuyan" bir birey olmalarında önemli bir katkıya sahip olacağı düşünülen Çocuk Kütüphaneleri alanında da yepyeni çalışmalar yapılmalıdır. Türkiye'de hemen her şehirde bulunan halk kütüphaneleri ile bazı mahallelerde bulunan çocuk kütüphanelerinin birçok açıdan yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Söz gelişi bu yazının yazarının kitap okuma serüveninde önemli bir yeri olan halk kütüphanelerinin kendilerini yenileyemedikleri gözlenmektedir. En başta kütüphane binalarının çocukları cezbedecek bir dış ve iç tasarıma sahip olmadıkları dikkat çekmektedir. Diğer taraftan kütüphane içindeki kitapların hemen hepsi eskidir. Bu kitapların yeni baskıları neredeyse hiç uğramazlar bu kütüphanelere. Tabii bir de yeni çıkan çocuk kitaplarıyla da zenginleştirilmemektedirler çocuk kütüphaneleri.²⁵⁹

Çocukların zihinsel ve ahlâkî gelişimlerinde önemli yeri bulunan çocuk edebiyatı ürünlerinin çocuklara ulaşması ancak veliler ve öğretmenler aracılığıyla olmaktadır. Ancak velilerin ve öğretmenlerin belli yaş grubundaki, belli kültür seviyesindeki çocuklara hitap edecek olan yayınların seçiminde çok da bilgili olmadıkları ve titiz davranmadıkları açıktır. Bu bakımdan bu alanda yapılacak çalışmalardan biri de veli ve öğretmen eğitimi olmalıdır. Bu eğitim yine bu konuda yapılacak araştırmalar ve süreli yayınlar aracılığıyla velilere ve öğretmenlere de ulaştırılabilir.

²⁵⁸ Öztan s. 195.

²⁵⁹ Çıkla,s.92.

Çocukların, çocuk edebiyatı ürünleriyle haşır neşir olmaları öncelikle onlara okumayı sevdirmekle olur. Bunun için anne-babaların okumayı sevdirebilecek veya en azından çocuklarını çok düzenli olmasa bile bir şekilde okuma sürecine dahil edebilecek çalışmalar yapmaları gerekir. Aslında küçük yaşlarda hemen hemen hiçbir çocuğun kitap okumayı çok sevdiği iddia edilemez. Zira bu yaşlar çocukların eğlence ve oyun yaşlarıdır hâlâ. Onların okullarda okumayı ve yazmayı söktükten sonra bir nevi bilimlerle haşır neşir olmaya başladıkları aşikârdır. O sebeple dikkat ederseniz genel olarak bilimlerden de çok hoşlanmadıkları ortadadır. Aslında bu isteksizlik, kolay bir eylem olarak oynamak varken; yazmak, okumak, birtakım bilimsel bilgiler edinmek gibi zor eylemlerle meşgul olmalarından kaynaklanmaktadır. O halde okumanın ve bilimsel bilgiler edinmenin kolay ve eğlenceli yollarla gerçekleştirilmesi çocukların okumayı ve çalışmayı sevmeleri konusunda istekli olmaları gibi bir sonuç doğuracaktır.

"Okumayı sevmek" kavramının daha çok ileriki yaşlarda, hatta gençlik veya orta yaşlar için geçerli olduğunu söylemek bile mümkündür. Okumayı sevdiğini söyleyen bir çocuğun bu ifadesi çok da bilinçli değildir aslında. O bakımdan anne ve babalar onların yazar olamasa da hayat boyu okuyan bilinçli bireyler olarak yetişmelerinde onlara öncülük etmelidirler. Anne ve babaların, bir de öğretmenlerin, bilinçli öncülükleri iki yolla olabilir: 1. Bizzat kendilerinin çocuklara yönelik çeşitli türlerdeki yayınları takip etmeleri, bunlardan seçme yapmaları; 2. Bu konudaki süreli yayınlar veya kitaplarda çocuklara (ve velilere) tavsiye edilen yayınları çocuklarına takdim etmeleri. Çocuklara okumayı sevdirmek için en faydalı yollardan birkaçı şunlardır:

- a) Okul çağı öncesinde ebeveynin çocuğa özellikle uyku öncesinde masal, hikâye, fıkra türünden metinler anlatması veya okuması,
- b) Okul çağında çocuğun yaşına, ilgi ve düzeyine uygun yayınların anne-babalar tarafından çocuğa ulaştırılması ve çocuğun bunları okuması için teşvik edilmesi,
- c) Okul çağından itibaren çocuğun ileriki yaşlarda okumayı seven bir birey olabilmesi için ödüllendirilmesi,
- d) Çocuğun evde anne ve babasının sık sık gazete, dergi, kitap okuduğunu görmesi²⁶⁰

²⁶⁰ Çıkla, s.93.

3.4.3. Türkiye’de çocuk dergiciliği

Cumhuriyet döneminde çıkarılan dergiler ile geleceğimizin emanetçileri olan çocukların nasıl eğitildiğini görüyoruz. Yazı dizileri şeklinde aktarılmaya çalışılan kısa ve uzun hikayeler olduğu gibi etkileyici çizgi romanlar olmuştur. Yurd Bilgisi başlığı ile yurdumuz her köşesi hakkında tanıtımlar ve bilgilendirilmeler yapılmıştır. Dolayısıyla çocuklarımız güzel yurdunu daha tanımış ve yurd bilinciyle birlikte vatan sevgisi gelişmiştir.

Aynı zamanda çocuk dergilerimizde tarihi bölümler konularak bir bakıma geçmişi öğrenmek ve geçmişten ders çıkarmak adına çok önemli adım atılmıştır. Türk milletinin geçmişteki başarılarını ve destansı hikâyelerini öğrenmek Türk gençliği için bir övünç kaynağı olmuştur.

Bulmaca ve bilmeceler ile bilgi ve yeteneğini geliştirme yapılırken diğer yandan bilimsel alanlardaki gelişmeler ve yeni buluşlar da aktararak bilimsel aktarımlar yapılmıştır.

Görülüyor ki bu türlü gelişmeler Türk çocuklarının hayata daha iyi hazırlanmalarını, bilimsel gelişmeleri yakından takip etmeleri sağlanmıştır.

1925 yılına gelindiğinde Bizim Mecmua çıkar. İlk 27 sayısı az resimli çıkan dergi ikinci çıkışında resimli bir dergiye dönüşerek daha hafif konuları ele almıştır. 1923 yılında Musavver Çocuk Postası yayımlanmıştır. Derginin müdürü Süleyman Tevfik Zorluoğlu’dur. Dergi en çok sayfalarında resim ve karikatürlere yer vermesiyle dikkat çekmiştir.

Yine aynı yıl çıkan Yeni Yol dergisi düzenli bir şekilde yayımlanmıştır. Okulların tatil olduğu yaz aylarında çıkmayan dergi her sayısında çeşitli yörelerden haberlere, fotoğraflara ve yazılara sayfalarında yer vermiştir. Zengin bir içeriğe sahip olan dergide öyküler, masallar, manzumeler, seyahat, tarih, roman, oyun ve bulmacalar yer almıştır. Derginin 41. sayıdan itibaren kapakları renkli çıkmıştır.

1924 yılına gelindiğinde Haftalık Resimli Gazete yayımlanmıştır. Dergi başladığı gibi devam etmiş ve sayfalarında ilginç yazılara yer vermiştir. Derginin bir diğer özelliği de dünya ile ilgili haberlere yer vermesidir.

Dönemin diğer dergileri ise şöyle: Sevimli Mecmua (1925), Resimli Mecmua (1925), Çocuk Dünyası (1926), Çiçek (1926), Gülbüz Türk Çocuğu (1926), Çocuk Dünyası (1927), Çocuk Yıldızı (1927).

Cumhuriyet Dönemi'nde yeni harflerin kabul edilmesinden sonra çocuk dergilerinin hem sayısı hem de baskı sayıları çoğalmıştır. Ancak daha önceki dönemlerde olduğu gibi Cumhuriyet Dönemi'nde de yayın hayatını uzun ve kesintisiz sürdüren çocuk dergileri azdır. Ancak çocuklara yönelik kitapların az olduğu yıllarda Çocuk Sesi, Arkadaş ve Çocuk gibi dergilerin çocukların gelişimini sağlama açısından faydalı olduğu söylenebilir. Cumhuriyet Dönemi'nde yayımlanmış bazı dergiler ise şunlardır: Diyanet Çocuk Dergisi, Elma Şekeri, Şeker Çocuk, Milliyet Kardeş, Milliyet Çocuk Dergisi, Vakıf Çocuk, Türkiye Çocuk, Yeni Can Kardeş, Tercüman Çocuk Dergisi, Kandil Çocuk, Çocuğa Selam, Kumbara, Başak Çocuk, Başaralım, Yavru Türk. 1869-1928 yılları arasında yayımlanan çocuk dergilerde eğitici ve öğretici içeriğin amaçlandığı söylenebilir. Ayrıca bu dönemin dergileri içeriklerinde bulmaca, bilmece ve fıkralara yer vererek çocukları eğlendirirken bilgilendirmeye çalışmıştır.

1928 yılında gerçekleşen oldukça uzun bir hazırlık dönemi gerektiren harf devrimi; beraberinde getirdiği etkin bir yaygın ve örgün eğitim seferberliği nedeniyle okuyan çocuk sayısı artmıştır. 1928-1945 yılları arasında yayın yaşamına 23 çocuk dergisi katılmıştır:

Çocuk Sesi (1928), Gençlik (1928), Şen Çocuk (1932), Afacan (1934), Çalışkan Çocuk(1934), Mektepli Gazetesi (1934), Oklahoma (1935), Olgun Çocuk (1935), Çocuk (1936), Gelincik (1936), Yavrutürk (1936), Cumhuriyet Çocuğu (1938), Çocuk Gazetesi (1938), Asrın Çocuğu (1938), Binbir Roman (1941), Çocuk Romanları (1941), Bilmece (1943), Çocuk Dünyası (1943), Çocuk Haftası (1943), Türk Çocuğu (1944), Çocuk Gözü (1945), Doğan Kardeş (1945), Şen Çocuk (1945), Can Kardeş (1947), Çocuk Alemi (1947), Küçük Kardeş (1947), Armağan (1950).

Bu dergiler arasında çocuk haklarını savunan bir dergi bulunması, Cumhuriyet Dönemi aydınlarının çocuğa karşı toplumsal sorumluluklarını yansıtmaları bakımından ilgi çekicidir. Bu yıllarda yayımlanan dergilerdeki yazarlarının ve yayıncılarının çoğu öğretmenlik mesleğinden gelmiştir. 1940'lardan sonra en çok dikkati çeken çocuk dergileri Çocuk Haftası(1943) ve Doğan Kardeş (1945) olmuştur. 1960'lardan sonra Doğan Kardeş sayfalarını yavaş yavaş çizgi romanlara bırakmaya başlamış ve 1978 yılında da grev nedeniyle kapanmıştır.²⁶¹

²⁶¹ Pınarcı, <http://e-bulten.library.atilim.edu.tr/sayilar/2013-06/okuma.html> (6 Nisan 2014)

Bir başka kaynakta da şu şekilde dile getirilmiştir. Cumhuriyet sonrası yeni harflerle basılan çocuk dergilerinin belli başlıları şunlardır: Ateş (1930), Çocuk Sesi (1932), Afacan (1934), Yavrutürk (1936), Gelincik (1936), Çocuk Gazetesi (1938), Binbir Roman (1939), Çocuk Romanları (1941), Çocuk Gözü (1945), Şen Çocuk (1945), Doğan Kardeş (1945), Karınca (1952), Çocuk Haftası Yıllığı (1959). Bunlara ek olarak daha çok gazeteler, bankalar ve çeşitli kurumların çıkardığı dergiler de hatırı sayılar bir yekûn tutmaktadır: Milliyet Kardeş, Tercüman Çocuk, Türkiye Çocuk, Zaman Çocuk, Hürriyet Çocuk, Diyanet Çocuk, Çekirge, Şeker Çocuk, Vakıf Çocuk, Pamuk Çocuk, Uçan Çocuk, Çocuk ve Yuva, Elma Şekeri, Yeni Can Kardeş, Kandil Çocuk, Çocuğa Selâm, Kumbara, Başak Çocuk, Başaralım. Ayrıca bunlara 1970'li yıllarda Yeşilay'ın çıkardığı ve çocuk edebiyatının gelişmesinde önemli bir yeri olan Mavi Kırılgaç ile Mavi Kuş, Kırmızı Bisiklet, Kervan adlı dergileri ve son zamanlarda yayın yapmaya devam eden Miço, Kırmızı Fare, Ebe Sobe, Salıncak'ı da edebiyata yer veren çocuk dergileri arasına katabiliriz.²⁶²

3.4.4. Türkiye'deki Çocuk Dergilerinden Örnekler

3.4.4.1. Gürbüz Türk Çocuğu

Gurbüz Türk Çocuğu dergisi 1926 yılının Ekim ayında yayın hayatına başlamış bir çocuk dergisidir. Bu dergi Doktor Fuat tarafından çıkarılmıştır. Doktor Fuat, 30 Haziran 1921 tarihinde Ankara'da kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin (Çocuk Esirgeme Kurumu) başkanıdır. Dergi yayın hayatına başlarken "Çocukluğun sıhhi terbiyevi inkişafına yardım eder." sloganını kullanmıştır. Gürbüz Türk Çocuğu" dergisi Yeni Türk Devleti'nin politikalarını destekleyen bir amaç edinmiştir. Ayrıca Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin çalışmalarına da yer vermiştir. Cemiyetin hangi amaçla kurulduğu ve hangi faaliyetleri yürüttüğü gibi konular yer almıştır. Dergi'nin 1. sayısında şu şekilde belirtilmiştir.

"Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Hulasası-i Mesaisi

*Himaye-i Etfal Cemiyeti aziz karilerine geçen sene yapmış olduğu işleriyle Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde ve haricindeki şuabatının esamisini arz ediyor. Bundan sonra mecmuanın her ay intişarında karilerimiz cemiyetin o ay zarfındaki mesaisine muttali olacaklardır."*²⁶³

²⁶² Çıkla, s.101.

²⁶³ Gürbüz Türk Çocuğu, Sayı:1, 1926, s. 17.

Himâye-i Etfâl Cemiyeti'nin Başkanı Doktor Fuad (Umay)'ın sahibi olduğu dergi, genel olarak kurumun ve yeni kurulan Cumhuriyet'in politikalarını destekler mahiyette yayın yapar. İlk sayıda tam sayfa olarak verilen Atatürk fotoğrafı ile altındaki “Türkiye Himâye-i Etfâl Cemiyeti'nin Büyük Hamisi Gazi Paşa Hazretleri” ibaresi ve on dördüncü sayıda verilen “Gazi Hazretlerinin Türk Gençliğine Hitabı” buna örnektir. İlk nüshanın başyazısında dergi, gayesini, “Gülbüz Türk Çocuğu Niçin İntişar Ediyor?” başlıklı yazıyla şu şekilde dile getirmiştir:

“Mecmuamız birbirine sıkı münasebeti olan iki gaye ile çıkıyor:

1-Türk Çocuğu'nu gülbüz yetiştirmek;

2-Gülbüz Türk çocuklardan kuvvetli, sağlam bir millet vücuda getirmek...”²⁶⁴

Ayda bir çıkan derginin, 1926-28 tarihlerinde eski harflerle yayımlanan yirmi dört sayısı bir ‘çocuk’ dergisinden ziyade bir ‘çocuk gelişimi ve eğitimi’ dergisidir. Özellikle ilk sayısında daha çok ebeveyn ve eğitimcilere hitap eden dergi, 2. sayısında “Gülbüz Türk Çocuğu Müsabakası” başlatır. 3. sayıdan itibaren şiir ve hikâyelere daha çok yer ayrılmaya başlanır. Bu şekliyle Gülbüz Türk Çocuğu geniş kapsamlı bir aile dergisi olur. Gülbüz Türk Çocuğu'nda eğitim, sağlık, çocuk siyaseti, görsel sanatlar, içki, evlilik, beden eğitimi, hukuk, sokak çocukları vb. konulardaki düz yazıların dışında diğer edebi türlere ait pek çok örnek bulunmaktadır; otuz beş hikâye, elli beş şiir, beş masal, on üç hatıra, dört şarkı-türkü, bir ninni, iki gezi yazısı, altı oyun, yirmi dört mektup, dört çeviri, bir bulmaca gibi. Özel nüshalarda türlerin hemen hepsinin genel konuya uygunluğu dikkati çekmektedir. (23 Nisan, Nüfus Sayımı...) Dergideki bu türlerin içeriğine bakıldığında yine en önemli konunun eğitim olduğu görülmektedir.

Hikâyelerde çocuklara, aileye ve dolayısıyla topluma kazandırılmak istenen özellikler dile getirilmektedir. Hikâyelerin çoğunun içeriği gerçekçi olmakla birlikte çocuğun hayal dünyasını geliştiren hikâyeler de bulunmaktadır. Şiirlerin büyük kısmı çocuk hayatını anlatan ve milli duyguları geliştiren muhtevadadır. Masallarda dikkati çeken öge ise iyilik yapılması gerektiği ve iyiliğin hiçbir zaman karşılıksız kalmayacağıdır. İngilizce ve Fransızca'dan yapılan hikâye çevirileri de eğitici tarzdadır.

²⁶⁴ Elif Konar, *Gülbüz Türk Çocuğu Dergisi*,

http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/elif_konar_ozkan_gurbuz_turk_cocugu_der_gisi.pdf (1 Şubat 2014)

Mektupla ilgili en çok göze çarpan “amcamın köşesi” ve “annemin köşesi” başlığıyla yayımlanan eğitici mektuplardır. Bu köşelerden “amcamın köşesi”nde çocuk eğitimi ile ilgili tavsiyeler verilmekte; “annemin köşesi”nde ise anne-çocuk ilişkisinden bahsedilmektedir. Mektuplar içinde ilgi çekici bir diğer mektup da Abdulhak Hamid (Tarhan) tarafından dergiye gönderilmiş olan mektuptur. Hamid, bu mektubunda mecmua ve çocuk ile ilgili düşüncelerini dile getirmektedir. Derginin eski harfli sayıları içinde bulmacaya sadece son sayıda rastlanmaktadır. Bu, iki resim arasındaki farkın bulunmasını isteyen bir bulmacadır. Dergide anlatılan oyunlara bakıldığında hareketli ve şarkılı oyunlar (rond) olduğu görülmektedir.

Gürbüz Türk Çocuğu, eski harflerle yirmi dört sayı yayımlanır (1926- 28). 1928 Harf İnkılâbı’ndan sonra 1935 yılına kadar yeni harflerle yayına devam eder. Daha sonra Çocuk adını alır ve 1936- 1947 yılları arasında gene Çocuk Esirgeme Kurumu yayını olarak 427 sayı intişar eder.²⁶⁵

Gürbüz Türk Çocuğu’nun meydana getirmeye çalıştığı ve değindiği konulardan biri de çocuk siyasetidir. “Milli Siyasetlerin En Mühimi Çocuk Siyasetidir (S.1, s.2-3)” yazısıyla daha ilk sayıdan itibaren bu konunun önemi belirtilir. Yazı, “İnkılap ve Cumhuriyet Türkiye’si bir çocuk siyasetine süratle, şiddetle muhtaçtır. Toprağın mahdud ve istikbalin nâmahdud hudutlarındaki emniyet ancak bu siyasetin sayesinde ebedileşebilir. Türk Devleti’nin aslı ve asıl adı Türk çocuğu’dur. Sakarya ne ise Türk Çocuğu odur.” cümleleriyle başlar. “Çocuk siyaseti”; “Çocuk düşmanlarına ilan-ı harp! Çocuk düşmanlarına ilan-ı harp için umumi ve daimi seferberlik!” diye özetlenir ve bu seferberliğe devlet ve milletçe başlanması gerektiği ifade edilir; “Çocuk aile ve aile Türkiye demektir. Çocuğun haksız, bakımsız ölümü Türkiye’nin nefes nefes, zerre zerre ölümüdür. O halde? Seri ve şedit işe başlayan bir çocuk siyasetine muhtacız.” Avrupa devletlerinde pek çok bakanlığın çocuk için bütçe ayırdığı hatırlatılarak, yapılması gerekenler maddelenir.²⁶⁶

Selim Sırrı, beden eğitimi ve sporun yaygınlaştırılması ve halk tarafından benimsenmesine yönelik yazdığı makalelerin bir kısmını özellikle çocuk büyütenlere

²⁶⁵ Elif Konar, *Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi*, http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/elif_konar_ozkan_gurbuz_turk_cocugu_dergisi.pdf (1 Şubat 2014)

²⁶⁶ Konar, *Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi ve Çocuk Siyaseti*, http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/elif_konar_gurbuz_turk_cocugu_dergisi_cocuk_siyaseti.pdf (12 Haziran 2014)

rehber niteliğindeki dönemin en önemli aile ve çocuk dergisi olan Gürbüz Türk Çocuğu'nda yayınlar. Selim Sırrı'nın çocuğun beden terbiyesi, çocuk oyunları ve beden sağlığına yönelik otuzdan fazla makalesinin yayınlandığı Gürbüz Türk Çocuğu, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'de çocuk davasını üstlenen Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin yayınıdır. Her koşulda çocuk davasını, istikbal davası ve milli bir mesele olarak görüp hizmet verme amacıyla yayın yapan Gürbüz Türk Çocuğu, yetiştirilmesi hedeflenen gelecek neslin ihtiyacı olan eğitim, kültür ve sağlık konularında anne, baba ve çocuğa gerekli bilgi ve desteği verir niteliktedir. Öyle ki Gürbüz Türk Çocuğu, Ekim 1926 tarihindeki ilk sayısında amacını; "Türk Çocuğu'nu gürbüz yetiştirmek ve Gürbüz Türk çocuklarından kuvvetli, sağlam bir millet vücuda getirmek..." olarak belirtir. Gürbüz Türk Çocuğu'nda, sağlık, eğitim ve sosyal ihtiyaçlarının yanında çocuğun sağlıklı ve zinde yetiştirilmesinde beden eğitiminin önemli olduğu düşüncesinden hareketle, çocuk yetiştirenlere bilgi verilir.²⁶⁷

Gürbüz Türk Çocuğu dergisinde çocuk dergilerinde olduğu gibi, hikâye ve masallara sıklıkla yer verilmiştir. Bu hikâyelerin içeriklerine bakıldığında genellikle hikâyelerde çocuklara, aileye ve dolayısıyla topluma kazandırılmak istenen özellikler dile getirilmiştir. Hikâyelerin geneli toplumsal konulardan oluşturulduğu gibi çocuğun hayal dünyasını geliştiren onların duygu ve düşüncelerine yön veren hikâyeler de vardır. Masallarda da her zaman iyilik yapılması gerektiği ve iyiliğin hiçbir zaman karşılıksız kalmayacağı vurgulanmıştır.

Gürbüz Türk Çocuğu dergisinde çocukların hayatını anlatan ve milli duyguları geliştiren şiirler yayınlanmıştır. Milli Kültürümüzün bir parçası olan şarkı ve türküler, ninniler sunulmuştur. Anı yazılarına, gezi yazılarına, okuyucu mektuplarına yer verilerek içerik zenginleştirilmiştir.

Gürbüz Türk Çocuğu (1926-28), Cumhuriyet'in ilanından sonra çıkan en önemli çocuk dergisidir. Derginin yayınlandığı yıllar, savaşların atlatıldığı, Cumhuriyet'in henüz ilan edildiği ve ülkenin yeniden yapılanmasına çalışıldığı yıllardır. Gürbüz Türk Çocuğu (Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin resmi yayın organı olarak), bir yandan şehit çocuklarına ve ailelerine, yardıma muhtaç çocuklara yönelik

²⁶⁷ Sarıkaya, *Selim Sırrı Tarcan ve Gürbüz Türk Çocuğu*, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-70/selim-sirri-tarcan-ve-gurbuz-turk-cocugu> (1 Kasım 2014)

faaliyetleri görev şuuruyla yerine getirmeye çalışmış, diğer taraftan da Cumhuriyet neslini yetiştirme vazifesini üstlenmiştir. Dönemin şartları dikkate alındığında mecmua kadrosunun yüklendikleri sorumlulukları gereği gibi yerine getirdikleri görülmektedir. Çocuğun eğitiminde aile ve toplumun eğitiminin ilk şart olduğu bilinciyle mecmua, aile, toplum ve çocuk için yayımlanmıştır.²⁶⁸

3.4.4.2. Küçük Adam

1935 yılında “Küçük Adam” adı ile bir çocuk dergisi çıkartılmaya başlanmıştır. 1935 yılının Ağustos ayında başlayan dergi çocuk gazetesi diye Türk çocuklarının hizmetine sunulmuştur. Diğer çocuk dergilerinde olduğu gibi bu dergide de çocuklara yönelik masallar, hikâyeler, fıkralar, atasözleri, bilmece ve bulmacalar gibi birçok şey yer almıştır. Çocuk dergilerinden farklı olarak da bu dergide sosyal, kültürel, sportif konularına da yer vermiştir.

“Küçük Adam” adlı çocuk dergisinde kahramanlık, destansı, mistik olduğu gibi Türk tarihinden de önemli konular içeren önemli hikâyeler ve masallar vardır. Hem Türk hem de yabancı yazarlar tarafından yazılar bu eserler, “arkası var” diye notlar düşülerek sonraki sayılarında devam ettirilmiştir. Bunların en önemlileri, “Venüs Korsanları” “Başını Koparak Adam”, “Gök’ün Oğlu, Hakan’ın Kızı”dır.

“Gök’ün Oğlu, Hakan’ın Kızı

Semerkant hâkimi, sertliği ve gururu ile ün almış bir adamdı.

Yalnız Semerkant’ta değil belki kilometrelerce mesafeden bu adamın ismini duyup ta korkmayan yoktu. Semerkant’taki bu küçük hükümetin büyük hâkimi yine makamında ihtişamla oturuyordu. İri yarı top çehreli bir adamdı bu..”²⁶⁹

Güzel çizgi hikâyeler de çocuk okuyucularına sunulduğunu görüyoruz. “Harold Loyd’un eğlenceli serüvenleri” ile Harold Loyd adındaki kişinin hayatı ile ilgili, “Uçan 66” adı ile Amerika’daki Türk Üniversitelilerin yarış, spor ve heyecan dolu serüvenleri çizgilerle anlatılmıştır.

Bu derginin her sayısında “Şen Yazılar” başlığı adı altında fıkralar, genel kültür bilgileri yer almıştır. Bu yazılara verilecek örneklerden bir tanesi şöyledir.

“Köpek Balığı Bir Hazine İmiş

²⁶⁸ Elif Konar, *Gülbüz Türk Çocuğu Dergisi*,

http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/elif_konar_ozkan_gurbuz_turk_cocugu_dergisi.pdf (1 Şubat 2014)

²⁶⁹ Küçük Adam, sayı 2, s.12.

Köpek balığının vücudunun her yeri işe yarar. Derisinden kösele yapılır, vücudundan yağ, başından zamk çıkarılır, kemikleri dövülüp gübre yerine kullanılır. Dişlerini d kuyumcular ince işlere katarlar.”²⁷⁰

Yine buna benzer yazılardan biri de sihirbazların çalışmaları hakkında bilgi vermektir. Müthiş el becerileri ve kendilerine özgü sırları ile gösteri dünyasına imzasını atmış hokkabazlar gösterileriyle büyük beğeni toplamışlardır. Bu gösteriler elbette eğlenceli ve gizemli olduğu gibi merak konusu da olmuştur. “Küçük Adam” adlı çocuk dergisinde “Hokkabazlık ve Hileleri” başlığı adı altında bazı gösterilerin püf noktaları küçük okuyucularla paylaşılmıştır.

“Sevgili okuyucularımıza hokkabazların meraklı hilelerinden bazılarını anlatmak istiyoruz. Avrupa’da hokkabazlık, diplomalı bir sanattır. Bunu öğrenmek için yüksek bir okulda yıllarca çalışmak gerektir. Yalnız hokkabazlar, kendi bilgilerini, hilelerini kimseye öğretmek istemezler. Bir hokkabaz yeni hile icad ettiği zaman meslektaşlarını toplar. Onların yanında hokkabazlığını yapar. Fakat bunu, çok defa onlar bile öğrenemez.

Hokkabazların çoğu el çabukluğundan ibarettir. Bir kısmı da özel (hususî) aletler ve kutularla yapılabilir.

Burada size anlatacağımız hilelerden başka, bundan sonraki sayılarımızda da, diğer önemli hokkabazlık hilelerini açığa çıkaracağız.”²⁷¹

Spor bölümünde 1935 yılında Türkiye’de yapılan Balkan Olimpiyatları hakkında bilgi verilmiştir. Balkan Olimpiyatlarının Altıncısı Türkiye’de Cumartesi günü Fenerbahçe Stadyumunda büyük bir törenle başladığını ilk iki gün neticesinde atletizmdeki yarışlar ve madalyalar hakkında bilgi verilmiştir.

“Altıncı Balkan Olimpiyadı bu sene memleketimizde yapıldı. Bu müsabakalar için aylardan beri çalışılmış, Fenerbahçe stadyomuna tribünler ilave edilmiş ve koşu yeri düzeltilmiştir. Bir taraftan müsabaka yeri hazırlanırken diğer tarafta bu olimpiyada memleketimizi temsil edecek olan gençler de kampa götürülmüşler ve çalıştırılmışlardır.

Saat 14 de bütün stadyom tıklım tıklım dolmuştu. Tribünlerin üstünde dalgalanan Balkan milletlerinin bayrakları sahaya başka bir güzellik veriyordu. Saat tam 14,30 da açılış törenine başlandı. Sıra ile Arnavut, Bulgar, Romen, Yugoslav, Yunan, Türk takımları önlerinde bayrakları olduğu halde bir resmi geçit yaptılar ve çok alkışlandılar.”²⁷²

Çocukların en çok zevk aldığı bölümlerden birisi bilmece ve bulmacalar da bu dergide yer almıştır. Çocukların bilgi ve becerilerini, zekâlarını arttıracaklarını

²⁷⁰ Küçük Adam, sayı:2, s.2.

²⁷¹ Küçük Adam, sayı:2, s.5.

²⁷² Küçük Adam, sayı:2, s.13.

düşündüğümüz birçok şey yer almıştır. Ayrıca bulmacaların çözülüp, cevaplarının dergiye gönderlerden dereceye girenlere önemli hediyeler verileceği bildirilmiştir.

3.4.4.3. Çocuk

“Çocuk” dergisi 1936 yılının Ocak ayından itibaren çıkarılmaya başlanmıştır. Yeni Türk devletinde Arap harfleriyle çıkartılmaya başlanan “Gürbüz Türk Çocuğu” dergisinin kapatılmasının ardından dergi isim değiştirerek yeniden basılmaya başlanmıştır. Gürbüz Türk Çocuğu dergisi Aralık 1928’den Aralık 1935 tarihine kadar yayın yapmıştır. Şimdi de “Çocuk” adıyla çıkarılmaktadır. Ocak 1936’dan itibaren ayda bir çıkan dergi Haziran ayından sonra on beş günde bir çıkartılmıştır.

Derginin genel amacı Türk çocuklarının Atatürk’ün Türkiye’inde çağdaş, sorunlarını akıl ve mantık yürüterek çözmeye çalışan demokratik, toplum sorunlarına duyarlı bir nesil yetiştirilmesinde yararlı olmaktır.

Derginin en büyük misyonu Çocuk Esirgeme Kurumunu tanıtmak, Kurumun birçok alanda maddi ve manevi birçok desteğini sağlamak olmuştur. Eski adı Himaye-i Etfal Cemiyeti olan Çocuk Esirgeme Kurumu için her sayıda bilgiler sunulmuştur. Kurumun tarihçesi, niçin kurulmuş, ne gibi faaliyetlerde bulunmuş gibi bilgiler ile donatılmıştır.

“Kurumun Tarihi

Ne demektir bu? Hiç boş bir vaktinizde kendi kendinize, yahut birkaç arkadaşınız bir arada oturup bu Çocuk Esirgeme Kurumu’nun ne olduğunu, ne yaptığını, neler yapmak istediğini düşündünüz veya konuştunuz mu?

Bazıları sokakta çıplak veya hasta bir çocuk, yardımsız bir ana gördükleri zaman hemen Çocuk Esirgeme Kurumu’nu hatırlıyorlar Bir çokları da memleketin her tarafında yedirilen, giydirilen, hastalıklarına bakılan, ilaç verilen, iyi edilen çocuk ve analara bakıp yine Çocuk Esirgeme Kurumu’nu konuşuyorlar.”²⁷³

Çocuk Bayramı ve Haftası’nın nasıl geçtiğini bu bayram esnasında Çocuk Esirgeme Kurumunun neler yaptığı anlatılmıştır. Çocuk Esirgeme Kurumunda kalmış ve orada yetişmiş birçok çocuğun gönderdiği övgü dolu yazılar dergide yayınlanmıştır. 13 Haziran 1936 tarihinde toplanan Çocuk Esirgeme Kurumu’nun Genel Kongresinden de önemle bahsetmiştir. Kongrede kurumun yıllık çalışmalarına ait rapor ve bilançolar görüşülmüştür. Kongrede kurumun bütçesini, gelir ve

²⁷³ Çocuk, No:2, s.10.

giderlerini, ana kucağı, gündüz bakım evleri olan bilinen kreşleri, süt damlaları, yoksul çocuklarla talebeye yemek, diş muayeneleri ve çocuk bahçeleri gibi birçok konu görüşülmüştür.

“Çocuk Esirgeme Kurumu umumi kongresi; 13 Haziran’da kurumun on üç ve on dördüncü iş yılları bilançosunu tetkik etmek üzere, umumi merkez binasında toplanmıştır.

Kongrede Başbakan İnönü, Bakanlar, mebuslar bulunmuştur.”²⁷⁴

Bütün çocuk dergilerinde olduğu gibi bu dergide de çocuklar için hazırlanmış masallar, hikâyeler yer almıştır. Çizgi kahramanları ve çocukları birçok konuda bilgilendirmeyi amaç edinen ansiklopedik bilgileri unutmamak gerekir. Çocukların bilgi ve becerilerini kazandırmak ve geliştirmek için resim dersi köşeleri, çocuklar için hazırlanmış güzel şiirler sunulmuştur. Her sayıda atasözlerimizden örnekler verilerek çocukların bilgisine sunulmuştur. Bunlardan birkaç tanesi şöyledir.

*Eğreti ata binen çabuk iner.
Çoğu arıyan azı da bulmaz.
At sahibine göre kişner.
Deli arlanmaz soyu arlanır.
Bir delini attığı taşı bin akıllı çıkaramaz.”²⁷⁵*

Çocukların zekâlarını arttırıcı, heyecanlandırıcı bilmece ve bulmacalar hazırlanmıştır. Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından hazırlanmış olan Çocuk Kitapları dergi tarafından satışı da yapılmaktadır.

3.4.4.4. Gelincik

1936 yılında çıkartılmaya başlayan Çocuk dergisi “Gelincik” çocukların ilgiyle okuduğu bir çocuk dergisi olmuştur. Bu dergide Çizgi hikâyeler ve romanlar anlatılmaya çalışılmıştır. Her sayıda devamı verilerek okuyucular bir sonraki yazıyı ilgiyle beklemeye başlamıştır. Serüven dolu maceralı bir hikâyeyi her sayıda vermiş ve hikâyenin sonunda “Daha var” diyerek bitirmiştir. Bunların en önemlisi Bir Zenci Çocuğun Masalı-Kibuku’dur.

*“Bir Zenci Çocuğun Masalı-Kibuku
Birdenbire bütün maymunlar gözden kayboldular. Ormanın korkunç derinliklerine kaçarak görünmez oldular.
Bunu gören Kibuku birdenbire durakladı, biraz da aptal bir surat takındı. Yine yalnız kalmıştı. Tam bu sırada Mehmet’in gemisi ile, bu adamın*

²⁷⁴ Çocuk, No:6, s. 7.

²⁷⁵ Çocuk, No:5, s. 9.

söylediği sözler aklına geldi. Koşacak yerde değerli vaktini maymunların peşinde geçirmişti. Dikkat edince tam önünde genişçe bir yol gördü. Bu yol bir yılan gibi büküle büküle uzaklaşıyordu.

-Şu yolda da bir yüz adım kadar koşayım da sonra geriye döneyim!.
Dedi.

*Evet sadece yüz adım kadar gitmek ve dönmek istiyordu. Daha var.*²⁷⁶

En güzel masalları tabiki ninelerimiz anlatmaktadır. O yüzden Gelincik Çocuk Dergisi de “Bayan Nine” ağzıyla her hafta bir başka masal anlatılmıştır. Mesela “Toprak Kavanoz” adlı masal Bayan Nine tarafından şöyle anlatılmıştır.

“Toprak Kavanoz

Bundan binlerce yıl önce yeryüzünde çok güzel ve çok zengin bir delikanlı vardı. Hem güzelliği, hem parasının çokluğu bütün dünyaya yayılmıştı. Herkesin ağzında onun adı, Köşklerinin, Saraylarının sayısı dolaşıyordu.

*Hiç şüphe yok ki bu kadar güzel ve bu kadar zengin bir delikanlıya varmak isteyen kızları da sayısı pek çoktu. Gene hiç şüphe yok ki Onların içinde güzel olanı, çirkin olanı zengin olanı, yoksul olanı vardı. Fakat genç adam bunların en yürekliğini istiyordu...”*²⁷⁷

Gelincik dergisinin her sayısında atasözlerimizden örnekler verilmiştir. “Gün doğmadan neler doğar. Bal olduğu yerde sinek te bulunur. Derdini saklayan derman bulamaz...” gibi sayısız atasözleri sayfaların alt kısımlarında yer almıştır. Çocuklarımızın hem atasözlerini öğrenmesi sağlanmış hem de bunların gerçek anlamlarını öğrenmesi sağlanmıştır.

Çocukların zekalarının daha da artması, çocukların vakitlerini daha sağlıklı geçirmeleri sağlayacak bilmece ve bulmacalara ağırlık verilmiştir. Bu bulmacalar ve bilmecelerin cevapları birkaç sayı sonrasında verilmiştir. Çünkü bilmece ve bulmacaların bazıları ödüllü olmuştur. Cevaplamaları ve cevabını göndermeleri için zaman tanınmıştır.

Ayrıca sportif başarılarımızı da destekleyen haberler de yapılmıştır. Türk çocuklarının spor ile ilgilerinin artması ve sağlıklı yaşamları için bir bakıma örnek teşkil etmektedir. Bu örneklerin en önemlilerinden biri olimpiyat haberlerindendir. 1936 Olimpiyatları Almanya’nın başkenti Berlin’de yapılmıştır. 1936 Berlin Olimpiyatlarında göğsümüzü kabartan olay Yaşar Erkan olmuştur. Bu olay aynı zamanda Türkiye’nin olimpiyat oyunlarındaki ilk altın madalyası olmuştur. Gelincik çocuk dergisi, 1936 olimpiyat oyunlarındaki başarılarımızı şu şekilde anlatmaktadır.

²⁷⁶ Gelincik-Çocuklar İçin Gazete,1936, Sayı 5. s. 2.

²⁷⁷ Gelincik, sayı 6, s. 12

“Berlin Olimpiyadında bayrağımız şeref direğine dikildi.

Bu yıl 11. Olimpiyat oyunları Berlin’de yapıldı. Futbolda, kılıçta, güreşte, yüzmede bir çok yarışlara girdik. Pehlivan Yaşar’ımız 61 kilo tüy sıklet güreşlerde birinci gelerek dünya şampiyonumuz oldu.

Bunu bütün Türk milleti sevindi. Yaşar’ı bütün Türk milleti candan alkışladı. Salı günü Yaşarın birinciliği dolayısıyla şanlı bayrağımız şeref direğine dikildi.”²⁷⁸

3.4.4.5. Çocuk Duygusu

Haftalık olarak çıkartılan bir gazete olan “Çocuk Duygusu” gazetesi, Perşembe günleri çıkartılmıştır. Bu gazetenin niçin basıldığını yani Basım amacının ne olduğunu bizzat kendisi şu şekilde açıklamıştır.

“Bu gazeteyi niçin çıkarıyoruz?

Uzun söze lüzum yok!.. Aile resimleri, öğretmenler, kültür idareleri. Şimdiye kadar yapılan çocuk neşriyatının, çocuklarımıza, maceraya sürükleyici bir ruh aşıladıklarından müştekidirler. İşte biz, çocuklarımızı bu temayülden kurtarmak ve onlara ahlak disiplinleri içinde bilgili yazılar vererek, her gün biraz daha zehirlenen yavrularımızı bu korkunç salgından korumak istiyoruz.”²⁷⁹

Perşembe günleri haftalık çıkan bu çocuk gazetesinin içeriğinden de bahsedelim. Uzun çocuk Masalı ve Hikayeler, Çizgi Romanlar haftalık bölümler halinde verilmiştir. Bunların en önemlileri şunlardır. “Temuçin ve Oğulları”, “Avcı Mehmet”, “Büyük Annemin Gözlükleri”, “Sokak Çocukları”, “Sarı Kız”, “Deniz altında yaşayan insanlar”

“Çocuklara Öğütler” başlığı altında Türk çocuklarına her konuda tavsiyelerde bulunmuşlardır. Bu günlük yaşayışta karşılaşılabilecek durumlara karşı ne yapılması gerektiği vurgulanmıştır.

“Çocuk Ansiklopedisi”, bölümü ile önemli küçük bilgiler çocuklarla paylaşılmıştır.

“Fıkralar”, “Bilmeceler ve Bulmacalar”, Çizgi ile Resim Eğitimi” gibi bölümlerle çocuklar için vakit geçirici, eğlendirici bir bölüm yapılmıştır.

“Çocuk Ansiklopedisi” bölümü ile önemli küçük bilgiler paylaşılarak çocukların bilimsel gelişmeleri takip etmesi ve bilgilendirilmesi amaçlanmıştır.

²⁷⁸ Gelincik sayı 10 s.10

²⁷⁹ Çocuk Duygusu, Sayı:1, Yıl 1, Birinci Teşrin 1937. s. 2.

“Çocuklara elişleri” ve “Genç kızlara ev işleri” başlıklarıyla çocuklara genel olarak her alanda pratik işler gösterilmiştir. Onlara yol gösterilmiştir.

“Tarihte meşhur adamlar” bölümünde de Türk ve Dünya tarihine damgasını vurmuş çok önemli kişiler hakkında bilgiler verilmiştir. Bunlardan bazıları, Piri Reis, Turgut Reis, Baki, Barbaros Hayrettin Paşa, İbni Sina” gibi kişilerdir. Türk çocuklarının övgüyle bahsedebileceği, onur duyabileceği bu önemli kişileri tanımasına fırsat vermişlerdir.

“Meşhur Musikişinaslar” başlığı altındaki bölümde ise, Mozart, Bach v.s gibi önemli müzisyenler ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir.

O dönemde de bazı ürünlerin reklamlarının alındığını söyleyebiliriz. Mesela “Dantos” diş macunları, “Hasan Fırça” diş fırçaları, Bisküvi “LÜKS” reklamı, “Daimon” el fenerleri, Kremalı, sütlü, Fındıklı, çikolataların reklamları ile “Hasan Gazoz Özü” ile gazoz reklamı en önemli ürünlerdir.

Köylü Çocuklarla Başbaşa” bölümüyle köy çocuklarının durumları hakkında bilgi verildiği gibi onların istekleri ve sıkıntıları gibi konularda ele alınmıştır. Kent ile Köy arasında da bir gönül köprüsü kurulmaya çalışılmıştır.

3.4.4.6. Cumhuriyet Çocuğu

Örnek verebileceğimiz bir başka çocuk dergisi Cumartesi günleri haftada bir çıkan “Cumhuriyet Çocuğu” dergisidir.

Cumhuriyet’imizin On beşinci yılında bu dergi çıkartılmaya başlanmıştır. Cumhuriyet Çocuğu dergisinin çıkartılma amacı dergide şu şekilde belirtilmiştir:

“Sevgili Çocuklar,

Cumhuriyetimizin on beşinci yılını kutladığımız şu mutlu günde CUMHURİYET ÇOCUĞU doğuyor. CUMHURİYET ÇOCUĞU: hikayeleri, romanları şiirleri, resimleri, karikatürleri ile size, boş zamanlarınızı hoş ve eğlenceli geçirtmekle kalmıyacak; tabiata, tarihe, coğrafyaya ait yazıları ile derslerinize de yardım edecektir. Her Türk Cumhuriyeti çocuğu için bilinmesi lazım olan bilgileri kazandırmağa çalışacaktır.

Bunların en başında, hiç şüphesiz kendi yurdumuza, kendi benliğimize ait olan bilgiler gelir...”²⁸⁰

4-6 karelik kısa çizgi hikayeler, Bilmece ve Bulmacalar, Uzun Hikayeler, Atatürk ile bilgiler ve Atatürk’ün Ölümünün ardından yankılar, Tarihten yapraklar, Yurt Bilgisi (Vergi niçin veriyoruz, Genel Bilgiler, Bilim (Bitkiler, Hayvanlar,

²⁸⁰ Cumhuriyet Çocuğu, Sayı 1, 1938, s. 2.

Güneş Tutulması, Ay, Dünya, vs gibi) ve Yurd Albümü başlığı adı altında ülkemizde fotoğraflar yayınlanmıştır.

Cumhuriyet döneminde çıkarılan dergiler ile geleceğimizin emanetçileri olan çocukların nasıl eğitildiğini görüyoruz. Yazı dizileri şeklinde aktarılmaya çalışılan kısa ve uzun hikayeler olduğu gibi etkileyici çizgi romanlar olmuştur. “Siyah üzerine beyaz, Havaya hakim olanlar, Altın araba, gümüş tekerlek, Mınav Kardeş’in yaramazlıkları, Ayırık parmaklar Hastalığı, Tuna ile Suna’nın Serüvenleri” gibi çocukları etkileyici hikayeler çocuklara sunulmuştur. Mesela “Konuşan Eşek” adlı şöyle hikâye vardır:

*“Etrafını çocuklar sarmış olan Ayşe Teyze bir ağaca yaslanmış:
-Sevgili çocuklar, diyordu, uslu durursanız, size konuşan eşeğin hikayesini anlatacağım.
Şaşırın ve sevinen çocuklar hep bir ağızdan bağırdılar:
-Konuşan bir eşek mi? Dünya’da görülmemiş şey! Aman çabuk söyle, Ayşe Teyze, meraktan çatlıyoruz.
Ayşe teyze hikayesine başladı:
Kasabamızdan iki konak ileride Ahmet isminde bir çiftlik sahibi vardı. Çiftliği çok büyüktü. Yüzlerce ineği, öküzü, koyunu, keçisi, atı ve sayısı bilinmeyen tavukları vardı. Tabii, tarlalara, ahırlara, ağıllara ve kümeslere bakmak için bir çok adamlar çalıştırıyordu...”²⁸¹*

Yurd Bilgisi başlığı ile yurdumuz her köşesi hakkında tanıtımlar ve bilgilendirilmeler yapılmıştır. Dolayısıyla çocuklarımız güzel yurdunu daha tanımış ve yurd bilinciyle birlikte vatan sevgisi gelişmiştir.

Aynı zamanda çocuk dergilerimizde tarihi bölümler konularak bir bakıma geçmiş öğrenmek ve geçmişten ders çıkarmak adına çok önemli adım atılmıştır. Türk milletinin geçmişteki başarılarını ve destansı hikâyelerini öğrenmek Türk gençliği için bir övünç kaynağı olmuştur.

Bulmaca ve bilmece ile bilgi ve yeteneğini geliştirme yapılırken diğer yandan bilimsel alanlardaki gelişmeler ve yeni buluşlar da aktararak bilimsel aktarımlar yapılmıştır. Mesela “Hayat ve Tabiat” adlı bölümde insan vücudundaki kan dolaşımı çizimler ile birlikte anlatılarak bahsedilmiştir.

*“İçimizde akan nehir,
Evet, içimizde akan bir var. Bir tarafınız kesilirse bu nehrin suyu hemen dışarı boşanır. Kıpırmızı bir su akar. Biz buna kan diyoruz.*

²⁸¹ Cumhuriyet Çocuğu, sayı:5, s.76.

Vücudumuzun her yanına kol salmış olan bu ırmağın kollarının birleşe birleşe kalbe vardığını bilirsiniz. Fakat kalb bu kanı hemen yeni bir yolculuğa çıkartır. Temizlenmek üzere akciğere gönderir. Akciğerlerde temiz hava ile yıkanan, oksijen alan bu kan, tekrar kalbe döner. Kalb durmaz, onu bu sefer daha uzun bir yolculuğa çıkarır, bütün vücuda dağıtır... ”²⁸²

Görülüyor ki bu türlü gelişmeler Türk çocuklarının hayata daha iyi hazırlanmalarını, bilimsel gelişmeleri yakından takip etmeleri sağlanmıştır.

Çocukların iyi birer birey olarak yetişmesi ve onlara iyi bir imkan sunması devletin genel politikası içerisinde. Kimsesiz çocukların korunması ve barınması ile birlikte onların ihtiyaçları karşılanmıştır. Yine okulu olmayan birçok yerde devlet yeni okullar açmıştır. Cumhuriyet Çocuğu bu konuyu şu şekilde değinmiştir.

“Genç Cumhuriyetimiz devletin geleceğini sağlamlaştırmak ve milletin sonsuz ömrünü düzenlemek için durmadan çalışıyor. Bunu için de en çok çocuğa önem veriyor. Milletin gelecekleri demek olan çocuğa... Bunun için, hükümet adamları ile bütün yetişkin yurttaşlar el ele vermiş çalışıyorlar.

Bir yandan bütün Türk çocukların çatısı altına toplanırken diğer yandan bu toplanan yüzbinlerce çocuktan yoksul ve bakımsız olanları da bir ana, bir baba sevgisi ile sarılıyor. Bu işe, o yoksul çocukların arkadaşları da koşuyorlar.

İşte bu büyük insanlık duygusu, bu eşsiz milli birlik hareketi Türkiye okulları çevresinde güzel bir görünüm meydana getiriyor. Yalnız İstanbul şehrinde 1938 yılında yoksul çocuklara yardım örgütlerinin topladığı para (43365) liradır. Buna resmi bütçelerden de (on bin) liralık yardım yapılmıştır ki, bu (50 bin) liralık yardım kuvveti (10869)) çocuğun dertlerine yetmişti... ”²⁸³

Cumhuriyet Çocuğu dergisinde Türk Tarihinin ve Dünya Tarihinin önde gelen isimleri ile o dönemin önemli Türk devlet adamlarına yer verilmiştir. Louis Pasteur, Namık Kemal, Pierre Marie Curie, Leonardo de Vinci, Hasan Ali Yücel gibi birçok şahsiyeti çocuklara tanıştırmışlardır.

“Namık Kemal

Namık Kemal 2 İlk Kanun 1840 da Tekirdağ’ında doğmuştur. Çok akıllı ve vatansever olan babası Mustafa Asım Efendi, oğluna daha küçük yaşında iken, kuvvetli bir vatan ve hürriyet terbiyesi vermiştir.

Namık Kemal, küçük yaşında annesini kaybetmiş ve büyük babası Abdülatif Paşanın konağında büyümüştür... ”²⁸⁴

²⁸² Cumhuriyet Çocuğu, sayı:13, s.213.

²⁸³ Cumhuriyet Çocuğu, sayı: 12. s.187.

²⁸⁴ Cumhuriyet Çocuğu, sayı:8, s.97.

3.4.4.7. Genç Kızılaycılar

1 Şubat 1936 tarihinde ilk sayısını veren Genç Kızılaycılar, Manisa Ortaokulu tarafından çıkartılan bir çocuk dergisidir. Bir öğrenci mecmuası olarak her ayın birinde çıkartılacağı belirtilmiştir.

Derginin adında da anlaşılacağı gibi toplumsal bir konu gündeme alınmıştır. “Kızılay”. Osmanlı devletinde 1877 yılında “Hilal-i Ahmer” adıyla kurulmuş olan bu kurum 1923’te toplanan Hilal-i Ahmer Umumi Kongresi kararı ile adını Türkiye Hilal-i Ahmer Cemiyeti’ne çevirmiştir. Kızılay’ın hem savaş döneminde hem de barış zamanındaki faydaları anlatılara bundan sonraki yaşamımızın her anında olacağı vurgulanmıştır.

Okul öğrencilerinin hazırladığı birçok değerli yazı da dergide sunulmuştur. Çocukların hangi sınıflarda olduğu, okul numaraları ve isimlerinin yazıldığı şiir, anı, hikâyeler dergide yer almıştır.

AKŞAM

*Akşam ve gene akşam, sönen bir kalp içinde,
Sararan bir hayal var gecenin son deminde .
Sarsıyor bütün hicran, sarpa vücudunu,
Arıyor bu gözerim o kaybolan ruhumu.*

...

*Sınıf 3, Bölük 2, No:431
Şahap Lütfi²⁸⁵*

Manisa Ortaokulu tarafından hazırlanan dergi olduğu için okul öğrencileri tarafından yazılan yazılar olduğu gibi, okul öğretmenleri tarafından da önemli yazılar kaleme alınmıştır. Ayrıca dergi Manisa’da çıkartıldığı için Manisa Tarihi hakkında da bilgi verilmiştir. Okulun tarih öğretmeni olan Nail Boral’ın “Manisa Tarihi” adı ile verdiği Konferans dergide yer almıştır.

“Bilgili ve yüksek heyetiniz huzurunda hususile tarih gibi bir ilim alanında konferans vermek benim için bir cüretkârlık olmakla beraber değerli komudanızın buyruğunu yerine getirmekte şerefli bir ödevdir.

Beni dinlemek tehammülünü gösterdiğinizden ötürü kamunuze şükranlarımı sunar ve lütfkar müsamahanıza güvenerek konferansıma başlarım.

Manisa vilayetinin coğrafi ve jeoloji teşkilatının hülasasını yapabilmek için bugünkü ilim mütalaalarına uymak zarureti vardır. Zira bu yeryuvarlağının herhangi bir parçası diğer kısımlarla pek sıkı bir surette alakadardır.

²⁸⁵ Genç Kızılaycılar, 1936, sayı:1, s.12.

Bugünkü Manisa şehri eskidir. Mağnezna ismini alan dağın şimal taraselerinin sonlarında geniş bir saha işgal etmektedir...”²⁸⁶

Genç Kızılaycılar adlı çocuk dergisinde çocuklara yönelik bilmece ve bulmacalar, makaleler, masal ve hikayeler yer almıştır.

3.5. ÇOCUK VE OYUN

3.5.1. Türkiye’de Çocuğun ve Oyunun Durumu

“Çocuk” ve “oyun” bu iki kelimeyi birbirinden ayrı düşünmek mümkün değildir. Oyun ve oyuncak çocukların doğasında vardır. Her çocuğun mutlaka hareket etmesi gerektiğini bunu da beyin ve zihinsel gelişimine katkıda bulunduğunu herkes bilmektedir. Çocuklar mutlaka her türlü oyunu oynayabilmektedir. Hatta oyuncakın olmadığı durumlarda çocuklar kendi oyuncaklarını kendileri oluşturarak yaratıcı bir hale gelmesini sağlayabilmektedir. Bu durum bireyin ileriki yaşlarındaki hayata bakış açısını, zorluklar karşısında nasıl önlemler alabileceğini, yaratıcı fikirlere sahip olabileceğini göstererek katkı sağlamaktadır.

Çocuk oyunları, büyük ölçüde fantezi ve düş gücüne dayalı, kendiliğinden, planlanmamış etkinlikleri kapsadığı gibi, kuralları belirlenmiş oyunları da içerebilen çocuk eğlenceleridir. Pek çok oyun günlük yaşamdan esinlenerek yaratılmıştır ve içinde doğduğu kültürü yansıtır. Teknolojik buluşlar çocuk oyunlarının gelişmesini büyük ölçüde etkilemiştir. Örneğin lastiğin keşfi, top oyunlarının sayısını arttıran ve daha yaygınlaşmasını sağlayan yeni tür topların yapılmasına yol açmıştır. Modern sporlarda belirli kurallara dayanma eğilimi olmasına karşın, çocuklar genellikle özel donanım, hazırlık ve oyun alanı gerektirmeyen oyunları daha çok severler. Özellikle seksek, birdirbir ve bilye oyunları, içinde koşma, kovalama ve yakalamanın yer aldığı çeşitli doğal oyunlar en yaygın çocuk oyunlarıdır. Özellikle tahmin oyunları, sorulu oyunlar ve bedensel eşgüdümü sınavan türden pek çok oyun çocuklar ve yetişkinler tarafından birlikte oynanır.²⁸⁷

Dünya’da teknolojik gelişmelere ve yaşam şartlarına bağlı olarak yaşam standartları değiştiği gibi, oyuncak ve oyun alanında da değişiklikler olmaktadır. Aynı zaman da oyunlarda zaman içinde değişimler olmuştur. Türkiye’deki çocuk

²⁸⁶ Genç Kızılaycılar, sayı: 1, s. 15.

²⁸⁷ Ana Britannica, s.501.

oyunlarına tarihsel açıdan yaklaşan bir araştırma yoktur. Oyunla ilgili temel kuramsal tartışmalara Pertev N. Boratav, Metin And, Sedat V. Örnek gibi bilim adamlarının girişebildiğini görüyoruz.

Boratav, oyun araştırmalarının önemli olduğunu açıklarken, oyunların bazı geleneksel inançların kökenlerini, uluslar arasındaki kültür alışverişlerinin izlerini gösterdiğini, birçok oyunun halk sanatı yaratıcılığının örneklerini verdiğini belirtmektedir Boratav'ın gözünde çocukların kendi oyuncaklarını yapmalarının incelenmesi de oyun araştırmalarının ilginç bir yönünü oluşturmaktadır. Boratav'a göre yerli özellikler taşıyan ya da çocukların kendi hayallerinin ürünü olan oyuncaklar git gide azalmaktadır. Ancak, "Fabrika malı, seri halinde yapılmış oyuncaklarla ve oyun araçları ile de, geleneğin ürünü olan eski oyunlar sürdürülüyor. Yerli ve geleneksel oyuncakları bulamadığı yerlerde de, halkbilimci, fabrika malı oyuncaklarla oynanan çocuk oyunlarını incelemekten geri durmayacaktır." Metin And'ın "Oyun ve Būğū" adlı kitabının dilimizde tümüyle bu konuya yönelik ilk çalışma olduğu söylenebilir. And, günümüzde de yaygın olan oyunların kökeninin de çok çağlara gittiğini, eski Mısır'da Sümer'de, Yunan'da, Hindistan'da Meksika'da oynana oyunlar hakkında arkeolojik bilgilere sahip olduğumuzu belirtmektedir. And'a göre, "Gerek Türk, gerek genellikle İslam dünyasında da resimlerden, minyatürlerden kimi oyunların eskiliği saptanmaktadır. Resimlerin yanı sıra yazılı kaynaklar da bulunmaktadır." And, eski Türk oyunları için de yazılı kaynakların olduğunu söyleyerek, Dede Korkut'u (15. yüzyıl), Gelibolu'lu Mustafa Ali'yi (16.yüzyıl), Evliya Çelebi'yi (17. yüzyıl), Thomas Hyde'ı (17. yüzyıl) örnek göstermektedir. And'a göre, "Oyunların yalnız eskiliği değil fakat yeryüzüne yayılışı da ilginçtir. Aynı oyunu birbirinden çok uzak, belki birbirine erişemez gibi gözükken iki toplumda bulabiliriz." İşte bu nedenle, "Anadolu oyunlarında, yeryüzüne yayılmış oyunların hemen hepsinin benzerlerini ve çeşitlemelerini bulabiliriz." Musa Baran da, Anadolu'daki çocuk oyunları ile eski kültürler arasındaki bağlardan söz ederken, "Homer'in yurdunda yaşayan, hem de o çağların oyunlarını oynayan bizler, bu gerçeği görmezlikten gelemездik." demektedir. Baran, antikçağ oyunları olarak, Hitit kralının topaç çeviren, aşık oynayan çocuklarının kabartmasını (Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara), mozamoza oyunu kabartmasını (Atina), çat çatan ağacı oyununu gösteren vazo resmini, ceviz oynayan çocuk heykelini (Vatikan

Müzesi), sapan atan genç kabartmasını (Aspendos sikkesi), mermer bloklara kazınmış üç taş ve dokuz taş çizgilerini (Efes) örnek göstermektedir. Aynı şekilde, Başaranbilek de arkaik dönem çingırağını, Roma dönemi eklemli oyuncaklarını (İstanbul Arkeoloji Müzeleri) örnek vermektedir.²⁸⁸

Bütün bu örnekler oyunlardaki tarihsel gelişimi ortaya koymaktadır. Anadolu'daki oyun kültürünün ne kadar zengin olduğu görülmektedir.

3.5.2. Çocukların Oynadığı Oyunlar

“Oynayan çocuk sağlıklıdır” düşüncesi, daha önceleri olduğu gibi, erken cumhuriyet döneminde de egemendir. Genellikle çocuk terbiyesine dair kitaplar ve makalelerde, oyunların çocuk yetiştirmedeki önemi vurgulanmış, çocukların bireysel değil de toplu oyunlara özendirilmesi öğütlenmiştir. Çünkü toplu oyunlarda çocuklar, oyuna girerken ya da oyundan çıkarken diğer arkadaşlarına haber vermek, oyunun kurallarına uymak ve birbirlerini denetlemek zorundadır. Oyunun kaidelerine riayet etmeyen ya da “keyfi” davranan çocuklar ise, arkadaşlarınca dışlanır. Hakim yoruma göre toplu oyunların bu özellikleri “çeviklik”, “beceriklilik”, “tedbirli olmak” vasıflarının yanı sıra çocukta düzene, yasaya itaat duygusunun ilk köklerini atar. Ayrıca toplu oyunlar vasıtası ile çocuklardaki “birimiz hepimiz, hepimiz birimiz için” ilkesinin yerleştiği varsayılır.²⁸⁹

Alışar, “Teknolojik gelişmelerin de çocuk oyunlarındaki gelişmeleri etkilediğini kabul etmek zorundayız. Ancak teknolojik gelişmeler çocuk oyunlarımıza yeni bir renk katmış, unutulmalarına sebep olmamıştır.” demektedir.” Özhan'da, “Teknolojideki gelişmeler çocukların yeni yeni oyunlar yaratmalarına yardımcı olmaktadır.” demekte, televizyon dizilerinden esinlenilerek yaratılan oyunları örnek vermektedir.” Karadeniz Ereğlisi'nde yaptığı alan çalışmalarında derlediği oyunların yapılarının, bazen malzemelerinin, bazen dillerinin değişen kültürle birlikte birtakım değişikliklere uğramış olduğu saptanmıştır.” demektedir. Yani oyunlar değişiyor, belki bazıları tamamen ortadan kalkıyor, bazıları yenileniyor, bazıları kılık değiştiriyor. Ama bu oluşumların hepten olumsuz olduğunu öne sürmeye kimsenin hakkı olamaz, belirsiz bir “altın çağ”a özlem

²⁸⁸ Bekir Onur, **75 Yılda Değişen Yaşam, Değişen İnsan Cumhuriyet Modaları**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s.223.

²⁸⁹ Öztan, s.174.

duyanlar dışında! O halde, geçmişle övünmek ya da geçmişe dövünmek yerine geçmişin nasıl araştırılabileceğine bakmak daha sağlıklı olacaktır. Oyunların tarihsel açıdan incelenmesinde birçok yöntem denenebilir. En bilimsel yaklaşım, geçmişten günümüze doğru zaman zaman yapılmış ampirik araştırmaların bulgularını, kârlılaştırmaktadır. Örneğin, Mergen, “Amerikan Çocuklarının oyun tercihinde Elli Beş Yıllık Tarihsel Değişim” başlıklı makalesinde, 1896’da, 1898’de, 1921’de ve 1959’da yapılmış araştırmaların bulgularını kendisinin 1991’deki araştırmasının bulgularıyla karşılaştırıp yorumlamaktadır. Ne yazık ki, bizim böyle bir yönteme başvurmamıza olanak yok, çünkü böyle araştırmalarımız yok. Aslında Mergen de bu tür karşılaştırmalar yapabilmek için geçmiş yüzyılda yürütülmüş çok fazla araştırma olmadığını vurgulamaktadır. Mergen’in bazı bulguları şöyledir. “Oyunlardaki cinsiyet farklılığı, kızların oğlanların oyunlarını yeğlemesi doğrultusunda git gide azalmaktadır; cinsler arasındaki oyun benzerliği eğilimi boş zamanların ticarileşmesi ve özellikle elektronik medya nedeniyle sürmektedir. Taklit oyunlarında, şarkılı oyunlarda, bedensel beceri oyunlarında azalma vardır. Birçok geleneksel oyun nesnesi (topaçlar, bilyeler, davullar, çay takımları vb.) çekiciliğini kaybetmiştir. Oyuncak arabaların yerini uzaktan kumandalı arabalar, dama oyununun yerini video oyunları almıştır.” Tarihsel değil ama güncel karşılaştırma örneklerini bizde de bulabiliyoruz. Cengiz, köy çocuklarının kent çocuklarına oranla daha fazla geleneksel oyun bildiklerini saptayarak “geleneksel oyunların yavaş yavaş ortadan kalktığını” belirtmektedir. Ceylan’ın saptaması da özetle şöyle: “Bugün yörede çocuk oyunları çocuğun yaşantısındaki eski önemini kaybetmiş görünümündedir. Gerçekten de yörede sokak aralarında onayan çocuk bulmak zordur. Eskiden çocuk oyunlarının genellikle gelenekselliğe dayandığını görürüz. Bugün çocuklar oynadıkları oyunların büyük bir bölümünü okullarda öğrenmektedirler.” Figen Çok ve arkadaşlarının araştırmasında da, kentlerde alt sosyo-ekonomik düzeyden üst düzeye doğru gidildikçe sokaklarda oynanan oyunların azaldığı saptanmaktadır. Sutton-Smith’in evcilleştirilmiş oyun dediği olgu! Yıldırak’a göre de, çocukların büyük çoğunluğu boş zamanlarını oyun oynayarak geçirmek istediğini söylediği halde, çalışmaya ayrılan süre oyuna ayrılan sürenin zararına artış göstermektedir. Elkind’in acele ettirilmiş çocukluk dediği olgu! Çocuk Oyunlarını daha iyi bilmek için, oyunla ilgili eski yayınlara şu örnekler verilebilir. Demircioğlu’nun (1934)

Anadolu’da Eski Çocuk Oyunları adlı çalışması hem yayım tarihiyle, hem de başlığıyla eskilerden bir ses getirdiğini belli etmektedir. Bunun gibi, Müşfika’nın (1930) “Maraş’ta çocuk oyunları” Muallim’in (1934) “Bolu’da çocuk oyunları” Bayrı’nın, (1936) “İstanbul’da Çocuk Oyunları” Ayrıl’ın (1936) “Çocuk Oyunları” Ünsal’ın (1943) “Çorum’un eski Çocuk Oyunları” Özyedekçi’nin (1946) “Kayseri Çocuklarının Mahalli Oyunları” başlıklı makaleleri de eski oyunlar ya da oyunların eski durumu hakkında bilgi verebilir kuşkusuz.²⁹⁰

Eski çocuk oyunlarını ve oyuncaklarını saptamanın, değişimi belirlemenin bir yolu da deneme, anı, gezi, köşe yazısı gibi edebiyat ürünlerine bakmaktır. Örneğin, İstanbul çocuklarını yaklaşık üç yüzyıl eğlendirmiş olan Eyüp oyuncakları hakkında bu tür yayınlarda pek çok bilgi bulabiliriz. Necati Güngör yazıyor, “Evet, taadevr-i Osmani’den beri, Kırım Harbi’ni, Balkan Savaşları’nı, Çanakkale’yi, Milli Mücadele yıllarını görüp geçirmiş nice kuşaklar, nice çocuklar, oyuncak denilince Eyüp oyuncaklarından başkasını bilmezdi. Sinan Korle yazıyor “Oyunlarımız basitti, oyuncaksız kendi kendimizi avutmaya çalışıyorduk. En büyük armağan Eyüp’te yapılan tahta oyuncaklardı.”

Cenab Şehabeddin’in 1908’de yazdığı “Oyunlar ve Oyuncaklar” yazı, hem yazarın çocuk oyunlarına ilişkin görüşlerini sergiliyor, hem de kendi çocukluğu ile çocuklarının çocukluğunu karşılaştırıyor. Oyunun ve oyuncakların “eğitim aracı” olduğunu düşünen yazar, kendisinin basit Eyüp oyuncaklarıyla geçen çocukluğuna karşılık, döneminin sanayi oyuncaklarıyla oynayan çocuklarının daha mutlu olacaklarını belirtmiştir. Ali Rıza Bey’de Eyüp’te satılan oyuncaklarla ilgili olarak “Bu oyuncakçılar daima aynı oyuncakları yaptıklarından ve hiçbir yenilik getiremediklerinden Avrupa’dan gelen oyuncaklar yanında pek basit oldukları ve alıcı bulamadıklarından dükkânları kapamak zorunda kalmışlardır.” demiştir. Sanayi İnkılabı ile hızlı ve seri üretime geçen Avrupalılar, beden gücüne dayalı Osmanlı Sanayi’sini ve pazarını ele geçirmiştir. Demek ki bu pazar, çocukların en değerli eşyası ve hazinesi olan oyuncakları da vurmuştur.

Eskiden İstanbul’da alay alay mahalle çocukları cami avlularında, yangın yerlerinde, mezarlık tarlalarında, mahalle aralarında körebe, esir almaca, topaç çevirme, pilav pişti, çaylak yavrumu kapamazsın, uzun eşek, adım atlama,

²⁹⁰ Onur, s.225-226.

tahtarevalli, seke seke ben geldim, saklambaç, ceviz açma, yazı mı tura mı isimleriyle anılan oyunları oynarlar; kış aylarında yokuşlarda kayak kayarlar, birbirlerini kar topları ile topa tutarlar, ilkbaharda yumurta tokuştururlar, tulumba sandığı kaldırıp yangın taklidi yaparlardı. Kuş geçimi mevsiminde ökse ve kapanca denilen tuzaklarla kuş tutarlardı. Bu oyunlardan başka tehlikeli bir oyun daha vardı ki, bir mahalle çocukları ile diğer mahalle çocuklarının taş savaşı etmeleri idi.

Bu gözlemlerde üç önemli noktanın altını çizerek önemli bir sonuç elde edilmiştir.

1. Çocukların açık alanlarda oynaması
2. Doğayla yakın temas içinde oynaması
3. Toplulukçu oyunlar oynaması

Ahmet Rasim'in anılarında da oyunlar ve oyuncaklar epeyce yer tutuyor. 1927 tarihli Falaka ve 1925-1928 dönemindeki yazılarından derlenen Anılar ve Söyleşiler yer yer yazarın çocukluğunun oyunlarına da değiniyor. Saklambaç, körebe, köşe kapmaca, birdirbir, fiş fiş kayıkçı, uzun eşek, baş taş, topaç, uçurtma gibi belki bugün de bilinen oyunları geçip dönemin karakteristiği denebilecek oyunları örnekleyelim. “Viranede bulunduğu zaman pehlivanlık oyunuyla üst başın yırtılması, top, ceviz, uçurtma kapmak yoluyla ganimet kazanılması, fes yırtma, körkuyuya kundura atma, kozhelvacının sehпасını devirme, kör dilencinin elinden değnek kapıp uzaklara atarak zavallıyı üzme, yalvartma, köpekleri kıs kıs diye birbiriyle boğuşturma, kendi hallerinde sokaklarda gezinip yem toplayan tavukları kovlayarak gittikçe artan bir velvele ile duvardan duvara atlama, bağlı beygir kuyruğundan kıl çekme, kazığa çakılı koçun karşısına geçerek tos vurdurmaya kışkırtarak kudurtma, sokak aralarında dövüşüp sövüşme, yüz göz tırmık içinde ağlaya ağlaya eve gelme, bir mahalle çocuklarını baskına uğratma olan imece kavgalara gitme, daha sonraları, bunca fen ve sanatla ilgili, sosyal ve ekonomik oyun varken okula da gidilir miymiş? Diyerek kaçıp sonunda falakaya yatma...” yazar bunları “Yaramazlıklarım” başlığı altında anlatmış. Annesi için “özellikle sokakta oynamak isteşimini kesinlikle bağışlamazdı” diyor. Oyundan alıkonmasını üstü kapalı eleştirerek, “oyunsuz çocuk karnına dokundukça ‘vıkvık’ eden kukla bebeklerden başka bir şey değildir.” Demeyi ihmal etmiyor.

Geçmişte İstanbul çocuklarının kavgalı gürültülü oyun kültürünün en belirgin özelliği sokakta, bahçede, açık havada yaşanmış olması. Burhan Arpad bu özelliğin tanığı: “... eski İstanbul’da çocukların açık havada oynayabileceği küçük ev bahçeleri, çıkmaz sokaklar ve küçük camilerin geniş avluları vardı, hiç değilse. Özellikle Fatih, Şehzadebaşı, Süleymaniye ve Sultan Ahmet Camilerinin avluları her yaştan çocuğun koşmaca ve birdirbirden ayaktopuna her çeşit oyuna açık düzlüklerdi. Beyazıt’ta Harbiye Nezareti’nin binlerce metrekare yüzölçümünde avlu bahçesi de binlerce çocuğun oyun ve açık hava gereksinimini karşılıyordu. Taksim kışlası karşısında askerlerin talim yeri ‘Talimhane’ düzlüğü, büyük yangın yeri arsalar, hiç değilse 1930’lara kadar çocukların yararlandığı boş düzlüklerdi. Yeşiltulumba (Unkapanı) ve Cinci (Kadırga) bayram yer düzlüklerini de ekleyebiliriz.”²⁹¹

Bugünün Türkiye’sine baktığımızda durumun oldukça değiştiğinin ve çocukların oynayacağı oyun alanlarının neredeyse kalmayacak kadar azaldığını söyleyebiliriz.

İstanbul çocukları için bayram yerleri de çok önemlidir. 1900-1950 yıllarının Kadıköy’ünü tarihleştiren Adnan Giz anlatıyor: “Kadıköy bayram yerinin küçükten büyüğe çocukları çeken dört eğlencesi vardı:

1. Beşik
2. Atlıkarınca
3. Telden kayma
4. Kayık Salıncağı”

Burhan Arpad’a göre de, “1920’li yılların başlarında İstanbul çocukları için bayram demek, bayram yeri demektir. O günlerin çocukları için bayram yerinin karşı durulmaz bir çekiciliği vardı. Ta uzaklardan duyulan uğultusu bile heyecanlandırırdı. Karagözcüler, kuklacılar, hokkabazlar, derme çatma barakalarda, çadırlarda ya da açık havada hünerler gösterirlerdi. Baloncuların renkli dünyaları, ‘hani ya elma şekeri, horoz şekeri’ sesleri, kayık salıncaklarda kolan vuran genç kız çığlıkların sesleri birbirine karışırdı.”

Oyun kültüründeki en önemli değişimlerden biri özgür oyun alanlarının gitgide ortadan kalkması olduğunu belirtebiliriz. Ayrıca Oyuncak kavramı ile oyun

²⁹¹ Onur, s.229.

aracı, oyun malzemesi kavramı arasında da ayırım vardır. Oyun araçları ancak oyun içinde var olan, oyun bittikten sonra anlamı, hatta bazen varlığı ortadan kalkan şeylerdir. Beş taş oyununun taşları, çelik çomak oyununun sopaları gibi. Bunlar aynı zamanda kolektif nesnelerdir, Topluluk içinde, ortaklaşa kullanılırlar. Oyuncak ise bireyseldir, yerleşik bir yaşam düzenini zorunlu kılar, evde ya da yuvada olsun korunabileceği özel yerler gerektirir.

Oyun araçları olarak oyuncaklar da çocuk terbiyesinde önemlidir. Çocuklara nesneleri öğreten, güzel vakit geçirten, onların hayal güçlerini genişleten başlıca materyaller, oyuncaklardır. Ancak oyuncakların işlevleri bunlarla sınırlı değildir. Zira modern çağın oyuncakları, çocukluğun sosyo-politik inşasının temel ve vazgeçilmez objelerindendir. Öyle ki sınıfsal yer tutuşlar, toplumsal cinsiyete dair rol dağılımları, militarist özentiler, emperyal arzular ya da ulusal hedefler, rahatlıkla oyuncaklarla bütünleşebilir. Daha önce aktarıldığı gibi Batı'daki pratiklerin yanı sıra Türkiye özelinde de oyuncığa bakışta bahsi geçen perspektifin somut izleri bulunabilir. Ortada çocukların oynayabileceği oyuncaklar sınırlıdır. Ancak alım gücü belirli seviyelere ulaşmış orta sınıf aileler çocuklarına bu oyuncaklardan alabilir. Bütçesi daha geniş aileler, çocuklarına ithal oyuncaklar dahi alabilmektedir. Anadolu'nun birçok bölgesinde ise sadece bizzat çocukların ya da yakınlarının elde yaptığı oyuncaklar vardır.²⁹²

Bir toplumda oyuncığın özellikle sanayi oyuncığının var olabilmesinin, gelişebilmesinin toplumun gelişim düzeyine bağlı olduğu açıktır. Türkiye'de oyuncak sanayinin çok geç ve çok az gelişebilmiş olması bunun kanıtıdır. Anılarda adı geçen oyuncakların hemen hemen hepsinin ithal oyuncaklar olması da dikkat çekiyor. Hele savaş yılları gibi dönemlerde oyuncığın sözü bile edilmiyor.

Anılarını 1951-1955 yıllarında yayımlayan Halide Edip Adıvar'ın mutlu olduğu pek söylenemeyecek çocukluğunda da oyuna ve oyuncığa fazlaca yer olmamış. Mor Salkımlı Ev, sırt küfesinde Eyüp oyuncuğu satan oyuncakçılardan, macunculardan, horoz şekeri satıcılarından, bir de bebeklerden söz ediyor. “Bebeklerimi çok severdim. Ama babamın Beyoğlu mağazalarından aldığı taş

²⁹² Öztan, s. 174.

bebekleri değil de, elle dikilip mısır püskülünden saç takılanları. Bebekle oynama devrim geçtikten sonra da yine onlarla gizli gizli oynamışımıdır.²⁹³

Anadolu’da da hem el işi oyuncaklar ve oyun araçları vardı; hem de fabrikasyon oyuncaklar bulunabiliyordu. Ama yerli ve yabancı sanayi ürünü oyuncakların büyük ölçüde İstanbul’a özgü olduğunu kestirmek hiç de zor değil. Gaziantep’li Ülkü Tamer, hırç, hakeke (seksek) oynadıklarını, topaç, çıkşığı (yoyo) çevirdiklerini; Diyarbakırlı Mıgırdiç Margosyan, topaç, aşık, çatal lastik, şeytan uçurtması ile oynadıklarını anlatıyor. Bu toplumsal farklılığın bir başka kanıtı da, yalnızca oyuncak satan mağazaların bir tek İstanbul’da olması, Anadolu’da oyuncağın ya da oyun aracının bakkalda, nalburiyede, kırtasiyecide satılmasıdır. Bugün de birçok taşra kasabasında hala böyledir. Hatta daha geriye gittiğimizde, örneğin Adana’da, 1930’larda eşek sırtında, 1940’larda seyyar tabla üzerinde oyuncak satıldığını öğreniyoruz.

Erkek çocuklara çıplak poz verilirken, kız çocuklara telli duvaklı gelinlik giydirilip fotoğraf çektirilmiştir. Bu da bizim değer yargılarımızdan kaynaklanmaktadır.

Türkiye’de korunmaya muhtaç çocukların sayısının fazla olmasına rağmen, bu çocukların sayısının fazla olmasına rağmen, bu çocukların bakımı ve eğitimiyle ilgilenen kurumların sayısı oldukça yetersizdir. Yurtlarda ve bakımevlerinde çocukların nasıl “korundukları” düşünülürse, bu kurumlarda yer bulan çocukların şanslı olduğunu düşünmek oldukça zordur.

Selim Sırrı’nın, halkı bilgilendirme ve bilinçlendirme kapsamında ele aldığı önemli konulardan biri oyun ve jimnastik kavramı ve bedensel hareketlerin nasıl yapılabileceği meselesidir. Selim Sırrı, “Yavrularımıza Oyun mu Oynatalım, Jimnastik mi Yaptıralım? başlıklı yazısında; çocuğun bedeni ve eğitimi konusunda çocukların yaş ve beden gelişimine uygun oyun, jimnastik ve beden terbiyesini genel hatlarıyla değerlendirerek, çocukların ruhsal ve bedensel gelişimlerinin yavaş olduğu ve çocuğun bedensel gelişiminde oyun ve jimnastiğin önemli yer tuttuğunu anlatır. Bu bağlamda oyunun, çocukların zihinsel ve bedensel gelişimlerini, karar ve dikkat becerisi kazanmasını, ortak hareket ve paylaşım duygusu, hak ve görev bilinci gibi toplumsal normları öğrenmelerini sağladığını belirtir. Oyunun büyük ölçüde çocuğun

²⁹³ Onur. S.230.

kendisi tarafından yaratıldığı halde jimnastiğin vücudun ihtiyacına göre hareketin tür ve miktarını belirleyen bir bilim olduğundan bahseden Selim Sırrı, çocuğun oturması, emeklemesi ve yürümesini jimnastik niteliğinde görerek, bunların zorla yaptırılmasını doğru bulmaz ve çocuklara hem oyun hem de jimnastik yaptırılmasını tavsiye eder. Çocuğun eğlenerek kabiliyetlerini geliştirdiği, toplumsal rolünü öğrenip uyguladığı ve vücudunu çevikleştirdiği ortamların önemini vurgulayan Selim Sırrı, çocukların oynayacağı oyunlara ilişkin bilgiler de verir. Çocuklar kendilerini idare etmeyi, disiplin ve paylaşım duygusu ve yılmadan tekrar girişimde bulunma kararlılığını kazandıkları oyunları için uygun oyun alanları ve oyuncaklar konusunda Selim Sırrı, çocuk bahçeleri ve çocuk parklarının öneminden bahseder. Çocukların ruhsal ve bedensel gereksinimlerinin karşılanmasında oyun, oyun alanı ve oyuncakların ne denli önemli olduğunun çok önceki tarihlerde ortaya konulmasına karşın, 1920'lerin Türkiye'sinde bu hayati meselenin hakkıyla takdir edilemediği siteminde bulunan Selim Sırrı, çocukların bedeni terbiyesine katkıda bulunulabilecek ortamların arayışındadır. Selim Sırrı, çocukların hareket ihtiyaçlarının giderilmesi konusunda beden terbiyesi biliminden faydalanılması ile çocukların küçük yaşta bedensel disipline alıştıırılarak sağlıklı ve zinde yaşam terbiyesi kazanabileceğini belirtmektedir.²⁹⁴

Selim Sırrı, onların kıvamsız yapılarından dolayı kararları ve hareketlerinin değişken olduğunu belirtir ve oyun konusunda, “çocuk oyunla güler haykırır, sıçrar, eğlenir ve itiyatlar alır. Oyun sıhhat ve saadetin nazımıdır. Oyundan mahrum olan çocuk sudan mahrum olmuş çiçek gibi sararır solar. İki buçuk yaşından itibaren çocuklara bazı oyunlarla ilgili iyi itiyatlar verilebilir ve bu oyunlar tedrici bir surette onların sıhhat ve karakterleri üzerine tesirini gösterir” diyerek oyun ya da jimnastiğin çocukların beden ve ruh sağlığı açısından önemini ifade eder.²⁹⁵

²⁹⁴ Sarıkaya, *Selim Sırrı Tarcan ve Gürbüz Türk Çocuğu*, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-70/selim-sirri-tarcan-ve-gurbuz-turk-cocugu> (1 Kasım 2014)

²⁹⁵ Sarıkaya, *Selim Sırrı Tarcan ve Gürbüz Türk Çocuğu*, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-70/selim-sirri-tarcan-ve-gurbuz-turk-cocugu> (1 Kasım 2014)

3.6. ATATÜRK VE GENÇLİK

Atatürk'ün düşünce dünyasında ve öğretisinde de gençliğin çok özel bir yerinin olduğu bilinir. Gençlik, dinamizm, hareket ve ilerlemek; yeniliklere açık olmak, köhne yapılara, kurallara ve kavramlara karşı olmak demektir.²⁹⁶

Tanzimat'la birlikte ülkeye gelen Batılılaşma havası ve eğitime önem verilmesi sonucu, gençlikte de uyanış başladı. 19. Yüzyılın ikinci yarısında, aydın gençliği temsil eden sivil ve askeri okulların öğrencileri, Türkiye'deki özgürlük hareketinin öncülüğünü yaptılar. Namık Kemal, Şinasi ve diğerleri, gençliğe yeni düşünceleri taşıyan aydınlardı. Bu dönemde gençlik, toplumun değişimi ve gelişimi yönündeki atılımlarda dinamik bir güçtü.

Osmanlı Devleti'nin son döneminde, Tevfik Fikret ve Ziya Gökalp olmak üzere, gençliğe daha güvenle bakan onlara umut bağlayan geniş bir aydınlar kadrosu oluşmuştu. 1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilanından 1922'de İstiklal Savaşı'nın bitimine kadar geçen sürede yaşanan çetin savaşlar, işgaller, yokluklar ve sıkıntılar, Türk gençliğinin özverileriyle aşılabildi. 1914-1918 yılları arasındaki Birinci Dünya Savaşı boyunca, aydın, okumuş, sanatkâr, rençber... Yüz binlerce gencimiz şehit düştü veya sakat kaldı. Bu nedenle, Cumhuriyet ilan edildiği sırada gençlik, azalan mevcuduyla ülkenin en değerli ve kutsal varlığı durumundaydı.

Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin oluşum nedenini kültüre bağlar ve bu görkemli yapıtın, kültür temeli üzerine oturduğunu söyler. O'na göre kültür okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden anlam çıkarmak, uyanık olmak ve davranmak, düşünmek zekayı eğitmektir. Bilindiği gibi Atatürk, cumhuriyeti Türk gençliğine emanet etmişti. O'na göre cumhuriyet çocukları, kültürü yücelten insanlardı. Yani hem kendileri kültürlü olmayı önemsemeliydiler hem de bu özelliğini bütün çevrelerine ve bütün Türk ulusuna yaymakla yükümlüydüler.²⁹⁷

Atatürk, öğrencilik yıllarından beri, bu gençliğin bir mensubuydu. Ordu saflarında, aldığı görevlerde, gençliğin erdemini, özverisini, vatan ve ulus sevgisini, çalışkanlığını gözlemlemişti. 1918'de, Birinci Dünya Savaşı'nın ağır yenilgilerle sonuçlandığı günlerde, Ruşen Eşref Ünaydın'a armağan ettiği fotoğrafının bir köşesine yazdığı satırlar onun gençliği değerlendirişinin bir belgesidir:

²⁹⁶ Kemal Arı, **Devrim Güneş Kadar Sıcaktır**, Burak Kitabevi, İzmir, 2011, s.169.

²⁹⁷ Arı, **Türk Devrim Tarihi II**, s. 321.

“Herşeye rağmen muhakkak bir nura doğru yürümekteyiz. Ben de bu imanı yaratan kuvvet, yalnız, aziz memleket ve milletim hakkındaki pâyansız muhabbetim değil; bugünün karanlıkları, ahlaksızları, şarlatanlıkları içinde, sırf vatan ve hakikat aşkıyla ziyâ serpmeye ve aramaya çalışan bir gençlik gördüğümündendir.”²⁹⁸

1919’da Milli Mücadelenin başladığı günlerde ise o, Tefvîk Fikret’in “Ferda” şiirindeki şu dizeleri sık sık yineliyordu:

*Vatan gayûr
İnsanların omuzları üstünde yükselir.
Gençler, bütün ümmid-i vatan şimdi sizdedir.
Herşey sizin, vatan da sizin, her şeref sizin...*

Atatürk gençliğe güven duyuyor, Fikret gibi, bütün ümidini gençlere bağlamış bulunuyordu. 1923’te, kurtuluş gerçekleştikten sonra, gençliğe ilk seslenişinde şöyle demişti:

“-Muhterem gençler! Hayat mücadeleden ibarettir. Bundan dolayı hayatta yalnız iki şey vardır. Galip olmak, mağlup olmak. Size, Türk gençliğine bıraktığımız vicdan emaneti, yalnız ve daima galip olmaktır ve eminim daima galip olacaksınız...”

1924’teki bir söylevinde ise gençlere şu mesajı vermiştir.

“-Gençler, cesaretimizi arttıran ve devam ettiren sizlersiniz. Siz, almakta olduğunuz eğitim ve irfanla insanlık meziyetinin, vatan sevgisinin, düşünce hürriyetinin en kıymetli timsali olacaksınız... Ey yükselen yeni nesil! İstikbal sizsiniz. Cumhuriyet’i biz kurduk, onu yüceltecek ve sürdürecekteler olanlar sizlersiniz!”

1925’teki bir söylevinde ise gençlere şu mesajı vermiştir:

“-Genç fikirli demek, gerçek fikirli demektir.”

Bu mesajdaki ana düşünceye dayanılarak denebilir ki Atatürk düşüncesinde “gençlik” kavramı, bir yaş evresi değildir. Bir beyin aydınlığı, akılcılık ve çağdaşlıktır. Atatürk, gençliğin bu yapıda olmasını ve yetiştirmesinin de bu doğrultu da gerçekleştirilmesini istemiştir. İnkılâpçı gençliğin sahip olması gereken nitelikler üzerinde düşünürken şu sorulara da cevaplar aramıştır: “İnkılâpları, Cumhuriyet’i, ülkenin bütünlüğünü, milliyetçiliği kimler koruyacak? Gelişmeyi ve çağdaşlaşmayı, hatta çağdaş uygarlık düzeyini aşmayı kimler gerçekleştirecek?...” Onu, bu sorulara bulduğu biricik cevap “gençlik” olmuştur. Bu nedenledir ki 1927’de okuduğu büyük Nutuk’un son paragrafları, Türk gençliğine ayrılmıştır. Uzun bir mücadelenin,

²⁹⁸ Kaynar ve Sakaoğlu, s.115.

özverilerle dolu olayların anıları, nedenleri, sonuçları anlatıldıktan sonra Atatürk şunları söylemektedir.

*“Muhterem Efendiler,
Bizi günlerce işgal eden, uzun ve teferruatlı açıklamalarım, en nihayet mazi olmuş bir devrin hikayesidir. Bunda, milletim için ve gelecekteki çocuklarımız için dikkatli ve uyanık olmayı gerektirecek bazı noktaları vurgulayabilmiş isem kendimi mutlu sayacağım.”*²⁹⁹

Mustafa Kemal Atatürk, gençliği geleceğin bir gülü, yıldızı, bir mutluluk ışığı olarak görüyordu. Üstelik gençlere dönerek, kendilerinin ne kadar önemli, değerli olduğunu düşünmelerini; bunu düşünerek, ona göre çalışmalarını istiyordu. Ardında, gençlerden çok şeyler beklendiğini vurguluyordu. Türk ulusunun cesaretini güçlendiren ve sürdüren gençlikti. İşte bu gençlik, iyi bir eğitimden geçirilmeli; aldıkları kültür ile insanlığın ortak değerlerinin, yurt sevgisinin ve düşünce özgürlüğünün en değerli örneği olmalıydılar. Gençlik, sürekli yükselmeli, kendini geliştirmeliydi. Cumhuriyet gibi önemli bir eseri Önder, Türk gençliğine emanet ediyordu. Gençlik onu yükseltmeli ve sürdürmeliydi. Cumhuriyeti ve bağımsızlığı korumak, gençlerin en başta gelen görevidi. Onun gözünde gençlik; ulusun en dinamik kesimi; geleceğe, taze gücü, soylu kanı, öz suyu, yaşam kaynağıydı. Gençlik idealistti. Çıkar peşinden koşmaz, sürekli olarak iyiyi, güzeli, doğruyu arar, hakkın, doğrunun yanında yer alırdı. Açık düşünceli, açık sözlü, dürüst ve yapıcıydı.³⁰⁰

Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk adlı eserinde yeni kurulan Türk Devleti’nin nasıl kurulduğunu anlatmaktadır. 1919 yılından 1927 yılına kadar geçen dönemde yapılan her türlü mücadeleyi halkın bilgisine sunmuştur. Nutuk adlı eserin sonunda Türk gençliğine duyulan güvenin önemini vurgulamıştır.

“Saygıdeğer efendiler, sizi günlerce işgal eden uzun ve teferruatlı nutkum, nihayet geçmişe karışmış bir devrin hikâyesidir. Bunda milletim için ve gelecekteki evlatlarımız için dikkat ve uyanıklık sağlayabilecek bazı noktaları belirtebilmiş isem kendimi bahtiyar sayacağım.

Efendiler, bu nutkumla, milli varlığa sona ermiş sayılan büyük bir milletin, istiklalini nasıl kazandığını, ilim ve tekniğin en son esaslarına dayanan milli ve çağdaş bir devleti nasıl kurduğunu anlatmaya çalıştım.

Bugün ulaştığımız sonuç, asırlardan beri çekilen milli felaketlerin yarattığı uyanıklığın eseri ve bu aziz vatanın her köşesini sulayan kanların bedelidir.

²⁹⁹ Kaynar ve Sakaoğlu, s. 116.

³⁰⁰ Arı, Devrim Güneş Kadar Sıcaktır, s.175.

*Bu sonucu, Türk gençliğine emanet ediyorum.
Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklalini, Türk Cumhuriyeti'ni,
ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir...*³⁰¹

3.7. ATATÜRK VE ÇOCUK SEVGİSİ

Atatürk çocukları çok severdi. Ne yazık ki evliliğinden bir çocuğu olmadı. Fakat hayatı boyunca çocuklarla ilgilendi. Bazı çocukları evlat edindi. Nebile, Rukiye, Zehra, Sabiha Gökçen, Ülkü isimli kızları, Mustafa isimli bir çoban ile Abdürrahim ve İhsan isimli erkek çocuklarını himayesine aldı. Onların eğitimleriyle bizzat ilgilendi. Onlara kendi çocuğu gibi baktı. Hayatının son yıllarında küçük Ülkü onun için bir yaşama sevinci oldu. Her yerde Ülkü'yü yanından hiç ayırmadı. Savanora Yatı'nda Dolmabahçe Sarayı'ndaki hastalığında ömrünün son günlerinde bu küçük kız çocuğu onu avuttu. Ülkü 1938 Ekim ayında onu ziyarete gitmiş vedalaşırken "Atatürkçüğüm yine geleceğim" demişti. Oysa bu, onun Ata'sını son görüşüydü.³⁰²

Mustafa Kemal ATATÜRK, Türk milletinin yetiştirdiği önemli bir kişi olduğunu hepimiz biliyoruz. O, Türk ordusunu sevk ve idare etmiş iyi bir komutan, Türk milletini düşmana karşı kenetlenmesini ilkeleriyle yön veren iyi bir önder ve liderdir.

Düşmana karşı canını hiçe sayarak milli mücadelede yer alan Türk, Ata'sı yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni ilkeleriyle ve devrimleriyle muassır medeniyetler seviyesine ulaştırmak için nasıl kararlılıkla mücadele içinde olduğunu biliyoruz.

Böyle bir lideri bilmek, sevmek ve anlamak çocuk yaştan başlaması gerekir. Gerçekten de ülkemizde her çocuk Atatürk'ün sevgisini, coşkusunu yüreğinde yaşatır ve büyütür. Bu duygu ve düşünceleri ifade şair şiirinde çok güzel bir şekilde ifade etmiştir.

*ATATÜRK SEVGİSİ
Sevgili Çocuklar,
Her Türk çocuğu,
Konuşmaya başlarken
Büyüklerinden
Çok güzel,
Çok anlamlı,
Çok etkili,
Bir söz duyar.*

³⁰¹ Kemal Atatürk, **Nutuk 1919-1927**, Atatürk Araştırma Merkezi, (Hazırlayan Zeynep Korkmaz) ,Ankara, 2006, s. 607.

³⁰² Başyigit, s.22.

*Bu sözle,
İçinde,
Bir sevgi doğar,
Sonra durmadan:
“-Atatürk” der.
Bu sevgiyle,
Her çocuk,
Atatürk’ü
Görmek,
Atatürk’ü
Bilmek ister.
Her geçen gün,
İçindeki özlem artar.
Bu özlemle,
O çok renkli,
O çok zengin,
Dünyasında
Bir ışık yanar.
Bu ışık,
Bir sevgidir.
Atatürk sevgisidir.
Her çocuk,
Bu sevgi içinde,
Atatürk
Sözünü duydukça
Atatürk,
Fotoğraf ve resimlerini
Gördükçe,
Çevresindekilere durmadan
Atatürk’ü sorar.
Böylece,
Her çocuk,
Okuma yazma bilmeden
Atatürk’ü bilir,
Atatürk’ü söyler.
İlkokulda,
Öğretmenleri
Önce,
Atatürk’ü anlatır.
Her çocuk,
Defterine,
Önce,
Atatürk’ü yazar.
Kitaplarda
O’nun adı,
O’nun fotoğrafları
Vardır.
Evlerin ve okulların*

Duvarlarını
O'nun resimleri
Bahçe ve parkları
O'nun heykelleri süsler.
Sevgili Çocuklar,
Her Türk çocuğu,
Nerde
O'nun resmini,
Nerde
O'nun heykelini
Görse,
Coşkuyla:
“-Atatürk” diye bağırır.
Sonra,
“-Atatürk'üm” diye
Şiirler okur.
Her geçen yılla,
Atatürk'ü,
Daha iyi bilir,
Daha iyi öğrenir.
Böylece,
Kurtuluş Savaşı'nı,
Türkiye Cumhuriyeti'ni,
Türk Devrimlerini,
Atatürk ilkelerini,
Bilerek ve duyarak
Atatürk'ü
Çok daha iyi
Anlar.
İçi,
Bir güven ve umutla
Dolarak,
Atatürk Sevgisi,
Büyür ve saygınlıştır.
Sevgili Çocuklar,
Her Türk Çocuğu,
Bu sevgiyle,
Sonsuzluğa akıp giden
Yüzyıllarda,
Çağdaş ve uygar bir dünyada,
Türk Ulusunun
Mutlu Yarınlarını
Atatürk İlkelerinde bularak
Akı ve gönlüyle
Gerçek bir Atatürkçü
Olur.³⁰³

³⁰³ İsmail Sivri, **Atatürk Çocukları**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 5-8.

Bu sevginin tek taraflı olmadığını hepimiz biliyoruz. Atatürk'ün yaşamının her anında çocuklarla olan diyaloglarını saymakla bitmez. Atatürk, gerçekten çocukları çok severdi. Gözleri hep çocukların üstünde olmuş, onları gözetmiştir. Atatürk, Türk çocuklarına sevgi ve güvenle bakmıştır. Çünkü Mustafa Kemal Atatürk, Yarın'ın Türkiye'sini çocuklarda görmüştür. Büyük ve uygar, çağdaş ve mutlu Türkiye'yi çocuklarda görmüştür. O yüzden nerde bir çocuk görse içi sevgiyle dolmuştur. Bütün yurt gezilerinde çocuklara sevgiyle yaklaşmış, onlarla uzun uzun konuşmuştur. Çocuklara, çeşitli sorular sormuş, onların yanıtlarını dinlemiştir. Çocukların sağlıklı bireyler olarak hayatını devam ettirebilecek sosyal politikalar yapmış ve geliştirmiştir. Manevi çocuklarıyla Türk ailesine örnekler teşkil etmiştir. Yurt genelinde okulları ziyaret edip onların sorunlarını dinlemiş ve onların kalbinde tahta oturmuştur.

17 Ekim 1922 tarihinde Mustafa Kemal, Bursa'da kendisini karşılayan çocuklara hitaben şöyle söylemiştir.

“Küçük hanımlar, küçük beyler!

Sizler hepiniz âtinin bir gülü, yıldızı, bir nur-i ikbalisiniz. Memleketi asıl nura gark edecek sizsiniz. Kendinizin ne kadar mühim, kıymetli olduğunuzu düşünerek ona göre çalışınız. Sizlerden çok şeyler bekliyoruz; kızlar, çocuklar! (Vakit: 19 . 10 . 1922, s. 3)”³⁰⁴

³⁰⁴ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, , s. 45.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ATATÜRK'ÜN YURT GEZİLERİ

4.1. ATATÜRK'ÜN YURT GEZİLERİ

Halkın içinden gelen ve ondan hiçbir zaman kopmayan bir lider olan Atatürk, 1923 ve sonrasında yaptığı konuşmalarda halk ve halkçılık düşüncelerine sürekli yer vermiş, bu prensibin ana hatlarını çizmeye ve onları yerine getirmeye çalışmıştır. Bilindiği gibi O, gerek savaşın ilk günlerinde gerekse 1930 ve sonrasında halka gitmeyi ve halkını aydınlatmayı görev bilmiş, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin bir halk devleti, halkın devleti olduğunu söyleyerek, bunun temellerini güçlendirmenin yollarını aramıştır. Türkiye'nin çağdaş bir halk devleti olarak varlığını sürdürebilmesi için özellikle 1923 ve sonrasında sosyal ve kültürel inkılapların gerçekleştirilmesine yönelik ülkede adeta bir seferberlik başlatılmıştır. Bu bağlamda pek çok alanda yeni düzenlemelere gidilmiştir. Ancak şu da bir gerçektir ki, yapılan inkılapların halka ulaşmasında ve halkın bunların tamamından haberdar olmasında ciddi problemler yaşanmıştır. İşte bu durumu fark eden Atatürk, çıktığı yurt gezilerinde bir yandan sürekli konuşmaya çalıştığı halkın nabzını tutmaya çalışırken diğer yandan da özellikle Cumhuriyetin ilkeleri konusundaki hassasiyetini ortaya koymak için uğraşmıştır. Yapılan konuşmalar ve geziler zamanla Gazi'ye inkılapların halka aynı hızla ulaşamadığını, bazı kopuklukların olduğunu ve en önemlisi de Osmanlı'dan beri gelen aydın-halk arasındaki kopukluğun devam ettiğini göstermiştir. 1930 ve sonrasında ortaya çıkan bu tablo, Atatürk'ün ülke çapında yeni bir örgütlenmeye gitmesine yol açmıştır. İnkılabı yapan kadronun halka karışması, aydın-halk arasındaki kopukluğun giderilmesi, inkılapların hızına halkın yetiştirilmesi ve bunun için de halkın inkılap ilkeleri doğrultusunda eğitilmesi için hemen harekete geçilmiştir.³⁰⁵

Atatürk, hangi nedenle geziye çıkarsa çıksın, uğramadan edemediği kurumların başında gelirdi okul. Yurt gezilerinde okullara gitmeyi, sıralarda oturup dersleri dinlemeyi, öğrencilere sorular sormayı, yaşamının en güzel uğraşlarından saymıştır. Girdiği sınıfta öğretmenin dersini ilgiyle dinler, eksik kalan bölümleri de kendisi tamamlardı.

³⁰⁵ Uluskan, s. 27.

Atatürk'e rastlayan çocuğun yaşamının akışı, yazgısı değişmiştir. Tıpkı tanıdığı ve inandığı halkıyla bir olup ulusunun yazgısını değiştirdiği gibi. Kimilerini türlü biçimde ödüllendirmiş, öğrenimini sağlamış, kimilerini de manevi evlat edinmiştir. Vasiyetnamesinde de manevi evlatlarıyla ilgili özel isteklerde bulunmuştur.

Atatürk'ün sofrası kağıt-kalemli, yazı tahtalı okul niteliğinde idi. Sofraya çağrılanlar Atatürk'ün değer verdiği, kendi alanlarında uzman kişilerdi. Sofrasında bulunan yetişkinler ne ise O'na göre çocuk da oydu. Sofrasında böylesine değer verdiği çocuklara yazdırdığı düşünceleri bugün daha çok anlam ve önem kazanmaktadır.³⁰⁶

4.2. ATATÜRK'ÜN İZMİR'DEKİ OKUL GEZİLERİ

Mustafa Kemal Atatürk, yeni kurulan Türk Devleti'nde birçok vilayetine giderek yurt gezileri yapmıştır. Bu gezilerinde halkla kaynaşıp bütünleştiği gibi fırsat buldukça okulları da ziyaret edip çocuklarla buluşmuştur. Bu çalışmam esnasında İzmir'de olmamdan dolayı ayrıca İzmir'de doğmuş ve büyümüş bir Türk genci olarak Mustafa Kemal'in İzmir'de ziyaret ettiği okulları çalışmama koymak istedim. Bunlar İzmir Sanat Okulu, İzmir Kız Öğretmen Okulu, İzmir Kız Lisesi, İzmir Erkek Muallim Mektebi, İzmir Ziraat Mektebi, İzmir Erkek Lisesi (Atatürk Lisesi), İzmir Öksüzler Okulu, İzmir Gazi İlkokulu.

4.2.1. İzmir Sanat Okulu

13 Şubat 1923 Salı günü İzmir Sanat Okulu'nu ziyaret etmiştir. İzmir Sanat Okulu tarafından bugün Atatürk şerefine 16.00'da okulda bir çay ziyafeti verildi. Ziyafette Latife Hanım ile Kazım Karabekir Paşa, Ekonomi Bakanı Mahmut Esat, Abdülhak Bey ve diğer Komutan paşalarla Bolu Milletvekili Cevat Abbas ve İzmir'in çeşitli sanatlarına mensup birçok kimse hazır bulundular. Çay ziyafetinden sonra Demircilik şubesinden bir öğrenci, içten ve etkili bir konuşma yaptı ve örsünü, çekicini kullanarak "Demirci" adlı güzel bir şiir okudu. Öğrenci, konuşmasından sonra bir kutu içinde demirci aletlerinin küçük örneklerinden bir takımı, Atatürk'e armağan etti.

Atatürk, armağanı alırken son derece memnun dedi ki:

³⁰⁶ Sönmez, Atatürk'te Çocuk Sevgisi, s. 10.

“-İşte, bu memlekete mutluluk vaat eden bir eser!”

Atatürk, cevap olarak kısa konuşmasında, “Memleketimizde sanat ve işçilik kurulmadıkça zaferin noksan kalacağını” söyledi ve “şiirde ileri sürülen azimli vaatlerin gerçekleşmesini” diledi ve “verilen armağanın hayatında en değerli bir hatıra olacağı”nı belirtti ve:

“... Memleketimiz baştan başa sanat memleketi olmadıkça gerçek kurtuluşa ve ilerlemeye kavuşma imkanı yoktur.” dedi.

Atatürk, diğer misafirlerle birlikte Torna, Tesviye, Döküm, Tamir-Marangoz, Kundura, Oymacılık atelyelerini ziyaret ederek inceledi ve gördüğü düzeni beğendi. Atatürk, Müdürlük odasında bir süre dinlendi, hazır bulunanlarla görüştü ve okulun şeref defterine şu satırları yazdı:

“İzmir Sanatlar Mektebi tarihi ihyasından henüz iki ay geçmiş olmakla beraber çok ümit ve itminan veren bir mahiyet gösteriyor. Müdür ve muallimleri, yeni Türkiye Devleti’ni ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni ve Hükümeti’ni bütün yeni emelleri ile tanımıştır. Bu çok memnuniyeti muciptir. Ancak böyle zihniyetlerin terbiye ve talimi müsmir olur.

İçinde talebenin hâlini ve mesaisini, görmekten mütehassıl neşe ve sürur ile mâli dakikalar geçirdiğim İzmir Sanat Mektebi 31 sene zarfında 100 sanatkar yetiştirmiş (tahkik neticesi takribi) ... Kâfi değildir. Her sene 100 talebe yetiştirseydi 3000’i mütecaviz san’atkâra malik olacaktık. Yeni Türkiye Devleti “İzmir Sanat Mektebi’nden, bu nispette san’atkar ister, çok himmet, çok gayret, çok dikkat lâzımdır... Vâsıl olmağa mecbur mecbur bulunduğumuz seviyeye, bugünkü kadar uzak kalışımızın mühim sebeplerinden biri, sanata ve sanatkarlığa lâyık olduğu derece ehemmiyet verilmemiş olmasıdır. Bunda kabahatin, her şeyde olduğu daima hatırdı tutulmalıdır.

Milleti içinde bir saraç mevcudiyetinden münkesir, meyus olan Osmanlı padişahı vardı.

13 Şubat 1339
Mustafa Kemal”³⁰⁷

16 Ocak 1924 Çarşamba günü Cumhurbaşkanı Atatürk, beraberinde eşi Lâife Hanım olduğu halde bugün İzmir Sanat Okulu’nu ziyaret etti. Atatürk’ün yanında İzmir Vali Vekili Murat ve Hayati Beyler de okula geldiler.

Misafirler, bir süre Müdürlük odasında dinlendikten sonra Dökümcülük, Tesviyecilik, Marangozculuk, Modelcilik ve Doğramacılık şubelerini, Elektrik bölümlerini birer birer gezdiler. Atatürk, öğrencilere işlerine ait sorular sordu.

³⁰⁷ Ahmet Bekir Palazoğlu, *Atatürk’ün Okul Gezileri*, MEB yayınları, Ankara, 1999, s. 52-56.

Okulun bütün kısımlarını gezdikten sonra, öğrenciler tarafından verilen müsamerede hazır bulundu, okulun öğretmenleri ve yöneticileri bu sırada kendisine tanıştırıldı. Cumhurbaşkanı Atatürk, öğretmenlerden okuldaki öğretim hakkında bilgi aldı. Bu sırada öğrenciler tarafından okulda yapılan bir fındık kıracağı armağan edildi.

Bir öğrenci de kendisine hitaben bir konuşma yaptı. Öğrenci konuşmasında, “Büyük Kurtarıcı’nın milleti kurtuluşa götüren mücadelesi saygıyla karşılandıktan” sonra “gelecekteki endüstri” hakkında önlerinde “ant içilen yemin” edildi.

Atatürk, bunun üzerine bir konuşma ile öğrenciye cevap verdi:

“Öğretmen beylerle öğrenciler arasında bulunduklarından dolayı memnuniyetini” belirttikten sonra, *“Geçen yıla oranla bu yıl okulda gelişme belirtileri gördüm. Endüstri, memleketimizde ilkel durumdadır. Bundan dolayı bu yolda gelişmeye muhtacız.”* dedi. Müsamereden sonra Müdürlük odasına geçti ve okul şeref defterine aşağıdaki satırları yazdı;

16 Kânunisani 1340

On bir ay evvel, mektebi ziyaret etmiştim. O zamanki meşhudatımla bugün gördükleri arasında mühim, müspet farklar vardır. Çalışıyor. Mesai ümitbahş noktaya müteveccihen şayanı memnuniyet bir surette yürüyor. Türkiye Cumhuriyeti bu san’at mekteplerinin tam inkişafına çok muhtaçtır.

Mensuplarının, daima bu hakikatı, bu ciddiyeti ihtiyacı nazarı dikkatte bulundurmalarını bu vesile ile de hatırlatırım.

Gazi M. Kemal

Latife Hanım da şeref defterine şu cümleyi yazdı:

“Sanayinin manasını takdir eden milletlerin hayatı uzun olur.”

Gazi Hazretleri ve eşi Latife Hanım, okul kapısında toplanan öğretmenlerin ve öğrencilerin alkışları arasında ayrıldılar.³⁰⁸

14 Ekim 1925 Çarşamba günü İzmir Sanat Okulu’na Gazi Mustafa Kemal bir ziyaret etmiştir. Öğleden sonra da saat üç buçukta Atatürk beraberinde Büyük Millet Meclisi Başkanı Kâzım Paşa, Ordu Müfettişi Fahrettin Paşa, Kütahya Milletvekili Nuri Bey, Vali İhsan Paşa, Belediye Başkanı Aziz Bey ve vilayet ileri gelenleri

³⁰⁸Palazoğlu, Atatürk’ün Okul Gezileri, s.91-93.

bulunduğu halde Sanat Okulunu şereflendirdi ve Sanat Okulu Müdürü Ferit Bey ile Öğretmenler Kurulu tarafından karşılandı.

Atatürk, okulun bütün atelyelerini gezdi ve öğrencileri iş başında görerek memnun olduğunu söyledi. Atelyeleri gezdikten sonra okul bahçesinde Atatürk ve kendileri ile okulu gezen misafirlerinin, öğretmenler ve öğrenciler arasında fotoğrafları çekildi.

Okuldan bir öğrenci tarafından işçi kıyafetiyle Cumhurbaşkanı Atatürk'e hitaben şu konuşma yapıldı:

“-Gazi Paşam!

Hoş geldiniz. Gelişinizle, varlığınıza, benliğinize tutkun olan bizleri, tamamlamaya çalıştığınız uygarlık inkılabının çeşitli dayanakları olan biz sanatkâr yavruları, layık olmadığımız bir mutluluğa boğdunuz.

Bizler bugünün, Türk'ün yol göstericisi olan sizden ilham aldığımız bu saatin tarihini ölene kadar kalbimizde yaşatacak, her yıl bugünü, bu yuvanın bir özel günü sayarak kutlayacağız.

Dünya tarihinin kayıt ettiği uygarlık, bilim, teknik kahramanları sizin gölgenizi oluşturamaz. Batının bin türlü hurafeleriyle göstermeye çalıştığı menkıbeler, son üç yıllık tarihine yazdığınız yeni taze inkılabı kapanmış olamaz.

Size sahip olan bir ülke göklere kadar yükselmeli, bu da az, mahşere kadar yaşamalıdır.

Paşam! Şimdi bizi de mazur görün, karşınızda her şeyden sıyrılmış, benliğimizi unutmuş, varlığınızı geçici bir süre için bile olsa yuvamıza ayırdığınız için pek gururluyuz. Dikkat ederseniz hepimiz sevinç heyecanları ile çırpınmaktayız.

Kabul buyurursanız kalplerimizi size birer hatıra defteri olarak sunacağız. Gelişinizde yazdığınız ilkeler yol göstericimiz olmuştur. Çalıştık. Bu, belirgin farkları yüce bakışınıza koyuyoruz.

Yine öyle gerçekler işlediniz ki ayrıldığınız sırada bizim ilkelerimizi oluşturuyor.

Evet Paşam! İzmir'e gelişinizde bizlere ayırdığınız bu özgürlüğe karşı borçlu bulunduğumuz şükranı, durumumuzun görünümü ile gösteremediğimize inanıyoruz. Bu yavrularınızı da memleketin yükselmesi uğrunda gösterecekleri çalışmalara karşılık bağışlayacağınızdan ümitli bulunduğumuzu bildirir, Türk'ün baş tacı olan Paşamıza uzun ömürler dileriz.”³⁰⁹

Cumhurbaşkanı Atatürk, teşekkürle karşılık verdikten sonra Müdürlük kabul salonuna girdi ve okulun şeref defterine şu cümleyi yazdı:

14 Ekim 1925

³⁰⁹ Palazoğlu, Atatürk'ün Okul Gezileri, s. 146-147.

Bu defaki ziyaretimde daha çok memnun oldum. Her yıl biraz daha ilerleme var. Daha çok gerekli!.

Gazi M. Kemal³¹⁰

4.2.2. İzmir Kız Öğretmen Okulu

13/14 Ekim 1925 Salı/Çarşamba günü, Karşıyaka'da bulunan Kız Öğretmen Okulu'nu ziyaret etmiştir. Atatürk, İzmir Belediyesi'nin Naim Bey Otelinde şereflerine verdiği ziyafetten sonra vapurla Karşıyaka'ya geçti. Karşıyaka Kız Öğretmen Okulu'nun, şerefine verdiği müsamereye katıldı.

Okulun öğrencileri, öğretmenler ve yöneticileri hanımlar ile Kız Öğretmen Okulu'nda bulunan hanımlar ile Kız Lisesi Müdiresi Şehime Hanım ve öğretmenleri, Atatürk'ü kapıda karşıladılar ve sürekli bir şekilde alkışladılar.

Atatürk şerefine okulda hazırlanan müsamere için konferans salonu hıncahınç dolmuştu. Müsamere önce İstiklal Marşı ile başladı. Cumhurbaşkanı Atatürk, marşı ayakta dinledi. Sonra Selim Sırrı (Tarcan) Bey'in öğrencilerden Mualla (Anıl) ile birlikte oynadıkları Zeybek oyununu seyretti ve oyunu pek çok beğendi. Dört öğrenci de tef ile zeybek havası çaldı. Selim Sırrı Bey oyuna başlamadan şu konuşmayı yaptı:

Selim Sırrı Bey'in konuşması:

“Büyük kalpli, yüksek düşünceli Gazimiz! Siz yalnız bir kurtaran, yalnız bir kurtarıcı değilsiniz. Aynı zamanda bir yol gösterici ve eğitimcisiniz. Siz, koca bir ülkeyi yok olmaktan kurtardınız. Millete hayat hakkı verdiniz, hayatın bulunduğunu gösterdiniz. Siz, Türk milletinden bir uygarlık anıtı meydana getirmek istediniz. Biz öğretmenler, o anıtın önemsiz birer işçisi olmakla övünmekteyiz.”

Dedikten sonra Mualla Hanım ile birlikte Zeybek oynadı ve pek çok alkışlandılar.

Atatürk, bir ikinci defa daha görmek istedi ve Selim Sırrı Bey tekrar oynadı. Atatürk, oyun sonunda Selim Sırrı Beyi yanına çağırıp elini sıktı ve bazı açıklamalar aldıktan sonra şunları söyledi:

Gazi Paşa'nın Zeybek Oyunu Hakkındaki Konuşması

“Hanımefendiler, Beyler!

³¹⁰ Palazoğlu, Atatürk'ün Okul Gezileri, s. 148.

Selim Sırrı Bey, Zeybek raksını ihya ederken ona bir şekli medeni vermiştir. Bu sanatkâr üstadın eseri, hepimiz tarafından seve seve kabul edilerek milli ve içtimai hayatımızda yer tutacak kadar tekemmül etmiş, bedii bir şekil almıştır. Artık, Avrupalılara: “Bizim de mükemmel bir raksımız var.” diyebiliriz ve bu oyunu salonlarımızda, müsamerelerimizde oynayabiliriz. Bu zeybek dansı, her içtimai salonda kadınla beraber oynanabilir ve oynanmalıdır.”³¹¹

Selim Sırrı Bey’e dönerek “Yorulmadınızsa Mualla Hanım ile birlikte bir defa daha şehir elbisesiyle oynadığınızı görmek isterim.” dedi.

Selim Sırrı Bey, üçüncü defa olarak oynadı ve sürekli alkışlarla sahneden ayrıldı. Gazi Paşa, üstadın elini tekrar sıkarak kendisini tebrik etti ve “Pek kıymetli bir eser vücuda getirdiniz.” iltifatında bulundu.

Daha sonra sahnede Cumhuriyet Marşı söylendi.

Gazi Paşa, “Kız Muallim Mektebinin bu müsamesinden fevkalâde mahzuz olduklarını ve Belediye Reisi Aziz Bey tarafından tertip edilmiş olan birkaç sualle istikbâlin muallimlerini imtihan edecekleri” ni söyledi:

Suallerden birincisini, Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Kâzım Paşa sordu:

“Cumhuriyet nedir? “Sultanlıktan farkı nedir?”

İkinci suali, Ordu müfettişi Fahrettin Paşa söyledi:

“Biz, Milli Mücadele’de muvaffak olduk mu? Ve niçin muvaffak olduk?”

Üçüncü soruyu, İzmir Valisi İhsan Bey sordu:

“Türk kadını nasıl olmalıdır?”

Dördüncü sual de;

“Hayatta musiki lazım mıdır?”

Hanım talebelerin verdikleri cevaplar, Gazi’nin takdirleriyle karşılandı ve aşağıdaki konuşmayı yaparak aynı soruların cevapları da bizzat tarafından verildi.

“Cumhuriyet nedir ve sultanlıktan farkı nedir?

Cumhuriyet fazileti ahlâkiyeye müstenit bir idaredir. Cumhuriyet fazilettir. Sultanlık korku ve tehdide müstenit bir idaredir. Cumhuriyet idaresi faziletli ve namuskâr insanlar yetiştirir. Sultanlık korkuya, tehdide müstenit olduğu için korkak, zelil, sefil, rezil insanlar yetiştirir. Aradaki fark bunlardan ibarettir.

Biz millî mücadelede muvaffak olduk mu, niçin muvaffak olduk?

Millî mücadeleyi yapan doğrudan doğruya milletin kendisidir, milletin evlâtlarıdır. Millet analariyle, babalariyle, hemşireleriyle mücadeleyi kendisine mefkure ittihaz etti. Biliyorsunuz ki, asırlarca vuku bulan

³¹¹ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III, s.240.

mücadeleler ve bunların netayici olarak da yüksek tarihî zaferler vardır. Fakat o zaferlerin âmilleri kendi mefkureleri olarak değil şunun bunun hırsı peşinde kul köle olarak bulunmuşlardır. Halbuki millî mücadelede şahsî hırs değil millî mefkure, millî izzetinefis saiki hakikî olmuştur.

Türk kadını nasıl olmalıdır?

Türk kadını dünyanın en münevver, en faziletkâr ve en ağır kadını olmalıdır. Ağır sıklıkta değil; ahlâkta, fazilette ağır, vakur bir kadın olmalıdır. Türk kadınının vazifesi, Türk'ü zihniyetiyle, bazusiyle, azmiyle muhafaza ve müdafaaaya kadir nesiller yetiştirmektir. Milletın menbaı, hayatı içtimaiyenin esas ı olan kadın, ancak faziletkâr olursa vazifesini ifa edebilir. Herhalde kadın çok yüksek olmalıdır. Burada Fikret merhumun cümlece malûm olan bir söznünü hatırlatırım :

-Elbet sefil olursa kadın alçalır beşer

Hayatta musiki lâzım mıdır?

Hayatta musiki lâzım değildir. Çünkü hayat musikidir. Musiki ile alâkası olmayın mahlûkat insan değildir. Eğer mevzuubahs olan hayat insan hayatı ise musiki behemehal vardır. Musikisiz hayat zaten mevcut olamaz. Musiki hayatın neşesi, ruhu, süruru ve her şeyidir. Yalnız musikinın nev'i şayanı mütaleadır.”³¹²

Atatürk'ten sonra okul müdiresi Melahat Hanım, Büyük Kurtarıcı'ya gelişlerinden dolayı teşekkür ederek, Türk kadının yükselmekte olduğunu ve tuttuğumuz medeniyet yolunda kadının üzerine düşen görevi yapacağını dört yıldır bu okulda, Türk kızlarında gördüğü gelişmeyi” söyleyerek söz verdi.

Paşa Hazretleri, beraberinde misafirler olduğu halde talebelerin alkışları arasında otomobil ile mektepten ayrıldı.

Mualla Anıl, bu geceye ait hatırasını şöyle anlatıyor:

“15 yaşında idim. Siyah göğüslüğümü giyip salona inmişim. Gazi, beni yanlarına çağırdılar, elimi sıkarak:

Tebrik ederim, çok muvaffak oldunuz... İstikbal sizden ümitvardır.” dediler”

Gazi Paşa, mektep salonunda bir süre dinlendi ve okulun şeref defterine şu iltifatı yazdı:

13/14 Teşrinievvel 1925

“İzmir Darülmuallimatı'nda geçirdiğim bu gecenin saatleri, halde değil, istikbalde bütün milletin yaşayacağı hayattan nümune oldu.

Gazi M. Kemal³¹³

³¹² Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, s.242.

³¹³ Palazoğlu, Atatürk'ün Okul Gezileri, ss.139-144.

4.2.3. İzmir Kız Lisesi

İzmir Kız Lisesi, Cumhuriyet devrinin ilk eğitim kurumlarından biri olarak 1922-1923 öğretim yılında bugünkü anlamda eğitim vermeye başlamıştır. Okul binası 1917 yılında İzmir Valisi Rahmi Bey tarafından İttihat ve Terakki Mektebi olarak yaptırılmış, daha sonra erkek muallim mektebi olarak kullanılmıştır. Fransız yapımı olan bina eğer Kurtuluş Savaşı sonrasında İzmir düşman elinde kalsaydı “Helen Hastanesi” olarak hizmet verecekti. İzmir’in ilk kız okulu İzmir Kız Lisesi 1915 yılında özel idarenin denetiminde (İnas İdadisi) adı altında eğitime başlamış ancak, dönemin Maarif Bakanlığı bu okulun masrafını kabul etmediğinden dolayı “Sultani” adını alamamıştır. İlk önceleri Kültür Park’a giden yol üzerinde İtalyan Kız Mektebi binasında hizmet veren bu İnas İdadisi, yeterli sayıda öğrencisinin olmaması ve harp yılları nedeniyle, eğitimine devam edememiş ve kapanmıştır.

Yunan işgalinden sonra, 1922’de, şimdiki Karataş Lisesi’nin bulunduğu yerde mevcut eski bir köşkte eğitime başlamıştır. “İzmir Kız Sultanisi” adını taşıyan eğitim kurumu böylelikle İzmir Kız Lisesi’nin de temellerini oluşturmuştur. Ve 1923 yılında da bakanlıkça “İzmir Kız Lisesi” adı altında teşkilatlanmıştır.³¹⁴

14 Ekim 1925 tarihinde Atatürk, Sanatlar okulundan sonra Kız Lisesi’ni ziyaret etti. Salonda okul müdiresi Şehime ve yardımcısı Rabia Hanımlarla konuştu, bu sırada öğrenciler tarafından çalınan orkestrayı dinledi.

Daha sonra Selim Sırrı Bey’in yönetiminde öğrenci kızlar tarafından nota ile beraber dans ve jimnastik hareketleri yapıldı. Atatürk, bu gösteriyi çok beğendiğini alkışlamak suretiyle gösterdi.

Atatürk, Kız Lisesi’nin şeref defterine şu iltifatı yazdı:

14 Ekim 1925

İzmir Kız Lisesi’ni ziyaretimden pek memnun oldum. Müdür ve Hanım, Bey muallimlerin ciddi ve isabetli mesaisinin âsarı sühuletle ve takdirle görülmektedir.

Gazi M. Kemal

Cumhurbaşkanı Atatürk, öğrencilerin alkışları ve “Yaşa!” sesleri arasında liseden ayrıldı. Doğruca Erkek Öğretmen Okuluna geldi.³¹⁵

³¹⁴ İzmir Kız Lisesi Broşüründe yer alan tarihçesinden alınmıştır.

³¹⁵ Palazoğlu, Atatürk’ün Okul Gezileri, s.150.

Atatürk, 1931 yılında Erkek Lisesinden sonra Kız Lisesi'ni ziyaret ederek Müdürlük odasında bir süre dinlendi. Daha sonra sınıfları gezdi ve altıncı sınıfta Edebiyat dersinde öğrenci Naime'nin saz şairleri hakkındaki anlattıklarını dinledi.

Sınıflara girdikten sonra yatakhaneyi, kimya laboratuvarını gezdi. Kütüphanede bir saat kadar kitapları inceledi.

Atatürk, ayrılırken lisenin şeref defterine, imzalarıyla şu iltifatları yazdı.

“-İzmir Kız Lisesi'nde gördüğüm intizamdan hususiyle bilgi ve milli terbiye vermekte ve almaktaki Büyük dikkat ve heyecandan çok memnun oldum. Öğreticilere teşekkür ederim.”

Gazi M. Kemal³¹⁶

4.2.4. İzmir Erkek Muallim Mektebi

Atatürk, Kız lisesinden ayrıldıktan sonra doğrudan Erkek Öğretmen Okulu'nu şerefleştirmiştir. Okulun konferans salonunda Öğretmenler Birliği tarafından pek samimi bir çay ziyafeti hazırlanmıştı. Cumhurbaşkanı Atatürk, Reddi İlhak İlkokulu öğretmenlerinden Afet (İnan) Hanım ile Şehit Fazıl İlkokulu öğretmenlerinden Süreyya Hanım'ı kendi masalarına davet ettiler. Müdafaa-i Hukuk, Saltanat-ı Milliye ve Hâkimiyet-i Milliye İlkokulu Dikiş ve Nakış öğretmeni Nazmiye Hanım, Atatürk'e çay servisi yaptılar. Çaylar içildikten sonra, İzmir Erkek Lisesi öğretmenlerinden Kemal Emin Bey tarafından bir konuşma yapıldı.

Kemal Emin Bey'in konuşmasından sonra Cumhurbaşkanı Atatürk tarafından da bir konuşma yapılmıştır.

“Beyefendinin söylediği samimî sözlerden çok mütehassis oldum. Bilhassa mucibi memnuniyet telâkki ettiğim nokta şudur ki, bize mazinin felâketli noktalarını, belki intibahımızı teşdit için bir defa daha hatırlatmıştır. Hakikaten mazide bu milleti insanlıktan geri bırakan, bütün âlemin âdeta insanlık haricinde telâkkisine sebebiyet veren bir takım müesseseler ve mânialar vardı. Fakat millet onların hepsini bertaraf etti ve ne kadar çürük ve bîmâna olduğunu da ispat iktidarını gösterdi. Bu salonda bu kıymetli içtimai tertip edenlere çok teşekkür edeceğim. Çünkü ben de istikbalin kıymetli muallimlerinin arasında pek derin zevk ve saadet duymaktayım. Muallimliğin ehemmiyeti hakkında fazla söz söylemeğe hiç lüzum görmem. Çünkü siz onu benden daha iyi bilirsiniz. Yalnız bir ciheti hep beraber tekrar edelim: Milletleri kurtaranlar yalnız ve ancak muallimlerdir. Muallimden, mürebbiden

³¹⁶İzmir Kız Lisesi Şeref Defterinden alınmıştır.

mahrum bir millet henüz millet namını almak istidadını kesbetmemiştir. Ona alelâde bir kütle denir, millet denemez. Bir kütle millet olabilmek için mutlaka mürebbilere, muallimlere muhtaçtır. Onlardır ki, bir heyeti içtimaiyeyi hakikî millet haline koyarlar. Bizim milletimiz elbette dünyanın takdiratına liyakat kesbetmiş bir heyeti içtimaiyedir. Fakat onu lâyük olduğu mertebeye şerefe isal edecek sizlersiniz. Millet, memleket, Cumhuriyet sizden yüksek hizmet intizarındadır. Siz faaliyete geçtikten sonradır ki âzami istidadı fiiliyata kalbedilmiş olacaktır.”³¹⁷

Paşa Hazretleri, mektebin şeref defterine de şu cümleleri yazdı:

14 Teşrinievvel 1925

İzmir Erkek Muallim Mektebi’nde şayanı memnuniyet feyiz eseri gördüm. Bu müessesenin memleket için çok muhtaç olduğumuz kıymetli muallim yetiştirmekte muvaffak olacağına Müdüriyetin ve bütün heyeti talimiyenin liyâkat ve ehliyetleri kuvvetli vaat vermektedir.

Gazi M. Kemal

Reisicumhur Hazretleri, bundan sonra yüzlerce talebenin alkışları ve “Yaşa” sesleri arasında mektepten ayrıldı ve Naim Palas’a döndü.³¹⁸

Atatürk, Erkek Öğretmen okulundan otomobille Naim Palas’a geldi. Yemekten sonra İzmir’in çeşitli okulları tarafından Bahri Baba Sinemasında şerefine verilen müsamereye saat 20:00’de gitti.

Müsamerenin birinci numarası Kız Lisesi tarafından yapıldı. Müzik öğretmeni Şerif Ladin Bey, piyano ile ve iki sesle on beş kadar küçük hanımla İstiklal Marşı’nı söyledi.

İkinci olarak Erkek Öğretmen Okulu “Öğretmen” ve “Zeybek” oyunu numaraları seyredildi. Zeybek oyununu İsmail, Enver, Nevzat ve Rıza Efendiler Zeybek elbiseli oldukları halde oynadılar. Çok güzel oynadılar. Oyun tekrar ettirildi.

Ticaret ve Dil okulu, müzik ile beden hareketleri yaptı. On beş öğrenci bu numarayı güzel bir şekilde yaptılar. Erkek Lisesi öğrencilerinin “Arapça Değil mi Uydur Uydur söyle” parçası zevkle ve neşeyle seyredildi.

Misak-ı Milli İlkokulu, Müzik Öğretmeni Kemal Zühtü Bey’in yönetiminde bu okuldan beş on öğrenci tarafından gösterilen “Çiçekler” numarasını seyirciler çok beğendiler ve uzun süre alkışladılar.

³¹⁷ Atatürk’ün söylev ve Demeçleri I-III, s.243.

³¹⁸ Palazoğlu, Atatürk’ün Okul Gezileri, s.152-154.

Programın diğer numaraları da aynı şekilde parlak bir şekilde bitirildi. Program, gece saat on bir buçukta sona erdi.

Atatürk, gelişinde olduğu gibi ayrılışında da müsamerede hazır olanlar tarafından sürekli ve coşkun bir şekilde alkışlandı. Herkes, “Yaşa Büyük Gazi!” diye bağırıyordu. Bayanlar ve Baylar..

Atatürk her iki defasında locasından halkı selamladı. 15 Ekim 1925 Perşembe³¹⁹

4.2.5. İzmir Ziraat Mektebi

16 Ekim 1925 Cuma günü Mustafa Kemal Atatürk, bugün saat 16:00’da Bornova Tarım Okulu’nu şereflendirdi. Beraberinde Ordu Müfettişi Fahrettin ile Vali İhsan Paşa, Belediye Başkanı Aziz Bey, Dr. Sadullah Bey ve beraberindekiler de bulundu.

Atatürk, Bornova Tarım Okulu taraçasında bir süre dinlendi ve burada okul müdürü Abidin Bey tarafından verilen bilgiyi dinledi. Sonra kendilerine ayran ve ürünlerinden üzüm, karpuz, kavun, ayva ve nar ikram edildi.

Atatürk, okul müdürü Abidin (Ege) Bey ile Ankara’daki çiftlikleri hakkında görüştü.

Atatürk, okulun şeref defterine de şu cümleyi yazdı:

15 Teşrinievvel 1925

İzmir Ziraat Mektebi muktedir ellerde feyizli eserlerini göstermiştir. Ziyaretimden memnunum.

Gazi M. Kemal

Mektebin müze ve laboratuvarlarını gördükten sonra Atatürk; bahçeyi, çiftliği ve gözlemevini gezdi ve öğrencilerin sürekli alkışları arasında okuldan ayrıldı.³²⁰

16 Haziran 1926 Çarşamba günü yine İzmir’e gelmiştir. Basmahane civarı, Tilkilik, geçeceği yollar kadın, erkek, çocuk bütün İzmirliyle dolu idi. Her taraf beyaz, kırmızı renklerle süslenmişti. Tren saat 18:15’te Basmahane Garı’na girdi. Atatürk, trenden inince karşılayanlara ayrı ayrı iltifatta bulundu. Askeri birliği denetledi, öğrencilerin hatırlarını sordu. Halkın sonsuz ve sürekli alkışlarıyla, “Yaşa” sesleri arasında geçerek Naim Palasa gitti.

³¹⁹ Palazoğlu, Atatürk’ün Okul Gezileri, s.155.

³²⁰ Palazoğlu, Atatürk’ün Okul Gezileri, s.155-156.

Gelişi şerefine halk tarafından geç vakitlere kadar denizde karada gösteri yapıldı.

Bu okulun öğrencilerinden Avni Altınır'ın anlatışına göre:

“16 Haziran 1926’da Atatürk İzmir’e gelmişti. Bornova Tarım Okulu’nda özel olarak diktirilen beyaz elbise ve panama şapkalarımızla, göğsümüzde buğday başağı amblemi ve yeşil kravatla Atatürk’ü karşıladık.

Bizi, erkenden yedirip yatakhanelere yollamışlardı. Bir saat sonra bahçede garden partiye davetliler gelmiş, açık büfede yeniyor, dans ediliyordu. Birden Atatürk; İzmir Valisi Kâzım (Dirik) Paşa ile okul müdürü Abidin (Ege) Bey’e sormuş:

“-Beni güzel giyimleriyle karşılayan öğrenciler nerede?”

Müdür:

“-Onları yatmaya yolladık.” demiş.

Atatürk:

“-Ömürlerince belki de bir defa görecekləri kır balomuza çocukları alın, gelin, sıralar koyun, oturup seyretsinler. Büfede ne isterlerse yesinler.” diye emir vermiş.

Öğretmenimiz Fikri Bey geldi.

“-Çocuklar, müjde! Gazi, sizi de garden partiye davet etti.” dedi.

Okulun öğrenci sayısı 80 kişi idi. Hemen giyindik, bahçeye geldik. Atatürk, bizi görünce yanımıza geldi:

“-Hoş geldiniz çocuklar. Sizler yarının çiftçilerisiniz, bu kır balonumuzda bulunmanızı istedim.” dedi.

Sonra her sınıftan birer öğrenci ile konuştu. Bizim en küçüğü olan ben idim. Adımı ve nereli olduğumu sordu.

“-Manisa’nın Soma İlçesindenim.” deyince, diğer öğrencilere sorduğu gibi, Soma’da ne ekilir, nesi ünlüdür diye sormadı ve etrafındakilere döndü:

“-Soma kahraman bir şehrimizdir. İzmir’den ilerleyen Yunan ordusuna baltaları ile, çifteler ve çakmaklı tüfeklerle karşı koydular. Soma halkı, Milli Kuvvetler ordusu olarak Yunanlıları durdurdu; biz de Erzurum, Sivas ve Amasya Kongrelerini yaptık ve Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni kurduk. Eğer Soma’da, Akhisar’da, Denizli’de Yunanlılara karşı konulmasaydı, Yunanlılar Ankara’ya bizden önce (27 Aralık 1919) girecekti, işler güçleşecekti.” diye açıkladı.

Sonra sırtımı okşadı:

“-Hiç unutma, Somalıların 15 Mayıs 1919’dan 26 Haziran 1920’ye kadar Yunan’a karşı dayanması ve 13 ay düşmanı Soma’ya sokması bize, zaferi kazandırdı.” dedi.³²¹

³²¹ Palazoğlu, Atatürk’ün Okul Gezileri, s.177-178.

4.2.6. İzmir Erkek Lisesi

İzmir Atatürk Lisesi 1888 yılında, günümüzün Konak Kaymakamlığı'nın bulunduğu yerde şimdi olmayan eski bir binada 5 senelik idadi (lise) mektebi olarak 120 öğrenci ile eğitime başlamıştır.³²² Cumhuriyet'in ilanından birkaç ay önce eğitim ve kültür sorunlarını görüşmek üzere toplanan "Birinci Heyet-i Milliye"de Sultani'lerin liseye çevrilmesi ile liselerin bir ve iki devreli olmak üzere iki kademeye ayrılmasına karar verildi. "Birinci Heyet-i Milliye"nin aldığı karar sonrası İzmir Mekteb-i Sultanisi'nin adı İzmir Erkek Lisesi olarak değiştirildi.³²³

Atatürk, 15 Ekim 1925 tarihinde Ziraat Okulu'ndan sonra İzmir Erkek Lisesi'ne gelmiştir.

Okulun yatakhane, kütüphanesi ve sınıfları gezildi. Kütüphanede Atatürk'e okul heykelleri gösterildi ve bu münasebetle Atatürk, heykeltıraş Krippel'in üç saat zarfında heykellerinin projesini alabilmekteki ustalığını öven sözler söyledi.

Atatürk, okulun şeref defterine "15 Ekim 1925" tarihini yazarak altına imzasını attı.³²⁴

1 Şubat 1931 Pazar günü Mustafa Kemal Atatürk beraberindekilerle birlikte İzmir Erkek Lisesine gelmiştir. Atatürk, bugün öğleden önce beraberindekiler ve Vasıf (Çınar) Bey bulunduğu halde otomobille İzmir Erkek Lisesi'ni ziyaret etti ve sınıflara girerek dersleri dinledi.

İkinci sınıfta Matematik dersinde öğrenciye bir problem sordu ve verilen cevaptan memnun kaldı. Üçüncü sınıfta Türkçe dersi vardı.

Öğrenci, Ziya Gökalp'in bir şiirini okudu ve açıkladı. Atatürk, bu açıklamayı dikkatle dinledi ve çok memnun oldu.

Bu sırada talebeye Ziya Gökalp hakkında bazı sorular sordu. Öğrenci de bildiklerini anlattı.

Son sınıfta Edebiyat dersinde öğrencilerden biri kompozisyon ödevi olarak, Menemen gericilik olayı dolayısıyla "inkılabın erdemi" hakkında yazdığı yazıyı okudu. Atatürk, bunda, öğrencinin ileri sürdüğü düşüncelerden dolayı duygulandı ve memnun oldu.

³²² Ahmet Gürel, "Mekteb-i İdadiden İzmir Atatürk Lisesi'ne", **Kent Konak KNK**, Kış 2014/18, İhlas Gazetecilik A.Ş. İstanbul, 2014, s. 37.

³²³ Melih Tinal, **İzmir Atatürk Lisesi Tarihçesi**, İzmir Atatürk Lisesi Eğitim Vakfı Yayınları, İzmir, 1999, s.71.

³²⁴ Palazoğlu, Atatürk'ün Okul Gezileri, s.157.

Atatürk, okuldan ayrılırken Müdür Hilmi Bey'e Daha önce de okula gelmiş olduklarını ve fakat, bu sefer çok değişmiş bulduk"larını söyleyerek memnuniyetini belirtti.

Atatürk, okulda kırk dakika kaldı ve öğrenciler tarafından şiddetle alkışlandı.

Atatürk'ün ders dinlemesi ve yoklama yapması fotoğraflarla tespit edildi.³²⁵

Mustafa Kemal Atatürk, İzmir Erkek Lisesi'ni 1925 ve 1931 tarihlerinde olmak üzere iki kez ziyaret etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün 1925 yılındaki ziyaretinde İzmir Erkek Lisesi öğrencileri hazırladıkları program dâhilinde "Arapça değil mi? Uydur uydur söyle" adlı şarkı ile "çiçekler" adlı piyesi sunmuşlardır. Mustafa Kemal Atatürk'ün, okulu ikinci ziyareti 1 Şubat 1931 tarihinde gerçekleşti. Kırk dakika süren ziyareti sırasında Mustafa Kemal, Türkçe, Edebiyat ve Matematik derslerinin yapıldığı sınıflarda tetkiklerde bulundu, öğrencilere sorular sordu. Son sınıf edebiyat dersinde Zühtü adında bir öğrencinin hazırladığı "Menemen Olayı ve Türk Devrimi" konulu kompozisyon karşısında mutluluğunu ifade etti. Türkçe dersinde Ziya Gökalp ile ilgili sorular sordu.³²⁶

4.2.7. İzmir Öksüzler Okulu

İzmir Erkek Lisesi'nden sonra Öksüzler Okulu ziyaret edildi. Fakat havanın kararmış olması nedeniyle burada fazla kalınmayarak konağa dönüldü. Atatürk, Öksüzler okulunu beğenmedi. Çocuklar yalınayaktı. Buranın eksiklikleri ile çocukların ihtiyaçlarının en kısa sürede tamamlanması direktifini verdi.³²⁷

4.2.8. İzmir Gazi İlkokulu

12 Nisan 1934 Perşembe günü İzmir Gazi İlkokulu'nu ziyaret etmiştir.

Atatürk, İzmir'de saat 18.00'de konutlarından çıkarak rıhtım boyunda halk arasında yaya olarak bir gezinti yaptıktan sonra otomobile bindi ve yeni yapılan Gazi İlkokulunu ziyaret etti.³²⁸

³²⁵ Palazoğlu, Atatürk'ün Okul Gezileri, s.257.

³²⁶ Tınal, s. 79.

³²⁷ Palazoğlu, Atatürk'ün Okul Gezileri, s. 157.

³²⁸ Palazoğlu, Atatürk'ün Okul Gezileri, s. 158.

4.2.9. İzmir’de Çocuk Balosunda

Atatürk, Gazi İlkokulu’ndan sonra saat 19:00’da beraberindekilerle birlikte Şehir Gazinosu’na geldi. Burada saat 20:00’ye kadar kaldı. Saat 20:00’de İzmir Palas salonlarında Hakimiyet-i Milliye İlkokulu’nun; fakir çocukları yararına verilen Çocuk Balosu’nu şereflendirdi. İzmir Palas’ın geniş salonlarını dolduran kadın ve erkek yüzlerce vatandaş, Atatürk’ü coşkun sevinçle karşıladılar. Atatürk salona girerken herkes ayağa kalktı, “Yaşa Gazi!” sesleri alkışları dakikalarca salonu çınlattı.

Mini mini yavrular, Gazi Babalarının etrafını aldılar, sevgiyle ellerinden, yüzlerinden öptüler. Bu, gerçekten gözleri yaşartan bir manzara idi.

Sevimli yavrular, balo için hazırlanmış cici ve renkli kostümleriyle oyunlarını oynadılar. Atatürk, özellikle iki mini mininin oynadıkları Kafkas oyununu, Zeybek oyunlarını çok beğendi.

Yine öğrenciler tarafından okunan şiirleri, dudaklarından hiç eksik etmediği tebessümleriyle dinledi. Çocukları takdir etti, ayrı ayrı okşadı ve fakir çocuklar yararına düzenlenen piyangodan yüz bilet aldı ve bu biletleri öğrencilere dağıttı. Bizzat kendisi de üç dört piyango numarası çekti. Çıkan armağanları, etrafını alan çocuklara verdi.

Atatürk’ün burada geçirdiği iki saat balonun neşesini en yüksek noktaya çıkarmaya yetmişti. Özellikle küçük kız öğrencilerle dans etmesi baloda bulunanları coşturdu. Her taraftan: “Yaşa, yaşa!” sesleri yükseldi. Saat 22:00’de baloda bulunanların ve dışarda toplanan binlerce vatandaşın yürekten gelen gösterileri arasında İzmir Palas’tan ayrılarak konağına döndü.

İzmir Hakimiyeti Milliye İlkokulu öğretmenlerinden Fethiye (Köngöl) Hanımın hatırası:

“İşte Benim Neslim Bunlar.”

“İzmir Hakimiyeti Milliye Okulunda öğretemdim. Okulumuz, bir çocuk balosu hazırlamıştı. Balo, İzmir Palas’ta verildi. Çok mutlu bir rastlayışla Atatürk de İzmir’de bulunmakta idi. Onu da davet ettik.

“-Acaba gelecek mi?”

Dakikalar saat kadar uzuyordu. Sonunda:

“-Geliyor!” denildi.

Koştuk, karşıladık. Gülümseyen bir yüzle elimizi sıktı. Yanında yaverler, paşalar, sonradan Trakya Genel Müfettişi olan Kazım Dirik Paşa da vardı. Bu sırada koca salon karmakarışık olmuştu. Küçük, büyük herkes onu görmek, sesini duymak için çırpınıyordu. Güçlkle ortalığı biraz düzelttik.

Öğrencilerden Ali ortaya geldi. Çocuk, heyecandan bocalıyor, bir şeyler bulup söyleyemiyordu. Derken küçük Ali koştu. Kendinden geçti. Kollarını ona doğru uzatarak içten gelen bir sesle:

“-Senin adını andıkça, senin resmine baktıkça, seni karşımda görünce damarlarımda bir şeylerin kaynadığını duyuyorum. Ah! Seni doya doya öpmek istiyorum.” diye haykırdı.

O zaman, o da kollarını açtı:

“-Öyle ise gel,öp!” dedi.

Ali koştu, boynuna atıldı. Diğer çocuklar dururlar mı?

“-Biz de, biz de!”

Diye bağrıışarak koşular. Kucağına atıldılar. Öptüler, öptüler. Heyecandan sevinçten ağlıyorduk. Yaverler, Paşalar, Vali, hatta kendisi de...

Evet. Yaptığı savaşların heyecanı, kazandığı zaferlerin sevinci, belki onu ağlatmamıştır. Fakat bu bir avuç Türk yavrusunun içten gelen coşkunluğu onu sarsmış, heyecanlandırmıştı. Gözlerine dolan yaşları zapt etmek için dudaklarını ısırdı. Sonra heyecandan titreyen bir sesle yanındakilere döndü. Hiç unutamayacağım şu sözleri söyledi:

“-İşte benim neslim, bunlar!”³²⁹

Atatürk'ün İzmir Gazi İlkokulu'nu ziyareti ile Çocuk Balosunda hazır bulunması hakkında, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza (Soyak), İç işleri Bakanı Şükrü Kaya Bey'e şu telgrafi gönderdi:

TÜRKİYE CUMHURBAŞKANLIĞI ÖZEL KALEM MÜDÜRLÜĞÜ

12-IV-1934

Şükrü Kaya Beyefendi

İç İşleri Bakanı

Ankara

Makine Başında

Cumhurbaşkanı Hazretleri, bugün saat 18.00'e kadar dinlendiler. 18.00'de konutlarından çıkarak rıhtım boyunda halk arasından yaya olarak gezinti yaptıktan sonra otomobile binerek yeni yapılan Gazi İlkokulunu ziyaret ettiler. Oradan Şehir gazinosuna geldiler ve saat 20:00'ye kadar orada oturdular. Saat 20:00'de şehrin İzmir Palas salonlarında verdiği çocuk balosunu şereflendirdiler.

³²⁹ Palazoglu, Atatürk'ün Okul Gezileri, s.353-354.

Bu ani ziyaretleri anlatılması güç bir sevinç heyecanı uyandırdı. Zapt olunamayan bir coşkunlukla çocuklar, Atatürk'ü sardılar ve ellerini, yüzünü öpmeye başladılar; içten gelen bu hareket halkın gönüllerini taşırırmıştı. Cumhurbaşkanı Hazretleri, iki saat kadar baloda kalarak çocukların oyunlarını seyrettiler. Konuşmalarını takdirle dinlediler ve düzenledikleri piyangoya katıldılar. Aynı sevinç ve coşkuyla uğurlanarak, saat 22.00'de konutlarına döndüler. Arz ederim efendim.

Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri

Hasan Rıza³³⁰

4.3. ATATÜRK'ÜN YURT GEZİLERİNDEKİ BAZI OKUL ZİYARETLERİ

Mustafa Kemal Atatürk, Cumhuriyet'in ilanından sonra yaptığı yurt gezilerinde okulları ziyaret ettiği gibi milli mücadele yıllarının en yoğun olduğu zamanlarda dahi okulları ziyaret ederek çocuklarla ve eğitimcilerle görüşmüştür. Amaç yapılan inkılapların uygulamaya konulması ve sahiplenilmesidir. Gelecek kuşak olacak olan çocukların hangi eğitimlerden geçtiğini, nasıl bir durumda olduklarını görmek istemiştir. İşte bu okullar ile ilgili en kapsamlı eser ortaya koyan Ahmet Bekir Palazoğlu'nun Atatürk'ün Okul Gezileri adlı eseri benim için kapsamlı bir kaynak olmuştur.

4.3.1. Akşehir Medresesi

Sakarya Meydan Muharebesinden sonra Gazi unvanı ve Mareşallik rütbesi alan Mustafa Kemal, Başkomutan olarak Türk milletini ve Türk ordusunu Büyük Taarruza hazırlamaktaydı. İşte yaptığı bu hazırlıklar esnasında Akşehir'de bulunduğu esnada Akşehir'de eğitim veren bir medreseyi ziyaret etmiştir. Medreselerin eski işlevinin kalmadığını görmüştür. Çocukların daha modern bir eğitim yapması gerektiğini, Anadolu'da bir Türk şehri olan Akşehir'de Arapça öğrenmenin gereksiz olduğunu vurgulamıştır.

Atatürk 22 Mart 1922 Çarşamba günü Akşehir'de Medreseyi ve okulları dolaşmıştır. Atatürk, daha sonra Cumhurbaşkanı olarak yurt içinde yaptığı çeşitli

³³⁰ Palazoğlu, Atatürk'ün Okul Gezileri, s. 356.

gezileri sırasında olduğu gibi, Kurtuluş Savaşının en sıkışık günlerinde bile fırsat buldukça Türk çocuklarının ve gençlerinin eğitimi meselesi ile candan ilgileniyordu, Malatya Milletvekili Doktor Hilmi'nin Atatürk'e ait olarak anlattığı bir hatıra bu bakımdan değerli bir belge oluşturur.

Malatya Milletvekili Doktor Hilmi Bey'in anlatışına göre:

“1921 yılı yaz mevsimi idi. Batı Cephesi Kararg hı o zaman Akşehir'de bulunuyordu. Franklin Bouillon, Atatürk ile konuşmak için Akşehir'e gelmişti ki, Adana'nın boşaltılması, bu görüşme sonucunda yapılan anlaşma üzerine olmuştu.

Bir sabah erken sokağa çıkmıştım. Alışılmışın dışında olarak Atatürk'ün de erkenden bir ata binerek yaveri ile birlikte gezmeye çıkmış olduğunu gördüm. Karşılaşınca hemen resmi selamı verdim. Atatürk atını durdurdu. Beni yanına çağırdı:

“-Burada medrese var mıdır? Kaç tanedir? Faaliyette olanları hangileridir?” dedi.

Akşehir'de kırk kadar medrese varmış. Bunu daha önce ben araştırmıştım. Ancak bunlardan yalnız iki, üç tanesinin faaliyette bulunduğunu öğrenmiştim. Bunu cevap olarak söyledim. Faaliyette bulunan medreselerden biri bu konuşmanın geçtiği yerin hemen kırk, elli adım ilerisinde idi. Burada Akşehir Müftüsü bulunuyordu. Bunu da gösterdim.

Atatürk, hemen atından indi. Benim elimden tutarak:

“-Haydi, şu medreseyi görelim.” dedi.

Medresenin içeresine girdik. Burası küçük bir kışla şeklinde dörtgen bir yer idi. Medresenin bütün odaları zemin katında idi. Bu küçük, karanlık odaların içinde yalnız birer ocak bulunuyordu. Birkaç odayı gezdik. I lerinde kimse yoktu. Buralarda yatanların çoğu köylerden gelmiş öğrenciler idi. Bunlar, ocağın içerisinde ateş yakarlar, ateşin üstünde bakır, yahut toprak birer kap içerisinde yemek pişirirlerdi. Bundan dolayı odalarının hemen hepsi pis, içerisinde yemek kokusu sinmiş yerlerdi.

Duruma bakılınca öğrencilerin bu sırada derste oldukları anlaşılıyordu. Öğrencilerin ders okuduğu yer de medresenin büyük kapısı üstünde çıkma bir katta bulunuyordu. Bunun  zerine Atatürk ile birlikte yukarıya çıktık. Burada bir kapının önünde bir sürü ayakkabı gördük. Öğrencilerin burada toplandıkları anladık. Kapıyı vurduk, içeriye girdik. Öğrenciler, yerde diz   km ş bir yay oluşturarak bir kara tahtanın etrafında toplanmış duruyorlardı. Müderris Kafkasyalı Numan Efendi, kasabanın müftüsü idi. Aynı zamanda bizi görünce hepsi birden ayağa kalktılar.

Ben, Atatürk ile beraber medreseyi dolaşıyordum. Fakat onun nasıl bir amaç ile bu medreseleri görmek merakına düştüğünü tabii bilmiyordum. Milli Mücadele'nin en sıkışık zamanlarında olduğumuz için Atatürk'ün gece gündüz savaş sahnelerini düşündüğünü biliyordum.

I eriye girdikten, müderris ve öğrenciler ile selamlaştıktan sonra Atatürk, burada gördüğü bir sıra  st ine oturdu. Beni de yanına oturttu. Sonra müderrise şu soruyu sordu:

“-Hoca efendi; dersiniz nedir?”

“-Arapça.”

“Yani öğrencilere Arap dilini mi öğretiyorsunuz?”

“-Evet.”

Gazi, bu cevap üzerine talebenin birini ayağa kaldırdı:

“-Al şu tebeşiri, tahta başına geç. Söyleyeceğimi yaz ve Arapçaya çevir.” dedi.

Hatırimda kaldığına göre Atatürk, aynen şu cümleyi yazdırmıştı:

“-Eski Osmanlı Devleti sınırları içinde bir çok unsurlar ile birlikte Arap unsuru da vardı. Bugünkü milli sınırlarımız içinde ise Arap unsuru yoktur.”

Öğrenci bir türlü bu cümleleri Arapçaya çeviremedi. Diğer bir öğrenciyi kaldırdı. O da yapamadı. Belki müderrisin kendisini tahta başına geçirmiş olsa, o da bunu yapamayacaktı. Öyle hissediyorum ki, Atatürk bu öğrencilerden hemen hepsinin yirmi yaşından aşkın, askerlik çağı içerisinde bulunduğuna dikkat ediyordu. Bu manzara önünde Atatürk ayağa kalktı. Biz de kalktık. Hocaya şunları söyledi.

“-Hoca Efendi, memleket savaşıyor, bağımsızlık ve varlığını kurtarmaya çalışıyor. Böyle önemli zamanlarda Arapça ile zaman geçirmek, bu gürbüz Türk çocuklarını cephelerden alıkoyarak bu karanlık odalara tıkmak günahtır. Bir dil, bu türlü karanlık odalar içinde öğrenilemez.

Dil öğretmek daha çok bir çevre meselesidir. Akşehir bir Anadolu, bir Türk kasabasıdır. Burada Arapça konuşan kimse yoktur. Onun için burada öğrenmeye gerek de yoktur. Çünkü bugün Arapça artık bilim ve teknik dili değildir. Bir memlekette Arapça bilen uzmanlar yetiştirmek memleket ihtiyacı için yeterlidir. Eğer amaç böyle bir dil uzmanı yetiştirmek ise iki tane genç öğrenim için Mısır’a gönderilir. CamiülEzher midir, nedir, orada birkaç yıl öğrenim yaptırılır, çevre de Arap olduğu için bu gençler Arap dilini bu şekilde kolayca ve daha düzenli olarak öğrenmiş olurlar. Memlekette yabancı bir dil uzmanı olarak gelirler.”

Bunun üzerine vedalaştık, çıktık.³³¹

4.3.2. Çay Öksüzler Okulu

31 Mart 1922 Cuma günü Çay Öksüzler Okulu’nu (Darüleytam) ziyaret etmiştir. Atatürk ve misafirler Rus Elçisi Aralof ve Azerbaycan elçisi İbrahim Abilof’la birlikte bugün Çay Öksüzler Okulu’nu ziyaret etti. Bu ziyaret, beş altı yaşındaki çocukların sünnet edildiği bir zamana rastlamıştı. Çocukların yatmakta oldukları odayı da ziyaret etti. Öksüzler Okulundan Çay istasyonuna hareket edildi ve trenle Akşehir’e dönüldü.³³²

³³¹ Palazoğlu, Atatürk’ün Okul Gezileri, s.26-29.

³³² Palazoğlu, Atatürk’ün Okul Gezileri, s.33.

4.3.3. Konya Öksüzler okulu

3 Nisan 1922 tarihinde de Konya Öksüzler Okulu'nu (Darüleytam) ziyaret etmiştir. Atatürk, misafirleri ile birlikte Sanat Okulu binası içinde bulunan Öksüzler Okulu'nun erkek ve kızlara ait kısımlarını ziyaret etmiştir. Burada şehit çocuklarının gönüllerini almış ve kendilerini okşamıştır.

Öksüzler Okulu hakkında Yazı İşleri Müdürü Kâzım Bey bilgi verdi.

Bu ziyaret sırasında Öksüzler Okulunun kız kısmında bulunan Nesibe, bu ziyaretle ve daha sonraki ziyaretle ilgili hatırasını şöyle anlatıyor:

“Yılını şimdi pek kestiremiyorum. Fakat mevsim bir ilkbahardı. Yurdun şurasından burasından toplanmış bir sürü çocuk, Konya Öksüzler Okulu'nda barınıyorduk. Bir öğle zamanıydı. Tahta masaların önündeki sıralara oturmuş, bakır taslarda bulgur pilavımızı kaşıklıyorduk.

Birden yemekhanenin kapısı açıldı. Atatürk, beraberindekilerle beraber içeriye girdi. O güzel gözleriyle, hepimize ayrı ayrı baktı. Saçları altın gibiydi. Sanki odaya giren bir insan değil de gökle güneşti. Kimse bir şey söylememişti. Fakat biz hep birden ayağa kalktık. Sevinçten içimiz titriyordu.

Atatürk:

“-Oturun! Dedi. Yemekte ayağa kalkılmaz.”

Oturduk. O, geldi. Hepimizin taslarından birer kaşık pilav yedi. Garip gönüllerimiz sevinmişti. Artık anasız, babasız, evsiz, ocaksız değildik. Bizim de atamız, arkamız vardı.

Saçlarımızı, omuzlarımızı okşadı:

“-Doyuyor musunuz çocuklar?” diye sordu.

Hiçbir gün bizi doyurmayan pilavımızla o dakika doymuştuk. Ertesi gün kulaktan kulağa bize kadar geldi: Son kaşıқта taş çıkmış! Atatürk köpürmüş. Bundan sonra hep pirinç pilavıyla muhallebi yedik.

Savaş içinde bulunduğumuzu, Atatürk'ü vatani kurtarmak için canını vermeye hazır olduğunu biliyorduk.

Bir sabah, bize abdest almamızı, Hazreti Mevlana'ya gideceğimizi söylediler. Abdest aldık. Yüzlerimiz sarı, yüreklerimiz heyecanlı yola düştük. Gözlerimizde bizimle pilavlarımızı paylaşan adam canlanmıştı. Onun sağlığı için, vatani kurtarması için, ovaları inleterek, feryad ederek Allah'a yalvarıp dua ettik.

Bir gün gene kapımız çaldı. İçeriye o girdi. Kolları arasında okuldaki öksüz sayısı kadar al al laleler vardı.

“-Çocuklar!..dedi. Dualarınız kabul oldu. Vatanımız kurtuluyor. Bir zafer daha kazandık.”

Sonra sevinç göz yaşlarımızı kendi eliyle silerek, her birimize birer tane lale verdi:

“-Bunları kitaplarınızın içinde saklayın!.. Bir hafta sonra gelip göreceğim...” dedi.

*Sevinçten deli olduk. Sanki her birimize saklamamız için, çıkarıp yüreğini vermişti. Kim bilir belki de o bayrak renkli bahar çiçekleri...*³³³

4.3.4. Ankara İstiklal Okulu

2 Kasım 1922 Perşembe günü Ankara (İstiklal) Okulu'nda Himaye-i Etfal Cemiyeti olan Çocuk Esirgeme Kurumu için bir konsere katılmıştır.

Bugün akşam Çocuk Esirgeme Kurumu yararına Şengül Hamamı yanındaki (İstiklal) İlkokulunda bir konser verildi. Neşet Bey tarafından verilen bu konser büyük takdir topladı. Konserde, Atatürk, Kazım Karabekir Paşa, birçok milletvekili, İran Elçisi ve daha pek çok davetli hazır bulundu. Konsere, Kazım Karabekir Paşa ile gelen şehit yavrularınızdan bazı erkek çocuklar da katıldılar ve askeri bando da bazı parçalar çaldı. Konser, akşam saat 19:30'da "Ey Türklerin Son Fatihi Arslan Kemal" mısrasıyla ve pek çok alkışlanan marşla başladı. Konser sırasında küçük öğrencilerden Gültekin, Atatürk'ün isteği üzerine "Hınç" ve "Sancak" şiirlerini okudu. "Hayırlı Sulh" ve "İzmir'de Muzafferiyeti Kat'ie" marşları da bandonun eşliğinde çalındı.³³⁴

4.3.5. Adana Öksüzler Okulu

15 Mart 1923 Perşembe günü Adana Öksüzler Okulu'nu ziyaret ederek çocukları sevmiş onlara sorular sorarak bilgi edinmiştir. Birçok yerde olduğu gibi burada da annesiz ve babasız kalan yetim, öksüz çocuklara ilgi ve şefkat göstermiştir.

Adana'ya bugün gelen Atatürk, Türk Ocağı ziyaretinden sonra akşamüstü istasyon semtindeki Öksüzler Okulu'nu gezdi. Oradaki yetim çocukları sevdi, onlar hakkında ilgililere sorular sorarak bilgi aldı. Atatürk, okulun geniş avlusunda misafirlerin inişini düzgün sıralar halinde bekleyen Öksüzler Okulu'nun çocuklarını görünce, üst katta yanındaki ilgililere şu emri verdi. "-Canım, bu çocukları niye böyle tutuyorsunuz, bırakınız oynasınlar." Derhal aşağı koşanların inip çocukları dağıtmalarını beklemeyerek yukarıdan bağırdı: "-Haydi dağılın çocuklarım, hoplayın, oynayın!." Atatürk, ilgililere büyük bir yardım söz vererek okuldan ayrıldı.³³⁵

³³³ Palazoğlu, Atatürk'ün Okul Gezileri, s.41-42.

³³⁴ Palazoğlu, Atatürk'ün Okul Gezileri, s.47-48.

³³⁵ Palazoğlu, Atatürk'ün Okul Gezileri, s. 57.

4.3.6. Mersin’de Okul Ziyareti

Mustafa Kemal yurt gezilerinde okullara ziyaret ederek öğrenci ve öğretmenlerle konuşarak bilgi edindiğini biliyoruz. Bunlardan farklı olarak yaptığı okul ziyaretlerinde okul binaları hakkında da bilgi edinmiştir. Mersin’de ziyaret ettiği okul ziyaretlerinde ilkokul ve Uygulamalı Ticaret Lisesi binalarının Hristiyan ailelerinin olduğunu öğrenmiştir. Niçin böyle olduğunu öğrenmek için sorduğunda ise Türk halkının arka arkaya gelen savaşlar ile uğraşırken Gayrimüslim tebaanın bu karışık ortamdan faydalanarak zenginliklerine zenginlik kattığını, birçok imtiyaz elde ettiğini öğrenmiştir.

Gazi Mustafa Kemal, 17 Mart 1923 Perşembe günü Mersin’de yaptığı okul gezilerinde birçok okulu ziyaret etmiştir.

İsmail Habip Sevük anlatıyor;

“-Bir ilkokuldayız. Bina yüksek ve gösterişli.”

“-Bu bina okul olmak üzere mi yapılmış?”

Hayır Paşa Hazretleri, Hristiyan tüccarlarından birinindir.”

Okulun alt ve üst katlarını dolaştılar.

Öğrencilerden Halil (Süllüoğlu) anlatıyor:

“... Belediye geçilirken, bugünkü Mavromatilerin denilen binaya gelince Müdafaa-i Hukukçu Mezitlili Emin Efendiye işitebildiğim kadarıyla:

“-Bu binaları bunlar yaparken siz neredeydiniz?” diye sordu.

Emin Efendi:

“-Paşam, biz o zaman Galiçya’da, Mısır’da, Arabistan’da, Filistin’de savaş yapmaktaydık.” dedi.

Üç katlı bir Hristiyan evi olan bu binada Uygulamalı Ticaret Lisesi öğretim yapıyordu.

Atatürk, kalabalık içerisinde ve vatandaşların arasından ilerleyip bu okula girdi. Ben o sırada bu okulun öğrencisiydim. Okulun bir de Din Bilgisi öğretmeni vardı. Hatırladığım kadarıyla Ahmet Efendi öğretmen ile konuşarak ona ne görev yaptığını sordu.

Öğretmen:

Din Bilgisi Öğretmeniyim.

Atatürk, bir süre öğretmenlerle görüşükten sonra yine askerlerin ve halkın arasında okuldan çıktı.”

Uygulamalı Ticaret Lisesi (Ortaokulu seviyesinde) bünyesinde kurulan Çocuk Bankasının yirmi beş hissesi atlas kese içinde Latife Hanım’a sunuldu.³³⁶

³³⁶ Palazoğlu, Atatürk’ün Okul Gezileri, s.65-67.

SONUÇ

Bir imparatorluğun çöküşü ve ardından yeni bir devletin kendi küllerinden doğuşuna bir asker, bir kumandan olarak tanıklık eden Mustafa Kemal, 1923'ten sonra bambaşka bir kimlikle tüm dünyanın karşısına çıktı. Türk tarihinin dönüm noktalarından biri olan bu sürecin ardından da, elde ettiği bütün şan ve şöhreti bir kenara bırakarak devlet adamı kimliği ile milletine önderlik etti ve ülkesini kalkındırmak için uğraştı. O, bunları yaparken Türk milletine ve ilerlemeye olan inancını hiçbir zaman yitirmedi. Tarihinin en karanlık anında milletin karşısına çıkarak halkına umut ve hayat veren Atatürk, Türk milletini eski enerjisine kavuşturmak ve ülkeyi kalkındırmak amacıyla sosyal ve kültürel alanlara el attı. Kalkınmanın öncelikle kültürle olacağına inanan Atatürk, bütün enerjisini halkını bilgilendirip, onun kültür ve eğitim düzeyini yükseltmek için uğraşmaya harcamıştır.³³⁷

Atatürk'ün çağdaşı olan birçok lider ve birçok ideoloji vardı. Fakat 21. yüzyıla taşınan ve devrimi, canlılığı korunan tek lider Atatürk'tür. Bunun sebebi aslında Atatürk'ün bize bıraktığı ilkelerinden, Devrimcilikte gizlidir. Atatürk bize kalıpları sınırları olan bir ideoloji bırakmadı. Bize bir hedef gösterdi. Çağdaş, uygarlık seviyesinin üzerine çıkmak.³³⁸

Türk inkılabının ana hedefi Türk milletini medeni, asri bir millet yapabilmek ve böylelikle onu çağdaş medeniyet seviyesine ulaştırmaktır. Atatürk'ün Türk halkının çağdaşlaşması için yaptığı inkılap hareketlerindeki politikada çocukların da olduğunu unutmamak gerekir.

Çocuklarımız toplumun güvencesidir. Bundan dolayı onların ruh ve beden sağlığı bizim için çok önemlidir. Biz yetişkinlerin bilinçsizce ve sorumsuzca yaptığımız en küçük bir hatalı davranış çocukları ömür boyu hasta kişilikli yapabilir. Toplum içinde bu kişiler her zaman sorun olabilirler.

Çocukla onu yetiştiren arasındaki ilişkinin çocuğun gelişimindeki rolü büyüktür. Onları saldırgan ve mutsuz kişiler olarak değil, olumlu, geleceğe umutla bakan, sağlıklı ve üretken kişiler olarak yetiştirmemiz gerekir. Unutmamalıyız ki; ilk adım toplumun en küçük birimi olan ailede atılmaktadır. Ailede ruh sağlığı iyi olan bireyler yetiştiği oranda, sağlıklı toplumlara sahip olabiliriz.

³³⁷ Uluskan, s. 557.

³³⁸ Başyigit, s. 41.

Mustafa Kemal, eğitime dünyada barışı ve huzuru sağlayıp yaratacak uluslararası bir işlev tanıyan, büyük liderlerden biridir. Bu görüşü ile Mustafa Kemal, ancak İkinci Dünya Savaşı'nın kanlı boğuşmalarından sonra ortaya çıkan "Dünya barışı için eğitim" fikrinde UNESCO'ya öncülük etmiştir. Şöyle diyor:

"Eğer devamlı barış isteniyorsa insan kitlelerinin durumları iyileştirecek uluslararası tedbirler alınmalıdır. İnsanlığın tümünün refahı, açlık ve baskının yerine geçmelidir. Dünya vatandaşları haset, açgözlülük ve kinden uzaklaşacak bir şekilde eğitilmelidir."³³⁹

Atatürk'ün çocukları koruma çabaları ulusal ve uluslar arası faaliyetlere de ışık tutmuştur. Beş devlet adamından biri olarak Atatürk'ün de imzası bulunan 1924 ilk Çocuk Hakları Bildirgesi, 1954 Dünya Çocuk Günü, 1959 Dünya Çocuk Hakları Bildirgesi, 1963 Türk Çocuk Hakları Bildirgesi, 1990'ların Çocuk Politikası Kongresi, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin yürürlüğe girmesi, Çocuklar için Dünya Zirvesi belirtilen bu çalışmaların başlıcalarıdır. İnsancıl Atatürk'teki çocuk sevgisi evrenseldir.³⁴⁰

Atatürk'ü sevmek, O'nu biçimsel olarak değil de, özde anlamakla olur. Özellikle genç kuşaklar törenlerdeki basmakalıp konuşmaların ötesinde O'nu insancıl yönleriyle de tanımalı ve sevmelidir.

Atatürk, her zaman ve her alanda olduğu gibi, çocukların korunması ve onlara olan engin sevgisiyle bize önderlik etmektedir.

³³⁹ Başgöz, s. 280.

³⁴⁰ Sönmez, Atatürk'te Çocuk Sevgisi, s. 10.

KAYNAKÇA

A. Süreli Yayınlar

I. Gazeteler

Cumhuriyet

Yeni Asır

Anadolu

Hizmet

İkdam

Ahenk

II. Dergiler

Gülbüz Türk Çocuğu, Sayı:1, 1926,

Çocuk Kliniğı, cilt 1, sayı.1-2. Ekspres Matbaası, İstanbul, 1934,

Çocuk Bakımı, Birinci Yıl, Sayı:22/23, Vilayet Matbaası, Denizli, 1934

Küçük Adam, sayı:2, 1935,

Çocuk, No:2, Şubat 1936,

Gelincik 1936, Sayı 5.

Genç Kızılâyıcılar, 1936,

Çocuk Duygusu, Sayı:1, Yıl 1, Birinci Teşrin 1937.

Cumhuriyet Çocuğu, 1938

B. Resmi Yayınlar

İzmir Atatürk Lisesi Yıllığı

İzmir Kız Lisesi Broşürü

İzmir Kız Lisesi Şeref Defteri

TBMM Zabıt Cerideleri

C. Ansiklopediler

Meydan Larousse, III. Cilt, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1970

Yeni Türk Ansiklopedisi, II. Cilt, Ötüken Yayınları, 1985

Ana Britannica, 6. Cilt, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1987

D. Kitaplar

- Afetinan, A. **Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1988
- Afetinan, A. **Türkiye Cumhuriyeti ve Devrim Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, 4. Baskı, Ankara, 1998
- Akın, Yiğit **Gürbüz ve Yavuz Evlatlar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004
- Akyol, Taha **Atatürk'ün İhtilal Hukuku**, Doğan Kitap Yayınları, İstanbul, 2012
- Akyüz, Yahya **Türk Eğitim Tarihi**, Pegem Yayıncılık, 11. Baskı, Ankara, 2007
- Akyüz, Yahya *“Türk Eğitim Tarihi Açısından Suçlu Çocuk Kavramına Bir Bakış Ve İlk Önemli Araştırma” Çocuk Suçluluğu*, SABEV yayınları, Ankara, 2011,
- Arı, Kemal **Devrim Güneş Kadar Sıcaktır**, Burak Kitabevi, İzmir, 2011
- Arı, Kemal, **Türk Devrim Tarihi II**, Burak Kitabevi, İzmir, 2011
- Aslan, İffet, **Dünyanın İlk Çocuk Bayramı 23 Nisan ve Uluslararası Çocuk Yılı**, Belleten, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1983, Cilt 14. No:181-184
- Atatürk, **Nutuk 1919-1927**, Atatürk Araştırma Merkezi, (Hazırlayan Zeynep Korkmaz), Ankara, 2006
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III**, 5. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006
- Atatürkçülük III**, (Genelkurmay Başkanlığınca Hazırlanmıştır), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1984
- Ateş, Sanem Yamak **Asker Evlatlar Yetiştirmek**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012
- Avcıoğlu, Doğan **Milli Kurtuluş Tarihi 1838'den 1995'e**, IV. Cilt, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1996
- Aybars, Ergün **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, 6. Baskı, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İzmir, 1998
- Aydemir, Şevket Süreyya **Tek Adam Mustafa Kemal 1922-1938**, Cilt III, Remzi Kitabevi, 17. Baskı, İstanbul, 2003
- Aydın, Yahya **Türk Romanında (1950-1980) Çağdaşlaşma, Aydın ve Eğitim Sorunu**, (Basılmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı) İzmir, 2014
- Ayverdi, Sâmîha, **Milli Kültür Mes'eleleri ve Maârif Dâvâmız**, Kubbealtı Neşriyatı, 3. Baskı, İstanbul, 2006

Başgöz, İlhan **Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995

Başıyigit, Türkan **Çocuk-Büyük Atatürk**, İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi Yayını, 2. Baskı

Bayram, Yavuz **Türk Edebiyatının İlk Çocuk Dergisi: Mümeyyiz (1869-1870)**, Hece Dergisi, Sayı:104-105, Ankara, 2005

Belge, Murat **Militarist Modernleşme**, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2012

Çapa Mesut ve Çiçek Rahmi **Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük**, Derya Kitabevi, Trabzon, 1995

Çıkla, Selçuk **Tanzimattan Günümüze Çocuk Edebiyatı ve Öneriler**, Hece Dergisi, Sayı:104-105, Ankara, ,2005

Delialioğlu, Mahmut **Himaye-i Etfal Cemiyeti ve Eğitim Boyutu**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı) Ankara, 2009

Devellioğlu, Ferit **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Sözlük**, 12. Baskı, Aydın Kitabevi, Ankara, 1995

Ege, Rıdvan **Atatürk ve Cumhuriyet Dönemi Sağlık Hizmetleri**, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara, 1998

Findley, Carter V. **Modern Türkiye Tarihi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011

Gencer, Ali İhsan ve Özel, Sabahattin **Türk İnkılap Tarihi**, Der Yayınları, İstanbul, 1991

Güdek, Meral **Modernleşme Döneminde Osmanlı'da Çocuk Eğitimi ve Literatürü**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı) Ankara, 2012

Güler Ali - Akgül, Suat **Atatürk ve Türk İnkılâbı**, Emre Yayınları, İstanbul, 2003

Gürel, Ahmet *"Mekteb-i İdadiden İzmir Atatürk Lisesi'ne"*, **Kent Konak KNK, Kış 2014/18**, İhlas Gazetecilik A.Ş. İstanbul, 2014, s. 37.

Güvenç, Bozkurt **Türk Kimliği-Kültür Tarihinin Kaynakları**, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994

Kafadar, Osman **Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma**, Vadi Yayınları, Ankara, 1997

Kaplan, İsmail **Türkiye’de Milli Eğitim İdeolojisi**, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2011

Karabekir, Kazım **Çocuk Davamız-Öğütlerim**, Anadolu Matbaacılık, İstanbul, 1990

Karabekir, Kazım **Çocuk Davamız 2**, Emre Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2000

Kaynar Reşat ve Sakaoğlu, Necdet **Atatürk Düşüncesi (Sorular ve Konferanslar)** MEB yayınları, İstanbul, 1996

Kili, Suna **Türk Devrim Tarihi**, Tekin Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul, 1982

Kocatürk, Utkan **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938**, Türk Tarihi Kurumu Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 1988

Kocatürk, **Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1999

Kuran, Ercüment, **Türk Çağdaşlaşması**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997

Kür, İsmet **Türkiye’de Süreli Çocuk Yayınları**, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1991

Lewis, Bernard **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, 2. Baskı, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2009,

Okay, Cüneyd **Belgelerle Himaye-i Etfal Cemiyeti 1917-1923**, Şule Yayınları, İstanbul, 1999

Onur, Bekir **75 Yılda Değişen Yaşam, Değişen İnsan Cumhuriyet Modaları**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999

Oran, Baskın **Atatürk Milliyetçiliği**, Dost Kitabevi, Ankara, 1988

Ozankaya, Özer **Cumhuriyet Çınarı**, TC Kültür Bakanlığı Yayınları-Atatürk Dizisi, Ankara, 1994

Ögel, Bahaddin **Türk Kültürünün Gelişme Çağları II**, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1993

Öztan, Güven Gürkan, **Türkiye’de Çocukluğun Politik İnşası**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011

Palazoğlu, Ahmet Bekir **Atatürk’ün Eğitim ile ilgili Düşünceleri**, MEB Yayınları, Ankara, 1999

Palazoğlu, Ahmet Bekir **Atatürk’ün Okul Gezileri**, MEB yayınları, Ankara, 1999

Palazoğlu, Ahmet Bekir **Başöğretmen Atatürk (1928-1938) Cilt II**, MEB Yayınevi, Ankara, 1991

- Paşahan, Aysun “**Annelere ve Çocuklara Salname**” Işığında Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Çocuk Himayesi ve Çocuğun Yaşam İlkeleri, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Gazetecilik Ana Bilim Dalı) İstanbul, 2014
- Sencer, Muzaffer **Türkiye’de Çocuk ve Aile**, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, II. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Shaw Stanford J. ve Shaw, Ezel Kural **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye II**, 2. Baskı, E yayınları, İstanbul, 2006
- Sivri, İsmail **Atatürk Çocukları**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1999
- Somel, Selçuk Akşin **Osmanlı’da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010
- Sönmez, Cemil **Atatürk ve Çocuklar**, Unicef Türkiye Temsilciliği, Ajans Türk Matbaacılık Sanayi AŞ, Ankara, 1992
- Sönmez, Cemil **Atatürk’te Çocuk Sevgisi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Basım Yeri Yok, 1997
- Temizhan, Oğuz **Halkevleri ve Halkevlerinin 1932-1940 Arası Eğitim Faaliyetleri**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Bilim Dalı) Ankara, 2006.
- Tinal, Melih **İzmir Atatürk Lisesi Tarihçesi**, İzmir Atatürk Lisesi Eğitim Vakfı Yayınları, İzmir, 1999
- Tozlu, Necmettin **İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu’nun Eğitim Sistemi Üzerine Bir Araştırma**, MEB yayınları, İstanbul, 1989
- Uluskan, Seda Bayındır **Atatürk’ün Sosyal ve Kültürel Politikaları**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010
- Ülken, Hilmi Ziya **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1994
- Varnalı, Özgür Şahap **Türkiye’de 1932-1950 sürecinde Halkevleri Temsil Şubelerinin Yurttaş Eğitimine Katkıları**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bilim Dalı) İzmir, 2008
- Yıldız, Ahmet “**Ne Mutlu Türküm Diyebilene**” Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938), İletişim Yayınları, İstanbul, 2004

Yörükoğlu, Atalay **Çocuk Ruh Sağlığı**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984

E. Makaleler

Ahioğlu, E. Nihal -Lindberg, *Çocuk Yetiştirme Açısından Türkiye’de Çocukluğun Tarihi*, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, sayı 31

Akın, Veysi *23 Nisan Milli Hakimiyet ve Çocuk Bayramı’nın Tarihçesi*, **PAÜ. Eğitim Fakültesi Dergisi**. 1997. Sayı:3

Aktan, Okan H. *Atatürk’ün Ekonomi Politikası: Ulusal Bağımsızlık ve Ekonomik Bağımsızlık*, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cumhuriyetimizin 75.yılı Özel Sayısı, Ankara, 1998

Bozoklu, Derya *Atatürk Döneminde Bankacılık Sistemine ve Gelişimine Bir Bakış*, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı:55,Ankara, 2003

Özcan, Tahsin *Osmanlı toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları*, **İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi** Sayı: 14, İstanbul, 2006

Sarıkaya, Makbule *Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti*, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı34, Erzurum, 2007

Sarıkaya, Makbule *Bir “Çocuk Kasabası” Sarıkamış*, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, sayı 23, Erzurum, 2004

F. İnternet

Burçak Demirkan, *Tarihte Çocuk Kavramı*,

http://www.tavsiyeediyorum.com/makale_5346.htm (10 Nisan 2014)

Elif Konar, *Gülbüz Türk Çocuğu Dergisi*,

http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/elif_konar_ozkan_gurbuz_turk_cocugu_dergisi.pdf (1 Şubat 2014)

Elif Konar, *Gülbüz Türk Çocuğu Dergisi ve Çocuk Siyaseti*,

http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/elif_konar_gurbuz_turk_cocugu_dergisi_cocuk_siyaseti.pdf (12 Haziran 2014)

Güliden A. Pınarcı, **Çocuk Dergileri**, [http://e-](http://e-bulten.library.atilim.edu.tr/sayilar/2013-06/okuma.html)

[bulten.library.atilim.edu.tr/sayilar/2013-06/okuma.html](http://e-bulten.library.atilim.edu.tr/sayilar/2013-06/okuma.html) (6 Nisan 2014)

Hüseyin Şimşek, *XIX. Yüzyıl Çocuk Dergiciliği ve Eğitsel İşlevleri Üzerine*, **Milli Eğitim Dergisi**, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/151/simsek.html> (28 Haziran 2014)

Makbule Sarıkaya, *Selim Sırrı Tarcan ve Gürbüz Türk Çocuğu*, Atatürk Araştırma Merkezi, Sayı:70, Ankara, 2013, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-70/selim-sirri-tarcan-ve-gurbuz-turk-cocugu> (1_Kasım 2014)

Makbule Sarıkaya, *Savaş Yıllarında Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Çocuk Misafirhanesi ve Çocuklar*, **Atatürk Dergisi**, Atatürk Üniversitesi-Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Cilt:3, Sayı:3, Erzurum, 2003, s.199. <http://e-dergi.atauni.edu.tr/atauniad/article/view/1025001074/1025001071> (15 Ekim 2014)

Makbule Sarıkaya, *Gürbüz Çocuk Yarışmaları*, <http://e-dergi.atauni.edu.tr/atauniad/article/viewFile/1025008230/1025007024> (18 Ekim 2014)

Makbule Sarıkaya, *Türkiye'de İlk Çocuk Haftası Kutlamaları*, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-75/cumhuriyet-turkiyesinin-ilk-cocuk-haftasi> (15 Ekim 2014)

Mehmet Çanlı, Eytam İdaresi ve Sandıklar (1851-1926), <http://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=351407> (24 Ekim 2014)

Mücahit Özçelik, 23 Nisan Çocuk Bayramı'nın Ortaya Çıkışı ve 1922-1929 Yılları Arasında 23 Nisan Kutlamaları, file:///C:/Users/Casper/Downloads/9-16-ozcelik.pdf (25 Ekim 2014)

http://www.sislietfal.gov.tr/HAmidiye_Etfal.pdf (10 Şubat 2014)

EKLER

BEĞİNİ SENE — N° 1782

YUNUS NADI

İdarehanesi: Dünyumünisiye
karşısında dâire mahsusa
Telgraf: İstanbul Cumhuriyet
Posta kutusu: N° 246

Telgraf: 2368
Telefon: 2368
İdarehanesi: 2368

Cumhuriyet

HER GÜN SABAHLARI ÇIKAR. SİYASİ TÜRK GAZETESİ

ARZU SERRAİ

Miner: Türkiye için Herşey için

Senelik: 1400 Kz. 2700 Kz.

3 aylık: 350 Kz. 1450 Kz.

5 aylık: 400 Kz. 900 Kz.

Nüshası her yerde
5 KURUSTUR

Çocuk haftası

Türkiyede çocuk haftasının tes'it edildiğini görmek, benim için senelerden beri tahakkukun temenni ettiğim bir gaye idi.

Amerikaya gidinceye kadar çocuk haftası nedir bilmiyordum. O vakta kadar çocuğun kıymetini anlamamıştım. Nâzarında çocuk, dünyada varlığı ve yokluğu müsbet olan bir şey gibi idi. Bize çocukluğuyla ehemmiyet vermiştik mi idi ki!

Ede ve mektepte ihmal edilmiş hakaret görmüş, dayak yenmiş değil mi idik? Ve nihayet sokakları doluların nihayetiz sefil, perişan, mühlüm ve mevrak Türk çocukları, hep onlara ehemmiyet verilmekte olduğunun birer misali değiller mi idi? Bu manzaraları görmeğe, çocuk hakkındaki bu telakkilere o kadar çok alışmış ki, bunın tabii bir şey addeder olmuştuk. Oynu için Türk çocuğunun bu mühlüm, bu mağdur ve mazlun hali nazarı dikkatimi celbetmemişti.

Amerikada bulunduğum seneler zarfında çocuğu ve çocuğun kıymetini anladım. Çocuğun bir ehan olduğunu, istikbalin onun omuzlarına dayandığını orada öğrendim. O vakit Türk çocuğunun vaziyetindeki tesvati daha kuvvetle hissettim. Ve evet! hakkındaki telakkilerimizin boşluğunu anladım.

Bu bir gün bir anıttım, bütün beşliğini sarımsı beyaz bir manzara karşısında bu ilimimizin vakameti gördüm. Anıme geldi ve gayri bütünü gözlerim yandı.

Suyurkun şehri bir anıttım bir anıma kateden beşime caddeyi tam ortasında umumi

Çocuklar Dün Bayramlarını Heyecanla Tes'it ettiler

Çocuk haftasının ilk günü

Çocuklar Türkocağına vaziyet ederek ocağı idareye başlamışlardır

Dün şehirde büyük tezahürat yapılmış, her tarafta müsamereler verilmiştir

İsmet hayal mektebi çocuklarının dükkü müsamesesinden: Zeybek oyunu

23 nisan çocuk haftasının ilk günü olan dün, istikbalî ellerinde tutacak olan yavruların büyük sürur ve neşesi içinde geçmiştir. Daha sabahleyin çekenden şehrin muhtelif taraflarında Himayeî Etfal Cemiyetinin rozetlerini küçük yavrular kendi bayramları için göğüslerine ilâz ediyorlardı.

Bütün yollara yavrular dolmuştu. Bundan başka sokak veilleri, aile ana

du. Beyaz lacivert geyinmiş grup hocalarının refakatinde yürüyor.

Ellerindeki süslü tabelalarda şu cümleler görülyordu:

"İstiyoruz: İstiyoruz: Temiz hava, güzel gıda."

"İstiyoruz: Mühassas kabileler olmak."

"İstiyoruz: Toplu ve ahlat-Siz yerler."

Bu tabelalar buna beher bir çok daha canlı temennileri ihtiva ediyordu. Müteakiben basit fakat güzel geçirdilmiş beş hanım kız muallimlerin refakatinde geldi, daha sonra diğer bir grup geldi. Saat te 12 ye yaklaşık Vavaş yavaş çocukları taşıyacak otomobillerde hareket görüldü.

Otomobiller sıralarını bulmağa başladılar. En önde Bahriye müziksemti hamul olan iki büyük kamyonet yavaş yavaş muhtelif marşlar çalarak hareket etti. Otocillerin otomobilleri vızır dolayıştı.

Merasimi seyre için halk Be-yoğtu caddesinin iki tarafını almıştı. Heyet tasavvı yolunu takiben Altıncı dâirenin önüne kadar indi.

Altıncı dâirede

Altıncı dâirenin önünde de kalabalık bir çocuk kâfilası vardı. Otomobillerde ki kardeş

Bu çocuklardan kimse Mes'ul değil midir?

Bu resimde gördüğünüz çocuklar da bu memleketin çocukları, bu vatânın yavrularıdır. Bunların da elbette bir anneleri, elbette bir babaları ve kendilerine göre birer yuvaları vardı. Fakat bugün bunlar köprü altında yatan küçük cesetlerdir ki yarın büyük birer mücim olmayacaklarını kimse iddia edemez. Bu yavrular köprü altlarına düşmüşlerse, yekkatli bir ana ve babadan mahrum kalmışlara kabahat kimindir ve bu çocuklardan kimse mes'ul değil midir.

Et ihtikârının önüne niçin geçilemiyor?

Şehremanetine hitap ediyoruz: ihtikârinde-recesini rakamlarla gösteriyoruz, Emanet te aynı suretle rakamlarla cevap verecek mevkiinde midir?

Et piyasasındaki ihtikâr, bahana avdet ediyoruz. Bugün de, İstanbulda koyunun nasıl geldiğini ve etin müstehliklin eline nasıl geçtiğini anlatalım:

İstanbulda koyun, en çok Erzurumda, sonra Haymana ve izmir civarından geliyor. en çok koyun gönderen Erzurumda bir çift koyun piyasası yazın vasatı 24 liradır. Erzurum Valisi Feyzi Beyin bize gönderdiği telgrafta, bugünkü koyun fiyatının 15 lira olduğunu bildiriyor, ki bu toptan satış piyasası değildir, bir koyun almak isteyen, Erzurumda 15 liraya mal bulabilmektedir.

Vali B'n bildirdiği bu fiati, bir hesabı geniş tutarak, toptan alım satımına da ayıran esas

— 20 okkalk bir koyun, Erzurumda, Mayıstan Eylül kadar 1200 kurustur.

Erzurumdan Trabzon kadar telegraf dahil, nakliyesi, işçisi, çoban parası 200 kurustur. Etif 14 lira. Trabzon'dan İstanbula gelinciyse kadar 10 kuruş taşıyara inmesi, 270 kuruş ta vapur naklunu, işçisi ve hakımı için ilâve edince 1680 kuruş eder. Tabiiye ve ahir parası yarım liradır oldu 1730 kuruş.

İki defa Hayvan Borsasının binde 4 ten aldığı resim 15, buharane 50, zehriye resim 165, ki, yekün 1960 kuruş ediyor.

Vasatı 22 kuruş, koyun başına şehre nakliye bedeli etti 1982 kuruş. Erzurumdan gelen

EK 1: Cumhuriyet Gazetesi, 24 Nisan 1929, Çarşamba

24 Nisan 1929

İstanbulun Kenar Mahallelerinde ki Çocuklar

Aç ve çıplak çocuklar

Bunlar çikolatanın ismini bile bilmezler, bisküiyi tanımazlar, yiyecek lokmaları bile yoktur...

Bunların derdi sizin derdinizdir!

Çocukları koruyunuz
"Cumhuriyet", in çocuk bakımı öğütleri

— 5 —
Bir yavruyu, bilm estü usulde kundaklamak, onu giydirmek değil, adeta uzak yere yollanacak bir eşya dengi gibi sarmak bağlamak, cendere içine atmaktır. Eski usulde çok sıkı kundak yavrunun el ve ayaklarının serbestçe oynamasına meydan bırakmaz.

Kundaktan murat çocuğu kıskıvrak sarmak değil, bedenini sıcak tutmak, soğuktan korumaktır. Soğuktan koruma dileğiyle, çocuğu tertemiz, kuru, fazla giyim derecesine varırmamalıdır.

Yavrularını bunaltacak kadar çok ve ıslıkcek kadar az giydirmeyiniz.

— 6 —
Memleketimizin bir çok yerlerinde kundak içine, çocuğun ayağı arasına gelen yere toprak koymak göreneği var. Faydası-yok, zararı çok olan her görenek terk olunmalıdır. Yumuşak, temiz ve bembeyaz ayağı bezleri kullanacak yerde, çocukları mızı böcekler, solucanlar gibi toprak içine yarırmak yaradılıştan teminlele beraber gizlilik arayan Türkü yakışmaz.

— 7 —
Doğar doğmaz bir kere yikandıktan sonra gübek yeri tamamen kuruyuncaya kadar yavruya banyoya sokmamak muvafıktır.

Göbek yeri kuruduktan sonra 12 aylık oluncaya kadar, her gün banyo faydalıdır. İkinci yaşıta olanlara iki günde bir, iki buçuk yaşında olanlara haftada iki banyo yeterlidir; üçüncü yaştan sonra banyoyu sırtak bir derdest (35) veya (38) e indirilebilir. Çocuk yıkadığı sırada odama soğuk olmama-ya dikkat ediniz.

— 8 —
Yavrunun bezlerini sık sık değiştirmek sıhhat kaidelerinin başında sayılanlardır.

Çocuğu, sıhhatli ve sıhhi ve pislik içinde bırakmak, bir çok deri hastalıklarına kapı açar.

Vaktinde temizlenmeyen çocuk, kötü huylu ve sinirli olur.

İştirakten kaçınma
Çünkü

Çocuğu Himaye Mes'elesi

Okacağı kolaya kazır edilebilir.

Bütün bunların birincisi anır igit-mağistolarını tatmin ettiğini"anne-der rahmeti Paris Yıkak İctimaiyat Meclisi müdireslerinden O. İbrahim İbrahim a dilediğiniz.

Güzelce mahmut, emsaliyet hay-attını itimadi hadiselere otundır bağlayıyor. Bilhassa kambyodan, İbrahiman, İbrahiman, ipe bağlayan ameleden... tahsiliniyor. Fakat bir memleketin servet ve refahı hakkında dair sınıksızlık için faydalı olan bütün bu havada ve malumat yanın-da bir devlet hayattısına gidece-leride bu malumat taraflarında dair olan demografik istatistiklere dair bir kayna tabiiyet olmaktadır.

Çocuk hayattını emsaliyetden çocukların iyi bakılmayarak emsaliyet kapılmamaları gerekir. Çünkü em-

Okacağı kolaya kazır edilebilir.

Bütün bunların birincisi anır igit-mağistolarını tatmin ettiğini"anne-der rahmeti Paris Yıkak İctimaiyat Meclisi müdireslerinden O. İbrahim İbrahim a dilediğiniz.

Güzelce mahmut, emsaliyet hay-attını itimadi hadiselere otundır bağlayıyor. Bilhassa kambyodan, İbrahiman, İbrahiman, ipe bağlayan ameleden... tahsiliniyor. Fakat bir memleketin servet ve refahı hakkında dair sınıksızlık için faydalı olan bütün bu havada ve malumat yanın-da bir devlet hayattısına gidece-leride bu malumat taraflarında dair olan demografik istatistiklere dair bir kayna tabiiyet olmaktadır.

Çocuk hayattını emsaliyetden çocukların iyi bakılmayarak emsaliyet kapılmamaları gerekir. Çünkü em-

Topkapı Fikarperver camiye'ne müracaat eden çocuklar evvelce bu şekilde idi

Çocuk haftasında, zenginler çocuk-ları için balık, ipek, tuyalet, frak, amon, yapılarakları ber, tarafa, yalı ayak, elbiseler, donuz, sokak-larda sürünen, günde bir dülün etmek yiyecekleri fakir ve bıkate vatan yav-rularının bulundukları bir gün zaman unutmuyalım. Memleketinde maalesef daima ekseriyeti teşkil eden bu co-çukları, böyle sade çocuk haftasında değeri her vakit hatırlamak en büyük ve müli bir vasifemizdir.

Bütün bu zafalete küşüde bir nümuneyi görmek, ve o derde ağılı olmak isterseniz bir gün bir tramvaya binip şehrin en lüks kışerlerinden birine kadar gidiniz. Orada bu yavru-lu çocukların din vasiyetleri, atideki mevliden inam korkutacak kadar va-tim ve fecidir.

Onların derileriyle hem deri olmak, onları tabii ve serbiyalarına hümet etmek, jarnon refahı kırtarip namu-kekin ihtikallatı temine çalışmak be-günin büyüklüğüne tenetip eden en sevki ve mekadere bir borçtur.

Memleketin, sevin bir ruhiyatında adlar ve himmetler etinde büyüyen çocukları her ihtikallatı yapıldıktan, her tarafı güzelleştikten sonra ilmi-yen, pishkariye tatmama, hasta kuz-

Kıymetli muhatabım bu menfaatin ne kadar muazzam birşey olduğunu bana şu cümlelerle uah etti:

— Hayatta her kes zengin olmak para kazanmak, iyi yiyecek, iyi giyim, iyi yaşamak için çalışır... Bunların ga-yeleri yarıda burada gemek otomobil sahibi olmak balonlara gitmek ve sairidir. Bu onların zevkidir, elde ettikleri menfaatlardır neticedir...

Maahuk benim de zevkim ve men-faatim sade burada bir gün bir fakir çocuğu kurtarmaktır, bir kimsenin yiyecek gücü bulmasını görmekten ibaretir.

Kıymetli muhatabım bu menfaatin ne kadar muazzam birşey olduğunu bana şu cümlelerle uah etti:

— Hayatta her kes zengin olmak para kazanmak, iyi yiyecek, iyi giyim, iyi yaşamak için çalışır... Bunların ga-yeleri yarıda burada gemek otomobil sahibi olmak balonlara gitmek ve sairidir. Bu onların zevkidir, elde ettikleri menfaatlardır neticedir...

Maahuk benim de zevkim ve men-faatim sade burada bir gün bir fakir çocuğu kurtarmaktır, bir kimsenin yiyecek gücü bulmasını görmekten ibaretir.

Missemizin yaptığı ilmiyet... Çocuklara bakın ediniz. Bunları le-yen kadınlar hasta çocuklarını ge-liyorlar, bide tedavi ediyorlar. Mu-hağ olanların ilacı da meccanen vermektir.

Çalıp Hakkı B. bandap sonra bütün missemizi bana gösterdi. Çocuğum Bilhassa emsaliyet hay-attını emsaliyetden... tahsiliniyor. Fakat bir memleketin servet ve refahı hakkında dair sınıksızlık için faydalı olan bütün bu havada ve malumat yanın-da bir devlet hayattısına gidece-leride bu malumat taraflarında dair olan demografik istatistiklere dair bir kayna tabiiyet olmaktadır.

Çocuk hayattını emsaliyetden çocukların iyi bakılmayarak emsaliyet kapılmamaları gerekir. Çünkü em-

Okacağı kolaya kazır edilebilir.

Bütün bunların birincisi anır igit-mağistolarını tatmin ettiğini"anne-der rahmeti Paris Yıkak İctimaiyat Meclisi müdireslerinden O. İbrahim İbrahim a dilediğiniz.

Güzelce mahmut, emsaliyet hay-attını itimadi hadiselere otundır bağlayıyor. Bilhassa kambyodan, İbrahiman, İbrahiman, ipe bağlayan ameleden... tahsiliniyor. Fakat bir memleketin servet ve refahı hakkında dair sınıksızlık için faydalı olan bütün bu havada ve malumat yanın-da bir devlet hayattısına gidece-leride bu malumat taraflarında dair olan demografik istatistiklere dair bir kayna tabiiyet olmaktadır.

Çocuk hayattını emsaliyetden çocukların iyi bakılmayarak emsaliyet kapılmamaları gerekir. Çünkü em-

EK 2: Cumhuriyet Gazetesi, 24 Nisan 1929, Çarşamba

EK 5: Cumhuriyet Gazetesi, 2 Nisan 1929, Salı.

Vatandaş! Bayramlık İhtiyaçlarını Yerli Malından İntihap Et!

Yeni Asır
44 - GAZİ BULVARI - İZMİR - 44
Müdür ve İmtiyaz sahibi: ALİ SEYKET
Baskıhanesi: İSMAIL HAKKI
Telefon: 2697

ABONE ŞERHİ		
Devam müddeti	Türkiye için	Hariç için
1 aylık	1000	2000
3 aylık	600	1200

Telegraf adresi: Yeni Asır - İzmir

No. 7381 OTUZ ALTINCI SENE

CUMA 24 NİSAN 1931

Yeni Asır

Cumhuriyetin ve Cumhuriyet eserlerinin bekçisi, sabahları çıkar siyasi gazetedir

İkinci Sahifede
Türk Akıncıları
Avrupanın Göbeğinde
Kozan Oğlu
Tarihi tofrikamız
Merakla, zevkle okuyacaksınız

Terakkiperverler İntihap Edilecek Mi?

Efsaneleri ihya ediyorlar-Cemil Pş.'nin beyannamelerini polis topladı mı? Sabık Osmanlı Mebusan reisi Milâşlı Halil B.İzmirden namzetliğini koydu

İstanbul 23 (Y.A.) — Bugün İstanbul'da tütün tüccarı baci İbrahim zade Cemal, Jeolojia Hasan Cemal, sabık Amele fırkası reisi Üzeyir, şimendifer amelelerinden Osman beyler namzetliklerini koydular.

Cemil Paşanın beyannameleri
İstanbul, 23 (Y.A.) — Müstakil namzetlerden esbak şehrini Cemil Paşa programını

ihya eden beyannameler neşretmiştir. Polis tarafından bu beyannamelerin tevziine münaazat edildiği hakkında vuku bulan neşriyat ve şikâyetleri İstanbul polis müdürlüğü tektip etmektedir.

Terakkiperverler
İstanbul, 23 (Y.A.) — Mef-sûh Terakkiperver Cumhuriyet fırkası erkânından namzetliklerini koymuş olan zevat yeni

bir program neşretmiş değillerdir. Mamefîh münaazatlı eserler reylerinde serbest bırakılacak olurlarsa intihap edileceklerini kuvvetle tahmin etmektedirler.

(Milliyet) gazetesi bu münaazetle yazdığı bir makalede Terakkiperver rüesasının müstakillen namzetliklerinden bahsederken, bunların hâlik olup olmadığını soruyor, ve «Terakkiperver» fırkasının programın-

da mevcut olan ananati diniye-riyat maddesinin henüz unutulmadığını ve bunların, Gazi'nin beyannamesinde mevcut olan laiklik geratının namusunu ol-salar bile, Müntehibisânilerin bu en birinci ve en esaslı nok-tasını çok dikkat ve iftina eden-ceklerini; bunu asla hatırdan çıkarmayacaklarını yamaktadır

Balkesirde
İstanbul 23 (Y.A.) — Bal-

kesirde münhal bırakılan bir meb'usluk için Vüdat Hilmi meb'usastiklen namzetliğini koydu.

Talat Bey
Ankara 23 (Y.A.) — Sabık meb'uslardan Duyga gazetesi sahibi Talât bey Ankaradan müstakillen namzetliğini koy-muştur.

Milâşlı Halil bey namzetliğini koydu
Belediye rivasetinden

geç vakit verilen malûmata göre Osmanlı meb'usastiklen reis bu-lunan Milâşlı Halil B. İzmirden müstakil ola-rak namzetliğini vazet-miştir. Bu suretle nam-zetlikleri ile edilen mis-takiller yirmi bir kişiye balığ olmuştur.

İttifakı Ara İle İntihap

Bizde intihabın ceryanını haricden takip eden yabancı gözler hayretten hayrete düşmekten kurtulamazlar. Dünyanın belki hiç bir köşesinde ittifakı ara ile intihap ne denilmiştir, ne de görülmüştür. Etrafında muha-lefet ve tenkit sesi yükselmeyen bir hükümet olabilir mi? Halk hükümetine yaklaşıp hiç bir nejdin buna ihtimal verilemez. Nettekim memleketimizde de, her-gece rağmen, ben «varım» deyen ve mevcudiyetini hissettirmek için «rıpın muhalefeti» tenkit ve ikaz sesi bu basit hakikati ilan ediyor. İçin asil garabeti buradadır: Muhalefet mevcuttur. Fakat müntehibisâniler ittifakı ara ile intihap edilmişlerdir. Bugün de mebus'lar beyler ittifakı ara ile intihap edileceklerdir.

Koca Türk vatandaşı bu «mukaddes» ittifakı boşanmak bir rey kıymamıştır. Ve kıymamıştır. İntihabın bu neticede demokratik düşüncelere göre bir muvafak-iyet tektip edilebilir mi? Bunun tahli ve teqrifini yapacak değiz. Yal-nı yeni neslin siyasi terbiyesi namına eyi bir misal tektip et-miyecğine kaniz.

Eski Yunanistan demokrasi-nin en parlak, en kudretli eser-ler yaratan devri Perikles devri idi. Perikles'in namı afaki tut-muştu. Her ağzından yalnız onun meşihyeleri işildiyordu. İntihabın bu harareti bir gününde Perik-le bir devir seyahatına çıkmuş bir köye uğramıştı. Orada hüviyyet-i tanımayan bir köylü ile ko-suşurken sormuş: Kime reyini vereceksin?

Köylü tereddütsüz cevap ver-miş: «Her halde Perikles'e değil. Onun eyitkilerinden o kadar çok bahsediyorlar ki sinirime doka yapıyor.»

...
Şu küçük tarihî misali kay-dermekten maksadımız muariz-larımızın metotlarına kuvvet ve-zecek bir delil hazırlanmak degil-dir. Göstermek iteyoruzki inen-yanı yarıdığında tenkit sesini yükselmek bir ihtiyacdır. Bu ih-tiyac lazın yersiz olabilir. Fakat mahakkak ki ekseriyetinde yerin-dedir.

İdeal bir hükümet bile ten-kitten, muhalefetten yaksasız ayrılmaz.
Muhalefetin mevcut olma-dı-yı yerdin ise demokrasiyen, fikir,

Meb'us İntihabı

Bugün Onda Başlıyacak Ve Saat 16 Da Tasnif İkmal Edilecektir

Yirmi Müstakil Namzetten Hangileri Seçilecek Fırka Yeni Bir İmtihan Devresi Geçiriyor

Halk fırkasının müntehibisânileri bu gün saat onda eski Türkocağı salonlarında toplanarak fırkının gösterdiği namzetlerden İzmir mebus'larını ve 20 müstakil namzet arasından açık bırakılan iki mebus'us intihap edeceklerdir. İntihabın saat onda başlayacaktır. Tasnifin akşam saat 16 ya kadar ikmal edileceği ümit edilir.

Halk fırkasının İzmirde na-şiri efkârı olduğuna iddia eden bir gazete; dikkat nışhasında müstakillen namzetliklerini vaze-den vatandaşların şahiyyetlerini çıkartmak kastile.

— Müstakil namzetler İzmir-i ve İzmir halkını asla ve kat'a temsil edemezler!

Şeklinde bir mutalea savur-maktadır. Bu mutalea, bizim bir kaç gününberi vaki neşriyatı-mızın muvafaklığına muvafık olan viciyanı birriyetinden bahsedilemez. En büyük zafer meydanı rakipsiz bulmak de-gil, rakiplere karşı kıymetle-rinden şüphe edilmeyen faili-yetler temin etmektedir. Bir si-yasi fırkanın ne kendi safların-da ve ne de safları haricinde katolisizmi andıran müthakkim bir ruh taşıması, kendi sinesinde bulunanların veya bulunmayan-ların viciyanlarına tesahüp et-meğe çalışması liberaler kadar demokratların da kabul edemi-yecekleri bir keyfiyettir.

...
İki dereceli intihaptan doğ-an bu garip vaziyet hakikî bir bir münevverî tatmin edemez. Nihayet Türk demokrasiye sakat-lığı tecrübe edilmiş yollardan gıbliz bir varlık tektip etmekten kurtulmalıdır. Hakikî demokrasi muvafakat kadar muhalefete de mevki ayırmasını bilen bir rejim ruhunda temerküz eder. Te-menni edelim ki bugün son defa olarak tatbik edilen iki dereceli intihabın nihayetsiz olan mah-zurlarını muhalefete yer veren gururlu bir müsamaha tahfif edilebilsin.

A. A.

Liberal Namzet

Doktor Mustafa Ali Bey

Müntehibisânilerin dik-kat nazarlarını celbe-decek bir simadır

Müstakil namzetler arasın-da fikir ve kanaatlerinin aykılığı, mücadele azamının kuvveti itibarile en gayanı dikkat olan sinas Tireli dok-tor Mustafa Ali beydir. Mus-tafa Ali beyi bu sünurlarda tanımayan karimiz çok gi-bidir. Dürüst fikirlerini ih-tiva eden bir çok yazıları gazetemizde intişar etmiştir. Fikirlerinin samimiyet ve ileri cumhuriyet ve milli-yetçi temayülâtından şüphe edilemez. Liberal akidelerin mecliste kuvveti bir müdafii olabilecek olan Mustafa Ali beyi muvafakiyet temenni ederiz

meclis tosis etmek gayesinde ayrılmış değillerdir. Nettekim ipte bu neşriyat ta, o zihniyeti, o halatı fikriyeyi ifade ve izah etmektedir.

İzmirde müstakillen namzetliklerini koyan ve Halk fırkası-na muariz olduklarını söyleyerek program gösteren vatandaşların şahiyyetlerle alakadar degiliz. Bizim temise edeceğimiz nokta; bu neşriyat ortaya atan zihni-yetin gayesini bir defa daha kendiliğinden üzerinde tahlil et-mekten ibarettir. Muarizaların-zın niyet ve emelleri sarılıdır. Fırkadan banisi ve lideri ta-rafından verilen direktifî muş-a-lata içünde boğarak ve big bir müstakillen memleketi temsil ed-

miyecini iddia etmek suretile bunların yerine gene halkı ze-iyet getirmek.

Fakat anlamak istemedikleri bir nokta vardır. Milleti hak-ikaten temsil edilecek için an-cek tek dereceli bir intihap vaki bulmuş olmasın lazımdır. Çünkü millî rey ve iradenin tamamen tecellisi, tamamen vasıtasız, yani meşhez bir intihap ile tehakkuk edebilir. İki dereceli intihap ve fakat fırkaları bir memleket-te o fırkaların namzetlerinin milleti tamamen temsil salihiyetini hasil olduklarını, diğer müstakillerin ise bundan mahrum bulunduk-larını iddia etmek demagoginin ta kendisidir.

Gazi Hazretleri bir beyan-namemizde ve bu beyanna-mesinde Halk fırkasına muhalif vatandaşları - müstakil mebus-halinde - Büyük Millet Me-clisinde mücadelede davet etmiş tir. Bu davet üzerine muhiitten bazi vatandaşlar kanunî vaz-iyetlerine güvenerek ellerinde programları olduğu halde mil-lelin değil, fakat müntehibi-sânilerin hücumuna gümüşlerdir. Temsilden kast edilen manayı müphem bırakarak şahi kapsalı neşriyat yapmaları her ihtimale karşı faaliyetleri geciktirir ve or-taya bir « temsil » dairesi at-mışlardır.

Halbuki onların münakaş-a salihiyetleri; ancak kendi nam-zetleri üzerinde kalabilir. Çünkü mevcut gerat altında esasen mil-leti temamen temsil elheti varit değildir. Müstakiller için mev-zun bahsedilen bu nokta; aynen fırka namzetleri için de vaki olmak isap eder. Hakikat böyle olduğuna göre, mülhakat eleman-larının yine bir manevra ve «müstakilleri atlama» siyaseti karşısında bulundugu muhak-kiyet. Çünkü mücadele davetine gıtap eden yirmi vatandaşın en değerli en güdüsünü seymek varken bunları bir halem dar-bastan intihap harici brakkamak yerlerine kendilerle hemfikir

— Sonu dördüncü sahifede —

Çocuk Bayramı

Dün Şehrimizde Na-sıl Tesit Edildi ?

İzmir Sanki Yalnız Çocuk-lara Malolmuş Gibiydi

23 Nisan çocuk bayramı dün şehrimize büyük merasimle tesit edildi.

Sabahleyin, erkenden bütün şehir teyizin edilmiş gibiydi. Ke-meraltı caddesi, karşı içi tama-men bayraklarla süslenmişti. Dün sabahın ilk saatlerin-de, her günküden fevkinde bir gürültü, bir başkalkı vardı. Bu da, erkenden uyanarak bay-ramlarını tesile şıtap eden kü-çük yavruların, mektepli, mek-tepsiz çocukların sokaklara akın etmesinden ileri geliyordu.

İmamdaki gemiler, hükümet dairesi, bayraklar içinde. Vapur iskeleleri, kürfes vapurları da hakeza.

Mektepli çocuklar evvelce vakit tenbihat dairesinde mek-toplerine koşuyorlardı. Kıyafetleri daha müstazam, daha temiz kumem de baştan aşağıya yeni denilebilecek şekil-de idi. Beyler sokagında Hima-yel Etil binası önünde güme güme erkek ve kız mektep ço-ları...

Mektepli talebe müteakiben — Sonu dördüncü sahifede —

Hars, İnkılâp Propagandası

Asırsu gazete sütunlarında görüyoruz:

(Filen kullip heyeti temsilisye tarafından evvelki akşam bir müsamese verilmiştir.)

(Filen birlik gençleri tarafından filan akşam temsil verilmek için hazırlık yapıyor.)

Bunları okudukça gayri ihtiyar bu memleketteki temsil hayatının hazin vaziyetini hatırlamak münasib değildir. İhtimal, tesit noksanlarımız arasında bir darılabedayi müessesesinin mevcudiyeti de müstakil olmak ne kadar büyük bir tevekküldür? O darılabedayi ki, senede bayandan bir kaç inhlil ve infiat kasırgası esiyor... Maalesef Türkiye san'atlır yetime-dike yorin darılabedayi yerinde de yeller esecği muhakkaktır. Yirmineci avırda bir iklimiyat mektebi ve bir propaganda subesini olan sabırcılık bizde gerisin geriyse gidiyor. Talizat kumpanyalarının mahul tarazatı çalı-şmaları, İlalettayin bir kaç kadının veldi kıvrımlara hayranıyet ve hatia belhahite seyizde ede tiyatroun da maksadı, gayesini, zevk ve terbiye-sini perişan ettik.

İnkılâp milletlerinde tiyatroun büyük bir ehemmiyeti olmuştur. Yüksek ve münevver san'atlırların toplandırları temsil müesseseleri bir memleket dahlinde en kuvvetli bir propagandayisleri olabildikleri gibi... Kötünde bir memleket ve bir millet yabancı ülkelerde temsil ederler. Tasavvur ediniz, yüksek Türk artistlerinden İsmail ağın, münevver san'atlırlardan mürekkep bir temsil heyeti Türkiye haricinde, Avrupa ve Amerika'da faaliyetleri ge-ge-bile hakkımızda hâla iki asır evvelki telâkikleri taşıyan yarı ağır muhi-tinde ne hayyeter uyandırmasın. Biz ki bugün kendimizi köklüklerin lantimek mecburiyetindeyiz. İnkılâbımız, harımtan propagandamız yalnız yemil gazetelerinin sütunlarında ve bir kaç zalf eserde mi yapaçağıdır?

İşte bu zarurettir ki, gerek dahili gerek harış için memleketi bir tem-sil fiilenin başlaması lüzumunu daima bize ihlas ediyor, fakat bize gör-müyoruz.

...
N. J.

اربوره هر موهغی مسابقه سنه ایلکبی : مقبرله خانم

مکتب هر موهغی مسابقه سنه برنجی : مهنا خانم

سوت چوجوغی مسابقه - اون اوچ چوجوق اشتراك ایتشد. برنجیلکی قدری افندیك قیزی لمعان قازانمشدر. طقوز آیلق، ۹ کیلو ۳۰۰ کیلو ثقلانده، نام سحتی و چوق نشسته لی ر چوجوق اولدیغه حکم ایدلشد. ایکنجیلکی مرادیه قیز مکتبی معلملرندن مدیحه خانمک اوغلی ایلخان آلب ایشدر. ۱۹ آیلق، ۱۲ کیلو ۷۵۰ غرام ثقلانده در. اویون چوجوغی مسابقه سنه ۲۹ جو- جوق اشتراك ایتشد. برنجیلکی (زم مکتب) طلبه سندن یکباتی نصرت بک قیزی نجلا قازانمشدر. ۱۷ بچق کیلو ثقلانده در. ایکنجیلک معلم عثمان بک قیزی مقبوله لیلاده قالمشدر. مکتب چوجوغی مسابقه سنه یکرمی جوجوق اشتراك ایتشد. مرحوم توفیق بک قیزی مهلقا خانم برنجی انتخاب ایدلشد. ایکنجی آراباجی مصطفی افندیك قیزی هادیه خانم در.

حسیانکزه، منطقکزه مراجعت ایدیورز :

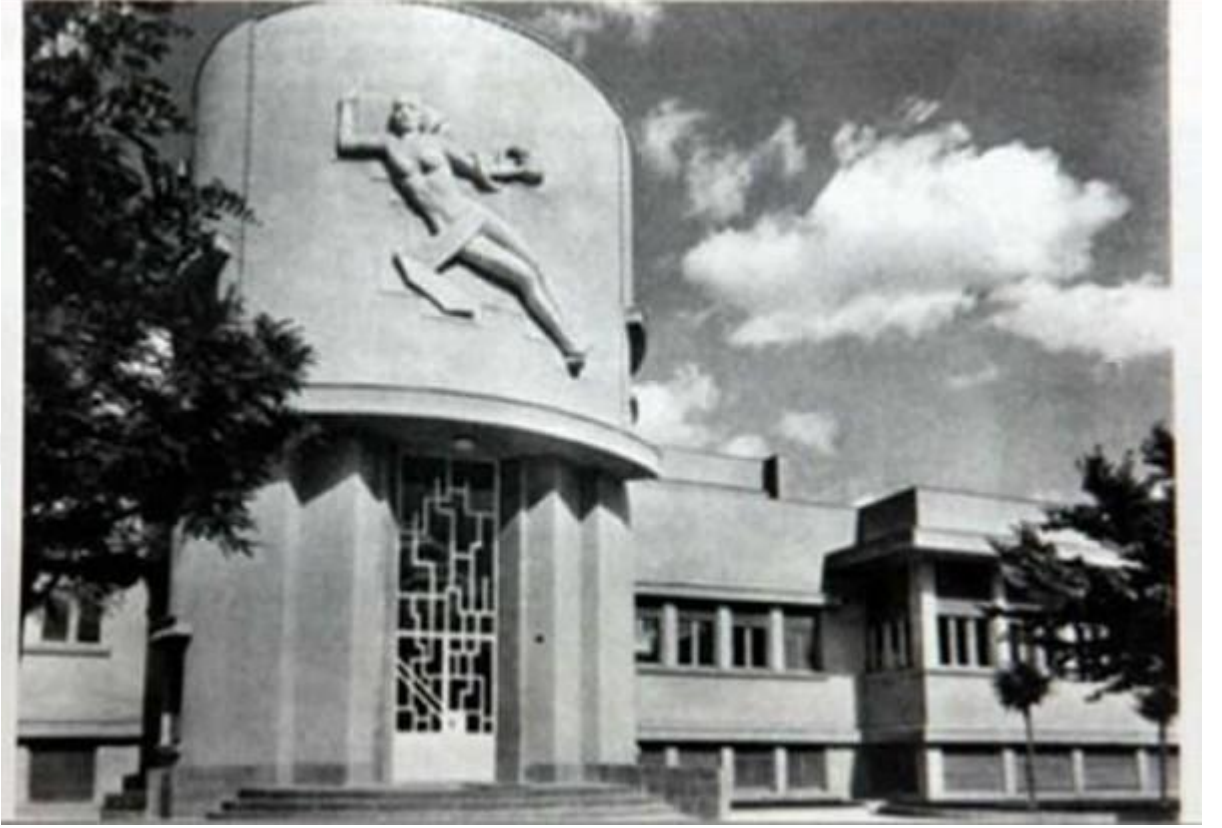
دطنده ضعف هر موهون ایتدیمسک؟

کورپوز برسد طرفداریمسک؟

آرامزده، باقیمس هر موهون بولونسرمی

کیمس هر موهوقدره باردم لازم میبره؟

EK 9: Gürbüz Türk ocuğu Dergisi'nden bir sayfa

EK 10: Ankara Refik Saydam Hıfzısıhha Enstitüsü

EK 11: Mustafa Kemal Atatürk'ün 1 Şubat 1931'de İzmir Kız Lisesi'ne Ziyareti

1 Şubat 1931 de
Cumhurbaşkanımız
Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün
Okulumuzu Onurlandırmaları

1. II. 1931
İzmir Kız lise
sinde gördüğüm
intizamdan hissi
sıgla Bilgi ve
milli terbiye
vermekte ve
almaktaki
Büyük ölgkat
ve hayecandan
çok memnün
olalıım.
öğreticilere
teşekkür ederim
Gazi M. Kemal

EK 12: Mustafa Kemal Atatürk'ün İzmir Kız Lisesi'ne gittiği zaman kendi el yazısı ile yazdığı şeref defteri. 1 Şubat 1931.

EK 13: Gazi Mustafa Kemal'in İzmir Erkek Lisesi'ni ziyareti, 1932.

